

**T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YENİLEVENT / İSTANBUL**

RUSYA'NIN BALTİK ÜLKELERİ POLİTİKASININ DEĞİŞİMİ

**STRATEJİ VE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan
Uğur Yasin ASAL**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN**

İSTANBUL-2012

(BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.)

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ: 05.11.2012

TEZİN TİPİ: Yüksek lisans

TEZİN BAŞLIĞI: Rusya'nın Baltık Ülkeleri Politikasının Değişimi

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü

DAĞITIM LİSTESİ: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü "Tez Hazırlama ve Değerlendirme Yönergesi"nde belirtilen yerlere.

TEZİN ÖZETİ: Bu çalışmada Rusya'nın tarihsel süreçte Baltık ülkeleri dış politikası, çeşitli uluslararası ilişkiler kuramları çerçevesinde değerlendirilmiş ve Baltık ülkelerinin NATO ve Avrupa Birliği üyelikleri ile şekillenen yeni bölgesel dengede, Rusya'nın bu ülkelere karşı geliştirmiş olduğu dış politika stratejileri ele alınmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Baltık Ülkeleri, Rusya, Avrupa Birliği ve NATO, Uluslararası İlişkiler Teorileri

SAYFA SAYISI: 178

GİZLİLİK DERECESEİ: Tasnif Dışı

Bu tezin ihtiva ettiğı hususlar şahsî görüşlerim olup; Türk Silahlı Kuvvetlerinin resmî görüşünü yansıtmamaktadır.

İmza

Uğur Yasin ASAL
2'nci Snf. Öğc.

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YENİLEVENT / İSTANBUL

RUSYA'NIN BALTİK ÜLKELERİ POLİTİKASININ DEĞİŞİMİ

STRATEJİ VE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Uğur Yasin ASAL

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN

İSTANBUL-2012

HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI

STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uğur Yasin ASAL’ın Rusya’nın Baltık Ülkeleri Politikasının Değişimi konulu tez çalışması, jürimiz tarafından STRATEJİK ve STRATEJİK ARAŞTIRMALAR Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Mim Kemal ÖKE

Üye Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN (Tez Danışmanı)

Üye Doç. Dr. Esra HATİPOĞLU TUNCEL

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

/ / 2012

(İmza)

.....

Enstitü Müdürü

ÖZET

Rusya'nın Baltık ülkeleri dış politikasını ele alan bu yüksek lisans tezinde, söz konusu bölge üzerinde Rus dış politikasının tarihsel süreçte geçirdiği aşamalar, dönemsel bir metodoloji kapsamında incelenmiştir. Baltık ülkelerini, jeopolitik eksende imparatorluğun Avrupa ve okyanuslara açılma kapısı olarak değerlendiren Rusya, bu ülkelerle olan politikasını egemenlik kuramları üzerine inşa etmiştir. Realist teorinin dış politika geleneği olarak uygulandığı güç ve hakimiyet esaslı Rus dış politikası, ülkenin jeopolitik teori yaklaşımı ve ulusal kimlik temeline de uygun bir görünüm çizmektedir. Geniş topraklara hakim olan Rusya, kuruluş döneminden itibaren topraklarını sürekli genişletme esaslı bir dış politika benimsemiştir.

Çalışmada, Rusya'nın öncelikli olarak Baltık ülkeleri dış politikası uluslararası ilişkiler kuramları çerçevesinde ele alınmış, ardından söz konusu kuramsal esaslara dayalı Rus dış politikasının, Çarlık döneminden Soğuk Savaşın sona ermesine değin geçirdiği dönüşüm ifade edilmiştir. Çalışmanın ana analiz noktasını ise, Baltık ülkelerinin XX. yüzyılın son çeyreğinde kazandığı bağımsızlıklarının ardından, bu bölge özelinde Rus dış politikasında meydana gelen politik değişim oluşturmaktadır. Rus dış politikasının geçirmiş olduğu bu dönüşüm, ülkenin dış politika tercihlerinde liberal ve neorealist teorileri ön plana çıkarmıştır.

Rusya'nın Baltık ülkeleri dış politikasındaki dönüşümü meydana getiren en önemli uluslararası gelişmeler ise bu ülkelerin NATO ve AB üyeliğini kazanmaları olarak sıralanabilir. Rusya'nın Soğuk Savaş sonrasında yaşadığı ekonomik ve siyasal güç kaybını, 2000'li yılların başında Başkan Putin ile tekrar kazanmaya çalıştığı gözükmemektedir. Söz konusu dönemde Rus devletinin ulusal gücünü yükseltme çabaları ise Yeni Avrasyacılık kuramına ve Realist teoriye atıf yapmaktadır. Ancak Rusya, realizmin rasyonalite öğretisi çerçevesinde değerlendirildiğinde Baltık ülkelerinin NATO ve AB üyesi olmalarını engel olamamış, Avrupa'nın yeni güvenlik sistematığında arzu etmediği politik gelişmelerle karşılaşmıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde NATO'nun genişlemesi süreci Rus dış politikasına da doğrudan yansımıştır. Bu yönüyle Rusya'nın dış politika formülasyonunda neorealist çizgiden, klasik realizmin öğretilerine geçiş yaptığı görülmektedir. Bu açıdan yaklaşıldığında, Rusya'nın Kaliningrad bölgesi ve çevresinde Avrupa güvenliğini sağlama adına oluşturulan füze kalkanı projelerine verdiği tepki, daha önceki yıllara göre daha sert olmaktadır.

Öte yandan Rusya, 1990'lı yılların başında uluslararası siyasette yaşanan güç dengesi değişimine henüz adapte olabilmiş değildir. Uluslararası İlişkiler'deki Süper Güç statüsünden, küresel güç statüsüne gerileyen Rusya, dış politikasında 2000'li

yılların başında liberal teori esaslı bir yaklaşım sergilemiş ve küresel güvenlik sorunlarının çözümünde, işbirliği sistematiğini benimsemiştir. Söz konusu yıllar içerisinde Baltık ülkelerinin henüz NATO'ya üye olmamaları Rus Dış politikasında ki bu yaklaşım farklılığının önemli gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. Ancak, 2004 sonrası Rus dış politikasına bakıldığında ise NATO'nun çevreleme politikalarının sonuçlarını şiddetli bir biçimde hisseden Rusya'nın, dış politika yaklaşımında değişikliğe gittiği gözükmemektedir.

Dış politikada yaşanan bu değişim, Rusya'nın güvenlik politikalarına da yansımış, yeni dönemde ülkenin proaktif dış politika ve güvenlik yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Bu değişimle birlikte, Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasının en önemli argümanlarından birisi de Kaliningrad bölgesinin statüsü olmuştur. Rusya Federasyonu toprağı olan Kaliningrad, Rus topraklarıyla doğrudan kara ve deniz bağlantısı olmayan, kendine has statüde bir toprak parçasıdır. Baltık ülkelerinin NATO'ya üye olmalarının karşısında Kaliningrad bölgesini silahlandırmaya ağırlık veren Rusya, bu bölgeye S-300 hava savunma füzelerini konuşlandırmıştır. Ülkesinin NATO tarafından çevrelenmesine karşılık olarak, ateş destek unsurlarını Kaliningrad'da muhafaza eden Rusya, zaman zaman askeri tatbikatları da burada gerçekleştirmektedir. Rusya'nın bu tavrı, dış politikada 2004'ten sonra yaşanan dönüşümü daha iyi izah etmektedir.

SUMMARY

In this master thesis regarding Russian foreign policy on the Baltic States, it has tried to be examined the historical phases of Russian foreign policy on this region within the context of a periodical scientific methodology. Russia has founded her foreign policy regarding the Baltic States on dominance theories since it considers these states as the transition point to Europe and to the Atlantic when the region considered in geopolitical contexts. The related approach based on power and hegemony is also in accordance with the geopolitical theory and identity foundation of Russia where realist paradigm is applied as a foreign policy tradition in historical process. Russia who possesses large territories, has always adopted a foreign policy based on expanding its territories as from her establishment process.

In this study, first of all Russian foreign policy on the Baltic States is examined within the context of international relations theories; then the transformation of this foreign policy based on mentioned theoretical foundations beginning from Tsardom period to the end of the Cold War has analyzed. The main analysis considered in the study is the change of Russian foreign policy on the region after the independence of the Baltic States on the last quarter of 20th century. This transformation in Russian foreign policy gives prominence to liberal and neorealist theories in preferences of this country.

The most important international counted developments that, are caused transformation of Russian foreign policy on the Baltic States; are that those states became member of NATO and EU. While it's seen that Russia was trying to recover the power loss existed after the Cold War through President Putin's attempts in 2000s; the efforts to increase the state's power refer to the New Eurasianism theory and the realist paradigm. Considering Russia within the context of rationality doctrine of realism, however, it is seen that it couldn't prevent the Baltic States to become member of NATO and EU and faced undesired developments in the new security system of Europe. Enlargement process of NATO has been directly reflected on Russian foreign policy and it was seen that the country's line was shifted from neo-realism to the doctrines of classical realism. In this regard, Russia gave stronger reaction against missile shield projects conducted around Kaliningrad region to provide security of her border next to Europe.

Russia hasn't adapted to the change in balance of power in international politics occurred in the beginning of 1990s, yet. By losing its super power status and becoming a global power, Russia has accepted a foreign policy approach that based on liberal theory in the beginning of 2000s; and it has adopted cooperation

systematic rather than conflict to resolution of global affairs. This different approach in Russian foreign policy is related to the position of the Baltic States that were not member of NATO in the mentioned years. Considering Russian foreign policy after 2004, on the other hand, it's seen that it has dramatically changed its foreign policy expressions due to the containment policies of NATO.

This foreign policy change has also reflected on security policies of Russia; and proactive foreign policy and security approach has come into prominence. On the other hand, one of the most important arguments of Russian foreign policy on the Baltic States is the status of Kaliningrad region that is a Russian exclave. After the Baltic States became NATO member, Russia concentrated on arming Kaliningrad region and deployed S-300 missiles in the region. Russia keeps its missile support elements and sometimes conducts its military exercises in this region in response to NATO's presence around the country. This behavior of Russia sets forth much better the transition occurred in foreign policy after 2004.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET	I
SUMMARY	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
ÖNSÖZ	IX

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

1.	PROBLEMİN DURUMU	1
2.	ARAŞTIRMANIN AMACI	5
3.	ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	5
4.	ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	6
5.	ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	6

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1.	ARAŞTIRMA MODELİ	7
2.	VERİLERİN TOPLANMASI	7
3.	VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI	8

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.	RUSYA'NIN BALTİK ÜLKELERİ POLİTİKASININ TEORİK TEMELLERİ	9
a.	Realizm	9
b.	Liberalizm	23
c.	Jeopolitik Teoriler	30

2. RUSYA’NIN TARİHSEL SÜREÇTE BALTİK ÜLKELERİ POLİTİKALARI	39
a. Rusya’nın Baltık Ülkeleri Politikasının Teorik Dayanağı: Hakimiyet Teorisi	39
b. Rus Devletinin Kuruluşu ve Gelişimi	40
c. Çarlık Dönemi	45
d. 19. Yüzyılın İkinci Yarısı ve Son Çarlık Dönemi (1855-1917)	50
e. Sovyetler Birliği Kuruluş Dönemi ve I. Dünya Savaşı	53
f. II. Dünya Savaşı	56
g. Soğuk Savaş Dönemi	58
h. Gorbaçov Dönemi	61
ı. Yeltsin Dönemi	64
3. BALTİK ÜLKELERİ, NATO VE AB’NİN BÖLGESEL POLİTİKALARI	68
a. Baltık Ülkelerinin Rus Dış Politikası	68
b. NATO’nun Baltık Politikası	71
c. AB’nin Baltık Politikası	74

DORDUNCU BOLUM

BULGULAR VE YORUM

1. BALTİK ÜLKELERİNİN NATO VE AB ÜYELİKLERİNİN RUS DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ VE DEĞİŞİM	76
a. SSCB’nin Dağılması, Uluslararası Güç Dengesi Değişimi ve Baltıklar (1990-2000)	76
b. 1990-2000 yılları arasında Avrupa ve Rusya’da Güvenlik Ortamı	81
c. Baltık Ülkelerinin NATO Üyelikleri	87
d. Rusya’nın Baltık Ülkelerinin NATO’ya Üyeliklerine Karşı Duruşu ve Dış Politika Değişimine Giden Süreç	95
2. BALTİK ÜLKELERİ	103
a. Baltıklar Kimdir?	103

b. Baltıklardaki Rus Azınlıklar	108
c. Baltıklardaki Rus Askeri Varlığı ve Baltık Bölgesi Güvenliği	110
d. Baltık Bölgesinde Enerji ve Dış Ticaret	112
e. Letonya	113
f. Litvanya	116
g. Estonya	119
h. Kaliningrad	123
3. 2000-2010 YILLARI ARASINDA RUS DIŞ POLİTİKASINDA GERÇEKLEŞEN DÖNÜŞÜM VE BALTIKLAR	128
a. Putin Dönemi Rus Dış Politikası	128
b. Rusya Federasyonu Güvenlik Sistemi	134
c. Putin Dönemi Güvenlik Politikaları	136
d. Boris Yeltsin Döneminden Vladimir Putin Dönemine Değişen Güvenlik Anlayışı	139
e. Rusya Federasyonu’nun 2009 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi	140
BEŞİNCİ BÖLÜM	
SONUÇ	
SONUÇ	147
KAYNAKÇA	151

KISALTMALAR LİSTESİ

AB.	: Avrupa Birliği
ABD.	: Amerika Birleşik Devletleri
ABM.	: Anti Ballistic Missile (Anti Balistik Füze)
AKKA.	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
APA.	: American Psychology Association (Amerikan Psikoloji Derneği)
AGİT.	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BA.	: Başbakanlık Arşivi
BDT.	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM.	: Birleşmiş Milletler
BRIC.	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DTÖ.	: Dünya Ticaret Örgütü
Ed.	: Editör
FDI.	: Foreign Direct Investment (Doğrudan Yabancı Yatırım)
GSMH.	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH.	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
Km.	: Kilometre
NATO.	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
S.	: Sayfa
SS.	: Sayfalar
SDI.	: Strategic Defence Initiative (Stratejik Savunma İnisiyatifi)
SSCB.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START.	: Strategic Arms Treaty (Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması)
ŞİÖ.	: Şangay İşbirliği Örgütü

ÖNSÖZ

Bir bilimsel çalışmayı meydana getirirken öncelikli olarak bakılması gereken, yapılacak çalışmaya ilgili literatürde ihtiyaç olup olmadığı olgusudur. Yapılacak bilimsel çalışmanın literatüre bir katkısının olacağı düşünüldüğü noktada, alanın ihtiyaçları doğrultusunda araştırma, ön deneme, test etme ve sonuç aşamalarından sonra eser literatüre kazandırılmaktadır. “Rusya’nın Baltık Ülkeleri Politikasının Değişimi” adlı bu yüksek lisans tezi de tüm bu aşamaları ele aldıktan sonra, Türkçe literatürdeki konu ile ilgili eksiklikten dolayı kaleme alınmıştır. Uluslararası akademik literatürde ilgili araştırma alanında yazılmış binlerce eser olmasına rağmen, Türkçe akademik çalışmalarda benzer araştırmalara çok fazla rastlanılamamaktadır. Rus dış politikasının Baltık bölgesi ile ilişkisini geniş bir felsefi ve kuramsal temele oturtup, dış politika formülasyonu süreci içerisinde, meydana gelen sistemik dönüşümlere atıf yapan bir bilimsel çalışma olmaması, yüksek lisans tezinin seçilmesi konusunda Niçin Baltıklar? sorusunun cevabı konumundadır.

Buna ek olarak SSCB’nin dağılmasından bu yana, Sovyet kurucu coğrafyasında yer alan belirli ülkelerin üzerine bilimsel çalışmaların sınırlandırılması, Rus dış politikasının incelenmesi hususunda odak noktasını daraltmıştır. Burada sorulması gereken temel soru, Baltıkları diğer Sovyet coğrafyalarından ayıran özelliklerin ne olduğudur? Doğru soruları sorarak, araştırma ve yöntem geliştirme çabası içerisinde olduğumuz bu yüksek lisans tezinde, Baltık coğrafyasının Avrupa ve Atlantik güvenlik eksenindeki rolü çerçevesinde, başta Rusya ve Kuzey Avrupa ülkeleri olmak üzere öte yandan NATO ve AB’nin bu bölgeye attığı önem, Baltıkları diğer kurucu Sovyet coğrafyasından ayırt etmektedir. Öte yandan, Avrupa ve Atlantik güvenlik dengeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, bölgenin NATO füze kalkanları ile konuşlandırılması, buna karşın Rusya’nın balistik füzelerini bu bölgeye yerleştirmesi, Baltık bölgesinin bilimsel araştırma ve deneme süreçlerinde doğru bir çıkış açısı ve problematik oluşturması açısından yeterli verilere sahip olduğunu göstermektedir. Bu sistematik üzerine kurulan Rusya’nın Baltık ülkeleri politikasının değişim süreci, bağımlı ve bağımsız değişkenler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu çerçevede bağımlı değişken, Rusya’nın tarihsel süreçteki Baltık ülkeleri politikasının değişimi olarak özetlenebilir. Buna karşın bağımsız değişkenler ise; Baltık coğrafyası, Baltık ülkelerinin AB ve NATO üyelikleri olarak kısaca sıralanabilir. Rus dış politikasında ve bölgesel dengelerde meydana gelen ekonomi-politik gelişmelerin, uluslararası güç dengesinde meydana gelen dönüşüm ile yüksek bir korelasyonunun ilişkilendirilmeye çalışıldığı bu yüksek lisans tezi, araştırmacının analiz yeteneğini arttırmayı hedeflemektedir.

TASNİF DIŞI

Strateji çalışmalarının temel sistematikiini oluşturan, farklı bakış açısı ve derinlemesine analiz yeteneği, bilimsel kuramlarla desteklendiği de başarılı ve bu minvalde srdrlebilir olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bilim felsefesinin egemen olduğu bu yksek lisans tezinde, uluslararası sistem dzeyinde meydana gelen gelişmelerin başta blgesel dinamikler üzerindeki etkileri olmak üzere, kresel çaptaki etki gc felsefi temelleriyle birlikte llmeye çalışılmıştır. Rusya'nın Baltık ülkelerine olan ilgisini dış politika ve gvenlik yaklaşımı ile ele aldığımız bu yksek lisans tezinin, lisans üstü eğitimim sresince edindiğim uluslararası ilişkiler teorileri eksenli gvenlik ve strateji çalışmalarının nihai sonucu olması, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nde ki eğitim srecimi uygulamalı bir bilimsel çalışma ile nihayetlendirme adına anlamlı kılmıştır.

"Rusya'nın Baltık lkeleri Politikasının Değişimi" adlı bu yksek lisans tezinin seçiminde, yazımı ve literatüre kazandırılmasında en byk pay sahibi, aynı zamanda bu yksek lisans tezinin akademik danışmanı olan, Yeditepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler blm ğretim yesi kıymetli hocam Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN'dır. Yaklaşık dokuz aylık sre içerisinde kendisi ile çok yakından çalışma imkanı bulduğum Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN, akademik çalışma sistematikiinin geliştirilmesi, kaynak temini ve araştırma safhalarında şahsıma byk destek sağlamıştır. Btnsel bir uyum içerisinde meydana getirdiğimiz bu yksek lisans tezinin, n deneme, analiz ve sonuç aşamalarında kıymetli desteği ve beni bu tezi yazmaya layık gördüğü için kendisine teşekkürü bir borç bilirim.

Tez danışmanım haricinde, çalışmanın çeşitli aşamalarında ve nihai halinin oluşmasında gerekli okuma ve düzeltmeleri yaparak akademik desteklerini benden esirgemeyen değerli hocam, İstanbul Ticaret Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Arş. Gör. Cem İbrahim FIRAT'a ve kıymetli desteği için dostum Tarık ağrı ORUÇ'a teşekkürlerimi sunarım. Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nde eğitim gördüğüm süre boyunca, başta Strateji ve Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalı Başkanı Dz. Alb. Abdullah KÖKTÜRK, bilim dalı ğretim yesi ve aynı zamanda yksek lisans tezimde askeri danışmanım olan Öğr. Gör. Top. Alb. Atahan Birol KARTAL olmak üzere, yksek lisans eğitim sürecim boyunca şahsıma sağladıkları akademik destek için değerli hocam, Harp Harekat Hukuku Ana Bilim Dalı Başkanı Dr. Alb. R. Kutay KARACA ve tüm SAREN personeline en içten teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, tüm eğitim hayatım boyunca bana göstermiş oldukları fedakrlık ve eşsiz destekten ötürü, değerli aileme sonsuz şükran borçluyum.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

1. PROBLEMİN DURUMU:

Rus Dış Politikası, siyasi tarih içerisinde incelendiğinde söz konusu politikanın kendi içerisinde bir sistematik çerçevesinde ilerlediği gözükmemektedir. Bahse konu olan bu sistematik, Rusya'nın sahip olduğu geniş coğrafi alan, tarihsel süreçteki imparatorluk mirası, iç politik değişimler ve Avrasya – Atlantik hattında meydana gelen politik gelişmelere paralel bir seyir izlemektedir. Buradan hareketle, çalışmanın problem alanını oluşturan Baltık kıyı bölgesi, XVIII. yüzyılın başlarında bölgesel güçler için mücadele alanı olarak değerlendirilmiştir. Ancak yüzyılın sonunda Baltıklar, Rus İmparatorluğu'nun Batı sınır bölgesi haline gelmiştir. Rusya'nın sınırları dahilinde diğer Batı bölgelerine karşın, Baltık bölgesinde farklı bir rol oynadığı görülmektedir. Bu yönüyle Rusya, Estonya ve Letonya ekseninde hoşgörölü, Polonya ve Litvanya konusunda ise zorlayıcıdır. Öte yandan, XVIII. yüzyılın son çeyreğine kadar I. Petro tarafından başlatılan Polonya ve Litvanya milletler topluluğunun tamamen Ruslara devşirilmesi görevi II. Katherina tarafından da devam ettirilmiştir (Plakans, 2011, s.126).

Kızıl Ordu, Rusya'nın topraklarını genişletme politikasının bir örneği olarak II. Dünya Savaşını takip eden günlerde, 1944-45 yıllarında Baltık ülkelerini işgal etmiş ve Avrupa'nın Doğu – Batı olarak bölünme işlemini gerçeğe dönüştürmüştür. Sovyet gücü, yaklaşık elli yıl bu bölgeyi yönetmiştir. Buna ek olarak, Sovyetler hiç zaman kaybetmeden Baltık ülkelerini kendi politik sistemine adapte etmiştir (Maly, 2009, s.40). Nihai olarak, Baltık ülkelerinin tarihine bakıldığında söz konusu ülkelerin büyük güçler tarafından sömürge alanı olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır (Pick, 1945, s.22).

SSCB Dışişleri Bakanı Molotov, Rusya'nın Korkunç İvan döneminden beri Baltık bölgesine sahip olmaya çalıştığını belirtmiştir. Molotov'a göre; "Modern dünyada küçük devletlere yer yoktur. Baltık ülkeleri Sovyetler Birliği içerisinde bulunmak zorundadırlar" (Smith, 2004, s.28). Bu sava ek olarak dinamik karaktere sahip Rus jeopolitik yayılmacılığının Batı eksenindeki çatışma unsurlarını ise Almanya ve Polonya toprakları ile kuzeyde İsveç, Finlandiya, Baltık Körfezi, Litvanya, Letonya ve Estonya eksenini oluşturmaktadır (Caşın, 2006, s.40).

Soğuk Savaşın başlangıcıyla birlikte, ideolojik düzlemde yayılma çabası içerisinde olan SSCB, nihai olarak Avrupa kıtası ile olan sınırını Berlin'e kadar

uzatmıştır. Coğrafi ekseninde Kaliningrad ve St. Petersburg vasıtasıyla Avrupa'yla olan stratejik bağlantısını kaybetmek istemeyen Rusya'nın, tarihi süreç içerisinde Baltık ülkelerine, Avrupa'nın güvenliği ve bunun kendi topraklarıyla olan stratejik etkilerinden dolayı normal sınırların ötesinde bir ilgi duyduğu görülmektedir. Rusya'nın Baltık ülkeleri üzerinde kurma çabasında olduğu egemenlik, bu ülkelerin bağımsızlık sorunsalını gündeme getirmiştir. Küçük olmakla birlikte kültürel bakımdan çok gelişmiş Estonya ve Letonya halkı, bir taraftan Alman nüfusu, diğer yandan Slav baskısı altında kendilerini yüzyıllar boyu bunalım içine sokan bir girdaba düşmüşlerdir (Caşın, 2006, s.43).

1940 yılında Sovyetler Birliğine katılan Estonya, Litvanya ve Letonya ülkeleri Rusların "*Pribaltika*" diye adlandırdığı, Baltık kıyısı ülkeleri manasına gelmektedir. (Clemens, 1991, s. xiv). Öte yandan, Baltık ülkeleri için en baskıcı tehdit bu ülkelerin kendi içerisindeki sosyal ve ekonomik problemlerden kaynaklanmaktadır. Hayli zamanlar önce Baltıklar, Batı'dan ve Güney'den herhangi bir tehdide uğramamışlardır. Baltık devletlerine karşı tek anlaşılabilir tehlike Doğu'dan, Rusya tarafından gelmiştir (Clemens, 2001, s.179).

Teorik bazda devletlerin güçlenmesi veya zayıflaması gibi sistemsel yapılara dikkat çekilen noktalardan bazıları, devletlerin uluslararası sisteme entegrasyon süreçleriyle yakından ilintilidir. Bu bağlamda Baltık ülkelerindeki devletlerin kimlik görünüşleri, özellikle yeni politik süreçlerin egemen olduğu bu bölgede oldukça önem kazanmaktadır. Bu politik süreçler; Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanması ve Avrupa entegrasyonu içerisine doğru kanalizasyonu, Rusya'nın federal bir devlet olarak yeniden inşası ve Almanların yeniden birleşmesi olarak sıralanabilir (Knudsen, 2007, s.2). Baltık ülkelerinin bağımsızlıkları sonrası ulusal kimlik kazanma süreçlerine ek olarak, Avrupa'nın Soğuk Savaş süreci içerisinde Atlantik Paktının bir parçası olması, Baltık ülkelerinin güvenliği konusunda NATO ile başlayan sürecin habercisi olmuştur. Bu realiteden hareketle, Soğuk Savaşın sona ermesini müteakip bağımsızlıklarına kavuşan Baltık ülkelerinin Avrupa güvenliğinin önemli bir unsuru olması gerekliliği çok geçmeden gündeme getirilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Doğu Avrupa'da meydana gelen güç kaybı neticesinde Avrupa'da doğabilecek olası güvenlik tehditleri, bölgesel güçler tarafından gündeme getirilmiştir. Öte yandan Doğu Avrupa'daki ülkeler, milliyetçilik yaklaşımıyla birlikte kimlik inşası süreçlerini Batı Avrupa'ya yansıtmışlar ve bu küçük ülkeler Rusların gelecek dönemde oluşturacağı hegemonik bir güvenlik stratejisinden uzaklaşıp, NATO ve AB üyesi haline gelmişlerdir (Walker, 2007, s.150). Buna ilave olarak Avrupa Birliği'nin, Baltık ülkelerinin enerji ve güvenlik

konularındaki önemine varması ve bunun birliğin enerji bağımlılığı sorununu gündeme getirmesi sonucu, Baltık ülkeleri vatandaşları tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar, Batı Avrupa ile arasındaki köprü konumunu sağlamlaştırmıştır.

Tüm bu süreçler ışığında NATO'nun genişlemesi tartışmaları, bölgedeki güvenliğin yeniden tanımlanması konusunu gündeme getirmiştir. Buna ilave olarak bölgesel güvenliğin yeniden tanımlanması, Baltık bölgesi güvenliğinin Kim? ve Ne? tarafından sağlanacağı sorunsalını da açığa çıkarmıştır (VanDever ve Dabelko, 1999, s.222). Güvenliğin atıf nesnesi konumunda olan Baltık ülkeleri, Kremlin'in bölgeye nüfuz algısı üzerinde 'gri bölge' niteliğine sahiptir. Bu nitelik, 2004 yılında bölge ülkelerinin NATO ve AB üyelikleri ile şekillenmiştir. Söz konusu ülkeler, yaklaşık yirmi yıldır idare altında bulundukları Rus kuralları ve yönetim şekliyle öteye giderek, merkezi Avrupa'nın bir parçası olma mücadelesi vermişlerdir. Buna rağmen Baltık ülkeleri, Rusya'nın tekrar dirilme korkusu içerisindeyler (The Economist, 2008, s.1).

Baltık ülkeleri tek başına hesaba katıldıklarında, hava sahalarının kendileri tarafından korunamayacağı problemi, bu ülkeler için gündemdeki en önemli güvenlik algılaması olarak tanımlanabilir. NATO'nun bu gerçeklikten hareketle 2009 yılında üstlendiği Baltık ülkeleri hava savunma sahalarının korunması görevi, 2012 yılında da devam etmektedir (Baltic Security and Defence Review, s.274). Baltık bölgesi güvenliğinin sağlanmasında NATO'nun karşısında bir pozisyon üstlenen Rusya'daki tüm üst düzey askeri yetkililer Sovyetler Birliği sisteminden gelmektedirler ve hem Baltık bölgesinin stratejik önemine hem de Kaliningrad'ın kırılganlığının önemine haizdir. Öte yandan, Rus askeri yetkililerin SSCB'nin dağılmasıyla birlikte en acil problemlerini, Doğu Almanya ve Baltıklardan geri çekilmek oluşturmaktadır. Birliğin dağılışı sonrası düzeltilmesi gereken birçok yapısal sorun mevcut iken, Rusya'nın Baltık ülkeleri ile olan ilişkilerini normalleştirilmesi beklenmiş, ancak realist paradigmanın ulusal çıkarların maksimizasyonu doktrini gereği bu gerçekleşmemiştir.

Rusya'nın 1992 yılının başlarında enerji silahını, Baltık ülkelerinin Rusya karşıtı davranışlarını engelleme adına etkili bir şekilde kullandığı gözükmektedir. Rusya'nın Baltık ülkeleri ile mevcut geçmişinden hareketle, bu ülkeler ile devam eden ekonomik mücadele, Rusya için Baltık ülkelerinin kaybı anlamına gelen büyük bir sendromun parçası olarak etkisini sürdürmektedir. Nihai olarak, Kremlin ve Duma şu dört konudan dolayı neo-empyralist çizgisini sürdürmektedir; Rusya'nın Baltık ülkelerindeki tarihi egemenliği, Sovyetler Birliği kökenli vatandaşların halihazırda bölgede yaşaması, Rus sınırlarının Baltık bölgesine kadar uzanması ve Baltıkların

NATO üyesi olmaları neticesinde Rus dış politikasında yaşanan değişim (Clemens, 2001, s.182). Nihayetinde Rusya, Baltık ülkeleri üzerinde hâkimiyet teorisine dayalı politikalarını farklı varyasyonlara dayandırarak devam ettirme çabası içerisinde (VanDever ve Dabelko, 1999, s.223).

Rusya'nın bu politikaları karşısında Estonya, Litvanya ve Letonya arasında kısmi bir dayanışmanın var olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu ülkelerin, Avrupa'nın doğusunda yer alan coğrafyalarına karşın, Rusya'nın bu ülkelere karşı tutumundan dolayı Avrupa kıtasını rahatsızlığa sokabilecek bölgesel güvenlik tehlikesi her zaman söz konusudur. 2004 yılında Baltık ülkelerinin NATO üyesi olmalarından dolayı, Rusya'nın bu ülkelere karşı geliştirdiği dış politika ve güvenlik konularında değişim süreci başlamıştır.

Rusya'nın Baltıklara yönelik politikalarındaki değişimle birlikte sorulacak temel sorular;

- Rus Dış Politikasına hâkim olan teoriye yön veren unsurlar nelerdir?
- Baltıkların Rus siyasi tarihi içerisindeki statüsü dikkate alındığında, Moskova'nın bu devletlere karşı dış politika algısı ve muhtemel yol haritasının orta ve uzun vadeli projeksiyonları ne yönde şekillenecektir?
- Rusya'nın Baltık ülkeleri üzerinde askeri varlığı devam edecek midir? Baltıklarda Avrupa Birliği ve NATO'nun füze kalkanına karşı, Rusya'nın Kaliningrad bölgesi yüksek stratejisi hangi yönde şekillenecektir? Rus dış politikasına geleneksel realizm mi yoksa liberal kuram mı egemen olacaktır?
- NATO'nun genişleme stratejisinde izlediği yol, Rusya Federasyonu'nu çevreleme politikasının devamı mıdır?
- Rusya Federasyonunun 2003 yılında ve sonrasında 2011 yılında genişleterek kabul ettiği Dış Politika Konsepti, Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi ve Askeri Doktrininde sıkça atıf yaptığı '*Yakın Çevre*' doktrininin¹ Baltık ülkeleri yansıması nelerdir?
- Yeltsin, Putin ve Medvedev dönemleri içerisinde Rusya Federasyonu'nun Avrupa - Atlantik yaklaşma çabaları, NATO ve Rusya Federasyonu güvenlik politikalarını nasıl etkilemiştir?

¹ Rus vatandaşlarının güvenliğini sadece Rusya Federasyonu sınırlarında yaşayan Rusların güvenliğinden öteye götürerek, Federasyonun yakın çevresindeki ülkelere yaşayan Rus vatandaşlarının güvenliğini de garanti altına alma amacını ifade etmektedir.

Baltık ülkelerinin kimlik oluşturma süreci içerisinde de doğrudan etkili bir unsur haline gelen Rusya, tarihsel süreç içerisinde bu ülkeler ile olan politikasında bir takım değişiklikler sergilemektedir. Söz konusu değişiklikler, uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde değerlendirildiğinde bir takım anlamlar kazanmaktadır. Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasının değişim sürecinde, realist ve liberal kurama ait yaklaşımların sergilendiği gözlemlenmektedir. Bu iki kurama ek olarak çalışmada güvenlik kuramlarından da faydalanılacak olup, Neo-Realizm ekolünü ön plana çıkaran yaklaşımlara da atıfta bulunulacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI:

Bu yüksek lisans tezinin genel amacı; Rusya'nın Baltık ülkeleri dış politikasının tarihsel süreçteki seyrini incelemek, söz konusu dış politika stratejilerini uluslararası ilişkiler ve güvenlik kuramları açısından değerlendirmektir. Çalışmanın alt amaçlarını ise, Rusya'nın Baltık ülkeleri dış politikasının bölgesel güç dengeleri ile güvenlik politikaları bağlamında değerlendirilmesi, NATO'nun genişleme sürecinde Baltık ülkelerinin sahip olduğu rol ve Avrupa Birliği'nin bölgesel güvenlikteki tutumunun irdelenmesi oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak çalışmanın ulaşmaya çalıştığı diğer amaçlar arasında;

1. Rus dış politikasının Baltık ülkeleri dış politikasının kuramsal arka planını analiz etmek,
2. NATO'nun genişleme sürecinin Rus dış politikasında meydana getirdiği değişimi ortaya koymak,
3. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, uluslararası güç dengesinde meydana gelen yapısal değişiklikleri analiz etmek, yer almaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ:

Baltık coğrafyası tarihsel süreçte, hem Avrupa'nın hem de Rusya'nın dış politika ve güvenlik ekseninde büyük önem taşımaktadır. Söz konusu coğrafyanın bölgesel dış politika stratejilerinde taşıdığı güvenlik eksenli değer, Rusya'nın Avrupa'ya açılma politikalarında belirleyici bir rol oynamaktadır. Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte güvenlik bloğunda meydana gelen boşluğu, NATO ile gidermek isteyen Baltık ülkeleri, Rusya'nın NATO tarafından çevrelenme sorunsalının tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur.

Rusya Federasyonu'nun 2001 ve 2009 tarihli güvenlik stratejileri belgeleri, yakın coğrafyayı ülke güvenliğinin önemli bir parçası olarak değerlendirmekte ve bu coğrafyada meydana gelen krizlerde, yakın çevre doktrininin öğretilerini etkin olarak

uygulamayı öngörmektedir. Yakın çevre doktrini, Rusya'nın imparatorluk mirası içerisindeki konumu, 2000'li yıllarda yükselen Rus milliyetçiliği ve Avrasyacılık olgularının bütünleşmesi sonucu gerçek anlamına kavuşmaktadır. Baltık ülkelerinin NATO üyelikleri ve Avrupa Birliği üyelik süreçleri sonucu yeniden şekillenen söz konusu coğrafya, Rusya açısından yeniden tanımlanan bir problematik olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın temel kurgusunda, Rus dış politikasının farklı ve değişken yapısı uluslararası ilişkiler teorileri açısından incelenmiştir. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası Rusya Federasyonu'na yön veren diplomatik yaklaşımlar, bu ülkenin geleneksel dış politika davranışlarına açıklık getirecek esaslar dâhilinde mercek altına alınmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI:

1- Rusya, Soğuk Savaş sürecince Süper Güç, sonrasında ise Küresel Güç statüsünü sürdürmektedir.

2- Rusya, Baltık ülkelerinin bağımsızlığı ve sonrasında yer alan süreçte, bu ülkeler üzerindeki güvenlik eksenli etkisini sürdürmektedir.

3- Baltık Ülkeleri modern ulus devlet kurma çabalarında XX. yüzyılın retoriğinden oldukça geri kalmış ve Avrupa'nın entegrasyon sürecinin ötesinde yer almıştır.

5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI:

Bu yüksek lisans tezinde Rusya'nın, Çarlık dönemi, I. ve II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası dönemleri çerçevesinde gerçekleştirdiği Baltık ülkeleri dış politikası incelenmiştir.

Tezin ağırlıklı analiz noktasını ise 1991 yılı sonrası Rus dış politikasının Atlantik ve Avrasyacılık merkezli dış politika konseptinde meydana gelen değişim ve Baltık ülkelerinin NATO ve AB üyelikleri ile şekillenen yeni bölgesel güvenlik ortamının günümüz yansımaları teşkil etmiştir. 1990-2000 yılları ve 2000 sonrası olarak iki döneme ayrılan Rus dış politikası, Başkan Putin'in üçüncü kez Rus Devlet Başkanlığı koltuğuna oturmasından dolayı, süreç içerisinde herhangi bir kesinti olduğu düşünülmeden, bütünleşik olarak Putin dönemi ifadesiyle ele alınmıştır. Bu yüksek lisans tezinin, kendi bilimsellik sınırları çerçevesinde kalmasına dikkat edilmiş, geleceğe ilişkin öngörü ve olası projeksiyonlarda gerçeklik ve tutarlılık ölçütünden ayrılmamaya dikkat edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMA MODELİ:

Bu akademik araştırma, Rusya'nın Baltık bölgesindeki dış politika davranışlarını uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde, bölgesel ve küresel aktörlerin olası dış politikalarını da dahil ederek analiz etmeyi amaç edinmiştir. Araştırmada Bacon'cu tümevarım ile Aristo'cu tümdengelim yaklaşımının bir sentezinin yapılması hedeflenmiştir. Bağımlı ve Bağımsız değişkenlerin tanımlanması ile yapılacak çalışmanın bilimsellik derecesinin arttırılacağı düşünülmüştür. Bu çerçevede bağımlı değişken; Rusya'nın tarihsel süreçteki Baltık ülkeleri politikasının değişimi olarak özetlenebilir. Buna karşın bağımsız değişkenler ise; Baltık coğrafyası, Baltık ülkelerinin AB ve NATO üyelikleri olarak kısaca sıralanabilir.

Veri toplama süreci içerisinde ayrıntılı planlama, ön deneme ve geliştirme aşamalarının uygulanması hedeflenmiştir. Araştırma süreci içerisinde toplanacak bulguların olabildiği ölçüde şekillerle desteklenmesi amaçlanmıştır. Araştırma modeli olarak ilişkisel tarama yöntemi uygulanmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki, deskriptif bir yöntemle sunulmuş ardından bu değişkenler üzerinde bir takım analitik çıkarımlar yapılmıştır. Tez, deskriptif ve analitik incelemeler sonucu geleceğe yönelik olası senaryolar ve çıkarımlar ile sonlandırılmıştır.

2. VERİLERİN TOPLANMASI:

Araştırmada, ağırlıklı olarak Uluslararası İlişkiler kuramlarını içeren yabancı eserler ile tarihsel süreçteki Rus dış politikası ve Baltık ülkeleri ilişkilerini inceleyen teorik eksenli kitaplar, analitik ve deskriptif çıkarımlarda bulunan makalelerden faydalanılmış, araştırma konusu ile ilintili birincil ve ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Verilerin toplanması aşamasında, analitik bir çalışma yapılmasını hedefleyen alıntılar değerlendirilmiş, birbirini tekrar eden verilerin kullanılmasından kaçınılmaya çalışılmıştır. Öz ve anlaşılır bilgiye ulaşılmaya çalışılan bu tezde, verilerin toplanması, bu veriler üzerinde inceleme yapılması ile analiz süreçleri arasındaki sürecin koordine edilmesine özen gösterilmiştir.

3. VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI:

Araştırma sorusunun kurgulanması öncesinde, literatür taraması yapılmış ve konu hakkında uluslararası literatürdeki deskriptif çalışmalarda ortaya konan yaklaşımlar ve alana yeni bir şeyler katacak nitelikteki veriler (Dittmer, 2003), uluslararası ilişkiler perspektifi açısından dikkatlice analiz edilmeye çalışılmıştır.

Toplanan ham verilerin çözömlenmesi ve yorumlanması esnasında nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Kalitatif bir araştırmanın hedeflendiği bu çalışmada, seçilen kaynakların, araştırma başlığı ve geçici ana hatları ile uygun kısımları APA tekniği kullanılarak referans gösterilmiştir. Gerekli görölen yerlerde açıklama ve dipnotlar, APA tekniği referans verme yöntemine ek olarak numaralandırma sistemi ile gerçekleştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. RUSYA’NIN BALTİK ÜLKELERİ POLİTİKASININ TEORİK TEMELLERİ

a. Realizm

Rusya, devletin kuruluşuna ilişkin bir takım görüşlere göre Nordik bir devlet olarak anılmaktadır. Söz konusu görüşe göre Vikingler’den geldiği iddia edilen Ruslar, Norman kuramının dayanak noktası olarak saldırgan ve güce dayalı bir toplum olarak nitelendirilmektedir. Realizmin tarihsel kökenlerinin yansıması olarak ifade edilebilecek bu yaklaşım, Rusya’nın topraklarını Batı yönünde genişletme politikalarıyla da doğrudan bağlantılıdır. Geçmiş dönemlerdeki etkisiyle birlikte XX. yüzyılda da uluslararası politikada büyük oranda etkili olan siyasal felsefe, realizmdir.

Uluslararası politikaya hakim olan realist paradigma, Thomas Hobbes’un Leviathan’ında sıkça atıf yaptığı türden bir realizm olarak, devletin sürekli savaş tehlikesi altında bulunduğu yapısal bir süreci ifade etmektedir. Söz konusu dönemde devletin temel ihtiyacı, güvenliği sağlamaktır. Buna göre sürekli anarşi durumunda, egemen devletten daha üstün bir otorite yoktur. Öte yandan realizmin bu savını Carl Schmitt, ‘Siyasi İlahiyat’² adlı eserinde; “Egemen olan, olağanüstü olana karar verendir” diye ifade etmektedir. Uluslararası ilişkilerde karar vericiler üzerinde süren etkisine rağmen realizm, zaman zaman farklı paradigmaların etkisi altında kalsada, uluslararası politikaya büyük oranda hâkim kuramsal yaklaşım olarak ifade edilmektedir (Booth, 1994, s.20).

Realizmin önemli bir yapı taşı olarak klasik realizm, ulus devletin temel politik seçimlerinin yanında, farklı birkaç yaklaşıma da önem atfetmektedir. Bu çerçevede klasik realizm, sıkça referans gösterilen realizmden farklı olarak, var olan kavramsallaştırmalardan öteye gitmekte ve dünyanın yapısal-sistemik bir görünümünü rehber edinmektedir. Buradan hareketle Rusya için SSCB’nin dağılmasının akabinde geçen beş yıllık süre zarfında meydana gelen yapısal değişimler, ABD’ liderliğini kabul etmek ve NATO genişlemesiyle karşı karşıya kalmak gibi kabul edilmesi zor bir süreci ifade etmektedir (Sullivan, 2001, s.114).

Her türden realist, uluslararası sistemin en önemli aktörlerinin devletler olduğu, anarşinin devletin davranışları üzerinde güçlü bir etkisinin bulunduğu ve nihai olarak

² Carl Schmitt, “Siyasi İlahiyat; Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm”, 2002.

politikaların güç üzerine kurgulandığı konusunda hemfikirdir. Öte yandan 'savunmacı realistler', devletin başlıca görevinin güvenliği sağlama olduğunu öne sürerken, 'saldırgan realistler' ofansif gücü vurgulama eğilimindedirler.³ Bunların her ikisi de Cambridge Üniversitesi'nde siyaset bilimci James Mayall'un devletin, uluslararası düzenin korunması hedeflerine dâhil edilen 'yumuşak realistler' aksine 'sert realistler' olarak adlandırdığı yaklaşımın çeşitleridir (Nye ve Welch, 2010, s.83).

Ulusal çıkarların, uluslararası sistemin anarşik yapısı ve ulus üstü çıkarlardan yukarıda tutulması ve nükleer silahların azaltılması konusunda henüz istenen seviyeye ulaşılmaması, realizmin yüksek etkisinin sürdüğünün bir diğer göstergesidir (Goldstein, 2000, s.1). İmparatorluk mirası üzerinde dış politikasını oluşturan Rusya'da realist teori, dış politikada her zaman ön planda tutulan siyasal felsefe olmuştur. Rusya'nın söz konusu dış politik uygulamaları Baltık coğrafyası üzerine uygulandığı takdirde, realist paradigmanın tüm unsurlarını burada görebilmek mümkündür. Rusya'da geniş coğrafi alanlara sahip imparatorluk mirası üzerinde, büyük devlet olabilme tutkusunu sürdürebilme adına devam eden dış politik yaklaşım, realist paradigma temelli hakimiyet teorisine atıf yapmaktadır.

Rusya'nın Baltık ülkeleri üzerine realist kuram temelinde geliştirdiği politikaların felsefi alt yapısını anlamak adına, kuramın temel söylemlerini ifade etmek gerekmektedir. Burada, doğru soruları sorarak bilimsel çıktılara ulaşma çabası içerisinde olan düşünce teorisinde iki temel soru önem kazanmaktadır. Bu sorular ise, sorunsal açıklama hedefinde "En iyi açıklayıcı teori nedir? Teorinin izahı ve test edilme aşamalarında konunun dinamiklerine hakim en iyi teorik yaklaşıma nasıl ulaşılır? sorularıdır. Şüphesiz bu sorular, bilim felsesinin temel araştırma sahaları içerisinde yer almaktadır. Bilim felsefesinin cevap aradığı temel teorik yaklaşımlar çerçevesinde geliştirilen çabalar, güvenilir bilgiye dayalı incelemeye ve deneylemeye dayanmaktadır (Chernoff, 2007, s.79).

Buna ilave olarak Lord Acton⁴ bilimsel çalışmaların temel sistematiklerini anlama ve bilim insanlığının nosyonunu ifade etme adına bilim adamına düşen vazifeyi şu şekilde açıklamaktadır; "Bilim adamına hiçbir şey, bilimin tarihçesi ve bilimsel araştırmanın mantığı; yani yanılgıların hangi yollarla keşfedileceği, öte yandan varsayımların ve imgelem gücünün oynadığı roller ve sınama yöntemleri hakkında bir şeyler bilmekten daha gerekli değildir." (Popper, 2010, s.24). Acton'ın ifade ettiği bilimsel araştırmadaki heves ve süreklilik, ortaya konacak eserlerin hazırlanma sürecinde takınılacak yöntem bilimsel düsturun doğrudan yansıması konumundadır.

³ Bu bağlamda Rusya dış politikası tarihsel bir perspektifte incelendiğinde, dış politikaya hakim olan temel felsefenin realizm olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

⁴ Roland Hill, "Lord Acton" Yale Uni. Press, 2000.

XIX. yüzyılla birlikte gelişim periyodunu ivmelendiren sosyal bilimlerde, bilimsel olgular üzerine analizler geliştirilmeye başlanmıştır.

Söz konusu analizleri düşünsel düzeyde kuvvetli felsefi temele dayandırma çabaları ise, aydınlanma çağına kadar giden süreçte bir takım tartışmaları beraberinde getirmektedir. Temelde pozitivizmin öğretileri ile metafizik yanılsamalar arasında gerçekleşen bu tartışma, Modern Batı düşünce sistemlerinde akılcılık ve deneyciliğe dayanan Pozitivist öğretilerin zaferi ile sonuçlanmıştır. Öte yandan, bilim ve pozitivizm birbirinin yerine kullanılan olgular değildirler. Pozitivizm, bilimin teori ve/veya felsefelerinden birisidir⁵ (Wight, 2006, s.18).

Söz konusu gelişmeleri takiben Uluslararası İlişkiler disiplininin ortaya çıkışıyla birlikte, XX. yüzyıl realizmi Morgenthau ile başlayarak ilk olarak idealizmin eleştirisini yapmakta, Wilson Prensipleri ve Milletler Cemiyeti'nin bu idealist paradigmayı gerçekleştirmek için kurulduğunu ifade etmektedir (Rengger, 2000, s.39). Realistlere göre barışın kurumlarıyla inşası, liberal barış teorilerinin bir parçasıdır. Ancak, yine realist düşünürlere göre uluslararası ilişkilerde barış ütöpik bir kavramdır. Devletlerin dış politika ve güvenlik aracı olmadığı bir uluslararası sistemde barış çalışmalarından bahsedilebilir, fakat devlet söz konusu ise çatışma ve güç politikaları kaçınılmazdır. Rengger'in bu ifadesi doğrultusunda, Rusya'nın güç politikalarını tarihi süreçte etkin dış politika aracı olarak kullandığı gözükmektedir. Baltık ülkeleri ise, bu gücü en şiddetli biçimde hisseden devletlerin başında gelmektedir.

Keohane ve Nye'a göre realist paradigma çerçevesinde devletin otonomisi, egemenliğinden daha önemlidir (Suhr, 2005, s.99). Buradan hareketle, Rusya'nın Çarlık döneminde otonom devlet yapısını, ülke içi muhalefeti kontrolde tutmak ve uluslararası arenada güç dengesini sağlamak için kullandığı gözükmektedir. Rusya'nın Baltık ülkeleri ile olan ilişkilerindeki I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında gerçekleşen uygulamalarda ise, söz konusu ülkelerin egemenliğini tanımaktan öte, bu ülkelere karşı kendi ülkesinin otonom politikalarını sürdürdüğü gözükmektedir. Rusya'nın Baltık ülkeleri üzerinde kurguladığı bu hâkimiyet esaslı dış politika yaklaşımında yer alan realist görüşe göre, uluslararası ilişkiler anarşik bir zeminde ilerlemektedir. Bu görüşe göre, uluslararası ilişkileri anlamının en iyi yolu, devletlere karşı uygulanan güç siyasetine hâkim olmaktan geçmektedir. Söz konusu yapısal paradigmanın olağan sonucu ise devletler arasında güç mücadelesinin maksimize olacağıdır. Güç maksimizasyonu, siyasal felsefesini realist kuramın öğretilerinden almaktadır (Griffiths, Roach ve Solomon, 2009, s.12). Bu açıdan bakıldığında

⁵ Kıta Avrupası bilimsel çalışma sistematığının önemli bir parçası olarak kabul edilen determinizm, sebep – sonuç ilişkisine dayalı olarak, kartezyen düşünceyi ön plana çıkartmaktadır.

Rusya'nın tarihsel süreçle birlikte, bugün dahi geliştirmeye çalıştığı Baltık politikasının temelinde, ülkenin Avrupa'ya çıkış kapısı olarak değerlendirdiği söz konusu coğrafyayı uluslararası güç mücadelesinin en önemli yapı taşlarından birisi olarak ele alması yatmaktadır.

Rusya'nın, güç ve katı bir realizm temeline oturttuğu dış politikasında devlet, dışı kapalı bir yapı olarak ortaya çıkmış, devletin güç, gücün de devlet olarak tanımlandığı bir yaklaşım meydana gelmiştir. Bu yaklaşım XX. yüzyılın klasik realist paradigmalarına büyük benzerlik göstermektedir. (Waever, 2005, s.8). Rusya'nın, XX. yüzyılın uluslararası politik düzleminde, son dönem Çarlık ve erken dönem Sovyetler Birliği yılları ile Baltık ülkeleri üzerinde kurguladığı hakimiyet esaslı dış politika yaklaşımından ise vazgeçmediği gözükmektedir. Rusya'nın I. Dünya Savaşı öncesi sahip olduğu sınırlar dikkate alındığında, Baltık ülkeleri üzerinde yaşayan vatandaşlarının haklarını koruma çabaları ve Rusya'nın söz konusu vatandaşlarını bu ülkeler üzerinde politik unsur olarak görme uğraşları ön plana çıkmaktadır.

Geleneksel realizmin öğretilerinden anlaşıldığı üzere, rasyonalizm realist paradigmanın en önemli argümanlarından birisidir. Rasyonalite ile etik değerler arasındaki paradoks, ulusal çıkarların hangi ölçüde şekilleneceğine ışık tutmaktadır. Dış politika stratejilerini, teorik ekseninde güç ve rasyonalite esasına göre kurgulayan devletler, söz konusu politikaların araçları olarak gördüğü yapısal unsurları, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda ele almaktadır. Öte yandan, Realizm ve Neorealizm arasındaki yapısal unsurların içsel dinamikleri hakkında farklı görüşler ortaya konsa dahi, realist paradigmanın temel metodolojisinin kendi içerisinde ciddi bir tutarlılık arz ettiği gözükmektedir (Williams, 2005, s.13). Bu tutarlılığı Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasında açıkça görmek mümkündür. Hemen hemen XVIII. yüzyıldan bu yana Baltık bölgesi ve çevresinde yer alan Rusya, XX. yüzyılın sonuna kadar bu ülkelere uyguladığı dış politikasında katı realizmin öğretilerinden vazgeçmemiştir.

Öte yandan Realizm, terim olarak birçok farklı disiplin içerisinde de kullanılmaktadır. Bilim felsefesinin bir unsuru olarak realizm, deneycilik, yararcılık ve pozitivizmin çeşitli biçimlerine muhalif bir tutum sergilemektedir. Uluslararası ilişkiler açısından ele alındığında ise Realizm, devletin güç kapasitesini yükseltmesi gerekliliğine atıfta bulunmakta ve devletin yükselen gücünü engelleyebileceği öngörülen tüm aktörlere karşı, bu gücün aktif bir şekilde kullanılabilmesini savunmaktadır (Donnelly, 2005, s.29). Güç kullanma yetisi olarak nitelendirilen devlet olabilme koşulunun, tarihsel süreç içerisinde birçok kez Rusya için söz konusu olduğunu belirtmek mümkündür. Baltık ülkelerinin bağımsızlık taleplerine Rusya tarafından verilen sert karşılıklar, ek olarak XX. yüzyılın ortalarında Avrupa topluluklarında çıkan ayaklanmalara Ruslar tarafından ağır bir şekilde yanıt

verilmesi, Rusya'nın kimliksel temelde konumlandığı güç politikalarının tezahürü niteliğindedir.

Realist düşünce ve pratik uygulamaları ile egemenlik kuramı birbirinden bağımsız kavramlar değildir. Sovyetler Birliği'nin, I. ve II. Dünya Savaşları arası dönemlerde Batı karşıtı duruşu tüm bu süreçlere örnek olarak gösterilebilmektedir (Williams, 2006, s.12). Egemenliğini, ülke dışından gelecek saldırılara karşı koymak ve bunun daha da ötesinde ülke sınırlarını genişletme adına kurgulamakta olan Rusya, kimlik temelinde ülke sınırlarının ötesinde hâkimiyet esaslı bir yaklaşım sergilemektedir. Rusya'nın söz konusu yaklaşımı çerçevesindeki Baltık ülkeleri politikası, ülkenin yüksek stratejik ⁶ çıkarları ile değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılmaktadır. Rusya, söz konusu politikaları bölgede ki ülkeler üzerinde salt bir otonomik yaklaşım kurmaktan öte, Avrupa ve Atlantik merkezli uluslararası politikanın bir parçası olabilme adına sergilemektedir.

Geçmiş iki yüzyıl içerisindeki askeri denge esaslı uluslararası ilişkiler yaklaşımı, günümüz uluslararası ilişkiler yapısını anlamlandırmak ve siyasi tarihe doğru atıflar yapabilmek adına, strateji çalışmalarının öneme atıfta bulunmaktadır. Söz konusu dönemler içerisinde meydana gelen tüm ekonomi-politik gelişmeleri sosyal bir gerçeklik olarak açıklama imkânı olmayan strateji çalışmaları, birçok uluslararası gelişmeyi ifade etmede realist paradigmanın en önemli aracı olarak değerlendirilmektedir (Gray, 2007, s.16). Realizme aktörler ve aksiyomları çerçevesinde bakıldığında, başrolde devletin yer aldığını ve devletin insanlar üzerinde baskın olma arzusunun ön plana çıktığını görmek mümkündür. Devletin birincil hedefleri arasında, gücü maksimize etmek ve güvenliği sağlamak gelmektedir. Devletin baskın uygulama aracı ise askeri güçtür ve devlet(ler)in politik etkileşim süreci yüksek rekabet içerisinde gerçekleşmektedir. Tüm bunların içerisinde yer aldığı uluslararası sistemin baskın stratejik özelliği ise Hobbes'un öne sürdüğü anarşi düzenidir.

Öte yandan realist teorinin en önemli argümanlarından birisi olan uluslararası sistemin kaos ve anarşiden oluşan yapısı, kuramın doktrin temelini ifade etme adına önem arz etmektedir. Buna göre, merkezi bir otoritenin yer almadığı uluslararası sistemde çatışma kaçınılmazdır. Bu çatışmayı yönetecek dinamiklerin sahibi olan devlet, güç maksimizasyonunu gerçekleştirmek durumundadır. Bunun sağlanamadığı yerlerde, devletin çıkarları zedelenir ve ulusal politikanın hedeflerine ulaşılması güçleşir (Yurdusev, 2003, s.107). Realizmin devlet çıkarlarını en üst normatif değer olarak görmesi, söz konusu kuramın stratejiyle olan bağlantısını

⁶ John P. Le Donne, "The Grand Strategy of the Russian Empire, 1650-1831", New York: Oxford University Press, 2004.

ortaya koymaktadır. Tüm bu süreç içerisinde realizmin temel rehberi, stratejik düşünme ve eylem aşamalarıdır. Gray'in ifade ettiği eyleme dayalı pragmatik strateji çalışmaları, realizmin doğası ve Hobbes'un Leviathan⁷'inde kurguladığı yapıya paralellik arz etmektedir.

Askeri gereksinimler ile yönetsel unsurlar arasındaki doğrudan bağı ortaya koyan stratejik çalışmalar, rasyonel karar verme süreçlerinin önemini vurgulamaktadır. Buna ek olarak karar vericiler sıklıkla, stratejinin olmazsa olmaz önemini ortaya koymaktadırlar (Betts, 2000, s.5). Çalışmada hakim olan nosyon, Rusya'nın Baltık bölgesinde manevra alanı olarak uyguladığı politikaları, stratejik analiz çerçevesinde değerlendirmektir. Söz konusu değerlendirme yapılırken, karar vericilerin eylemleri, güvenlik kuramları ve sosyal bilimlerin yanlışlanabilirlik tutumu çerçevesinde incelenmiştir. Popper'ci bir yaklaşımın ifadesi olan bu tutum, Baltık bölgesinde Rusya ile NATO-AB ve ABD arasında meydana gelen politik mücadeleye farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasına da doğrudan atıfta bulunan güvenlik çalışmaları, nükleer devrimin ve Soğuk Savaşın bir sonucu olarak gündeme gelmiştir. Güvenlik çalışmaları ve/veya stratejik çalışmaların felsefi alt yapısı ise, Machiavelli'nin yapıtlarından başlayarak, 1940'lar ve 1950'lerin uluslararası politik ortamından bugüne değin etkili olan, siyasal realizme dayanmaktadır. Stratejik çalışmalar nihai olarak, uluslararası ilişkilerin askeri dinamiklerini anlama ve açıklama çabası içerisinde yer almaktadır. 1950'li yıllarla birlikte stratejik çalışmalar, çok daha sistemli, bilim insanları ve sivillerce çalışılan bir alan haline gelmiştir. Soğuk Savaşın devamına rağmen, ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya ve diğer Batılı ülkelerin üniversitelerinde stratejik çalışmalar hakkında yapılan bilimsel araştırmalar hızlı bir şekilde artmıştır. Bu süreçte, Sovyetler Birliği'nde strateji teorisi 1950'ler ve 1960'larda geleneksel çizgilerde devam etmiş, büyük oranda askeri yöntemler ile desteklenmiştir. Farklı politik, tarihsel ve coğrafi konseptten gelen Sovyet stratejik düşüncesinin kendine has bir yapısı bulunmaktadır. Bu kendine özgü, çoğu zaman Batılı stratejistler tarafından yanlış algılanmaktadır. (Booth, 1994, s.9).

Öte yandan Güvenlik kavramını anlama, güvenliğin sağlanabileceği koşulların belirlenmesinden tamamen farklı bir entelektüel tecrübedir. Nihayetinde güvenlik tartışmalı bir kavram olarak değil, daha doğru bir şekilde ifade edilirse, karmaşık veya eksik yorumlanmış bir kavram olarak nitelendirilmektedir (Baldwin, 2003, s.15). Bu eksikliği gidermek için temel olarak karşılaşılan ve aynı zamanda güvenliğin atıf nesnesi konumundaki sorular Kimin için Güvenlik? Ve Hangi Değerler

⁷ Realizmin siyaset felsefesi temelinde en önemli düşünürlerinden biri olan Thomas Hobbes, Leviathan adlı eserinde, realizmin devlet yapısı ve düşünce sistematığı içerisindeki yerini analiz etmektedir.

için Güvenlik? Sorularıdır. Bu çerçeveden bakıldığında Rusya'nın Baltık bölgesi güvenliğini sağlama argümanlarından birisi de, bu bölgede yaşayan Rus azınlığın haklarının güvence altına alınmasının, Rusya için güvenliğin öznesi konumunda olduğudur. Öte yandan güvenliğin değerlerine bakıldığında ise, Rusya'nın tarihsel süreçte ki hâkimiyet teorisinin bir devamı niteliğinde, güvenlik içselleştirmesinde bulunduğu gözlemlenmektedir. Burada, Baltık ülkeleri ile oluşabilecek bir güvenlik ikilemi gibi, kavramları tam olarak ifade edemeyen bir güvenlik kavramsallaştırmasının da ciddi şekilde kusurlu olacağı bir gerçektir.

Çeşitli klasik realist paradigma savunucuları ile karşılaştırıldığında, yeni realist paradigmanın klasik realist düşünceden ayrı durduğu ve farklı noktalara atıfta bulunduğu gözlemlenmektedir. Aradaki ilişkiyi ifade etmenin temel yöntemlerinden birisi ise Realist paradigmanın temel teorik yaklaşımlarını öze inecek bir şekilde ortaya koymaktır (Molloy, 2006, s.10). Bu açıdan bakıldığında iç ve dış politikanın uyumu çerçevesinde, devletin yapısal özellikleri gereği vatandaşların sınırsız istekleri ile devlete ait içsel dinamikler, uyum içerisinde bulundurulmak zorundadır. Bunun aksi bir durum, devlet adamını zora sokmaktadır. Realist paradigmanın en temel rasyonel çıkarımı olarak Hobbes'ta vücut bulan bu yaklaşıma göre devlet ve devlet yöneticileri, vatandaşların söz konusu isteklerini makul düzeyde tutmak durumundadırlar (Derian, 2009, s.153). Bu açıdan yaklaşıldığında Rusya'nın hakimiyeti altında tuttuğu ülkelerden gelen çeşitli taleplere karşı sert bir karşıtlık içerisinde olduğu gözükmemektedir. Çarlık döneminde Korkunç İvan, Sovyetler Birliği döneminde ise Stalin ile bu sert politikaların en üst düzeye çıktığını gözlemlemek mümkündür.

Ek olarak, realizmin özünü oluşturan güç kavramının farklı anlamlara geldiği gözükmemektedir. Gücün amaç ve araç olarak kullanılması tartışmasını gündeme getiren bu anlam farklılığı Waltz ve Morgenthau'nun metodolojilerinde ortaya çıkmaktadır. Morgenthau, gücün devletin hegemonyasının gerçekleştirilebilmesi için bir amaç olduğunu ele alırken, Waltz ise gücün devletin güvenliğinin sağlanması için bir araç olması gerektiğini ifade etmektedir. Öte yandan Morgenthau, devletin güç parametrelerini tanımlarken, bunları askeri ve ekonomik kaynaklar olarak iki elde toplamaktadır (Arı, 2004, s.170). Bu açıdan bakıldığında Rusya'nın, Baltık ülkeleri politikasında gücün doğrudan amaç olarak ele alındığı ve hegemonya kuramına atıfta bulunulduğu gözükmemektedir.

Bu doğrultuda geleneksel realist düşünce, güç kavramını verilere dayandırarak açıklama çabası içerisinde. Devletin sahip olduğu somut, fiziksel güç unsurlarını bu kavramın içerisine oturtan geleneksel realistler, daha çok ulusal güç ve bunu meydana getiren öğeler üzerinde durmaktadırlar. Buna karşın

neorealistler, gücün salt iki unsura dayandırılmasının anlamı sınırlandırabileceğini öne sürerek, onun dinamik yapısına atıf yapmakta ve gücün sürekli değişebilecek parametreleri, içerisinde barındırabileceğine işaret etmektedirler. Nihai olarak, klasik realistler gücü uluslararası siyasetin ve dış politika stratejilerinin başlı başına bir amacı olarak görürken, neorealistler gücü devletin yapısal sürdürülebilirliğinin sağlanması için araç olarak görmektedir.

Ek olarak, modern dönemin Realist kuramcıları olan Machiavelli ve T. Hobbes'un devlet adamına ilişkin görüşleri de bu çerçevede önem arz etmektedir. Söz konusu klasik realistlere göre, devlet adamı sürekli risk ve tehdit içerisinde ulusal devletin gücünü maksimize etmeye çalışmaktadır. Eğer bu süreç sürekli kontrol nosyonu altında tutulmazsa, klasik realizmin bir sonucu olarak zayıf olan devlet yok olabilecektir (Jackson, 2005, s.34). Rusya'nın hakimiyet teorisinin esası olarak görülen bu yaklaşım çerçevesinde, Rus Çarları'nın realizmin klasik öğretileri ekseninde hareket ettiği ve liberal değerlerin, ülkede ancak XIX. yüzyıl içerisinde ön plana çıkabildiği gözükmemektedir. Öte yandan Sovyetler Birliği ve Soğuk Savaş dönemlerinde yaşanan güvenlik krizlerinde zaman zaman Rus devlet adamlarının, söz konusu yaklaşımı ortaya koymaya çalıştıkları gözükmemektedir. Bunun son yansıması olabilecek nitelikteki gelişmeler ele alındığında Putin ve Medvedev'in başkanlık dönemlerinde, Füze Kalkanı ve Kaliningrad'da konuşlu S-300 füzeleri konusunda sergiledikleri tutum, bu sürece örnek olabilecek niteliktedir. Baltık coğrafyası içerisinde yüksek stratejik öneme haiz Kaliningrad, XXI. yüzyılda kabuk değiştiren Rusya'nın, Baltık ülkeleri hâkimiyet politikasının en önemli araçlarından birisi olarak değerlendirilmektedir. Rusya, realist kuramın Machiavelist temelde arzuladığı devlet çıkarlarının her şeyin üstünde tutulma çabaları çerçevesinde, Kaliningrad üzerinden geliştirmeye çalıştığı nüfuz alanı ile söz konusu bölgeye özel bir statü⁸ kazandırmıştır.

Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasının altında yatan felsefi nedenleri anlamak için, teorik düzeydeki tartışmalara egemen olmak gerekmektedir. Uluslararası İlişkiler teorilerinin gelişimi genellikle üç tartışma etrafında şekillenmiştir. Bunlardan ilki realistler ve idealistler arasında geçmektedir. Realizmin öncülerinden Carr'a göre bilim konumundaki realizmin karşısında idealizm, ideolojik bir olgu olmaktan öteye gidememektedir. İkinci tartışma ise, metodolojinin tespiti ile çatışma durumlarında sosyal araştırmaların nasıl sürdürüleceği üzerinedir. (Wight, 2006, s.16). Bu teorik temelde değerlendirildiğinde İdealizm, Rusya'da yüzyıllar boyunca geri planda tutulmuş ve Rus kimliğinin önünde bir engel olarak nitelendirilmiştir. Baltık ülkeleri

⁸ Raymond A. Smith, "The Status of Kaliningrad Oblast Under International Law", Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences, Vol. 38. No. 1, Spring, 1992.

özelinde değerlendirildiğinde ise Rusya'nın, bölgede yer alan Litvanya-Letonya-Estonya vatandaşları üzerinde ideal ve liberal barış teorisi temelli yaklaşımdan öte, klasik realizmin öğretilerine dayalı, güç politikaları ve Rus kimliğinin muhafazası temelinde bir takım uygulamalarda bulunduğu gözükmemektedir.

XVII. yüzyıl siyaset felsefecilerinden Thomas Hobbes'a göre insanın tüm eylemlerini belirleyen onun ayakta kalma ve varlığını devam ettirme çabasıdır. Bu yapı, çıkarıcı bir yaklaşımı ifade etmektedir. Dolayısıyla insanların çıkarlarının çatıştığı noktalarda çatışma kaçınılmazdır. Bu yapıyla Thomas Hobbes; "İnsan insanın kurdudur (homo homini lupus)" der. İnsanın bu çatışma ve güvensizlik ortamından çıkıp işbirliği ve güvenli bir sürece geçişini sağlayacak olan Leviathan (en üst yönetici ya da devlet otoritesi)'dir. Rusya'daki temel realist yaklaşımlardan birisi de, devletin dışarıdan gelecek saldırılara karşı kendisini koruması ve varlığını devam ettirme çabasıdır. Bu çerçevede realist paradigmanın devletin sürdürülebilirliği hususunda en önemli unsuru olarak güvenlik, Rusya için coğrafya fark etmeksizin büyük önem taşımaktadır.

Buradan hareketle güvenlik kavramının tarihsel gelişimi ise iki aşamalıdır. İlk aşamada güvenlik, Romalılar tarafından *securitas*⁹ biçiminde kullanılan ve kendi içerisinde bir takım çelişkilerle birlikte, dini yansımaları sahip olan bir kavramdır. Kavram, ikinci aşamada Thomas Hobbes'un döneminden itibaren modern devletin temel paradigması haline gelmiştir (Arends, 2009, s.4). Güvenlik, varlığını koruma ve sürdürme amacı taşıyan her türlü davranışa yansıyan temel bir olgudur. Bu olgu üzerine inşa edilecek subjektif devlet yaklaşımları, söz konusu devletin güç ve kapasite büyüklüğüne, içsel dinamiklerine, uluslararası sistemi algılayış biçimine ve devletin bu yaklaşımı çerçevesindeki rolüne göre değişmektedir (Dedeoğlu, 2008, s.24)

Knudsen'e göre ise güvenlik, toplumun ve bireylerin fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarının, çatışmalar karşısında ne denli korunduğunu belirten bir sistemi ifade etmektedir (Knudsen, 2007, s.6) Rusya'nın Baltık bölgesi üzerinde geliştirmeye çalıştığı hâkimiyet teorisi bağlamında, bölge ülkelerinin güvenliğe olan ihtiyacını sürekli önem arz eden bir yapıda tuttuğu gözükmemektedir. Özgürlük ve güvenlik sarkacı arasında yer alan Baltık toplumları, 1990'lı yıllara kadar tercihinin görece güvenlikten yana kullanmışlardır. Öte yandan güvenlik kavramını anlama, güvenliğin sağlanabileceği koşulların belirlenmesinden tamamen farklı bir entelektüel tecrübedir. Nihayetinde güvenlik, tartışmalı bir kavram olarak değil, daha doğru bir

⁹ Korku, ölüm korkusu ve bunların tamamlayıcısı olan "güven" gibi bir dizi duyguya ve ilişkili kelimeye karşılık gelir. J. Frederik M. Arends "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", *Uluslararası İlişkiler*, Vol. 6. Nu 22, Yaz 2009.

şekilde ifade edilirse, karmaşık veya eksik yorumlanmış bir kavram olarak nitelendirilmektedir (Baldwin, 2003, s.15). Bu eksikliği gidermek için temel olarak karşılaşılan ve güvenliğin atıf nesnesi konumunda olan sorular ise Kimin için güvenlik? Ve hangi değerler için güvenlidir? Bu çerçeveden bakıldığında Rusya'nın Baltık bölgesi güvenliğini sağlama argümanlarından birisi de, bölgede yaşayan Rus azınlığın haklarının güvence altına alınmasının Rusya için güvenliğin öznesi konumunda olduğudur. Öte yandan güvenliğin değerlerine bakıldığında ise, Rusya'nın tarihi hâkimiyet teorisinin devamı niteliğinde bir güvenlik içselleştirmesinde bulunduğu gözlemlenmektedir. Burada, Baltık ülkeleri ile oluşabilecek güvenlik ikilemi gibi kavramları tam olarak ifade edemeyen bir güvenlik kavramsallaştırmasının da ciddi şekilde kusurlu olacağı bir gerçektir.

Realizm ilk çıkış noktasıyla birlikte, insan unsurunun uluslararası politikada nedenli etkili olduğunu tartışmaktadır. Özellikle, klasik realizmin ön plana çıkardığı insana egemen olan objektif yasalar anlaşılmadan uluslararası politikanın anlaşılabilir olduğu tezi, bu iddiayı desteklemektedir. Morgenthau ve Niebuhr'a dayanan klasik realizme göre, bireylerin ilişkilerinde gücü ön plana alması ve onların güç ile çıkara dayalı bir ilişki benimsemesi gibi, devletler de dış politikada benzer yaklaşım içerisindedirler. Sürekli güç arttırma güdüsüyle hareket eden devletler, egemenlik sahalarını genişletmeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla böyle bir ortamda savaş ve çatışma olağan hale gelebilmektedir (Arı, 2004, s. 164). Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasının temelinde tam da bu mesele yatmaktadır. Gerek kendi ülkesi gerekse de Baltık ülkeleri söz konusu olduğunda, burada yaşayan insanların ihtiyaçlarından öte, coğrafya ve hâkimiyet esaslı bir yaklaşım doğrudan Rus devlet çıkarlarına hizmet eder bir niteliktedir. Bu bağlamda tarih boyunca Rusya'da gerçekleşen temel ontolojik tartışmada, vatandaş için devlet olgusundan öte devlet için vatandaş olgusu vurgulanmıştır.

Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasının uluslararası güvenlik boyutu, hâlihazırda yaşanan NATO'nun genişlemesi süreci ve güvenliğin değişen bölgesel dinamiklerine doğrudan etki eder niteliktedir. Realistlere göre, uluslararası ilişkilerin ana gündemi uluslararası güvenlik konularıdır. Devletlerin ulusal çıkarlarını maksimize etmek için çaba sarf ettikleri ve bunun yapılması esnasında uluslararası güvenlik ve askeri konuların ön planda olduğu ifade edilmektedir. Ticari ve ekonomik konulardan daha ön planda tutulan güvenlik yaklaşımı, devletin temel var oluş sürecinin devamının sağlanması için yüksek önem atfedilen konuların başında gelmektedir. Keohane, realizm varsayımlarını araştırma programının özü olarak nitelediği üç noktada özetlemektedir. Bunlar; devlet merkezilik yaklaşımı, rasyonellik yaklaşımı ve güç varsayımdır (Arı, 2004, s.169). 1992 yılında ilan edilen Rus dış politika konseptinde,

Rus dış politikasının her türlü ideolojiden uzak bir şekilde, gücün farklı politika araçlarına dağıtımı üzerine odaklanıldığı gözükmektedir. Bu gerçeklik, uluslararası ilişkilerdeki realist yapının Rus dış politikası tarafından içselleştirilmesi olarak ifade edilebilecektir (Orban, 2008, s. 11). Öte yandan 1991 yılı ile birlikte Sovyetler Birliğinin dağılması ve dünya güç dengelerinde meydana gelen dönüşüm, Rusya için realist teoriye ek olarak neorealist kuram çerçevesindeki politikaları beraberinde getirmiştir.

Sözlük anlamıyla neorealizm (yeni realist paradigma); Kenneth Waltz, Robert Gilpin gibi düşünürlerce savunulan ekol, eskisinden kısmen farklılaşmıştır. Yeni realist ekol, 'sistemin yapısı' ve bu yapının 'sistem içerisindeki aktörlere' olan etkisini vurgulaması açısından bir takım yenilikleri literatüre kazandırmıştır. Bu yeniliğiyle yapısal gerçekçilik olarak da adlandırılan ekol, devlet dışı aktörleri kabul etmekle birlikte, söz konusu aktörlerin etkilerinin gene de sınırlı olduğunu vurgulamaktadır (Sönmezoğlu, 2005, s. 555) Neorealist paradigma, oluşturulacak karşılıklı işbirlikleri çerçevesinde her iki tarafın kazancını maksimize edecek yapısal bir gelişim çizgisi de öngörmektedir. Realizmde olduğu gibi salt çatışma endeksli bir yapıdan öte, sistemin gerektirdiği noktalarda işbirliği ve güven esasına dayalı, klasik realizmden daha yapıcı adımlar söz konusu olabilmektedir (Orban, 2008, s. 13).

Sistem teorilerinin önde gelen kuramcıları, 1989-91 arasında gerçekleşen uluslararası ilişkiler dinamiklerinin, sistem açısından dışsal bir şok olarak algılanması gerektiğinde fikir birliğine varmışlardır. Bu kuramın savunucularından Waltz'a göre, Sovyetler Birliğinin dağılması yerel dinamiklere dayanmaktadır. Ancak bunun, genel ve yapısal sonuçları bulunmaktadır. Öte yandan diğer bir sistem kuramcısı olan Keohane'ye göre ise, olaylar dizisi tarih öncesi dönemde gerçekleşen dinamikleri bünyesinde barındırmaktadır. Ancak objektif olarak bakıldığında, tüm bu tartışmalar çerçevesinde SSCB'nin ve bağlantılı olarak Doğu Bloğu'nun dağılma sürecinin tahmin edilebilir olması gerekmektedir (Karadeli, 2003, s.16).

Klasik realist teorinin açıklayamadığı noktalarda, yapısal özellikleri dikkate alan Yeni Realist teori kendisini, Kenneth Waltz'ın "*Realist Düşünce ve Neorealist Teori*" (1990) adlı eserinde açıklama yoluna gitmiştir. Bu noktada klasik realist teoriden, yeni realist paradigmaya geçiş, ikincil tartışmanın¹⁰ bilimsel boyutunun, geç kalmış zaferi olarak nitelendirilmektedir (Waeever, 2005, s. 18). Kenneth Waltz'ın "Theory of International Politics" adlı 1979'da yayınlanan çalışması, 1980 sonrası

¹⁰ Realizm ile Davranışsalci teori arasındaki tartışmadır. Daha spesifik olarak ifade edildiğinde, gelenekselci teori ile bilimselci teorinin bilimsel yetkinlik noktasında birbirlerine karşı üstün gelme mücadelesidir.

dönemde egemen olacak bir tartışmayı başlatmıştır. Waltz, eserinde uluslararası yapının devletlerin davranışlarını sınırladığını ifade etmekte ve güç kavramına yeni anlamlar yüklemekteydi. Waltz'a göre uluslararası sistem, birçok yapısal unsur itibarıyla ulusal sistemden farklılık göstermektedir. İç siyasal sistemin temel kuralı hiyerarşi olmasına karşın, uluslararası sistemin temel ilkesi anarşidir. Waltz, güç dengesinin süreklilik gösterdiğini ve denge bozursa dahi bunun tekrardan kurularak devam ettiğini belirtmektedir. İster tek kutuplu, isterse de çok kutuplu olsun, her ikisinde de güç dengesi sistemin ana özelliğidir (Arı, 2004, s.193).

Bu doğrultuda Rusya neorealist bir paradigmaya atıfta bulunarak, Baltık ülkeleri ile olan ilişkilerinde tarihsel süreçte yaşadığı hâkimiyet teorisinden kısmen öte bir tutum benimseme durumunda kalmaktadır. Klasik realist paradigmadan bakıldığında Rusya'da ortaya çıkan sorunların, doğrudan devletin atmış olduğu adımlar ile bağlantılı olduğu görülürken, yeni realistler söz konusu aksaklıkların devletle birlikte uluslararası sistemin yapısal unsurlarından kaynaklandığını iddia etmektedirler. İki yaklaşım arasında, devletin davranışlarının hangi siyaset felsefesini temel alacağı noktasında farklılıklar bulunmaktadır (Vasques ve Elman, 2003, s.49).

Öte yandan, uluslararası düzeni sarsan tehditlere karşı Neorealizm tarafından da çeşitli çıkarımlarda bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, uluslararası politikanın kaos durumundan kaynaklandığı, devletlerin uluslararası politikada temel aktör olduğu, nihai olarak devletlerin güvenlik riski hissettikleri durumlarda güçlerini yükseltmeleri gerektiğidir (Vasques ve Elman, 2003, s.168). Buradan bakıldığında Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasının temel değişim sürecinde, uluslararası politikada yaşanan güç dengesinin önemli bir rolü olduğu değerlendirilmektedir. Bu güç dengesindeki dönüşüm, Rusya'nın Baltık coğrafyasındaki tarihsel süreçteki hâkimiyet teorisini ciddi manada etkilemiş, bu dönüşüm günümüze gelen süreçte Atlantik merkezli NATO ile güç dengesi sorunsalını gündeme getirmiştir.

Neorealist teori, devletlerin uluslararası ilişkilerdeki yapısal özelliklerine ışık tutarken, anarşi ve tek kutupluluğu atıf yapmaktadır. Bu argümanlar, devletlerin güvenlik politikalarının şekillenmesinde doğrudan etkilidir (Goldstein, 2000, s.3). Buna ek olarak Neorealist teori, uluslararası çıktılarının bir sonucu olarak ortaya atılmıştır. Söz konusu çıktılar, uluslararası sistemin yapısal değişikliklerinin bir yansıması olarak pozitivist teoriye, güç ve güvenlik noktasında yeni açılımlar getirmiştir. Uluslararası sistemin kutupsal yapısı ile tehdit ve risklerden oluşan yeni parametrelere atıf yapan neorealist yaklaşım, devletin güç maksimizasyonunu yeni uluslararası dinamikler çerçevesinde ön plana çıkarması gerektiğini iddia etmektedir (Lobell, 2009, s.42).

Neorealist okulun dünya politikasını ele almada klasik realistlerden farklı oldukları sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu farklılığı oluşturan temel ögelerden birisi de klasik realistlerin uluslararası siyaseti sadece devletlerarası ilişkiler ile sınırlandırmasıdır. Neorealistler ise, uluslararası siyaseti dünyanın farklı yapısal analiz düzeylerine atıf yaparak ele almakta ve uluslararası siyasetteki aktörlerin çokluğuna işaret etmektedirler. Rusya'nın Baltık ülkelerinde yaşanan dönüşüm, neorealist teorinin bu açıklamasıyla anlam kazanmaktadır. Bununla bağlantılı olarak uluslararası siyasette sivil toplum örgütleri ve medya gibi yumuşak güç unsurlarının ön plana çıkması, 1990'lı yılların başında Baltık ülkelerinin bağımsızlık sürecini hızlandırmıştır.

Neorealizm, uluslararası sistemde meydana gelen çatışmaları analiz ederken analiz nesnesi olarak sistem yaklaşımı ve yapısal özelliklere atıf yapmaktadır. Uluslararası sistemin kaotik yapısını reddetmemekle birlikte, bu yapının neden olduğu savaş ve çatışmaların ise güvenlik ikilemine yol açtığını ifade eden neorealistler, uluslararası sistemin devletlerin yapısal sorunlardan kaynaklanan silahlanma yarışına neden olabileceğine vurgu yapmaktadırlar. Neorealistler, sistemik anarşi sorununun, devletlerin var oluş nedenlerinin sürdürülebilir bir çizgiye oturmasına engel olabileceğini ifade etmektedirler.

Realistler, liberallerin uluslararası güç dengesi ve bu ekseninde yaşanan güce dayalı değişimi göz ardı etmelerini eleştirmektedirler. Liberallere göre güç politikalarının altında yatan nesnel gerçeklik, devletin ve ulusal çıkarların sürdürülebilir bir temele oturtulabilmesi için kullanılmaktadır. Ancak bu, güç ile değil ekonomi ve işbirliği ile gerçekleştirilmelidir. Realistler ise liberallerin bu öğretilerine karşı çıkarak, devlet(ler)in dış politik hedeflerini ancak ve ancak güç kurgusunu yükselterek yakalayabileceğini vurgulamaktadırlar (Gismondi, 2008, s.160). Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasında liberal paradigmayı, XIX. yüzyılın tamamı ve XX. yüzyılın son çeyreğine kadar uzak tuttuğu gözükmektedir. Bölgesel dinamiklerin hakim aktörü olan Rusya, güç politikasını Baltıklar'a uyguladığı sürece bu politikasında herhangi bir değişiklik öngörmemiştir.

Realizmin temel argümanlarından birisi olan 'Güç dengesi' kavramı, uluslararası politikada sıklıkla kullanılan ancak aynı zamanda üzerinde kavramsal tartışma meydana gelebilecek gerçekliklerden birisidir. Genellikle birçok uluslararası olguyu açıklamakta ve gerekçe olarak gösterilmekte kullanılan güç dengesi, çoğu zaman doğru bir şekilde ifade edilmemektedir. Örnek vermek gerekirse, Stalin ve Hitler arasında 1939 yılında gerçekleştirilen gizli anlaşma çerçevesinde Polonya ve Baltık ülkelerinin nüfuz sahası olarak seçilmesi ile Baltık ülkeleri yaklaşık yarım asır boyunca SSCB üyesi olarak yaşamıştır. Sonuç olarak güç dengesi, barışı

korumamış, Baltık ülkeleri bağımsız birer devlet olamamıştır. Güç dengesi, realist paradigmanın temel söylemi olan 'anarşik devlet sistemini' muhafaza etmiştir. Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarına yaklaşık yarım asır sonra erişmeleri yeni bir güç dengesinin sonucu olmuş, SSCB'nin 1991 yılında dağılması uluslararası sistemin güç dengelerini bir hayli değiştirmiştir.

Değişen güç dengesi, Rusya'nın neorealist bir çizgiye geçiş yapmasına neden olmuş, devletin zayıflayan gücü, farklı ulusal güç parametrelerini ön plana çıkartarak aşılmaya çalışılmıştır. Burada daha önce çatışmacı bir dış politika ve hakimiyet esaslı dış politika stratejisi kurgulayan Rusya, Baltık ülkelerinin bağımsızlık taleplerine karşı koyamamış ve Batı'nın uluslararası sisteme hakim liberal paradigmasına uyum sağlamaya çalışmıştır. Rus dış politikası, 1990'lı yılların ardından iki farklı kuram çerçevesinde tartışma konusu olmuştur. Tartışma konusu olan kuramlardan ilki uluslararası güç dengelerinin değişen yapısına atıfta bulunan neorealist paradigmayı ön plana çıkartırken, diğer yaklaşım Rus dış politikasının neoliberal kurumsallaşma yaklaşımından etkilendiğini dile getirmektedir. Öte yandan Rus akademisyenlerin birçoğu, Berlin Duvarının yıkılışını ve SSCB'nin dağılmasını, demokratik barış teorisinin gelişen dinamiklerine bağlamaktadırlar (Hopf, 1999, s.5).

Bununla birlikte realizmin karşısında liberalizm kurgusu, sosyal dinamikler ile birlikte gitmektedir. Sosyal yapıların devletle ilişkilerini düzenleyen liberal paradigma, söz konusu ilişkileri karşılıklı anlayış ve uzlaşa temeline oturtmuştur. Bu doğrultuda Rusya'nın Baltık ülkeleri politikası ele alındığında liberal paradigmaya dayalı uygulamaların XX. yüzyılın son çeyreğine kadar neredeyse hiçbir zaman ön plana çıkartılmadığı gözükmemektedir (Williams, 2005, s.13).

Son olarak uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında yer alan yapısalci paradigmanın önemi, onun eleştirel olma özelliğinden kaynaklanmaktadır (Zehfuss, 2002, s.9). Yapısalcılık kuramını ilk geliştiren Waltz'a göre uluslararası politikada iki sistem vardır. Bunlar, iç sistem ve uluslararası sistemdir. İç sistem, merkezi ve hiyerarşiktir. Uluslararası sistem ise daha adem-i merkeziyetçi bir tavır sergilemektedir. Waltz, yeni realist akıma atıfta bulunur şekilde, devletlerin rasyonel hedeflerinin, yapının sınırlamasına uğrayabileceğini kabul etmiştir (Yılmaz, 2007, s.12). Bu doğrultuda Rus dış politikasının sosyolojik temellerinde Rusya dışında yaşayan Rus vatandaşlarının güvenliğini konu alan 'yakın çevre doktrini' oluşturmaktadır. Buna göre Rusya, sınırları dışında yaşayan vatandaşlarının güvenliğini gerçekleştirmek için gerektiği takdirde askeri güç kullanabilecektir. Rusya'nın, 2008 yılında gerçekleştirdiği Gürcistan harekâtı bu kapsamda değerlendirilmektedir.

b. Liberalizm

Liberalizm, belirli amaç ve idealleri olan bir siyasal düşünce geleneğini temsil etmektedir. Klasik liberal düşünce, eşitlik, rasyonellik, özgürlük ve mülkiyet kavramları üzerine inşa edilmiştir. Aslında liberalizm, aydınlanma çağıının filozoflarının temel felsefelerini oluşturmaktadır. 1688 ile 1789 yılları arasında kapsayan bu dönemde, İngiltere'den Locke, İskoçya'dan David Hume ve Adam Smith, Fransa'dan Montesquieu, Voltaire ve Almanya'dan Kant bu dönemin önde gelen bilim adamları arasında yer almaktadır. Bu dönemde politik alanda gelişen özgürlük anlayışı, kısa sürede ekonomik alanda da etkisini göstermiştir (Arı, 2004, s.354). Liberalizmi benimseyen devletlerde savaşın genel maliyetleri her şeyden fazla olacağı için savaş arzu edilen bir gerçeklik değildir. Liberal kuramın temel söylemine göre, devletler arasında ekonomik ilişkilerin artması onları birbirine bağımlı hale getirir ve savaş riski azalır. Buna ek olarak liberal kuramın öğretileri arasında, özgürlüğün gelişmesinin barışın gelişmesini sağlayacağı inancı önemli bir yet tutmaktadır.

Liberal teoriye göre, savaşları önlemenin geçerli yöntemlerinden birisi de, vatandaşlara kendilerini ifade etme hakkını vermektir. Ancak bu sosyal imkân da, demokratik cumhuriyetlerin yaygınlaştırılmasıyla mümkün olabilecektir. Batı Avrupa'da XIX. yüzyılda rasyonalizm ile birlikte yaygınlaşmaya başlayan bu görüşe göre, rasyonel gerçeklikler akla dayandırıldığı sürece doğru ve geçerli olarak kabul edilmektedir. Öte yandan demokratik hak ve özgürlükleri olması gereken seviyede tutamayan devletlerin, aslında savaşa eğimli oldukları ortaya çıkmaktadır. Rusya, bunun en bariz örneklerindendir. Baltık ülkelerine söz ve eylem hakkı tanımadan, bu ülkeleri Avrupa'ya açılma kapısı ve jeopolitik gerçekliklerin bir parçası olarak değerlendiren Rusya, demokrasiyi Baltık ülkelerinin lügatinden çıkarmıştır.

Uluslararası liberal kuram, realizmden farklı bir unsur olarak, çatışma yerine işbirliği ve barış konuları üzerine odaklanmaktadır. Liberal paradigmaya göre, uluslararası ilişkiler sadece güvenlik konularından ibaret değildir. Güvenliğin derecesinin ve bunun esas alındığı realist kuram temelli jeopolitik teorilerin, XX. yüzyılda dünyayı felakete sürüklediğini öne süren liberaller, devletlerarası ilişkilerin güvenlik konuları ile değil, ekonomi vb. yumuşak güç unsurları ile anılması gerektiğini ifade etmektedir.

İki dünya savaşı arası dönemde ortak güvenliğin sağlanmasına yönelik çabaların iflasi, liberal kurumları gözden düşürmüştür. Ancak uluslararası karşılıklı bağımlılık arttıkça, 1970'lerle birlikte liberal kuramlara olan ilgi tekrar yükselişe geçmiştir. Söz konusu liberal teorinin, *sosyal, ekonomik ve siyasal* olmak üzere üç

temel bacağı bulunmaktadır. Bu doğrultuda ekonomik liberalizm de ticarete büyük önem verilmektedir. Öte yandan liberalizmin sık sık 'neoliberalizm' olarak anılan üçüncü kolu, uluslararası kurumların önemine atıfta bulunmaktadır. Keohane'ye göre, uluslararası kuruluşlar, küresel toplumun beklentilerini şekillendiren bir çerçeve ve bilgi sağlar, insanları bir çatışma olmayacağına inandırır. Bu doğrultuda güvenliğin gölgesini uzatır ve güvenlik ikileminin şiddetini azaltırlar (Nye ve Welch, 2010, s.87).

XVIII ve XIX. yüzyıllarda özellikle İngiltere ve ABD'nin siyasal ve ekonomik düşünce tarihinde etkili olan liberalizmin temel öğeleri, eşitlik, rasyonellik, özgürlük ve mülkiyet kavramları üzerine inşa edilmiştir. John Locke¹¹'un siyasal felsefesinde formüle edildiği gibi tüm insanlar eşit yaratılmıştır ve yaşama hakkı, özgürlük ve mutluluğunu sürdürme hakkı gibi bir takım dokunulmaz haklar ile donatılmışlardır. Kaynakların ve zenginliğin eşit dağıtıldığı anlamına gelmeyen fırsat eşitliği kavramı, XIX. yüzyıl liberalizminin birinci temel ilkesini oluşturmuştur. Öte yandan liberal ekonominin kurucusu konumunda yer alan Adam Smith'e¹² göre iktisadın amacı; zengin, mutlu ve barışçıl bir toplum oluşturmaktır (Arı, 2004, s.355).

Adam Smith'e göre, (1723-1790) "laissez faire" yani bireyin davranışlarında kamu yararına göre hareket etme zorunluluğu yoktur. Bu amaç, nihayetinde "görünmez el" vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda kendi için çalışan birey, toplum için de çalışmış olmaktadır. Karşılıklı çıkarların adaptasyonu ilkesi "laissez faire" liberalizminin temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu ilkeye göre devlet için değil, birey için doğru olan toplum için de doğrudur (Arı, 2004, s.360). Devlet ve birey arasındaki bu tartışma, Rusya'da XX. yüzyıl ve öncesindeki Çarlık döneminde, daima devlet lehine sonuçlanmıştır. Liberal değerleri ticaret ve uluslararası meselelerin çözümünde aktif olarak kullanmak isteyen Rusya, Baltık ülkeleri ile olan politikasında da liberal teoriye atıfta bulunacak nitelikte uygulamalarda bulunmaktadır. Hali hazırda NATO'nun genişleme sürecinde Baltık bölgesi üzerinde enerji ve ekonomi politikalarına dayalı olarak, hâkimiyet teorisi yaklaşımını sürdürmek isteyen Rusya, enerji kartını kullanarak Avrupa'yı yumuşak karnından vurmaya hedeflemektedir. Rusya buna rağmen, Baltık boru hattının inşası sürecinde Almanya ile işbirliği yaparak Ukrayna ve Polonya'nın devre dışı bırakılmasını arzu etmektedir. Almanya-Fransa hattı ile endüstriyel bir işbirliğini hedeflediğini ifade eden Rusya, liberal teorinin işbirliği esasını ön plana çıkarmaktadır. Özellikle 2000'li yıllarda Putin'in ilk iktidar döneminde, dış politika söylemini liberal paradigmaya

¹¹ John Locke, "An Essay Concerning Human Understanding".

¹² Adam Smith, "The Wealth of Nations".

dayandıran Rusya, bu dönemde NATO ile olan ilişkilerinde de yapıcı bir tutum takınmıştır.

Realistlerden farklı olarak liberaller, uluslararası ilişkileri ülkeler arasında gelişmeye ve amaçsal değişimlere vurgu olarak ele almaktadırlar. Onlara göre, bireysel özgürlükler her şeyin üstündedir ve devlet bu özgürlükleri kısıtlama çabası içerisindedir. Liberallerin kurmaya çalıştıkları özgürlük ve serbest ticaret, devletin demokratik uygulamalarıyla çeşitli noktalarda sınırsız olmaktan öte, kısıtlanmaktadır. Liberaller, uluslararası düzeyde kurumsal bir liberal kurum inşa etmenin zorluğunun farkında olarak, liberal paradigmayı ilk olarak egemen devletler arasında geliştirme çabası içerisindedirler (Griffiths, Roach ve Solomon, 2009, s.65). Rusya'daki liberal görüşler, Atlantikçi dış politika ekseninde birleşmektedir. Atlantikçiler, Baltık bölgesi özelinde NATO'nun genişlemesinin, Rusya'nın bölgede ki hâkimiyetini zayıflatacağı görüşlerine ek olarak bölgedeki hâkimiyet esaslı dış politika yaklaşımının, NATO ile işbirliği yapılarak sürdürülmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bazı realist görüşler, Avrupa Birliği'nin liberal barış teorisi ekseninde kurulan kurumlarına rağmen, güvenlik ikileminin önemli bir olgu olduğunu ifade etmektedirler. Baltık ülkelerinin yaklaşık yarım asırdır SSCB hakimiyeti altında yaşadığı bu güvenlik ikileminin, Avrupa güvenliği ekseninde yer alarak giderilebileceğini düşünmesi, Avrupa Birliği'nin liberal politikalarının bölgesel entegrasyon yansımaları olarak ifade edilmektedir.

Öte yandan günümüz Rus liberalizmini anlama adına, XIX. yüzyılda ki Rus liberalizmini incelemek gerekmektedir. Buna göre Rus devleti, ülkede karşılaşılan sorunlarla mücadele edebilecek bir yapıya büründürülmüş, bunun sonucunda XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere'deki J. S. Mill'in yaklaşımına benzer bir tutum sergilenmiştir (Putnam, 1977, s.125). Öte yandan Hegelci yaklaşıma göre bir devlet, anayasal kurgusunu ve içsel gücünü, vatandaşların özel teşebbüsleriyle bütünleştirebildiği ölçüde başarılıdır. Devlet, ahlak ve etik değerlerin bütünleşmesini, bireylerin çıkarlarıyla ilişkilendirmek zorundadır. Hegel'e göre devletin bu söz konusu tutumu, devletin uluslararası sistemin doğal bir aktörü olduğu kabulünü ortaya koymaktadır (Boucher, 1998, s.335).

Siyasal liberalizm, ideal kurgusunu bireysel egemenlik üstüne oluşturmaktadır. Bu formasyon, çoğulculuğun işaret ettiği doğal zeminin reddini ve bunun ilerisinde bireyin hakimiyetini ifade etmektedir. Liberalizm buna ek olarak, çoğulculuğun birçok yanının kabulüyle birlikte sosyal bir dünya imgesini desteklemektedir (Brink, 2000, s.50). Rus dış politikasını liberal paradigma çerçevesinde analiz etmeden önce, Rusya'daki liberalizmin felsefi temellerinin Batı Avrupa'dan alındığını ifade etmek gerekmektedir. Söz konusu liberalizm, Rusya'nın nevi şahsına münhasır yapısının

farkında olarak temellendirmesini gerçekleştirmektedir. Belki de bunun en açık ifadesine Rus romancı Ivan Turgenev'in cümlelerinde rastlamak mümkündür; "Yüreğimde ben Avrupalıyım, hayattaki taleplerimde Avrupalı değerlere dayanmaktadır". Rusya'daki liberalizm, kurgusunu bireylerin temel ihtiyaçlarından almaktadır. Öte yandan Rusya'daki liberalleşme akımı tarihsel süreçte 1855-1895 arasında etkili olmuş, 1895 yılından da eski rejimin son bulacağı 1917 devrimine kadar etkisini sürdürmüştür. Ruslar ilk olarak sivil hakların gelişimi için demokrasiyi ön plana çıkarmış, akabinde bu hakların otokrasiyle paralel bir seyirde mümkün olmayacağına inanmışlardır (Pipes, 2005, s.154).

1880 ve 1890'ların başında Rusya'da liberalizm toplumun alt katmanlarının bireysel gelişimi ile onların eğitim ve sağlık alanında ilerlemesini amaçlamıştır. Söz konusu liberal girişimi gerçekleştirenler ise, şehir konseylerindeki üyeler ve temsilciler olmuştur. Rus liberalizminin XIX. yüzyıldaki öncüsü konumunda olan Boris Chicherin, ilçe konseylerindeki liberal girişimlerini, ulusal bir yapı inşa etme adına kullanmıştır. 1900 yılında bu girişimlerini bir manifesto ile ilan eden Chicherin liberal değerlerin gelişimiyle birlikte, imparatorluktan kısıtlı bir monarşiye geçişi önermektedir (Moss, 2002, s.60). Söz konusu önerilerin altında yatan nedenlerin başında ise Rusya'nın gücü temel alan dış ve iç politik yaklaşımından, insan ve bireyi ön plana çıkaran tutuma bir geçiş gelmektedir. Ancak tüm parametrelerin Baltık bölgesine uygulanması söz konusu olduğunda, Rusya'nın liberal paradigma unsurları olarak, bölge ülkelerinde yaşayan Rus vatandaşlarının haklarını koruma adına liberal ve yapıcı, güvenliğin sağlanması için ise sert ve tutucu olduğu gözükmektedir.

Öte yandan, liberal paradigma çerçevesinde uluslararasılaşma çabalarının I. Dünya Savaşının hemen akabinde Woodrow Wilson tarafından 8 Ocak 1918 yılında açıklanan ilkeler¹³ ile ön plana çıktığı gözükmektedir. 1980 sonrasında söz konusu uluslararasılaşma çabalarının yeni bir ampirik ve normatif zeminde ilerleme isteği göze çarpmaktadır (Griffiths, 2007, s.21). Uluslararası sistemin entegrasyon (bütünleşme) ve fragmentasyon (bölünme) süreçlerinin birbirini takip ettiği düzlemde, fragmentasyon sonrası ortaya çıkabilecek aksaklıkları liberal reçetelerle aşmaya çalışan söz konusu siyasal felsefe, SSCB'nin dağılışının ardından, benzer yönetsel bir paradigmayı Rusya'da da uygulamak istemektedir. XX. yüzyılın kendi içerisindeki yapısal dönüşümler itibariyle önceki yüzyıllardan siyaset felsefesi

¹³ Md.7: Devletlerarası anlaşmazlıkları barış yoluyla çözecek uluslararası bir örgüt kurulması öngörülmüştür. Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu bu amacı gerçekleştirmiştir.

temelindeki farklılıkları ön plana çıkmaktadır. Eric Hobsbawm¹⁴ 'ın liberal hegemonyanın başlangıcı olarak nitelendirdiği Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve akabinde SSCB'nin sona ermesi, realist paradigmadan liberal paradigmaya keskin bir şekilde geçişin öncüsü konumundadır (Williams, 2006, s.35).

Liberalizmin farklı bir boyutu olarak ele alındığında Neoliberalizmin temel öğretileri arasında, devleti rasyonel ve üniter bir yapı olarak değerlendirmemek vardır. Onlara göre devletin otoriter olması, merkezi bir yapı olduğu anlamına gelmemektedir. Öte yandan liberalizm ve realizmin analiz düzeylerinden farklı olarak neoliberalizm, sistem analizi düzeyinden öte birey analiz düzeyini tercih etmektedir. Rusya ise, neoliberal politikaları enerji ve dış ticaret ekseninde geliştirilen yaklaşımlar ile Baltık bölgesine uygulanmaktadır. Hakimiyetinin değişen dış politika kuramlarına dayandırılarak sürdürülebileceğine inanan Rusya, Baltık ülkelerine karşı yumuşak güç unsurlarını daha etkin kullanmaya başlamıştır.

1990'ların hemen öncesinde Gorbaçov ile başlayan yeniden yükselme ve düzenleme hareketi (glasnost i perestroika), temelini liberalizmin değerlerinden almaktadır. İç yapısal sorunların, güç ve çatışmacı bir yaklaşım ile değil ekonomi ve karşılıklı uzlaşa temelinde bertaraf edileceğini düşünen Gorbaçov, Rusya'daki bu dönüşümün mimarlarından. Yeltsin ile birlikte özellikle güvenlik ve ekonomi konularında Rusya'yı dışa açma çabaları Baltık bölgesi ülkeleri ile olan ilişkilere de yansımış, söz konusu ülkelerin bağımsızlık talepleri bir bir kabul edilmiştir. Rusya'da liberalizmin gerçekten oturtulması ihtiyacı, öte yandan hukukun liberal kurallarının ve doğrultuda oluşacak liberal anayasaların birlikte şekillenmesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Carl Schmitt'in anayasal paradigması¹⁵, bu yaklaşımların bir bütünü şeklindedir. Schmitt'in liberal anayasa kurgusunda hukuk kuralları, burjuva toplumu devlete karşı korumalıdır. Öte yandan Hayek, liberalizmi bireylerin moral değerlerinin egemenliği olarak ifade etmektedir. Bu geleneksel entellektualite Locke, Kant ve Mill'den bu yana Avrupa'nın düşünsel temellerinde yer almaktadır (Cristi, 1998, s.149). Bu açıdan değerlendirildiğinde Rusya'da hem iç hem de dış politikada Batı Avrupa'nın klasik liberalizminin tam olarak içselleştirilemediği gözükmemektedir.

Buna ilave olarak Michael Pakaluk, John Rawls¹⁶ 'un liberal düşünce eksenindeki açıklamalarından hareketle liberal düşüncenin, mutlak olarak bazı değerler ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bunlar; düşünce ve vicdan özgürlüğü, siyasal özgürlükler, dernek kurma özgürlüğü ile hukuk çerçevesinde sağlanan haklar ve özgürlüklerdir (Pakaluk, 1994, s.10). Rusya'nın

¹⁴ Hobsbawm, Eric. "The Age of Extremes, A History of the World, 1914-1991" New York: Vintage Books, 1996

¹⁵ Carl Schmitt, "Roma Katolikliği ve Politik Form Kara ve Deniz", Paradigma Yayınları, 2009.

¹⁶ John Rawls, "Siyasal Liberalizm", İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

kendi dış politik etkinliğini artırmak amacıyla STK'lar vb. etki odaklı yapısal unsurlara çok fazla önem vermediği hatta bunları kendi ülkesi için tehdit olarak ifade ettiği gözlemlenmektedir. Öncelikle bahse konu olan unsurların, Rusya içerisinde etkinliğinin artırılması gerekmektedir. Nihai olarak liberalizm, Rusya'daki eğitimli ve duyarlı tüm insanların sloganıdır. Aslında bu yaklaşım, Rusya'da tüm sınıf ve kesimlere de hitap etmektedir. Söz konusu grupların siyasal programları arasında; vicdan özgürlüğü, toplum fikrinin özgürlüğü, basın özgürlüğü, öğrenim hakkı, açık ve adaletli yönetim gibi temel unsurlar yer almaktadır (Timberlake, 1972). Leahy'e göre ise, Rusya son on yıl içerisinde gerçekleştirmiş olduğu devinimi liberal reçeteler çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Rusya'da belirlenen politik ve ekonomik hedeflere ulaşmanın yolu, liberal değerlerin Rusya'daki hâkimiyetine göre belirlenecektir (Leahy, 2000, s.634). Leahy'nin vurgulamış olduğu bu husus Baltık ülkeleri politikası için de geçerlidir. Rusya'daki liberallere göre, Baltık ülkeleri politikasında artık savaş ve çatışma Rusya'ya bir şey kazandırmamaktadır. İşbirliği ve uzlaşma temel yöntem olmalıdır.

Liberaller ve yapısalcılar, liberalizmin dördüncü kolu olarak kabul edilen demokratik değerleri, realistlerin yeterince dikkate almadıklarını savunmaktadırlar (Nye ve Welch, 2011, s.89). Bu açıdan bakıldığında Rusya'nın hakimiyeti altında tuttuğu Baltık ülkelerinde demokratik gelişimi ikinci planda tutması, liberal paradigmanın Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasında ön planda tutulmadığının bir göstergesidir. Ancak, 2000'li yıllarla birlikte uluslararası güç dengesinde meydana gelen değişim sonrasında liberal paradigmaya geçiş yapan Rusya, enerji kartını bu amaçla kullanmaktadır.

Liberal paradigmaya göre, dünyada demokrasilerin sayısında bir artış gösterilirse, hiç olmazsa bu demokrasiler arasında savaş temayülü azalabilecektir. Dünya'da liberal demokrasilerde yaşanan artışa rağmen, henüz liberalizmin tüm alanlarda egemen olduğunu ifade etmek ise pek mümkün değildir. Söz konusu kurgu Baltık ülkeleri için ele alındığında liberalizmin tam anlamıyla bu ülkelerdeki kurumlarda uygulanabilir olduğunu iddia etmek çok olası değildir. Yaklaşık yarım asırdır SSCB yönetimi altında kalan Baltıklar, Sovyet ardılı kuralları bir gelenek olarak bazı noktalarda devam ettirmektedirler.

Demokrasinin gelişmesinin, devletin genişlemeci ve saldırgan yapısına ket vuran bir unsur olduğu, liberal kuramcılar tarafından özellikle vurgulanmaktadır. Buna göre, demokrasi ve insan haklarını devletin kalkınması ve bu unsurları uluslararası siyaset sahnesinde önemli bir rekabetçilik paydası olarak değerlendirmesi, devletin liberal kuram çerçevesinde gelişim çizgisini meydana getirecektir. Bunun aksi sonuçların Rusya'nın tarihi emperyal politikalarına

yansıması, Baltıklar'a bir şey kazandırmamıştır. Rusya'daki liberal paradigma görüşleri, XXI. yüzyılı, değişen stratejik konseptlerle birlikte küresel ekonominin egemenliğinde ve devletlerin jeo-ekonomik bağımsızlık çabası içerisinde olduğu bir dönem olarak ifade etmektedir. Buna göre Rusya, tüm bu süreçler içerisinde Batı ve Doğu arasındaki küresel pazarların eklemlenmesi işleminde köprü ülke konumundadır.

Öte yandan Rusya'nın stratejik çıkarları ülke sınırları boyunca devam etmektedir. (Isakova, 2009, s. 31). Bu sınırların başında gelen ve ülkenin Avrupa'ya çıkış kapısı olarak değerlendirilen Baltıklar konusunda, Rusya bir gerçeğin farkındadır; XX. yüzyıl'daki Rus gücünün sürdürülebilirliğini sağlamak mümkün değildir. Rus topraklarının genişlemesi artık durmuştur ve Rusya güç kaybı yaşamıştır. Bununla birlikte Putin dönemleriyle tekrar atılıma geçen Rus dış politikası, yaşanan güç kaybını telafi etmek adına realist teoriden liberal teoriye zaman zaman geçiş yapmaktadır. Söz konusu geçişi sağlamada ön plana çıkan parametreler, enerji kaynakları temelinde ekonomik üstünlüklerdir. Özellikle, Avrupa'ya taşınan doğal gazı, bölge ülkeleri ve AB karşısında üstünlük unsuru olarak değerlendiren Rusya, Baltık bölgesinde gerçekleşen güç mücadelesinin temeline ekonomiyi oturtmuştur. Rusya, bölge üzerindeki ekonomik parametrelerini, askeri güç unsuru ile desteklemekten de vazgeçmemektedir.

Uluslararası ilişkilerde liberal teorinin ön plana çıkması, ekonomik küreselleşmenin iletişim ve ulaşım araçları ile birlikte dünyanın daha küçük bir yer haline gelmesi Soğuk Savaşın bitimi ile doğrudan paralellik arz etmektedir. Bu doğrultuda çok kültürlülüğün ve farklılıkların, kozmopolitan dinamiklerin bir parçası olduğu görüşünden hareketle, yeni uluslararası yapısal bir görünüm ortaya çıkmaktadır (Gismondi, 2008, s.17). Bu değişimle birlikte komünizm sonrası Rus dış politikasında, değişen dönemlerde liberal değerlerin üstünlüğü göze çarpmaktadır. Bu dönemde, liberalizmin Rusya'da önemli değişikliklere neden olduğu gözlemlenmektedir. Burada paradoksal bir mesele olarak karşılaşılan unsur, eski değerler ile yeni değerlerin ne şekilde bütünleştirileceğidir (Kapustin ve Klyamkin, 1997, s.5). Liberal paradigmadan bakıldığında, Rusya'daki dış politika elitlerinin Atlantik veya Avrasya merkezli hareket ettiği göze çarpmaktadır. Atlantik merkezli dış politika karar vericilerinin liberal değerleri ön plan çıkaran bir yönetim yaklaşımı sergilediği gözükmemektedir.

Bu dış politik farklılıkların temeli XX. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. Rusya'da 1917 yılıyla birlikte Sovyetler Birliği'nin kurulmasına giden süreç ve XX. yüzyılın devamı ile birlikte etkili olan dış politika teorilerinin arasında Batıcılık, Avrasyacılık, Yeni Avrasyacılık ve Pragmatik Coğrafyacılık gelmektedir (Isakova,

2009, s.18) Batıcılık akımının, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yükselişe geçtiği, 1980'ler ve 1990'larda ise artan trend olduğu gözükmemektedir. Avrasyacılığın ise 1990'ların başında sona eren SSCB yönetiminin ardından yeni coğrafi yayılmacılık anlayışı çerçevesinde gündeme geldiği gözükmemektedir. Yeni Avrasyacılık modeli ise, kendi içerisinde Batıcılık akımına da atıf yapmakla birlikte, Rusya'nın asıl gelişim noktasının, imparatorluğun tarihi mirası olan Doğu olduğunu belirten bir yaklaşım sergilemektedir. Pragmatik coğrafyacılık ise, Putin dönemi ile birlikte yükselişe geçen, tekrar nüfuz sahası oluşturma çabasının bir diğer ifadesi olarak lanse edilmektedir. Geleneksel Avrasyacılık ile yeni dönem emperyalist vizyonun birleşimi görünümünde olan bu yaklaşım, Rusya'nın XXI. yüzyılın başında takındığı dış politik tutumun felsefi alt yapısını oluşturmaktadır.

Rus dış politikasında yer alan, gerek Avrasyacılık gerekse de Batıcılık yaklaşımı ülkenin hâkimiyet teorisi temelli realist tutumunun bir başka ifadesidir. Ülke sınırlarının sürekli genişletilmesi esasına dayalı olarak şekillenen söz konusu tutum, jeopolitik teoriler çerçevesinde değerlendirildiğinde gerçek anlamına erişmektedir. Bu doğrultuda, Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasının tarihsel süreçte analizi bölümünde de görülebileceği gibi Rusya hem devletin doğuşu hem de Çarlık döneminde, jeopolitik esaslı yayılmacılık nosyonunu temel davranış tarzı olarak benimsemiştir. Bu çerçevede Rusya'nın Baltık ülkeleri dış politikasının altında yatan jeopolitik teori yaklaşımını aşağıda görebilmek mümkündür.

c. Jeopolitik Teoriler

Jeopolitik, sayısız kullanıma sahip olmakla birlikte terim anlamında, topraklar ve bu toprakların üzerinde yaşayan insanlar üzerinde etkide bulunabilme ve iktidar kurabilme rekabetiyle ilgili her şeyi ifade eden bir gerçekliktir. Öte yandan jeopolitik kuramların başında Amiral Mahan'ın Deniz egemenliği, Mackinder'in Kara egemenliği, General Douhet'in Hava egemenliği, Alman kuramcı Ratzel'in Hayat alanı kuramı ve Saul B. Cohen'in Jeostratejik ve Jeopolitik alanlar kuramı gelmektedir. Bu kuramlara ek olarak Spykman'ın geliştirdiği Kenar kuşak teorisi de, söz konusu kuramlara dâhil olmaktadır. Tüm bu kuramların adından da görüldüğü üzere düşünsel temelde problem alanı olarak gördüğü nokta, dünya egemenliğinin nasıl sağlanacağına ilişkin yöntemlerin tespitidir.

XX. yüzyılın en önemli mücadele noktalarından birisi olan dünya egemenliği yarışı, iki büyük savaşla sonuçlanmış ve bu savaşların çıkış açısı olarak jeopolitik kuramlar gösterilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın ardından, dünya toplumlarında savaş ve ölümleri akla getiren bir olgu olarak nitelendirilen jeopolitik, istenmeyen adam,

*persona non grata*¹⁷ konumuna itilmiştir. Soğuk Savaşın bitimi ile birlikte Amerikalı kuramcılar Huntington ve Fukuyama tarafından geliştirilen, kültürel ögelere dayalı hâkimiyet teorileri, jeopolitiğin modern kuramları olarak adlandırılmaktadır. Bütünlükler üzerine kurulu jeopolitik düşüncede, özellikle de gerekli olduğunda toprak boyutları üzerinden bir karşılaştırma yapılıyorsa, bu sınıflandırmayı coğrafi büyüklüğe göre yapmakta fayda bulunmaktadır (Lacoste, 2007, s.8). Rusya, bu coğrafi büyüklüğün en başında yer almaktadır. Sahip olduğu coğrafi konum itibarıyla, Doğu ve Batı arasında bir köprü olduğunu ifade eden Rus jeopolitikçileri, bunun dış politikaya yansımaları olarak Avrasyacılık ile Batıcılık arasında süre giden bir yaklaşıma sahip olmuşlardır.

Rusya'nın geniş coğrafi alanlara sahip olmasının bir takım jeopolitik, stratejik avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Savaş zamanlarında, karşı harekate merkezden karşı koymak yerine, düşmanı geniş coğrafi alanlara çekme inisiyatifi olan Rusya, bu avantajını Napoléon ve Hitler'in Rusya'ya karşı giriştikleri iki büyük harekatta¹⁸ başarıyla uygulamıştır. Öte yandan geniş coğrafi alanlar merkezi yönetimi oldukça zorlaştırmış, dinsel ve etnik azınlıklarda görülen bölgesel farklılıklar, homojen bir iç politika uygulanmasını zora sokmuştur. Aynı zamanda bunu, imparatorluk Rusya'sından bu yana gelen uygulamalar ile Baltık bölgesindeki etnisite farklılıklarından kaynaklanan, politik içselleştirme dinamiklerine de dayandırmak mümkündür.

Rus halkı, XV. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan gelen Moğolların hâkimiyetinden tedricen kurtulduktan sonra, Moskova'dan başlayarak Ural'ın batısındaki büyük ovalara yayılmıştır. 1547'de Korkunç İvan Çar olmuş ve Volga vadisi üzerinde ve bu bölgede yaşayan Müslüman topluluklar ile Tatarlar üzerinde etki kurmuştur. Rusların bu yayılmacılığı kendilerine has bir şekilde jeopolitik bir olguyla açıklanabilecektir. Rus imparatorluğu'nun batıya doğru yayılması, Ukrayna, Polonya ve Baltık ülkelerinde, ülkenin Sibirya bölgesine oranla daha geç olmuştur. Bunun nedeni, Baltık coğrafyasının diğer bölgelere göre daha kalabalık nüfuslardan meydana gelmesi, bölgede görece evrilmiş Avrupa topluluklarının ve güçlü krallıkların yer almasıdır (Lacoste, 2007, s.148).

¹⁷ İstenmeyen kişi anlamına gelen, Latince bir diplomasi terimidir.

¹⁸ Söz konusu hareketlerden ilki Napoléon tarafından 24 Haziran – 30 Aralık 1812 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Hitler tarafından gerçekleştirilen Barbarossa Harekatı 22 Haziran 1941 günü başlamıştır. Her iki harekatta, Rusya'nın ağır kış koşulları ve coğrafyasını hesaba katamamış ve yenilgi ile sonuçlanmıştır.

Fransız ve İngiliz yöneticileri hazırlıksız yakalayıp kısıran 1939 tarihli Alman – Sovyet antlaşmasının fikir önderinin de Haushofer¹⁹ olduğu iddia edilmektedir. Haushofer'e göre, Doğu Avrupa'ya hükmeden dünyanın merkezine de hükmeder. Dünyanın merkezine hükmeden ise dünya adasına hükmedecek ve nihayetinde dünyaya hükmedecektir. Almanya'nın her iki dünya savaşında da Polonya üzerinden Doğu Avrupa'ya saldırmasının temelinde Haushofer'in bu jeopolitik kuramı yatmaktadır. Öte yandan Stalin'in, Almanların bu gizli düşüncelerinin altında yatan neden olarak jeopolitik hamlelerini görüp, Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırması üzerine, jeopolitik terimi Rusya'da adeta yasaklanacak bir pozisyona gelmiştir (Lacoste, 2007, s.23).

Rusya'daki jeopolitik okul düşüncesi, Batı'daki benzerlerine oranla çok daha sonra gelişmeye başlamıştır. Jeopolitik okula ilişkin ilk açıklamaları 1510 yılına kadar götürmek mümkündür. Bu zaman diliminde Rusya'da ilk defa rahip Filofei tarafından dile getirilen “Moskova, Üçüncü Roma'dır” söylemi, jeopolitik okulun başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu söylem üzerine²⁰ inşa edilen Rus dış politikası, misyon ve vizyonunu yayılcı bir temele dayandırmaktadır. Bir ülkenin jeopolitik şartlarını anlamak için söz konusu ülkenin tarihine bakmak gerekmektedir. Tarihsel süreçte ele alındığında Rusya'nın jeopolitik üstünlüğünü kazanmak için XII. ve XV. yüzyıl arasında 160 yıl boyunca dış tehditlere karşı mücadele ettiği gözükmektedir. Kulikov savaşından I. Dünya Savaşının son bulmasına değin, yaklaşık 334 yıl savaş içerisinde bulunan Rusya bu dönemde topraklarını 400 kez büyötmüştür (Isakova, 2005, s.11).

Rus akademisyenlerinin birçoğuna göre Rusya'daki ilk jeopolitik uygulamacılardan birisi de Korkunç İvan'dır. Rusya için anahtar jeopolitik noktaları keşfeden ve bu doğrultuda ülkenin yayılmasını ilk olarak yakın çevreden başlayarak gerçekleştiren İvan, Sibiry ve Kazan bölgesi istikametinde ülkenin topraklarını genişletmiştir. Öte yandan ülkenin okyanuslara ulaşmasını keskin bir dış politika aracı olarak değerlendiren İvan, Litvanya ile savaşların başlamasına neden olan Baltık Denizi hâkimiyetine ilişkin, bu ölkelerle güç mücadelesine girişmiştir. Rusya'nın tüm bu öncelikleri, ülkenin stratejik hedefleri olarak nitelendirilmiştir (Isakova, 2005, s.11). Rus jeopolitiği sadece yeni alanların ele geçirilmesi esasına dayanmamaktadır. Ülke içi hükümetin en uygun şekli ve buna ilişkin gerekli alt yapı hazırlanması konuları da Rus jeopolitiğinin inceleme alanına girmektedir. Rus

¹⁹ Alman jeopolitik teorisyenidir. 1924 yılında Münih Üniversitesi'nde Institut für Geopolitik'in organı olan “Zeitschrift für Geopolitik” dergisini çıkarmıştır. Kimi çevrelere göre jeopolitiğin Machiavelli'i olarak tanımlanır.

²⁰ Buna göre Rusya tarihin önemli imparatorluklarından birisidir ve tarih boyunca sahip olduğu geniş coğrafi alanları dış politika aracı olarak kullanmaktadır. Rus Devleti'nin devamı toprakları genişletme esasına dayanmaktadır.

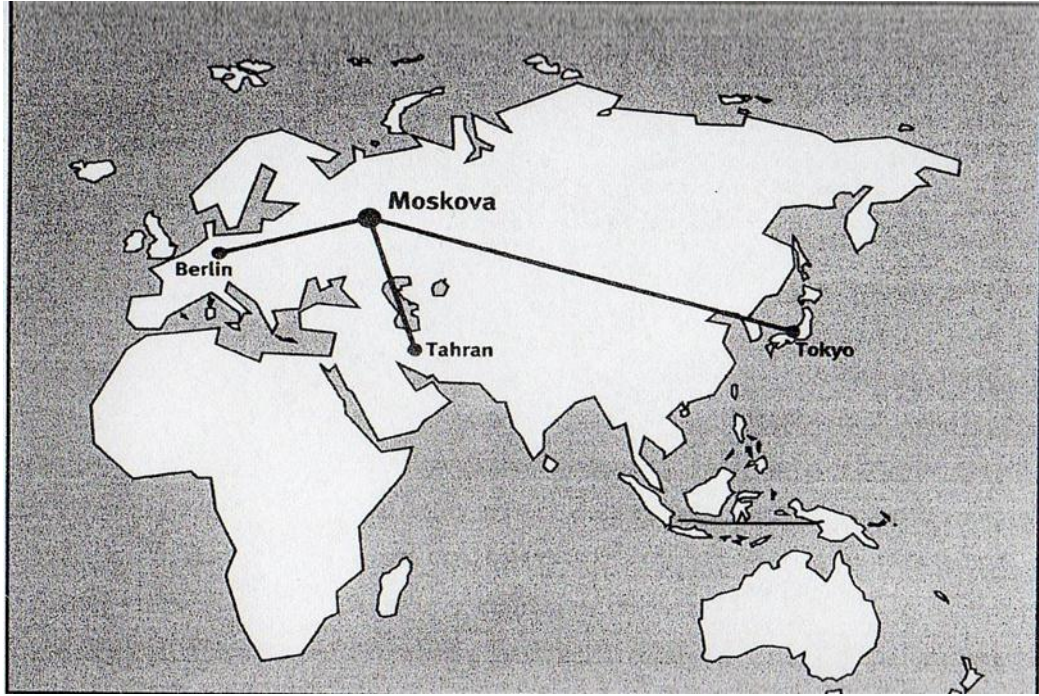
jeopolitiğinin esasları arasında ilk olarak, geniş ulusal topraklar, nüfus dışında kalan bölgeler, iş faaliyetlerinin farklılaşmaması ve toprakların işgal edilebileceği tehdidi yer almaktadır. Tüm bunlar Rusların merkezi ve güçlü yönetimlerini beraberinde getirmiştir. Öte yandan Frederick Ratzel'in devleti canlı bir organizmaya benzeterek kurguladığı jeopolitik kurama ek olarak Soloviev, iklimin ulusal karakter üzerindeki etkisini ortaya koyarak, Rusya'da ki sert ve zorlu iklim koşullarının, realist temeldeki Rus yöneticiler ve insanlar üzerinde doğrudan etkisi olduğunu belirtmektedir.

Rusya, XVI. yüzyıldaki doğu istikametindeki hızlı genişlemenin tersine, Avrupa ekseninde daha zor ve ihtiyatlı bir yayılma siyaseti sergilemiştir. Buna ek olarak Rusya, jeopolitik olarak Avrasya ve Pasifik eksenleriyle, Sibiry'a'nın geniş topraklarından elde ettiği doğal kaynakları, yürütülen savaşların finansal ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla kullanmıştır. Rusya'nın Avrupa ile giriştiği mücadelede öncelikle komşu devletler hedef alınmış, büyük denizci devletler olan İngiltere ve Hollanda ile mücadeleye girmekten özellikle kaçınılmıştır. Rusya'nın Baltık bölgesinde ki savaşlarından Letonya ile yapılan kale muhasarası 1558 yılında Rus işgali ile sonuçlanmış ve 200 km. genişliğinde topraklar ve Dupat şehri Ruslara geçmiştir. 1582 yılında akdedilen barış antlaşması neticesinde, Ruslar Letonya'dan geri çekilmişlerdir. Müteakip 25 yıl içerisinde Rusların Baltık yayılma hareketi başarılı olamamıştır (Caşın, 2006, s.101).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını izleyen süreç, dünya tarafından Avrasya coğrafyasının öneminin tekrardan fark edilmesini sağlayınca, "jeopolitik" kavramı Rus ve Amerikan karar vericilerinin dış politika davranışlarına yön vermeye ve tekrar XIX. yüzyıldaki çekiciliğine kavuşmaya başlamıştır. Buna ek olarak, genelde uluslararası politika çözümlemelerinde sıradan bir etken olarak değinilip geçilen coğrafyanın ve çevresel faktörlerin, insan davranışları üzerinde etkili olduğu geçmişten günümüze bilim adamları tarafından kabul edilen bir realitedir. Hatta, insan karakterinin iklimsel (climatic) değişimlerden, doğal yapılardan ve teknolojik gelişmelerden etkilendiği yolunda pek çok düşüncenin ifade edildiğine sık sık tanık olunmaktadır (Arı, 2004, s.214).

Öte yandan Avrasya bölgesindeki jeopolitik eksen kaymasını Orta Asya Cumhuriyetleri'nin Rusya'dan kopuşu ile açıklamak mümkündür. Bu cumhuriyetlerin bağımsızlığı sonrası Avrasya'daki nüfuz alanını belirli ölçüde ABD, Çin ve İran gibi küresel ve bölgesel aktörlere kaptıran Rusya, bu ülkelerin Orta Asya cumhuriyetleri üzerindeki ekonomi-politik etkisini engelleyememektedir. Bu sürecin sonucu olarak, Süveyş kanalı, Hürmüz ve İstanbul boğazından uzaklaşan Rusya, daha karasal ve kuzey bir ülkeye dönüşmüş, ana kıtasına bir anlamda geri dönmüştür.

Rus hâkimiyetinin sürdürülmesine ilişkin jeopolitik teori temelli yaklaşımlar Batı ekseninde ilerlerken, bunlara ek olarak Avrasyacılık çerçevesinde jeopolitik teoriler de sıklıkla gündeme gelmiştir. Rusya’da, XX. yüzyılın etkili tarihçilerinden Trubetskoy, coğrafya ve jeopolitika uzmanı Savitskiy ve Vernadskiy, Avrasyacılık akımının öncüleri arasında yer almaktadır. Trubetskoy’a göre Avrasyacılığın temelinde, önceleri Rus İmparatorluğu yakın geçmişte ise Sovyetler Birliği olarak anılan büyük devletin unsurları ve farklı milletlerden oluşan topluluklar gelmektedir. Tüm bu unsurlar, Avrupa’dan Asya’ya, Avrasyalı olarak anılmaktadırlar. Bu büyük millet, Avrasya’da yaşamaktadır (Isakova, 2005, s.12). Rusya sahip olduğu geniş coğrafi alan sayesinde Çin, Japonya ve Orta Asya ülkeleri ile Avrupa arasında bir ağ kurmaktadır. Kurulan bu ağ ile Rusya, uluslararası politikada önemli bir yere sahip olmaktadır. Bu geniş uluslararası vizyon temelinde Rusya’nın dış politik temelleri iki unsura dayanmaktadır. Bunlar; hakimiyet teorisi esaslı eğilim ve büyük devlet imajıdır.

Harita-1: Avrasyacı Stratejik Blokun Temel Eksen

Kaynak: Aleksandr Dugin, Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, İstanbul, Küre Yayınları, 2010, s. 59

Rus jeopolitiğinde, özellikle Putin’in iktidarıyla birlikte tekrar gündeme gelen ve her daim önemli bir akım olarak değerlendirilen Avrasyacılık kuramının öncülerinden Dugin’e göre, Yeni Rus imparatorluğu Batı’da Orta Avrupa gibi sağlam bir jeopolitik

köprübaşına sahiptir. Orta Avrupa stratejik, kültürel ve belli ölçülerde siyasal açıdan doğal bir jeopolitik konumu temsil etmektedir.

Orta Avrupa etrafında Avrupa'nın birleşmesi hususundaki tüm eğilimler, temel bir şart olarak Moskova-Berlin arasında sarsılmaz jeopolitik ve stratejik eksenin oluşturulması göz önünde bulundurulduğu takdirde, gerçek amacına ulaşacaktır. Baltık ülkeleri, eş zamanlı olarak Rusya ve Orta Avrupa arasındaki sınırların nihai değişimi amacıyla jeopolitik dönüşüme tabi tutulmalıdır (Dugin, 2010, s.58). Dugin'e göre, Avrasya batısındaki mekânı düzenleme sorunu, jeopolitiğin ana araştırma sorusunu oluşturmaktadır. Ona göre Batı Avrupa, Avrasya'nın kenar kuşağıdır. Avrasya'ya müttefik, dost bir Avrupa gerekmektedir. Moskova'nın görevi

Harita-2: Baltık Ülkeleri

Kaynak: <http://www.google.com.tr>

Avrupa'yı, ABD (NATO) boyunduruğundan çıkarmaktır. Bu doğrultuda Rusya'nın NATO ve dolaylı olarak ABD ile ilişkilerinin jeopolitik ekseninde mücadele noktası olarak Baltık bölgesini ele alan Dugin, söz konusu bölgeyi Orta Avrupa'nın uzantısı olarak değerlendirmektedir. Bu bölge üzerinde projeksiyonlar geliştiren Dugin'e göre, Baltık ülkelerinin NATO'dan çıkması ve Baltık Havzasında silahtan

arındırılmış bir bölgenin kurulması gerekmektedir. Bu bölgenin stratejik denetimi ilerleyen yıllarda Moskova'ya ve tarafsız Avrupa'nın silahlı kuvvetlerine, yani Avrupa Ortak Güvenlik Kuvvetlerine geçmelidir (Dugin, 2010, s.200).

Rusya'nın hakimiyet esaslı dış politikasına felsefi bir temel kazandıran söz konusu yaklaşım, ülkenin Baltık ülkeleri politikasında doğrudan kendisini göstermektedir. Çarlık dönemiyle birlikte jeopolitik esaslar dâhilinde kontrol altında tutulan Baltık bölgesi, Rusya'nın Avrupa jeopolitik düzlemi içerisinde asker bulundurmak amacıyla ekonomik geçiş noktası olarak etkin bir şekilde değerlendirdiği coğrafyaların başında gelmektedir. Baltık bölgesinin XX. yüzyılda Almanlar tarafından yayılma alanı olarak görülmesi ve Polonya üzerine yapılan harekâtlarda stratejik geçiş noktaları olarak değerlendirilmesi, bölgenin önemini somut örneklerle ortaya koymaktadır. Öte yandan Sovyetler Birliği döneminde Baltık bölgesini jeopolitik üstünlüğün sürdürülmesi amacıyla muhafaza eden Rusya, 1990'lı yıllarla birlikte gelen uluslararası güç değişimi çerçevesinde bölgedeki jeopolitik üstünlüğünü kaybetmeye başlamıştır. Realist paradigmada, ciddi bir güç kaybı olarak nitelendirilen bu dönüşüm çerçevesinde Rusya askeri birliklerini Baltık ülkelerinden çekmeye başlamış ve bölgenin güvenliğinin sağlanmasında NATO ön plana çıkmaya başlamıştır.

Rus dış politikasını analiz ederken, çok bilinmeyenli ve teorik anlamda farklı parametrelerden oluşan çok unsurlu bir yapıyı mevcudiyetinin dikkate alınması gerekmektedir. Nitekim jeopolitik görüşe göre, Rus dış politikasının en önemli özelliği coğrafyasından kaynaklanmaktadır. Bu görüşe göre, dünya ana karasının kalpgahını elinde tutan Rusya, Atlantik, Avrupa, Orta Doğu, Uzak Doğu, Pasifik'te jeopolitiğin merkezi ülkesi konumundaki topraklarının verdiği saha derinliği avantajı ile savunma ve güvenlik politikasını da bu eksene dayandırarak sürdürmektedir. Bu anlamda, Avrupalı ve Avrasyacı akımlar olarak şekillenen iki argüman, Çarlık Rusya'sı ve Sovyetler Birliği döneminde de etkili olmuştur (Caşın, 2006, s.406).

Reel politik açıdan bakıldığında, uluslararası ilişkilerde meydana gelen küresel çaptaki gelişmelere bir devletin doğrudan müdahale edebilmesi oldukça güçtür. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, Rusya'nın Baltık bölgesindeki jeopolitik üstünlüğünü sürdürebilme adına NATO'ya karşı duruşu anlam ifade etmektedir. Ancak Ruslar da bunun farkındadırlar ve Rusya güç kaybetmiş, toprakların genişlemesi durmuştur. Bu noktadan hareketle Baltık bölgesinde, Rus jeopolitiği klasik realist temelden, yeni realist paradigmaya atıfta bulunacak şekilde bir dönüşüm içerisine girmiştir. Askeri parametre esaslı hâkimiyetini, bölgede yer alan Kaliningrad toprağı ile sürdürmek isteyen Rusya, çeşitli füzelerini hali hazırda burada konuşlandırmaya devam etmektedir.

Rus jeopolitiğinin paradigmatal temelde liberal unsurlara doğru yönelmesi, ülkenin son yıllarda da sıkça güç unsuru olarak değerlendirilen enerji ve tabii kaynaklarını gündeme getirmektedir. Özellikle, bölgenin Asya üzerinden Avrupa'ya bağlantı noktası olarak görülmesi ve buradan geçen enerji hatları üzerindeki Rus egemenliği, sadece söz konusu ülkeler ile sınırlı kalmayan aynı zamanda Avrupa'yı da içine alan bir üstünlük mücadelesini ifade etmektedir. Rusya'nın enerji anlaşmaları çerçevesinde Baltık ülkeleri üzerinde kurmaya çalıştığı üstünlük, enerji fiyatlarının belirlenmesinden dağıtımına kadar birçok noktayı kapsamaktadır. Enerjinin jeopolitik parametreler arasındaki konumunun XXI. yüzyıla birlikte daha da önem kazanması, Rusya'nın bölgedeki jeopolitik etkinliğini ekonomik verilerle destekleme adına oldukça önem arz etmektedir.

Rusya'nın tarihsel süreçte Baltık ülkeleri ve Avrupa ekseninde geliştirmiş olduğu jeopolitik yaklaşımı, Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından bir takım ciddi yapısal değişikliklere uğramıştır. Bu yapısal değişiklikler uluslararası ilişkiler kuramları çerçevesinde desteklendiğinde, neorealist paradigmanın yapı ve merkez ilişkisini gündeme getirmektedir. Bu doğrultuda Rus jeopolitiği XXI. yüzyılda, küresel güç olmaktan uzaklaşmaya başlamıştır. AB ve NATO'nun Rusya sınırları çerçevesinde genişlemesinden dolayı, Rusya'nın tehdit algılamaları bir hayli yapısal değişikliğe uğramıştır.

Daha önce Varşova paktı üyesi olan Bulgaristan, Macaristan ve Polonya gibi ülkelerin NATO üyelik süreçleri ve 29 Mart 2004'te üç Baltık ülkesi, Estonya, Litvanya ve Letonya'nın NATO'ya üye olmaları Rus jeopolitik eksenini bir hayli derinden sarmış ve ülkede dış politika parametreleri yapısal değişikliklere uğramıştır. Baltık ülkelerinin hem eski SSCB üyesi ülkeler olması hem de Rusya Federasyonunun Avrupa kıtası kara sınırına sahip olmaları, değişen Rus jeopolitiğinin boyutlarını daha iyi ortaya koymaktadır. Tüm bunlara ek olarak, SSCB'nin dağılması sonucunda, Rusya iktisadi gücünün % 40'ını, ve beşeri gücünün % 49'unu kaybetmiştir. Rusya Batı Avrupa'dan, Orta Asya'dan ve Ortadoğu'dan coğrafi ve iktisadi olarak uzaklaşmıştır. Bu süreçler içerisinde Baltık Cumhuriyetlerinin bağımsızlığı ise Rusya'yı uzun ve stratejik derinliği olan Baltık kıyısından mahrum etmiştir (Atasoy, 2011, s.16).

Jeopolitik dağılmanın bir başka unsuru olarak yaklaşık 35 milyon Rus ve Rus kökenli vatandaşın federasyon ana sınırları dışında kalması, yakın çevre sorunlarını gündeme getirmiştir. Yakın çevrede yaşayan Rus kökenli vatandaşlar, önceki yıllara göre söz konusu yaşadıkları bölgelerde öncelikli unsurlar olarak değerlendirilirken, hali hazırda azınlık politikalarına maruz kalan, ikincil statüde bir yapıya bürünmüşlerdir. Bu durumun Kuzey Kazakistan ve Orta Asya'nın çeşitli bölgelerinde

zaman zaman etnik çatışmalara neden olduğu görülmektedir. Rusya'nın batı eksenindeki yakın çevre politikalarında ise, Estonya, Litvanya ve Letonya'da yaşayan Ruslar, bu ülkeleri terk etmeye zorlanmış ve bu ülkelerde Rus dili yasaklanmıştır. Bu sürecin nihai sonucu olarak ise, Rusya ile Baltık Cumhuriyetleri arasında bu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmaları ile yükselen tansiyon, azalmadan devam etmiştir.

Baltık ülkelerinin, Rusya'daki bu jeopolitik kaymanın neden olduğu sonuçlardan faydalanma amacıyla bir takım politikalar uyguladığı gözükmemektedir. Bu çerçevede, Estonya 1920 yılında Tartus antlaşmasına dayanarak Pskov ve Leningrad oblastındaki bazı topraklar hakkında, daha önce kendisine ait olduğu gerekçesiyle taleplerde bulunmuştur. Litvanya ise Kaliningrad oblastının tamamının kendisine verilmesi gerektiğini öne sürmüştür (Atasoy, 2011, s.19). Litvanya'nın Kaliningrad konusundaki ısrarının altında yatan ise, bu oblastın Rusya'nın Avrupa jeopolitik ekseninde uygulayacağı stratejik çıkarlara dayalı ekonomi-politik ve askeri politikaların, ülkesinin coğrafi gelişim sürecine ket vuracağı gerçeğidir.

Rusya'da 2003 yılında yapılan sosyolojik araştırmalardan çıkan sonuçlara göre, halkın % 60'ı Batı eksenli gerçekleştirilen dış politikadan memnuniyetini ifade etmiştir. Batıcılık akımının yükselişi olarak değerlendirilen bu istatistikler, Rusya'nın jeopolitik ekseninde Doğu coğrafyasından Batı coğrafyasına yönelişi göstermektedir. Rusya dışına yapılan ziyaretlerin birçoğu, yaklaşık % 40'ı Batı'ya doğrudur (Isakova, 2005, s.20). Öte yandan Rus dış politikasında bu dönemde meydana gelen coğrafi yönelişin temelinde, büyük oranda dünya politikasında meydana gelen güç değişimi yatmaktadır. Liberal değerlerin hâkimiyetine yönelik bir uluslararası ilişkiler yaklaşımı, ekonomi ve siyasette merkezi planlama esaslı hareket eden Rusya'yı rekabet gücü azalan bir devlet haline getirmiştir. Bu realitenin farkında olan Rusya, Avrupa bütünleşmesine öncelik vermektedir.

Bu bağlamda 2015 ve ötesi için Avrupa'yı bazı tehditlerin beklediğini belirten Rusya, Avrupa güvenliğinde yapıcı bir aktör olabilme çabaları içerisinde. Buna karşılık Baltık bölgesinin Avrupa Birliği ve NATO sınırları dâhilinde kalması, Rusya'nın hâkimiyet teorisi esaslı dış politika kültürü ile reel politik arasında seçim yapma zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Güvenliğin kapsamı küreselden bölgeye gelene kadar birçok alt noktada etkisini göstermektedir. Bu doğrultuda Rusya'nın jeopolitik temelli güvenliğinin, doğu, batı ve güney ekseninde gelişimiyle birlikte, daha fazla uluslararası girişimin parçası olmaya başladığı gözükmemektedir. Jeopolitik ve jeoekonomik dikkatler çerçevesinde yeni dünya düzeninin bir parçası olma çabasında olan Rusya, dış politikasında yeni bir temel arayışı içerisinde.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sona eren Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya güç dengeleri sisteminde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Rusya süper güç konumunu kaybederken, ABD tek küresel güç konumuna yükselerek, dünya liderliğini kazanmıştır. Bu doğrultuda ülkelerin politika ve strateji oluşturulmasında etkili bir aktör olarak kullandıkları jeopolitik tanımı değişikliğe uğramaktadır. Bazı ülkelerin yer aldığı coğrafyalar tarih boyunca uluslararası politikada belirleyici bir konuma sahip olmuştur (Mütercimler, 2006, s.282). Baltık ülkelerinin yer aldığı coğrafya, tam da bu örneği ifade eder niteliktedir. Bölgenin XX. yüzyılda her iki dünya savaşının çıkış noktalarından birisi, bugün ise uluslararası güç dengesinde NATO'nun ve AB'nin aktif olarak yer aldığı bir coğrafya olması, Baltıkların Rusya için yüksek önemini belirtmektedir. Bölge üzerinde jeopolitik egemenlik kuramını gerçekleştirmek isteyen Rusya, bölgede yaşayan Rus kökenli vatandaşlar ve bölgedeki tarihi mirası üzerinden politika yürütmektedir. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasının ardından vatandaşlığa yönelik gerçekleşen krizlerin ilki Kırım'da yaşanmıştır. Bölgede yaşayan Ruslar, Moskova'ya bağlanmayı talep etmişlerdir. Benzer problemlerin Baltık Cumhuriyetlerinde de yaşanması söz konusu ülkelerin NATO ve AB üyesi haline gelmeleri ile gündeme taşınmıştır.

2. RUSYA'NIN TARİHSEL SÜREÇTE BALTİK ÜLKELERİ POLİTİKASI

a. Rusya'nın Baltık Ülkeleri Politikasının Teorik Dayanağı: Hâkimiyet Teorisi²¹

Baltık ülkelerinin tarihine bakıldığında söz konusu ülkelerin büyük güçler tarafından sömürge alanı olarak kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan Baltık insanları, komşuları tarafından dil, Slav ve Alman olmamaları gibi nedenlere karşın, aslında Batı Avrupa'ya yakın olmalarına rağmen onlar tarafından dışlanmışlardır (Pick, 1945, s.22). Üç Baltık ülkesi tarihsel süreçte farklı dinamiklere sahip olsalar da mevcut şartlarda benzer bir kadere ve benzer çıkarlara sahiptirler (Geron, 1991, s.136).

Rusya'nın Baltıklar ile olan ilişkisine bakıldığında tarihsel süreç içerisinde 1711'de Osmanlıya karşı alınan Prut yenilgisine rağmen, Baltık Denizi'nde harekete geçen Rus donanması önce İsveç donanmasını ağır bir şekilde yenmiş, Aland adalarının da ele geçirilmesiyle birlikte Baltık Denizi'nin denetimi tamamıyla Ruslara geçmiştir. Rusya Baltık denizinde edindiği yeni topraklarla, dünya siyaset sahnesinin önemli aktörleri arasında girmiştir. Öte yandan 1725 yılında ölen Çar I. Petro'nun

²¹ Bir diğer ifadeyle Emperyalizm olarak ifade edilen bu teori, Morgenthau'nun hegemonya kuramına atıfta bulunmaktadır.

vasiyetnamesinde de; “Elverişli koşullar yaratılarak kuzeye doğru yönelmeli ve Baltık kıyılarına ulaşılmalıdır” ibaresi yer almaktadır (Onay, 2008, s. 70, Erendil, 1975’ten alıntı).

XVIII. yüzyılın başlarında Baltık kıyı bölgesi, bölgesel güçler için savaş alanı olmuştur. Ancak yüzyılın sonunda burası, Rus İmparatorluğu’nun batı sınır bölgesi haline gelmiştir. Diğer üst Batı bölgelerine karşın, Rusya Baltık bölgesinde farklı bir rol oynamıştır. Bu rol; Estonya ve Letonya noktasında hoşgörölü, Polonya ve Litvanya konusunda ise zorlayıcıdır. XVIII. yüzyılın son çeyreğine kadar I. Petro tarafından başlatılan Polonya ve Litvanya milletler topluluğunun tamamen Ruslara devşirilmesi görevi ise II. Katherina tarafından devam ettirilmiştir (Plakans, 2011, s.126).

Göröldüğü üzere, Rusya büyük çoğunluğu XVIII. yüzyıldan başlamak üzere, Baltık coğrafyasına her zaman büyük önem atfetmiş ve ülkenin Avrupa ile olan stratejik yakınlığından dolayı, bu ülkelere adeta askeri bir üs görevi yüklemiştir. Öte yandan 29 Ekim 1907 yılında Almanya ve Rusya arasında imzalanan gizli bir protokol ile Kuzey Denizi ve Baltıklar üzerindeki her iki ülkenin politik etkisinin paylaşılması üzerine anlaşma yapılmıştır. Baltık ülkeleri, ancak 1914 yılında cereyan eden I. Dünya Savaşı sırasında yüzyıllardır arada kalmış bir uluslar topluluğu olduklarının farkına varmışlardır (Pick, 1945, s.58).

Buna ek olarak Rusya, hâkimiyet teorisi çerçevesinde XX. yüzyılın başlarında Baltık denizinde üsler edinmiş, Karadeniz’den sonra Avrupa’ya açılmayı planlamıştır. II. Dünya Savaşını takip eden günlerde ise Kızıl Ordu, 1944-45 yıllarında Baltık ülkelerini tekrar işgal etmiş ve Avrupa’nın Doğu – Batı olarak ikiye bölünme işlemi gerçekleşmiştir. Sovyet gücü ilerleyen yaklaşık elli yıl bölgeyi yönetmiştir. Sovyetler hiç zaman kaybetmeden Baltık ülkelerini kendi sistemine adapte etmişlerdir (Maly, 2009, s.40). Bu girişle birlikte, Rusya’nın Baltık ülkeleri politikasını aşağıdaki dönemler çerçevesinde ele almak mümkündür.

b. Rus Devletinin Kuruluşu ve Gelişimi

Uluslararası ilişkiler ve tarihsel paradigmadan yaklaşıldığında Rus Devleti’nin kuruluşuna ilişkin doktrinler arasında bir takım farklılıklar²² bulunmaktadır. Bu konuda net bir görüş birliği söz konusu değildir. Farklı görüşler arasında ön plana çıkan yaklaşımlardan birisi olan Norman Kuramına²³ göre, IX. yüzyılın ikinci

²² Bkz: Mesut Hakkı Çaşın, “Rus İmparatorluk Stratejisi” Okumuş Adam Yay., 2006, s. 44-64.

²³ Bütün Rus kültürünün kökeni İskandinav kaynaklı olup, denizlerde dolaşan, korsanlıkla uğraşan kuzeyden gelen bu kavimler, Rus toplumunu şekillendirmiştir. Rusların köken olarak İskandinav Vikingleri’nin soyundan geldiğini öne süren bu görüş 18. Yüzyılda Gottlieb Siegfried Bayer (1694-1738) ve August Ludwig Von Schlözer (1735-1809) gibi bazı Alman bilim adamları tarafından ortaya atılmıştır.

yarısından itibaren, Rus toplumu Normanlardan etkilenmiştir. Rus vakayinamelerine göre Norman kabilesi olan Ruslar, ilk kez Novgorad yöresinin halkı tarafından iç çatışmalara son verilmek üzere buraya çağırılmışlardır. Ancak Rusların söz konusu topraklar üzerinde hâkimiyet sağlaması ile birlikte Normanlar, Kiev'e doğru yöneliş göstermişlerdir (Caşın, 2006, s.45).

Rus tarihinde ilk devlet olarak kabul edilen Kievan Rusya'sının kökenlerine ilişkin tartışmalı birçok söylem bulunmaktadır. Kievan devletinin ortaya çıkışını açıklama çabası ilk olarak XVIII. yüzyılda gündeme gelmiştir. Bu görüşe göre, Rusya'nın ortaya çıkışı kuzeydeki komşuları Vikingler'e dayanmaktadır. Vikingler, kelime anlamıyla 'korsan' anlamına gelmektedir. Vikingler, nüfusu hızlıca artan ancak buna karşın tarım alanları iklim ve coğrafi yapıdan dolayı sınırlı olan bölgelerden gelmişlerdir. VIII. ve X. yüzyıllar arasında tarım, ticaret ve güvenlik ihtiyacını gidermek isteyen Vikingler, Kuzey Avrupa'nın neredeyse tamamına, Güney Avrupa'nın ise önemli bölgelerine dağılmışlardır (Hosking, 2006, s.53). Vikingler, İskandinavya'dan Bizans'a kadar uzanan yol istikametinde birçok ticaret kolonisi oluşturmuşlardır. İlk koloniyi Dinyeper'e giden güney yolunun güneydoğudan Volga ve Hazar Denizi'ne ayrıldığı kilit bir kavşak niteliğinde olan Ladoga Gölünün yukarısındaki bölgede kurmuşlardır (Hosking, 2006, s.54).

Norman kuramı, uzun yıllardır pek çok tarihçi ve bilim adamı tarafından ele alınmış ve birtakım değişikliklere uğramıştır. Rusya'da bazı görüşler Norman kuramına doğrudan karşı çıkmakla birlikte, bu kuramın yerine farklı bir yaklaşım getirmeye çalışmaktadırlar. Bu görüşe göre, Normanların sahip olduğu saldırgan tavrın kuzeyden değil, Orta Asya'dan geldiği öne sürülmektedir. Altın Orda devletinin mirası olduğu ifade edilen bu yaklaşıma göre, Ruslar Türk devletlerinin yönetim şeklini benimsemişlerdir. Ancak söz konusu çaba, Rusya'da ciddi tepkilere neden olmuş ve Gorbaçov dönemine kadar, farklı yaklaşımların Rusya içerisinde dillendirilmesi çok mümkün olamamıştır. Bir diğer görüşe göre ise Rusya, hem Asya hem de Avrupa'dan oluşan bir kara parçasıdır ve büyük oranda Rusya'yı oluşturan topraklar Asya'dadır. Rus toprakları Asya'dan kopuşu simgelemektedir. Bu görüşe göre Rus tarihi, Asya'da gelen Türk ve İran kavimlerinin meydana getirdikleri devlet, ulus ve toplulukların katılımıyla oluşmuştur.

Birçok tarihçi görüşünde desteklediği üzere, Rus devletinin kuruluşunun, Moskova Knezliğinin²⁴ 1382'de Moğollara karşı çıkışından sonraki dönemde ön plana çıkan Vasilii II ve İvan III döneminde meydana geldiğini belirtilmektedir. Öte

²⁴ Diğer adıyla Moskova Prensiğidir. Rus tarihi içerisinde, ekonomik, siyasal ve askeri yerel teşkilatlanma biçimidir.

yandan, Moskova Prenslüğünün XII. yüzyılda ilk olarak ortaya çıktığı gözükmektedir. Yükselişini XIV. yüzyılda gerçekleştirecek olan Moskova knezliğinin söz konusu çıkışı ise beklenen bir gelişme değildir. Buna karşın, Moskova prensliğinin kuruluşunu müteakip kısa süre içerisinde Moskova ve çevresinde hakimiyeti sağladığı gözükmektedir. Tüm bu süreçte Ortodoks kilisesi, Slavların gücünü korumak amacıyla oldukça iyi bir konumda yer almıştır.

Bu görüşlere göre, Rus tarihini anlamak için Slavların geçmişine bakmak gerekmektedir. Bu geçmiş, Slavların sahip oldukları dil, yaşadıkları coğrafya, askeri ve sosyal yapıları ile, politik ve kültürel durumlarının incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Rus tarihçisi Şahmatov'a göre Slavların asıl ana vatanı Baltık Denizi'nin kıyısıdır (Caşın, 2006, s.47). Avrupa'nın yazılı kayıtlarına göre Slavlar, Bizans İmparatoru Justinyen zamanında, Karpatlardan Tuna'ya ani bir şekilde giriş yapmışlardır. 700-800 yılları arasında Slavlar, Balkanlar'a yerleşmişlerdir. Slavlar, Franklarla karşılaştıkları Elbe Deltası ve Kuzey Bavyara'ya kadar Orta Avrupa'nın içlerine nüfuz etmişlerdir. Birkaç yıl içerisinde Elbe ve Saale nehirleri boyunca ve Bohemya ormanlarından geçen zayıf bir Alman-Slav sınırı oluşmuştur. Diğer bazı Slavlar'da, Neman, Dinyeper, Volhov ve Baltık denizinin doğu ve güneyindeki ormanlar ve göller bölgesinin içerisine sızmışlar, buralarda Baltık dilleri ve Fince konuşan haklarla karışmışlardır (Hosking, 2006, s.51). Kuzey bölgesinden gelen Ruslar, Slavları bu şekilde bulmuşlardır.

Slavların bazı kolları, IV. yüzyıldan itibaren İlmen gölü bölgesine göç etmişler ve orada bulunan Litvanya ve Fin kavimleri ile karşılaşmışlar ve bu kavimler ile etkileşim haline girmişlerdir. Söz konusu etkileşimi, Fince ve Rusça kelimelerdeki ortaklıklardan görmek mümkündür. Slavların Normanlarla ilişkilerine gelince; Eski Rusya'da Varegler olarak bilinen Normanlar VI. ve VII. yüzyıllarda Baltık Denizi'nin kuzey ve güney sahillerini keşfetmişlerdir (Acar, 2009, s.17). IX. yüzyılın ortalarında Rus hanlığı Slav destekçilere ve ticaret ortaklarına sahip, önemli bir güç haline gelmiştir. Bizans'a karşı sefer düzenleyen Rus hanlığı, Bizans karşısında başarısız olmuş ancak Bizans'a vermek istediği mesajı iletmiştir. Bu girişimiyle Rus hanlığı, Bizans'tan bir takım imtiyazları elde etmiştir. Öte yandan Slavların, dinlerini değiştirme aşamasına geldiklerinde ise önceden Pagan inancına mensup bu toplumların, Bizans ile yaşadıkları etkileşim çerçevesinde Ortodoks Hristiyanlığa geçtikleri görülmektedir. Hristiyanlığın, Slav topraklarının düzeninin sağlanmasında daha öncelikli olacağını inanan Slavlar, bu dini hayat biçimi olarak yaşamaya başlamışlardır. Bizans'la kurulan ilişkilerin derinleştirilmesini de amaçlayan bu girişim sonucu, Slavlarda Paganizme karşı tepki yükselmiş, Pagan inancına ait Putlar, Slav topraklarında bir bir yıkılmıştır.

Doğu Slavları, Rus ya da Ruslar olarak bilinen Kievan devletinin halkını oluşturmaktadırlar. Dil açısından bakıldığında, zamanla üç belirli Doğu Slavca dili gelişmiştir. Bunlar; Ukraynaca, Belarusça ve Rusça'dır. Slavlara ait, hala mevcut olan ilk yazılı referanslar Yaşlı Pliny (Büyük Plinius) ve Tacitus dahil zamanın, erken dönem klasik yazarlarına aittir. Buna ek önemli açıklamalar, Bizanslı tarihçi Procopius ve Gotlu tarihçi Jordanes tarafında altıncı yüzyılda yapılmıştır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, s.17).

Rus Devletinin gelişiminde ön plana çıkarılan en önemli nesnelerden birisi de din konusudur. 860-1240 tarihleri arasında Kiev Rusya'sında Ukrayna ve Belarus henüz ayrı bir kimlik değildir. X. yüzyılın sonunda Kiev Prensi Viladimir Rusya için Hristiyanlık dinini tercih etmiştir. Rusya'nın yakın çevresinde bütünleşik bir kimlik görünümünde olan Hristiyanlığın ve Bizans ile Güney Slav kültürünün etkisi, Rus yüksek kültürüne doğru giden yolun başlangıcı olmuştur. Öte yandan 1240 ve 1533 tarihleri arasında Moskova'nın yükselişi göze çarparken, diğer taraftan Moğolların dönem içerisinde Rusya üzerinde yaptıkları seferlerde elde ettikleri başarılar gündemdedir. 1300'lü yıllarla birlikte Rusya'da zafer ile sonuçlanan Moğol seferleri, Polonya ve Baltık bölgesinin özgürleşme girişimlerine neden olmuştur. Litvanya bu süreçte ön plana çıkan ülkelerin başında gelmektedir. 1380 yılına gelindiğinde Moskova Prensi Dmitri Doskoï'nin önderliğinde Moğollara karşı başlatılan mücadele zaferle neticelenmiş ve Rus kimliğinin yükselişi söz konusu olmuştur (Moss, 2002, s.11).

Rus toplumunun din ve coğrafya özelinde, kişilik ve kişiliği temelinde gelişim gösteren devlet olma mücadelesi, bir yandan ülke sınırları içerisinde diğer yandan dışta yapılan toprak kazanmalarıyla beraber gelişmektedir. Tver ve geniş Novgorad topraklarının alınmasıyla birlikte Moskova yaklaşık 3 milyon kilometrekarelik bir alana hâkim olmaya başlamıştır. Novgorad²⁵, Baltık denizine yakın bölgede konuşlanmıştır. Eski çağlardan beri ticaret merkezi olan Novgorad, etrafındaki geniş ormanlarla birlikte ticari zenginliğine ayrı bir katma değer ilave etmiştir. Novgorad, bu bölgede yaşayan Baltık ve Fin-Ugor kavimleri üzerinde zayıf bir otoriteye sahipti, fakat onlardan ticarette değerlendirmek amacıyla vergiler alabilmekteydi. Novgorad üzerine sefer düzenleyen İsveçliler, Baltık bölgesine egemen olma çabası içerisinde girmiştir. İsveçlilere ek olarak, Baltık bölgesinin büyük bölümü XII. yüzyılda Töton şövalyeleri tarafından çiğnenmiştir.

Rus devletinin kimliğinde oldukça önemli bir yere sahip olan dönemin hâkim din paradigması Ortodoksluk sadece Rusya'da değil, yakın çevrede de etkili olan bir

²⁵ 1136-1478 tarihleri arasında Baltık bölgesinde kurulan ve Rus devletinin kurucu unsurları arasında gösterilen knezlik, prenslik.

dini unsur olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Rusya’da, Ortodoksluğun merkezi konumunda yer alan dönemin en büyük imparatorluklarından Bizans kültürünün parçası olan siyasi ve dini imgeler kullanılmaya devam edilmiştir. Rusya’nın tarihi kökenini dayandırıldığını ifade ettiği Bizans devlet arması Çift başlı kartal²⁶ sembolü, bugün Rus devletinin bayrağında yer almaktadır ve devletin simgesi konumundadır.

Rusya’nın kuzey batı kenarında yer alan Baltık denizi, sahip olduğu stratejik öneme ek olarak taşıdığı ticari değer itibarıyla de Rusya için büyük öneme haizdir. XII. ve XV. yüzyıl’da Rusya’nın Novgorod şehrinin, Batı ile önemli bir ticari merkez olması, bu ticaretin sağlanmasında Baltık bölgesinin önemini ortaya koymaktadır. XV. yüzyılda Rus ticari ürünlerinin Finlandiya körfezi, Riga ve Baltıklar üzerinden geçiyor olması, bölgenin öneminin sadece Ruslar tarafından değil, Polonyalı ve İsveçliler tarafından da farkına varılması sonucunu doğurmuştur. Rusya’nın XVII. yüzyılda bölgedeki üstünlüğünün, İsveç’in Baltık bölgesinde kendi hâkimiyetini sağlama çabaları sonucunda yer değiştiği gözükmemektedir. Ancak Rus İmparatoru büyük Peter’in, tekrardan Baltık bölgesinde hâkimiyeti sağlaması ile bölgede Rus üstünlüğü sürdürülmüştür (Lisk, 1967, s.40).

Rusya’nın bin yıllık tarihine bakıldığında “Yayılma” politikası ve stratejisinin hiçbir zaman değişmediği gözükmemektedir. XVI. yüzyılda Korkunç İvan döneminde gerçek anlamda başlayan yayılcılık politikası, hiç duraksamadan günümüze kadar gelmiştir. Yapılan nesnel tarihi araştırmalar Rusların bu yayılcılık politikasının temelini, korkuya bağlamaktadır. Bin yıl boyunca büyük baskı ve istila hareketlerine sahne olan bu ulus, kimseye güvenmemeyi, sürekli ittihatta bulunmayı, kendisine kazanılmış davranış olarak kabul etmiştir (Caşın, 2006, s.41). Rusya’nın tarihi dönemler içerisinde gerçekleştirmiş olduğu yayılcılık strateji çerçevesinde kıtasal büyüklükte bir devlete ulaşan Rusya, XVI. yüzyılın başından itibaren denizlere açılma stratejisini uygulamaya başlamıştır. Yayılma önce kuzeye (1584’te Beyaz Deniz kıyısında Arkangelsk’in kurulması ile), sonra güneye doğru (XVII. yüzyılda, Azov denizi yoluyla Karadeniz’e erişim oldu) gerçekleşmiştir. Batı’da Rus varlığının nişanesi, Baltık kıyısında 1703’te St. Petersburg’un kurulmasıdır (Lacoste, 2007, s.149).

²⁶ Rus tarihindeki görüşe göre, Dünya hâkimiyetinin merkezi önceden Roma, daha sonra ikinci Roma konumunda olan İstanbul olmuştur. Her iki Roma’da düşmüştür, ancak asıl Roma ayakta ve o da Moskova’dır. Mukaddes Üçlü anlayışa göre dördüncü Roma olmayacaktır bu nedenle Moskova dünya hâkimiyetinin yeni merkezidir. Çift Başlı Kartal sembolü Bizans devletinin de kullandığı bir simge olarak Rusya’ya Ortodoksluk ve imparatorluk mirasçısı bir sıfat yüklemektedir.

Rus Devletinin kuruluşu ve gelişim süreci içerisinde Baltıklarda uygulamış olduğu politikaları, devletin dönemlerine göre ayırmak mümkündür. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Rusya'nın Baltık ülkeleri politikalarını, XVI. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başına kadar süren Çarlık dönemi, Sovyetler Birliği döneminde bölgenin kırılma noktaları olan I. ve II. Dünya Savaşları ve hemen akabinde gelen Soğuk Savaş dönemi ve sonrası diye ayırmak mümkündür. Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası Baltık ülkeleri politikalarını ise, Gorbaçov ve Yeltsin dönemleri metodolojisiyle çalışılmış, Putin ve Medvedev dönemleri Baltık ülkeleri politikası ise, bulgular ve yorum bölümünde yer alan, Baltık ülkelerinin AB ve NATO üyelikleri süreci ile değişen Rus dış politikası konseptine dâhil edilmiştir.

c. Çarlık Dönemi

Çarlık Rusya'sı olgusu ilk olarak, Büyük İvan, III. Vasily ve Korkunç İvan (1462-1584) dönemleri arasında şekillenmeye başlamıştır. Bu dönem Batı'daki ulusal monarşilerle paralel bir seyir izlemektedir. Kelime olarak Çarlık, Roma İmparatoru Sezar'ın bir diğer ifadesi olarak, Bizans ve Altın Orda devletini de içine alacak şekilde kullanılan, imparator kavramına karşılık gelmektedir. Rus devlet armasında da yer alan Bizans'ın çift başlı kartal sembolü, bu organik bağın bir ifadesi niteliğindedir. Öte yandan 1498 yılında Büyük İvan, kendisini Tanrı tarafından seçilmiş, otokrat Çar olarak ifade etmektedir (Sumner, 1945, s.87).

XVI. yüzyılda Çarlık Rusya'sının en önemli dış politika hamleleri Baltık bölgesi üzerinedir. Özellikle Korkunç İvan döneminde ön plana çıkan Baltık bölgesi, Rusya'nın batıya ve doğuya doğru genişlemesinin bir sonucudur. Bu doğrultuda, Çarlık Rusya'sını en çok ilgilendiren toprak parçası, Baltıkların önemli bir noktası olan Livonya olmuştur. Livonya'nın ele geçirilmesi, Baltık bölgesi ile olan ticaretin kontrol altına alınması anlamını taşımaktadır (Acar, 2009, s.98). Öte yandan, Rus dış politikasının realist paradigma temelinde Avrupa ve Atlantik güç dengesini oturtması adına, okyanusa çıkış kapısı olarak değerlendirdiği Baltıklar, bu yönü ile de Livonya'nın fethini değerli kılmaktadır. Ancak Livonya'nın ele geçirilmesi kolay olmamıştır. Livonya sahip olduğu konum itibarıyla, İsveç, Polonya, Danimarka ve Litvanya'nın nüfuz alanı içerisindeydi. Korkunç İvan, bir takım toprakları ele geçirse de Livonya'nın tümüne sahip olamamış, söz konusu devletler tarafından Rusya'nın Livonya harekâtına müdahalesiyle karşılaşmıştır.

Batı Rus uygarlığı, Litvanya Büyük Dükalığı'nın gelişim çizgisinden farklı bir biçimde inşa edilmiştir. Burada baskın olan monarşi değil, toprak aristokrasisidir. XVI. yüzyıl boyunca Baltık bölgesi ve Batı Avrupa'nın çoğunun buğday ihtiyacını

karşılayan Polonya, gücünün zirvesindeydi. 1569'da Lubnin Anlaşmasıyla Litvanya ile sağladığı birlik, bu devletlerin sürekli birlikteliğini beraberinde getirmiştir. Rusya, XVII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Altın Ordu devletinin mirasçısı olan bir Avrasya imparatorluğu haline gelmiştir. Ancak söz konusu statüyü koruması için aynı zamanda bir Avrupa devleti de olması gerekmektedir. Rusya'nın Batı komşularının hepsi bu dönemde zorlu güçlerdir. İsveç bu dönemde tüm Finlandiya körfezini içine alan Baltık Denizinin doğu kıyısına hakimdir (Hosking, 2011, s.247).

Bunula birlikte gelişim sürecini sürdüren Çarlık Rusya'sında XVII. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak ekonomi ve toplum yapısında bir takım gelişmeler sergilenmiştir. 1689 tarihinde I. Petro'nun tahta oturması ile Rusya'da birçok alanda yenilenme ve reform dönemi başlamıştır. Ülkede sanayi, ticaret, kültür ve sanat alanlarında bir hayli değişiklik yapılmıştır (Hekimoğlu 2007, s.25, S. V. Mirenenko 1989'dan alıntı). Öte yandan 1725 yılında I. Petro'nun ölümüyle birlikte Çarlık Rusya'sı çeşitli iç sorunlarla mücadele etmeye başlamıştır. Rusya'nın XVIII. yüzyıl başlarında, I. Peter dönemi ile birlikte imparatorluğunu ilan ettiğini görmek mümkündür.

Büyük Peter döneminde Çarlık Rusya'sının büyük bir deniz gücü olma yolunda adımlar attığı gözükmemektedir. Bu adımları dünya rekabetçiliği ile sürdürmek isteyen Rusya için Pasifik okyanusuna açılma noktası olarak kabul edilen Baltık suları her zamankinden daha önemli hale gelmiş ve Baltıklar Rus donanmasının hareket kabiliyetini arttırıcı unsur olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan Rusya'nın Baltıklarda yer almasının bölgesel güçler olan İsveç, Danimarka gibi devletlerin Kuzey Denizindeki hâkimiyetlerini dengeleyeceği düşünülmüştür (Donaldson ve Noguee, 1998, s.18).

1703 yılında St. Petersburg'un kurulmasının ardından şehri koruyacak kaleleri inşa etmeye başlayan Büyük Petro, Kronstadt kalesini yaptırmıştır. Aynı zamanda Rus birlikleri, Estonya'daki eski Dorpat ile Yuriev şehrini ve Narva'yı ele geçirmişlerdir. Çar Petro, kuzey savaşı nedeniyle kullanılamaz hale gelen güney filosu yerine Baltık'ta hızla yeni bir filo inşa etmiş ve Rusya'nın kara ve deniz operasyonlarına bu yeni gemiler etkin bir şekilde katılmışlardır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, s.232).

Avrupa'nın modern tarihinde, Büyük Kuzey Savaşı önemli savaşlardan birisi olarak ele alınmaktadır. Rusların İsveç karşısındaki zaferi ve 1721'de imzalanan Nystadt Antlaşması, Rusya'nın Baltıklara sağlam bir şekilde yerleşmesi, Avrupa'ya ve Okyanus kenarına ulaşılmasının bir aracı ve İsveç'in Baltıklardaki hakimiyetini engellemesi anlamına gelmektedir. Rusya, bu savaş ile Estonya ve Letonya'nın yer aldığı, St. Petersburg'un güvenliğini sağlayacak ve Finlandiya körfezine açılmayı

sağlayacak bölgenin hakimiyetini kazanmıştır. Kimi görüşlere göre, Rusya'nın Avrupa tarihi içerisinde ciddi ölçeklerde gelişimi bu savaş ile gerçekleşmiştir.

Büyük Petro'dan Büyük Katerina'ya (1726-1762) kadarki Çarlık dış politikası net bir çizgide gelişim göstermiştir. Bu dönemde, Polonya ve Litvanya devletler topluluğunun gücü azalırken, Çarlık Rusya'sının gittikçe güçlendiği gözükmemektedir. Aynı dönem içerisinde yükselen bir Prusya tehdidi söz konusudur. Prusya'nın gelişimi, Çarlık Rusya'sının Baltıklardaki hakimiyetini zorlama amacı taşımaktaydı. Öte yandan Büyük Katerina, Çarlığın uluslararası sahnede zaferler kazanmasını sağlamış, söz konusu zaferler imparatorluğun genişlemesine imkan tanımıştır.

Rusya'nın Baltık denizi ve buna ek olarak Karadeniz'e girişi olmadığı süreçte gerçek anlamda bir Avrupa devleti olabilmesinin pek imkanı yoktur. XVIII. yüzyılın ilk yarısında Baltık toprakları büyük oranda İsveç'in hakimiyeti altındadır. Baltık kıyısının fethi Rusya'ya kuzeybatı bölgesinde güvenli bir sınır oluşturma imkanı da sunmuştur. Bu gerçeğin farkına XVII. yüzyılda Petro tarafından varan Rusya, imparatorluğun yayılma çizgisini Baltık kıyılarına uzandırmıştır. Rusya'nın Baltık'a giriş yapması, Rus devletinin o dönem içerisinde bu bölgede önemli bir güç olan İsveç ile karşı karşıya gelmesi demektir. Bu yüzyılın sonunda İsveç, neredeyse Baltık denizi ve kıyıları ile uluslararası deniz ticaretine hakim olma amacını hemen hemen gerçekleştirmiştir. 1700'lü yılların başında İsveç'e karşı üstünlük kurmaya başlayan Rusya, Baltık kıyısında topraklar ele geçirmeye başlamıştır. Bu kazançla birlikte, Baltık donanmasını²⁷ inşa etmeye başlayan Rusya, bölgeye olan ilgisini açıkça ilan etmeye başlamıştır.

Rusya'nın kuzeyde aldığı zaferler, kaçınılmaz olarak onu Avrupa diplomasisinin içerisine dahil etmiştir. XVII. yüzyılda Avrupa askeri rekabetinin bir parçası haline gelen Rusya, uluslararası siyaseti bölgesel unsurlarıyla yönetmeye başlamıştır. Bu dönemde Rusya'nın iki bölgede etkili olmaya çalıştığı gözükmemektedir. Bunlardan ilki Akdeniz'de Osmanlı Devleti iken, diğer kuzey batıda Baltıklardır. Rusya, Baltık denizine hangi devlet hakim ise, onun gücünü dengeleme çabası içerisinde olmuştur. Bu politikanın nihai sonucu, Baltık bölgesinde Prusya ile girilen askeri rekabet olarak sonuçlanmıştır.

Öte yandan Peter'in Avrupa seyahatleri ile başlayan Rusya'daki modernleşme akımı, başkentin Petersburg'a taşınmasıyla birlikte, kültür sanat alanına da doğrudan yansımıştır. Söz konusu girişimin temelinde Rus kimliğinin farklı yollardan modernize edilmesi yatmaktadır. Bu gelişim çizgisi ile beraber I. Peter, Baltıkları

²⁷ 1725'te Baltık donanmasında 36 gemi, 16 Fırkateyn, 70 kürekli savaş gemisi ve 200'ün üzerinde tekne bulunmaktadır. Bkz; Lindsey Hughes "Russia in the Age of Peter the Great" Yale Uni. Press, 1998.

Rusya'ya kazandırmış ve günümüz modern Estonya, Litvanya ve Letonya'nın tarihi geçmişindeki Rus egemenliği başlamıştır. Çarlık, XVIII. yüzyılın ikinci döneminden itibaren yakın çevresinde Ruslaştırma politikasına ağırlık vererek, ülke içerisindeki siyasal derinleşme süreçlerini gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede, bugün Baltık ülkeleri üzerinde nüfuz sahası olarak değerlendirilen Rus vatandaşlarının, Çarlık yönetiminin son döneminden itibaren bölge ülkeleri üzerine ağırlıklı olarak yerleştirildikleri ve politik etki unsuru olarak ele alındığı gözükmemektedir (Moss, 2002, s.81).

Hem XVIII. yüzyıl ve öncesi hem de sonrasında Rus kimliğinin şekillenmesinde ön plana çıkan olgular sırasıyla, otokrasi, ortodoksluk ve milliyetçilik olmuştur. Rusya gerçekleştirdiği hâkimiyet teorisi esaslı genişleme politikalarını, söz konusu olgu temelinde sürdürmektedir. Şüphesiz, yayılmacılık Rus kimliğinin bir devamı olarak gözükmemektedir. Rusya'nın topraklarının genişlemediği noktalarda devlet için bir zafiyet ve gerileme olduğu düşünülmektedir. Rusya'nın bu yaklaşımı iç politika ve ulusal bütünlükte yapıcı bir unsur olarak ele alınırken, ülkenin yakın çevresi ve dünya politikasında emperyalist bir imge oluşturmaya neden olmaktadır.

Bu imajın bir niteliği olan Korkunç İvan dönemi, Rusya'da jeopolitik yayılmacılığın ön plana çıktığı uygulamaların başında gelmektedir. Okyanusların Rusya'nın gelişimi için önemini kavrayan İvan, Letonya ile Baltık denizinde girişilen mücadelenin başlatıcısı olmuştur. Tüm bölgesel öncelikler, Rusya'nın stratejik çıkarları olarak nitelendirilmiştir. Öte yandan Savitsky'e göre Rusya'nın coğrafi konumlaması ve kültürel yapısı, tarih içerisinde atmış olduğu genişleme adımlarıyla birlikte, büyük güç (Velikoderzhavnost) kurgusunu destekleyen yapısal parametrelerin başında gelmektedir (Isakova, 2005, s.11). Rusya'nın Avrupa ile olan sınırı, Baltık ülkeleri ile olan sınırı kadar eski değildir. Tatar istilasından sonra bölgenin Slav kökenli toplulukları Letonya prenslikleri tarafından kontrol edilmiştir (1386-1569). Rusya için bölgenin önem arz eden bir diğer özelliği ise, söz konusu bölgenin Rusya'nın doğrudan ticareti için geçiş konumunda bulunmasıdır. Bu doğrultuda, 1721 yılında Rusya tarafından Baltıklar üzerinde hâkimiyet kuracak farklı bir aktöre yer vermeme noktasında verilen mücadele daha iyi anlaşılmaktadır.

I. Petro, 1709'da Paltova şehri (Ukrayna'da Kiev'e 200 km mesafede bir şehir) yakınlarında Charles XII'yi yenilgiye uğratmıştır. Savaş sonrası İsveç Kralı Charles XII Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Bu savaşı takiben Petro, Baltık bölgesinde ülke sınırlarını güvence altına almak ve Baltık denizinde Rus hakimiyetini kurmak için girişimlerde bulunmuştur. Petro, bölgede İsveç Krallığının yönetimine karşı olan yerel soylularla işbirliği yaparak 1710'da Baltık bölgesindeki Estonya ve Litvanya'yı

Rusya'ya katmıştır. Petro ilhaktan sonra yayınladığı bildiride, bölge halkının yerel özgürlüklerini ve Lutheran kilisesinin varlığını ve yaptıklarını tanıyacağını belirtmiştir. Söz konusu politikalar, Rusya'nın Baltık'ta egemenliğini kurması açısından çok önemli adımlar, aynı zamanda hem Baltık bölgesinin hem de Rusya'nın siyasi ve toplumsal tarihi açısından son derece önemli gelişmelerdir (Acar, 2009, s.150).

1710-1800 yılları arasında Baltık bölgesi, bölgesel güçler açısından savaş alanı gibidir. İsveç, 1720 yılında Baltık bölgesinin doğusunu işgal etmiştir. Öte yandan Estonya ve Livonya'da Ruslaştırma çabaları hızla devam etmiş, Rusya ile İsveç arasında Estonya, Litvanya ve Letonyalı kimlikleri üzerinde egemenlik mücadelesi başlamıştır. 1700'lü yıllar boyunca Baltık bölgesine II. Katerina döneminde (1762-1796) Rus baskısı devam etmiştir. Rusya, Polonya ve Litvanya milletler topluluğunu bozmaya yönelik politikalarını sürdürmüştür (Plakans, 2011, s.152).

XVII. yüzyılda Karadeniz'in kuzey ve batı kıyıları boyunca Osmanlı toprakları üzerine genişleyen Ruslar, XIX. yüzyılın başlarında Kafkasya'ya doğrudan yönelmişlerdir (Ülman, 1973, s.45). Avrupa devletlerinin öncülüğünü yaptığı sömürgecilik akımına, XIX. yüzyılın ilk bölümünden itibaren Rusya'nın da katıldığını ifade etmek mümkündür. Ancak Rus yayılcılığı, Avrupalı diğer devletler gibi deniz aşırı değil, kara yayılcılığı şeklinde gerçekleşmiştir. XIX. yüzyılda Çar'ın Baltık bölgesi üzerindeki önemine istinaden Rus topraklarını, Batı ekseninde bu noktada genişlettiği göze çarpmaktadır. Diğer taraftan, XIX. yüzyılın sonlarında Rus çarlığının dünyadaki emperyalist yarış içerisinde bir hayli öne çıktığını ifade etmek mümkündür. Rus Çarlığının Uzak Doğu'da İngiltere, ABD ve Japonya, Fransa ve Almanya ile ise Pasifik okyanusunda giriştikleri hâkimiyet çabaları sonucu Çin topraklarını paylaşma sorunu, Çarlığı Japonya ile savaşa kadar götürmüştür (Hekimoğlu, 2007, s.37).

XIX. yüzyıldaki Çarlık Rusya'sı ulus üstü bir devlet konumundadır. Sadece birçok ulustan bir araya gelmesi değil, Çar'a bağlılık ve Çar'ın imparatorluk topraklarına yönetsel yaklaşımı, Çarlık rejiminin temel parametrelerini oluşturmaktadır. Baltık ülkeleri Çarlık Rusya'sının bu doğrultuda, güç ve baskıya dayalı politikalarını en çok hisseden grupların başında gelmektedir. Rusya'nın Çarlık politikalarını kiliseler üzerinden sürdürme politikaları da Litvanya ve Estonya üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Baltık bölgesinde, Çarlık karşısında yükselecek herhangi bir dini-politik akımın bu çerçevede engellenmesi düşünülmüştür (Service, 2009, s.12).

Rusya'nın XIX. yüzyılda etkin bir şekilde Ruslaştırma politikasını uyguladığı gözükmemektedir. Alman nüfuzu altında ki Baltık topraklarında girilen bu politika, Rusya'nın söz konusu amacında ne kadar kararlı olduğunun bir diğer ifadesidir. Öte yandan, bu dönem içerisinde Baltıklarda toprak baronlarının oldukça egemen bir konumda olduğunu ifade etmek mümkündür. III. Aleksandr, daha önceki Rus Çarlarının geleneğini bozarak, bu toprak Baronlarının ayrıcalıklarını teyit etmeyen bir karar almıştır. Bu dönemde Rusça'nın bölgede daha etkin bir şekilde kullanılması için birtakım uygulamalarda bulunulduğu gözükmemektedir. Buna ek olarak ilerleyen yıllarda Ruslaştırma politikası Baltıklarda gücünü arttıracak, Baltık ülkeleri buna karşı protesto eylemlerine başlayacak, Almanya ve Rus birliklerine karşı ateşli saldırılar başlayacaktır. XIX. yüzyılın başına doğru, Letonya'nın tamamı neredeyse Rus Çarlığının etki alanına girmiştir. Baltık bölgesi insanları bu yüzyılı, dağılmış topluluklar olarak karşılamışlardır. St. Petersburg'daki yönetimin karmaşık yapısı, öte yandan Napolyon'un Rusya'ya karşı saldırısı, Baltıkların dağınık yapısını ortaya koymaktadır.

d. 19. Yüzyıl'ın İkinci Yarısı ve Son Çarlık Dönemi (1855-1917)

Söz konusu dönem iki savaşla birlikte başlamaktadır. Kırım Savaşı²⁸ ile başlayan dönem I. Dünya Savaşı ile son bulmaktadır. Bu dönem içerisinde Rusya'da, II. Aleksandr'ın toplum yapısı ve ulaşım alanında yaptığı reformlar ön plana çıkmaktadır. Ancak dönem içerisinde yapılan reformlar karşısında anti-reformist uygulamalarında birbirini takip ettiğini söylemek mümkündür. Paradoksal bir mesele olarak karşılaşılan söz konusu dönem, Karl Marks'ın diyalektik²⁹ yaklaşımından öte, yapıcı unsurları tersine çevirmeyi amaçlayan, karşılıklı faydayı minimize etmeye çalışan çabalara sahne olmuştur. Otokrasi ve özgürlükler arasında tercih yapmak durumunda kalan Rusya, ağırlıklı olarak imparatorluğun gerektirdiği ölçüde güvenlik yaklaşımını ön plana çıkarmış ve dış politikada ülkenin Asya tarafının Avrupa tarafına baskın olması sonucunu doğurmuştur.

1855 yılıyla birlikte Rus İmparatorluğunun Baltıklar'da ki hakimiyet politikasını sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Dönem içerisinde Rusya'nın, Baltık bölgesine çeşitli ekonomik ve sosyal reformlar uyguladığı gözükmemektedir. Bu reformların çoğu Baltık toplulukları tarafından kabul edilmemiş, bu düzenlemelere karşı dönem dönem protesto hareketleri başlamıştır. 1864 yılından itibaren Ruslaştırma politikasının

²⁸ 4 Ekim 1853 - 30 Mart 1856 tarihleri arasındaki Osmanlı-Rus Savaşıdır. Rusya'nın Avrupa eksenindeki politikalarına başlangıç teşkil etmiştir.

²⁹ Karşıt hipotezlerin Tez, Antitez, ve bunların etkileşimi sonucu oluşacak Sentez düşüncesi ekseninde geliştiğini ifade eden görüştür.

uygulandığı Baltık topraklarında, dil, kültür ve din temelinde dönüşüm gerçekleştirilmek istenmiştir.

Bu dönem içerisinde Rus dış politikasının inişli çıkışlı bir seyir izlediğini ifade etmek mümkündür. Ülkenin bazı politikalarını uygulamada rahat bir pozisyon aldığı gözükürken, Avrupa'daki devletler ile giriştiği hakimiyet yarışında ön plana çıktığı noktalar gözlemlenmektedir. Öte yandan, bu dönem içerisinde Avrasya imparatorluğu eksenini geliştirmek isteyen Rusya'nın özellikle XIX. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti ile büyük savaşlar gerçekleştirdiği gözükmektedir. Öte yandan 1867 yılında Baltık ülkelerinde Rusçanın kullanımı zorunlu hale getirilmiş, Rus tarzı yerel kurumsallaşma çabaları bu bölgede artırılmıştır (Moss, 1997, s.71).

XIX. yüzyıl içerisinde bir diğer önemli gelişme de Bismarck'ın Avrupa diplomasisinde Prusya için ortaya koyduğu politik konumlandırma çabalarıdır. Özellikle, Çarlık Rusya'sının Baltık coğrafyasındaki en önemli siyasi rakibi konumunda olan Prusya ile 1873 yılında bir uzlaşma süreci başlatılmıştır. Söz konusu süreç çerçevesinde, her iki ülke saldırmazlık anlaşması imzalamış, buna ek olarak her iki ülkeye karşı gelebilecek bir diğer ülke saldırısına ortak yanıt verme konusunda anlaşmışlardır. 1878 yılının sonuna doğru Çarlık Rusya'sı Prusya ile gerçekleştirdiği bu ortaklığa bir diğer üçüncü devleti dahil etme çabaları içerisinde girmiştir. Ancak Bismarck bu öneriyi, henüz Avrupa'da uzlaşma ortamının olgunlaşmamış olduğunu değerlendirerek, yürürlüğe sokmamıştır. Söz konusu sürecin, 1848 Viyana kongresi ile başlayan Avrupa ortaklıkları dinamiğinin bir parçası olduğu değerlendirilmektedir.

Rus İmparatorluğunda 1897 yılında Ortodoks Slav kökenli Rusların ve buna ek olarak Ukrayna, Belarus kökenli Rusların toplumda azınlık konumunda olması, 1881-1905 yılları arasındaki Ruslaştırma politikalarını daha iyi açıklamaktadır. Ekonomik modernizm ve merkezi yönetim esaslarının geliştirilmesi, dönemin Ruslaştırma retoriğini anlamlandırmaktadır. Letonya'da 1897 yılında yapılan nüfus sayımına göre halkın %41,6'sı Letonyalı, %25,5'i Alman ve %16,9'u Rus vatandaşdır. Öte yandan 1880 ve 1890 arasında Estonya, Letonya ve Litvanya'nın, Baltıklardaki Almanlar ve Polonyalıların ekonomik ve siyasi üstünlüğüne karşı, kendi gelişim çizgilerini yükseltme çabaları ön plana çıkmaktadır (Plakans, 2011, s.266).

1905 yılında Japonya karşısında alınan yenilgi ve 1917 I. Dünya Savaşı sonrası Rusya'da oluşan toplumsal yapı, Marksist söylem temelinde sınıf çatışmalarını beraberinde getirmiştir. Sosyal piramidin en üst noktasına, Marksist ideolojide söylemini geliştiren Bolşevikler oturmuştur. Sovyet dış işlerinde yeni tarz yaklaşım 1921 yılının başlarında değişikliğe uğrayarak, yeni Sosyalist devletin güvenlik ve dış ekonomik yatırımlarını güçlendirmeye yönelik bir modele

dönüşmüştür (Uldricks, 1979, s.68). Öte yandan 1904-1905 yılları arasında Japonya ile girişilen savaşta alınan ağır mağlubiyet, Rusya siyasi tarihinde önemli bir tarih olarak yer almaktadır. Rus ordusunun I. Dünya Savaşı öncesindeki durumunu gözlemleme adına ciddi bir araştırma verisi sunan bu savaş, Rus Çarlığının meşruiyet ve güce dayalı politikalarının da güncel uygulamalarıyla sorgulanmasına neden olmuştur.

Rusya'da 1905 yılında gerçekleştirilen devrim sonrasında kurulan Duma (Parlamento), ülkenin Çarlık ve monarşi yönetimi esasına dayalı hakimiyet yaklaşımını çok fazla değiştirememiştir. XIX. yüzyılın sonuna doğru Rus Çarlığının, başkent ve etraf şehirler, eğitilmiş ve eğitimsiz vatandaşlar, Batı düşüncesi ve Rus düşüncesi, zengin ve fakir, öncelikli ve dezavantajlı gibi birbirinden çok farklı kutuplarda yaklaşımlar içerdiği gözükmemektedir. Rus Çarlığını kuran Rusya halkı geleneklerine oldukça bağlı iken, bu dönem içerisinde Batı geleneklerinin gelişmeye başladığı sıklıkla gözükmemektedir.

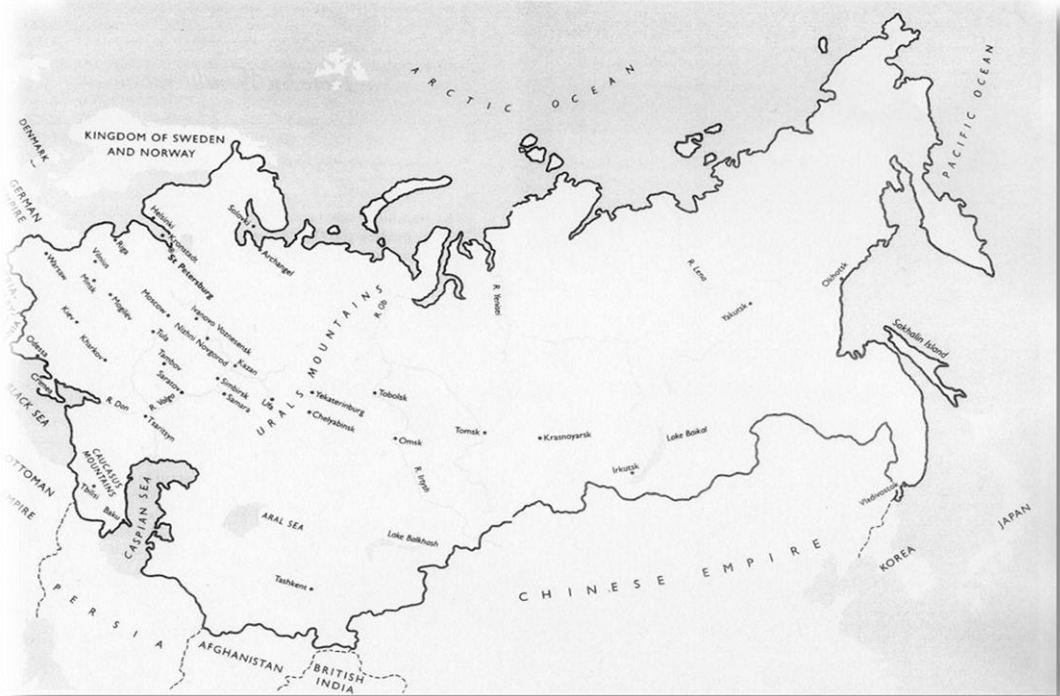
I. Dünya Savaşına giden süreçte, Çarlık Rusya'sının Baltık bölgesini asker kullanma alanı olarak ele aldığı gözükmemektedir. Letonya ve Estonya'dan sayıları yüzbine ulaşan askeri birlikler Rusya saflarında savaşırken, Litvanya'nın Rusya'ya asker desteği daha aşağı seviyelerde kalmıştır. Nihai olarak, Çarlık Rusya'sı Baltık bölgesini kendi vatanını koruma adına destek merkezi olarak kullanmış, söz konusu bölgenin ülkesel bazda gelişmesini sağlayacak liberal paradigma temelli uygulamalarda bulunmamıştır.

Kremlin'in ülkesinin egemenlik, toprak bütünlüğü ve savunma ile ekonomik çıkarları noktasında geliştirmeye çalıştığı coğrafik düzlem, çevre ülkelerde geniş rahatsızlık uyandırmıştır. Moskova çevresindeki ülkeler, Rusya'nın eski dönemlerdeki büyük güç statüsünün tekrardan gelişmesine endişeyle bakmışlardır (Blank ve Rubinstein, 1997, s.29). 1917'de imparatorluğun sona ermesi ve SSCB'nin ilanı sonrasında, Rusya'da iki rejim arasındaki benzerliklerin değişmeden devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu çerçevede Rusya'da gücün merkezde toplanması, devlet eliyle yapılan işlerin çokluğu, yaygın bürokrasi, gizli polis teşkilatı gibi kurumlar hiç değişmeden devam etmiştir.

Bu doğrultuda Rusya'da realist paradigma temelli iç ve dış politik yaklaşımın, Çarlık rejimi ve devrim dönemlerinde dahil, sürdüğünü belirtmek mümkündür. 1917 yılında Rusya ekonomisinin çok kötü durumda olduğunu ifade etmek pek mümkün değildir, ancak ülkenin Batı tarafından çevrelenmesi, Baltıklar ve Karadeniz bölgesinden olmak üzere başlamaktaydı (Sumner, 1945, s.71). Rus tarihinde gerçekleşen hakimiyet teorisine dayalı

genişleme politikaları, temelde coğrafi gereksinimlerle açıklanmaktadır. Orta ve modern çağ dönemlerinde yaklaşık yüz topluluk, Rusya'nın hâkimiyet teorisi çerçevesinde kontrol altındadır. Bunlara modern Ukrayna, Belarus ve Baltıklar dâhildir.

Tarım ve su kaynaklarına ulaşım, 1900'lü yılların başında Rus ekonomisini güçlendirme adına yapılan genişleme politikalarının başında gelmektedir. Öte yandan söz konusu coğrafya büyüklüğü, zaman içerisinde Rusya'da kimlik sorunsalını da gündeme getirmiştir. Avrupalı ve Asyalı olma mücadelesi içerisinde olan Rusya'da zaman içerisinde her ikisini bütünleştirecek şekilde, 1920'lerle birlikte Avrasyalı kimliği de geliştirilmiştir (Moss, 2002, s.8).

Harita-3: 1900 Yılında Çarlık Rusya'sı

Kaynak: Robert Service, Russia from Tsarism to the Twenty-First Century. Londra, Penguin Books, 2009, s. xiii

e. Sovyetler Birliği Kuruluş Dönemi ve I. Dünya Savaşı

Sovyetler Birliği politikalarının Çarlık politikalarının devamı olduğu gözükmemektedir (Radek, 1934, s.194). I. Dünya Savaşından önce Uzak Doğu'da Japonya'ya karşı alınan yenilgi ve ülkedeki devrim, kendisini dönemin büyük gücü olarak tanımlayan Rusya'nın, geleneksel dış politikasını meydana getirmiştir (Sontag, 1968, s.541). Sovyetler Birliği, Rus milliyetçiliğinin politik anlamda vücuda

gelmiş bir ifadesidir. Büyük Rusya'da, farklı milletlerden oluşan yaklaşık 270 milyon insan Sovyetler Birliğinin kuralları altında yaşamaktaydı. Rusya tarihi, bölgesel genişleme tarihidir. (Brzezinski, 1984, s.148).

Baltık bölgesi, her şeyden öte SSCB için stratejik bir değer taşımaktadır. Söz konusu stratejik değer, bölgeye konuşlandırılan Sovyet silahlarından anlaşılmaktadır. Askeri tesisler, hemen hemen bütün Baltık kıyısı boyunca uzanmaktadır. Özellikle Libau limanı SSCB açısından büyük askeri değer taşımaktadır. SSCB, Baltıkların birçok gizli noktasına onlarca askeri tesis inşa etmiştir (Saburova, 1955, s.49). Sovyetler Birliği döneminde, hakimiyet teorisinin devlet içerisinde ve dışında, öteki siyasal kimlikler üzerinde, doğrudan otorite kurmaya çalışan bir yaklaşım olduğu gözükmemektedir. Otoriteriyen bir rejim imgesinin oluşturulduğu söz konusu yaklaşım, Sovyetler Birliği'nin başta Baltık coğrafyası olmak üzere, yakın çevresinde istenmeyen devlet yaklaşımına neden olmuştur (Service, 2009, s.xxxii).

Avrupa'nın dört katı büyüklüğünde bir coğrafi alana sahip Sovyetler Birliği, Çarlık Rusya'sından iki şeyi miras almıştır. Bunlar; büyük topraklar içerisinde farklı milletlerin var oluşu ve hâkimiyet teorisi esaslı yaklaşımdır. Rusya'nın kuruluşundan bu yana benimsediği yayılmacılık ve sömürge esaslı politikaları, sadece dış politika da değil, iç ekseninde de Ural bölgesi istikametinde, derinleşme süreçleriyle açıklanabilecektir (Sumner, 1945, s.9). 1917 devrimi sonrası Lenin önderliğinde oluşan Sovyetler Birliği yönetimi, çok geçmeden hâkimiyet teorisi esaslı politikalarını sürdürmüştür.

Öte yandan 1924 yılında Lenin'in ölümüyle birlikte iktidara geçen Stalin, merkezi planlama esaslı ekonomi politikası konseptine geçiş yapmıştır. Çarlık döneminin fikirsel kontrol ve toplumu baskı altında tutma amaçlı politikaları Stalin döneminde de artarak devam etmiştir (Moss, 2002, s.163). Bolşeviklerin, SSCB'yi eski sınırlara ulaştırma çabası, devrim sonrasında Baltık bölgesi ve Finlandiya konusunda istenildiği gibi gerçekleşmemiş, üç önemli Baltık ülkesi ve yüzyıl sonra bağımsız olan Polonya, Rusya'yı sınırlar dahilinde çevrelemiştir (Sumner, 1945, s.10).

I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa rahat bir nefes alırken, Baltık ülkeleri aynı rahatlığı yaşayamamıştır. Baltık bölgesindeki Alman birlikleri, yavaş yavaş bölgeyi terk ederken, bir kısım askeri birlik Baltık bölgesinde Bolşevizmin yayılmasını engellemek amacıyla burada konuşlandırılmıştır. 1918-1920 yılları arası Baltık ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerinin görüldüğü yıllardır. Bu çabaya Sovyet Rusya

hükümeti karşı çıkmaya çalışmıştır. Özellikle Estonya ile girişilen bu mücadelede, bu ülkeye Finlandiya ve Büyük Britanya'dan da destek gelmiştir.

3 Mart 1918 tarihli Brest-Litovsk Anlaşmasıyla birlikte Rusya'nın Polonya, Ukrayna, Finlandiya ile Estonya, Litvanya ve Letonya toprakları elden çıkmıştır. 1920 yılında Sovyet hükümeti Baltık ülkelerinin bağımsızlığını tanıyan anlaşmaya imza atmıştır. Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk anlaşması, Sovyetler Birliği'nin yakın çevresinde yer alan Rus kökenli vatandaşların, bir yandan ülkeye dönme arzusunu da ölçmek amacıyla gerçekleşmiştir. Rusya'nın güney-batı, batı ve kuzey batı sınırlarında yaşayan Rus vatandaşlarını içeren bu anlaşma çerçevesinde, Ukrayna, Belarus, Litvanya, Letonya ve Estonya bölgeleri, Alman ordusunun kontrolünde yer alan Polonya'ya dâhil olmuştur (Service, 2009, s.84).

Stalin döneminde dış politikada karşılaşılan önemli sorunların başında 1933 yılıyla birlikte Nazi Almanyası'ndan gelebilecek tehlikeler ve doğuda yükselen güç Japonya gelmekteydi. II. Dünya Savaşı ile birlikte Sovyetler Birliği Polonya, Letonya, Estonya ve Litvanya'nın büyük bölümünü işgal etmiştir. Bunların dışında Finlandiya, SSCB'ye karşı durmuş ve bir yıl süren bir savaş gerçekleşmiştir (Moss, 2002, s.247). Stalin dönemi dış politikasını emperyalist komünizm olarak tanımlamak mümkündür (Tucker, 1977, s.571). Stalin ve Breznev arasındaki dönem güç ve ideoloji arasındaki dönemin oldukça yakınlaşması anlamına gelmektedir. Marksist-Leninist ideoloji Sovyet dış politikasını etkilemeye devam etmiş, devletin emperyal politikaları ideolojik düzleme yayılmıştır (Adomeit, 1995, s.38).

Bu dönem içerisinde 1920'deki bağımsızlık öncesi, birçok bölgesel gücün topraklarını sabote etmesine tanıklık eden Baltık devletleri, bağımsızlıkla birlikte sınır hatlarını tekrar düzenleme yoluna gitmişlerdir. Bu çerçevede Estonya ve Letonya, sınır düzenlemelerini ve toprak bütünlüğünü 1918'de *de facto* ve *de jure* olarak kabul ettirmiştir. Bu husus ayrıca, Estonya ve Letonya'nın 1921'de, Litvanya'nın ise 1922'de Milletler Cemiyetine kabul edilmesiyle birlikte ayrıca tanınmıştır.

1906-1914 yılları arasında, Rusya'da İmparatorluğun güçlü dönemlerine ve onun süper güç konumunun sürdürülmesi gerektiğine olan inanç oldukça fazlaydı. Bu inanç sahipleri arasında, eğitimli Rus toplumu, Duma yöneticileri ve hükümet yetkilileri bulunmaktadır. Tüm bunlara göre, Rusya'nın süper güç statüsünü sürdürebilmesi, askeri alanda yapılacak reformlara dayanmaktadır (Moss, 1997, s.102). I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında, Alman ve Avusturya birlikleri Rusya'nın öncelikli olarak Baltık bölgesine taaruza geçmişlerdir. 1915 yılında Vilnius'u ele

geçiren bu birlikler, Riga ve Minsk'i de sınırları arasında katmıştır. I. Dünya Savaşı'nda Polonya ekseninde harekatı başlatan Almanya, hızlı ilerleyişini Baltıklar istikametinde sürdürmüştür. Alman mobilize birliklerinin süratli harekatı sonucunda, Baltık bölgesinde yaşayan binlerce insan zor duruma düşmüş, sayıları milyona ulaşan, savaş durumundan dolayı zorla göç etmek zorunda kalan Baltık ülkeleri göçmen problemleri ortaya çıkmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Rusya'da rejimin değişebileceği sinyalleri gelmekteydi. Söz konusu siyasal değişiklik imgesini oluşturan, ülke içinde monarşiye karşı yükselen hızlı ve yüksek seslere ek olarak, Çarlık Rusya'sının uluslararası sistemde yaşadığı güç kaybıdır. Öncesinde Japonya'ya karşı alınan ağır yenilgi ve akabinde gelen 1905 devrimi, 1917 yılında gerçekleşecek olan Bolşevik devriminin öncüsü uygulamalar olarak tarihe geçmiştir. Tüm bunlara ek olarak, Rusya'da toplum yapısında meydana gelen dönüşümünde oldukça etkili olduğu değerlendirilmektedir. Toplumsal sınıflar arasındaki ekonomik ve sosyal mesafenin oldukça yüksek olduğu bu dönem, Marks'ın öğretilerine uygun zemini inşa etmiştir. Söz konusu öğretilerin pratik uygulamasını test etmek isteyen Lenin önderliğindeki Bolşevikler, yaklaşık 80 yıl sürecek olan yeni bir devlet ve rejim sistematığının, yani Sovyet Sosyalist Rusya'nın temellerini atmışlardır.

Marks ve Engels'in çok yakın bir öğrencisi olarak onları dikkatle dinleyip, doktrinlerinden ciddi ölçeklerde notlar çıkaran Lenin, baskıcı Çarlık tarafından yönetilen Rusya'da disiplinli, gizli, profesyonel devrimcilerin oluşturduğu bir partiyi inşa etmenin gerekliliğini savunmuştur. Lenin, şehirlerde işçi sınıfına ideoloji yayabilmek için, Çar'ın gizli polisine karşı ayakta kalabilmesinin ancak bu tarz bir partiyle mümkün olduğunu öne sürmüştür (Kotz ve Weir, 2012, s.40).

f. II. Dünya Savaşı

Rusya'nın Baltık ülkelerinde hakimiyeti kazanması 1700'lü yıllar ile 1809 yılları arasında gerçekleşmiştir. Baltık ülkeleri, 1919 yılında Sovyetler Birliği'nden kısa bir dönem ayrılmış ve 1940 yılında tekrar SSCB hâkimiyetine girmiştir. 1939 yılında Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop ile SSCB Dışişleri Bakanı Molotov'un imzalarıyla gerçekleşen gizli protokol kapsamında Litvanya ve Batı Polonya Alman nüfuz alanı olarak ilan edilmiştir. Yaklaşık 2 ay sonrasında taraflar arasında Polonya ve Litvanya nüfuz alanlarının değişikliği yapılmış ve Litvanya Rusların nüfuz alanı olarak belirtilmiştir.

Stalin 1938-39 yıllarının kış aylarında, Sovyetler Birliği'ni yaklaşan dünya savaşına hazırlamaktaydı. Genişletilmiş düzenlemeler ve Sovyet ordusunun

silahaltında bulunan asker sayısının iki milyondan, beş milyona çıkartılması SSCB'nin ikinci dünya savaşına dâhil olacağını açıkça göstermekteydi. 1939 yılında Hitler'in Rusya sınırlarına doğru hızlıca yayılması neticesinde Çekoslovakya'nın büyük bölümünü işgal etmesiyle birlikte, SSCB sınırlarında Alman tehlikesi güçlü bir şekilde hissedilmekteydi. 21 Ağustos 1939 tarihinde, Hitler ve Stalin'in anlaşmaları neticesinde Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop'un Moskova ziyareti, 23 Ağustos tarihli antlaşma ile sonlanmıştır. Bu antlaşma çerçevesinde Sovyet ve Alman nüfuz alanları paylaşılmıştır. Finlandiya, Estonya ve Letonya SSCB etki sahası olarak belirtilirken, Letonya ve Polonya'nın büyük çoğunluğu Alman hakimiyetine bırakılmıştır. Estonya, Litvanya ve Letonya hükümetleri, tarihsel süreçte yaşadıkları hâkimiyet esaslı dış politika aracı olmanın verdiği korkuyu tekrar yaşamışlardır (Service, 2009, s.256).

Stalin'in Finlandiya ekseninde tehdit algılamasından dolayı, bu ülkeye gerçekleştirdiği harekatta, hiç beklenilmedik bir direnişle karşılaşmıştır. Stalin bölgede yaşadığı bu beklenmeyen direnişin ardından, Baltık bölgesine olan ilgi seviyesini yükseltmiş, SSCB'nin askeri hegemonyasını bu bölgede yükseltme yoluna gitmiştir. Estonya, Litvanya ve Letonya hükümetlerine 1940 yılında SSCB'nin parçası olmaları yönünde ultimatom veren Stalin, bu ülkelerin SSCB'ye işgalsiz bir şekilde katılmalarını istemiştir. Nihayetinde SSCB'ye katılan Baltık ülkeleri yaklaşık yarım asır sürecek hegomonik bir sistemin, Avrupa eksenindeki en önemli yapı taşlarından birisi haline gelmişlerdir. Bölgenin Sovyetleştirilme süreci bu şekilde hızlandırılmıştır. Bölgedeki Sovyet hakimiyetinin hızlıca yükseleceğini öngören Stalin ve dönemin dışişleri bakanı Molotov, Baltık bölgesi ve çevresi olmak üzere, Çarlık rejiminin XIX. yüzyılda Avrupa'da giriştiği etkin aktör çabalarını tekrarlamıştır.

1939 yılının hareketli günlerinden Baltıkların doğrudan etkilenmesi söz konusu olmuştur. Bağımsızlıklarının ne yönde şekilleneceğini merak eden Baltık ülkeleri hükümetleri, bölgenin Almanya ve SSCB arasında hangi nüfuz alanına gireceği konusunda meraklanmaktaydılar. Öte yandan yaklaşık 20 yıldır bağımsızlıklarını sürdüren Baltık ülkeleri, söz konusu süre zarfında herhangi bir ortaklık ilişkisi içerisine girmemiş, bölgesel etkinliği arttıracak askeri ve siyasi birliktelikler gerçekleştirmemiştir (Plakans, 2011, s.336). Bu açıdan bakıldığında, Baltık ülkelerinin kendi iç dinamiklerindeki farklılıklara rağmen, ortak kaderi yüzyıllardır yaşıyor olmaları bile, bölgesel kolektif çabayı maksimize etmelerine imkan tanımamıştır.

Molotov ve Ribentrop arasında gerçekleşen gizli antlaşmanın uygulamaları bu dönemde hayata geçirilmeye başlanmıştır. Almanya'nın Polonya üzerinde nüfuz

kurmasına karşılık SSCB, Estonya, Letonya, Litvanya ve Finlandiya ile bu devletlerden bir takım faydalar kazanmak için görüşmeleri hızlandırmıştır. Stalin'in temel gayesi, SSCB'nin okyanusa açılma kapısı olarak değerlendirilen Baltık ülkelerine askeri tesisleri yerleştirebilmektir. Bunun karşılığında Stalin, Baltık ülkelerine askeri destek sağlayabileceğini iletmış, bu ülkelerin uluslararası politikada inisiyatif sergilemesine engel olunmayacağını beyan etmiştir.

Buna karşın SSCB'nin söz konusu politikasının da realist paradigmadan öte idealist bir temeli olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Baltık ülkeleri, SSCB'nin çıkarlarını devam ettiren politikaları sürdürdüğü sürece, bu desteği almaya devam edecektir. Ancak, SSCB'nin önerilerine olumlu yaklaşım sergilemeyen Baltık devletlerinin hangi durumlarla karşılaşabileceği, daha önceki uygulamalarıyla sabittir. Öte yandan, Baltık ülkeleri bu tarafsız tutumları karşısında SSCB'den ekonomik ve siyasal herhangi bir kazanım elde edemediklerinin çok geçmeden farkına varmışlardır. Realist teorinin öğretilerine göre gücü yükseltmeye çalışan, yani güç dengesinde geride olan devletler *tarafsızlığı* bir dış politika stratejisi olarak benimsemektedirler.

Baltık ülkelerinde tarihin hiçbir döneminde Rusların doğrudan çoğunluğu olmamış, Litvanya, Letonya ve Estonyalı vatandaşların sayıca egemen olduğu dönemler söz konusu olmuştur. II. Dünya Savaşı, Moskova'nın daha önce kaybettiği Baltık ülkeleri ve Finlandiya'nın küçük bir bölümünü tekrar kazanmasına imkan sağlamıştır. Rusya'nın bu hamlesi, hâkimiyet teorisini SSCB altında tekrardan devam ettirme politikasına ek olarak, bölge ülkelerinde yaşayan etnik kökenli Ruslar ve söz konusu Rusların konuştuğu Rusça dilini muhafaza amacını taşımaktadır (Sümer, 1945, s.11).

g. Soğuk Savaş Dönemi

Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşının ardından kendisini paradoksal bir durum içerisinde bulmuştur. Tarihte gerçekleşen en büyük savaşıardan birini kazanmış olan SSCB, bu savaşın ardından güvenlik içeriği yüksek bir uluslararası sistem beklemiştir. Ancak söz konusu galibiyetin şartları, SSCB'yi beklentilerinin çok altında bırakmıştır. ABD ve diğer Batılı demokrasilerle olan ittifakın geçici olduğu gerçeğine varan SSCB, II. Dünya Savaşı'nda aynı safta yer aldığı müttefiklerine karşı şüphelerini yükseltmiştir. SSCB ve ABD'nin ortak düşmanlarının ortadan kalktığı yeni düzende, komünist ve kapitalist dünyalar arasında görülen savaş yeniden başlamıştır (Hosking, 2011, s.701).

SSCB'nin, Batı ile mücadelesinde bazı avantajları ile birlikte dezavantajları da bulunmaktadır. SSCB, Batı Avrupa'yı konvansiyonel silahlarla doğrudan ve hızlı bir şekilde tehdit edebilecekken, ABD'nin bu tehdide yanıtı büyük ve tehlikeli bir karar neticesinde, nükleer karşılık olabildi. Öte yandan, ABD'nin olası bir Sovyet savaşına karşı, Rus şehirlerini işgal etmek için çok daha donanımlı ve hazır olduğu verilerle sabittir. Soğuk Savaş meydana getiren unsurlardan birisi de bu stratejik dengesizliktir. ABD'nin Kennedy döneminde, Rusya'nın güç dengesini ABD aleyhine bozma girişimlerine sert bir dille karşılık verdiği gözükmektedir. ABD, söz konusu dönem içerisinde üstünlüğünü sürdürmek için gerekli politikaları izleme yoluna gitmektedir. Bu dönemde, her iki aktörün de politikalarını maksimize etme çabaları göze çarparken, soğuk ve etkin dış politika yaklaşımından ayrılmadıkları gözükmektedir (Rosenberg, 1986, s.749).

Soğuk Savaşın ilk yıllarında 1947 yılında Churchill, Fulton'da şu konuşmayı yapıyordu; "Baltık Denizi'ndeki Stettin'den, Adriyatik Denizi'ndeki Trieste'ye kadar, kıtaya demir bir perde indi. Çizginin ötesinde eski Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin başkentleri yatıyor. Bütün bu meşhur şehirler ve etrafındaki nüfus, öyle veya böyle, sadece Sovyet etkisine değil, Moskova'nın çok yüksek ve artan denetim önlemlerine tabidir" (Gaddis, 2008, s.88). II. Dünya Savaşının son bulup Soğuk Savaşın başlamasının ardından, Stalin'in ölümüyle Sovyetler Birliği Genel Sekreteri olan Nikita Kruşçev, Stalin dönemindeki sertlik politikalarının devamı niteliğinde olan bir takım uluslararası girişimler içerisinde bulunmuştur. 1953-1964 yılları arasında iktidarda olan Kruşçev'in Baltık ülkeleri ile olan ilişkilerini dönemin dışişleri bakanı Molotov'un açıklamalarından anlamak mümkündür (Taubman, 2006, s.268).

Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, Rusya'nın Baltık ülkeleri üzerindeki hâkimiyet politikasını destekler nitelikte, Korkunç İvan döneminden beri Rusya'nın Baltık bölgesine sahip olmak için çalıştığını belirtmektedir. Ona göre, modern dünyada küçük devletlere yer yoktur. Baltık ülkeleri Sovyetler Birliği içerisinde bulunmak zorundadırlar (Smith, 2004, s.28). Sovyetlerin izlediği bu yayılmacı politika, aslında Rusya dış politikasına hâkim olan klasik realizmin bir sonucudur. Bu çerçevede Rusya büyük topraklarını kontrol altında tutabilmek amacıyla sürekli genişleme nosyonu içerisinde hareket etmektedir. Bunun dışında Rusya'nın Batıya karşı ilerlemesi ve Batı'nın genişleme süreci arasında birtakım benzerlikler bulunmaktadır. Bu, Batı ilerlemeciliğinin kesin bir genişlik ve değişikliğini göstermektedir. Nihayetinde yayılmacılık uluslararası sistemin bir kuralıdır, herkes denemiş ve karşılığını büyük kazançlarla almıştır (Nolte, 2004, s.217). 1964-1982 yılları arasında Sovyetler Birliği Genel Sekreteri olarak görev yapan Brezhnev döneminde,

SSCB Batı ile ilişkilerde detanté-yumuşama dönemi yaşanmıştır. Bu yumuşamaya karşın ülkenin Baltık ülkeleri politikası, realist paradigmanın temel söylem ve eylemlerini devam ettirmiştir. Baltıklar için bağımsızlık ateşi ancak Gorbaçov dönemi ile birlikte yanmaya başlayacaktır.

1953 yılında Stalin'in ölmesinin ardından SSCB'nin yönetimi, görev süresi boyunca birçok ekonomik, siyasi ve sosyal reforma imza atan Kruşçev'e geçmiştir. Kruşçev döneminde, önceki dönemlere nazaran görece bir liberalleşme yaşanmış, merkezi planlamanın yetkileri azaltılarak, yerel birimlere dağıtılmış ve devlet çiftlikleri, kolhozlar, üzerindeki merkezi yönetimin ağırlığı kaldırılmıştır. Öte yandan Kruşçev Sovyetler'in dış politik yaklaşımında köklü değişikliklere gitmiş, Batı ile olan ilişkileri daha ılımlı seviyede sürdürme çabası içerisinde olmuştur. Bu yaklaşımı çerçevesinde SSCB'nin XX. Kongresinde "barış içerisinde birlikte yaşamak" ilkesini³⁰ kabul etmiştir (Saraç, 2008).

Stalin, II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte, yayılmacı bir siyaseti devam ettirecek nitelikte uygulamalarda bulunmuştur. Bir anlamda, Troçki'nin "sürekli devrimi", "dünya devrimi" öğretisine dönüş yapmıştır. Bu doktrinin iç ve yakın çevredeki yansıması ise Baltık ülkeleri ile Batı Ukrayna'da, Sovyetleştirmeye karşı çıkan toplumların Rusya'nın sert politikalarına maruz kalmalarıdır. Brejnev döneminde, dinsel ve milliyetçi temele dayalı ayrılıkçı hareketler, Sovyet idaresini ciddi olarak meşgul etmeye başlamıştır. Baltıklarda bu dönemde baş gösteren ayaklanmalar, Sovyet politikasının bölge üzerindeki uygulamalarının başarısızlığını göstermektedir. Tüm bunlarla birlikte Brejnev dönemi, Rus dış politikasında güven ve istikrarın sağlanamadığı bir zaman dilimi olarak gözükmektedir. Öte yandan bu dönem, iki kutuplu sistemin kısmen detanté (yumuşama) içerisine de girdiği bir dönem olarak ifade edilmektedir. Stratejik nükleer silahların azaltılması bu döneme rastlayan uygulamalar arasındadır (Öztürk, 2001, s.12).

Nükleer silahların doğası gereği, ABD ile SSCB arasındaki ilişki denge yaklaşımına oturmaktaydı. Karşı taraftaki devleti, her iki devlet için de yıkım getirmesi muhtemel olan ve sadece bu nedenle bile hiç kullanılmayacak bir silahla tehdit etmek, toprak iddialarının gündeme gelmediği, uzun dönemli çatışmalar için uygun bir yaklaşımdır. Bu nedenle her iki ülke birbirleri arasında bir savaşa gitmemişlerdir.

SSCB, 1980'li yılların başlarına kadar ABD karşısında görece zayıflığını ona karşı giriştiği uygulamalar ile değil, Batı Avrupa ülkelerini hedef alan orta ölçekli SS-20 füzelerini bu bölgeye yerleştirerek gidermeye çalışmıştır. SSCB'nin bu

³⁰ SSCB'nin uluslararası sistem ile eklemlenme çabasını ifade eden bu yaklaşıma göre, SSCB yeni kurulan dünya düzeninin önemli bir parçası olmayı amaçlamaktadır.

uygulamasındaki amaç, Batı Avrupa'daki nüfuz alanını genişletmektir. Bu bölgeye yapılacak olası bir füze saldırısı ABD'yi doğrudan ilgilendirmede olduğu için, Sovyetler Birliği yöneticileri ABD'nin söz konusu soruna doğrudan müdahil olmayacağını düşünmüşlerdir. ABD'nin olası bir uzak kalışının da NATO ülkelerinin tepkisini çekeceği ve bunun da NATO içerisinde bir bölünmeye neden olacağı düşünülmüştür.

1960'lı yıllarda Doğu Avrupa'daki sorunlar daha da genişlemiştir. Macar isyanının³¹ bastırılmasından sonra geçen 12 yılda, SSCB değişen zamana ayak uydurarak komünist çoğulculuğa izin vermeye, kurumsal ve hatta sonunda ideolojik farklılıklara tolerans göstermeye çalışmıştır. Bu dönemde, Sovyet uydusu devletler küçük müttefikler haline gelmiştir. Yine bu dönem içerisinde SSCB ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında, pek çoğu Anti-Stalinizm olan, liberalleşme ve diğer önemli değişiklikler yolunda ilerleyen bu ülkelerin kendi içlerinde, gerilimler artarak devam etmiştir (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, s.611).

Soğuk Savaşın başarılarıyla birlikte, Baltık ülkelerinde Sovyetler Birliği yasal düzenlemeleri ve askeri birlikleri normal yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Baltık askeri bölgesi bu dönem içerisinde Letonya'nın başkenti Riga'da konuşlandırılmıştır. Söz konusu girişimlere ilk tepkiler ABD ve İngiltere'den gelmiştir (Plakans, 2011, s.346). ABD ve İngiltere'nin II. Dünya savaşının hemen akabinde SSCB karşıtı bu tutumu, Soğuk Savaşın ne yönde şekilleneceğine dair görüş vermesi açısından önemli bir göstergedir.

h. Gorbaçov Dönemi

Gorbaçov, Rusya Federasyonu'nun siyasi istikrarını sanayi temelinde güçlendirmeyi arzulamıştır. Devletin girişimci temasını geliştirmek için hukuksal düzenlemeleri gerçekleştiren Gorbaçov, liberal paradigmaya atıfta bulunacak politik uygulamalarda bulunmuştur. 1987 yılının Haziran ayında detaylı bir rapor hazırlayarak Merkezi Planlama Teşkilatına sunuş yapan Gorbaçov, devletin bireysel girişim mekanizmalarını desteklemesi gerektiğini ifade etmiştir. Gorbaçov'un XX. yüzyıl Rusya'sının ekonomik ve siyasi gelişim sürecinde bu reformlarına ek olarak, 1988 yılını takip eden zaman dilimi içerisinde Baltık ülkelerinde meydana gelen milliyetçilik hareketi farklı bir boyuta taşınmıştır. 1939 yılının Nazi-Sovyet antlaşması ile Sovyetlerin egemenliğinden her üç Cumhuriyetin kendi bağımsızlıkları yolunda ayrıldıkları bir süreç söz konusu olmuştur (Moss, 2002, s.416).

³¹ 1956 yılında Macaristan'daki Sovyetler Birliği destekli Stalinist hükümete karşı başlatılan halk hareketidir.

Gorbaçov döneminde, Litvanya, Letonya ve Estonya'da bağımsızlık talepleri artarak devam etmiştir. Bu ülkeler, kısa dönemlerde bağımsızlık yaşamış ancak hayatlarının büyük çoğunluğunu Rusya hâkimiyetinde geçirmişlerdir. Söz konusu ülkeler ile SSCB arasında 1920 yılında imzalanan ikili antlaşmalar ve Stalin'in 1940 yılı uygulamaları Batı tarafından resmi olarak hiçbir zaman tanınmamıştır. İlk defa Rusya karşı gösteriler 1986 Haziran'ında Letonya'da başlamıştır. Bu ülkeler Rusya'dan kültürel ve siyasal taleplerini peşi sıra istemiştir. Bu protestolara hemen sonra Litvanya ve Estonya'da katılmıştır. İlk başlarda doğrudan bağımsızlık talebi ile başlamayan bu gösteriler, bölgesel otonomiye hedeflemiştir. 1987 Ağustos'unda 1939 tarihli Sovyet – Alman gizli anlaşmasının yıl dönümünde, Baltık ülkelerinde bağımsızlık yanlısı protestolar artarak devam etmiştir (Service, 2009, s. 457).

Gorbaçov dönemi, SSCB'de özgürlüklerin en geniş ekseninde yaşandığı bir dönem olmuştur. Basın üzerinde ki denetim kaldırılmış, dinsel serbestlik sağlanmış ve kilise-devlet gerilimi sona ermiştir. Sağlanan görece özgürlük ortamı, o tarihe kadar baskı altında tutulan söz konusu toplumsal olguların gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur. Bu sorunlar, SSCB'yi oluşturan ülkelerde de hızla yayılmaya başlamıştır. Baltık Cumhuriyetlerinin yerel parlamentolarında SSCB'den ayrılma ve egemen olma talepleri sıklıkla gündeme gelmiştir. Mayıs 1989'da, Baltık ülkeleri olan Letonya, Litvanya ve Estonya bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Baltık ülkelerinin bağımsızlık ilanına Sovyetler Birliği tarafından sert bir karşılık verilmesi, Batı Avrupa ülkelerinin de tepkisini çekmiştir (Öztürk, 2001, s.13).

Gorbaçov döneminde yürütülen batıcılık ve liberal paradigma temelli dış politika yaklaşımı, uluslararası sistemin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Rusya'daki dönüşüm, değişen uluslararası sistem, iç yapısal gereklilikler ve reformist bir liderin özelliklerinin bütünü olarak meydana gelmiştir (Checkel, 1993, s.273). Gorbaçov'un iktidarı almasından sonra ortaya çıkan en büyük değişim sanılanın aksine iktisadi alanda değil, bireylerin kültürel ve düşünce özgürlüğü alanında yaşanmıştır. Gorbaçov 1986 yılının başlangıcında, kişisel görüşleri açıklama ve halka açık tartışmalar üzerindeki kısıtlamayı kaldıran, *glasnost* adıyla bir politika başlatmıştır. Söz konusu politika Sovyetler Birliği'nde ki reform çalışmalarının, nüfusun korku içinde olduğu ve pasif kaldığı sürece başarılamayacağı inancından kaynaklanmaktadır. Bundan ötürü, glasnost'un halkı ayağa kaldıracığı ve onları Sovyet sistemini yeniden yapılandırmayı destekleme noktasına getireceği umulmaktaydı (Kotz ve Weir, 2012, s.105).

Baltık ülkelerindeki bağımsızlık taleplerinin de gündeme geldiği dönem olan glasnot yaklaşımı ve Gorbaçov yönetiminin yapıcı tutumu, bu ülkelerin

bağımsızlıklarına kavuşmasının en önemli araçlarından birisi olmuştur. Baltık ülkeleri, SSCB döneminde tümüyle Avrupa'nın parçası olmalarına rağmen, bunu hissetmekte zorluk yaşamışlardır. Komünist Rusya ile Batı Avrupa arasında kimlik mücadelesi içerisinde olan Baltık Cumhuriyetleri, kapitalist Avrupa'nın da öğretilerinden uzak kalmamaya çalışmışlardır. Baltık ülkeleri bu dönem içerisinde, Avrupa'ya bitişik olarak, normalleşme süreci ile deformasyon sürecini içiçe geçmiş bir mahiyette yaşamışlardır. Bu sürecin sonucunda Avrupa, üç Baltık ülkesini bağımsızlıkları yolunda desteklemiş ve kıtanın ekonomik ve siyasal hedefleri doğrultusunda, Baltık ülkelerinin Avrupa entegrasyon sürecini başlatmıştır.

1991 yılı sadece Gorbaçov'la birlikte Rusya'da değil, aynı zamanda Baltık ülkelerinde de gerçekleşmeye başlayan dönüşümün habercisi olmuştur. Rusya'daki nüfus sorununa benzer demografik problemleri yaşayan Baltıklar, bu dönem içerisinde bağımsızlıkla ulusal yerel dinamikler arasında mücadelenin getirdiği yaklaşım sonucu bir dönüşüm süreci içerisine girmişlerdir. Öte yandan, Avrupa'ya eklenme süreci içerisinde olan Baltıklar'da Sovyet alışkanlıklarından hemen uzaklaşabildiğini ifade etmek ise mümkün değildir.

Gorbaçov, Politbüro'daki ilk günlerinden itibaren makamının ona sunduğu fırsatları, Sovyetler Birliği'nin güncel sorunları hakkında geniş bir bilgi sahibi olmak ve söz konusu sorunlara çözüm önerileri getirmek için kullanmıştır. Buna ek olarak Gorbaçov ve dönemin Dışişleri Bakanı Edward Şevardnadze, Sovyetler Birliği sınırlarının çok fazla genişlemiş olduğuna kanaat getirmişlerdir. SSCB'nin güvenliğini silahlanarak sağlamaya çalışmanın, diğer ülkelerin halkları ve hükümetleri arasında, Sovyetler Birliği ile ilgili "düşmanca bir imaj"a neden olduğuna inanmışlardır. Bunun da oluşan karşılıklı güvensizlik sebebiyle, bu ülkeleri yeniden silahlanmaya ittiğine ve bu yüzden SSCB'nin silahlanma yaklaşımının ters bir sonuç verdiğine yorum getirmişlerdir.

Bu sonucun bir diğer ifadesi de güvenlik ikilemidir. Artan güvenlik ikilemi, Baltıklar'ı güvensizlik yönünde geliştirirken, bu ülkelerin AB ve NATO entegrasyon sürecine katölizör görevi yapmaktadır. Öte yandan Gorbaçov ve Şevardnadze açısından mesele, sadece silahların tasfiye edilmesinden ibaret değildir. Onların hem jeopolitik hem de politik anlamda çok daha geniş, sosyalizmin ve demokrasinin farklı varyasyonlarıyla birbirine bağlanmış, 1944-1947'dekine benzer "Ortak bir Avrupa" vizyonları bulunmaktadır (Hosking, 2011, s.792).

Gorbaçov'un, Birleşik bir Almanya'nın NATO'ya dahil olması durmunda buna karşı vereceği onaya istinaden, Batı Almanya'nın da SSCB ile bir saldırmazlık paktı imzalaması ve askeri birliklerini azaltması yönünde bir takım talepleri olmuştur.

Gorbaçov, buna ek olarak Avrupa'daki şiddetli çatışmaların engellenmesi için şimdiki adıyla AGİT, dönemin kullanılan isminde ise Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansının güçlendirilmesini istemiştir. Gorbaçov'in bu talebinin ardından 1990 yılı Kasım ayında Paris'te, *Yeni bir Avrupa için Paris Şartı* ³²imzalanmıştır.

Mart 1990'da ise Litvanya SSCB'den ayrıldığını duyurmuştur. Litvanya'yı daha serinkanlı ve temkinli bir izleyişle Letonya ve Estonya takip etmiştir. Gorbaçov, bu değişime ekonomik yaptırımlar uygulayarak karşılık vermiş, ancak etkili olamamıştır. Bu yaptırımlar, Baltık komünistlerinin ve Rus milliyetçilerinin bir araya gelerek aktif bir direniş göstermesine neden olmuştur. Ocak 1991'de "Ulusal Kurtuluş Komiteleri" Letonya'da ve Litvanya'da, "ekonomik çöküşü durdurmak" ve bir "burjuva diktatörlüğünün" kurulmasını önlemek için iktidarı devralmaya hazır olduklarını duyurmuşlardır. Aynı dönemde Sovyetler Birliği'nde yapılan yeni anayasa taslağı referandumla onaylanmıştır. Ancak, Baltık ülkeleri bu yeni anlaşmayı imzalamayacaklarını ilan etmişlerdir (Hosking, 2011, s.813). Gorbaçov'un SSCB'nin son bulduğunu ifade etmesiyle birlikte, BDT'yi kurma çabaları hız kazanmış, SSCB'nin etki alanı değişen güç dengelerinin bir parçası olabilecek nitelikte yeni bir boyuta taşınmak istemiştir. Ancak, Rus karşıtı düşüncelerin çok güçlü olduğu Estonya, Letonya, Litvanya ve Gürcistan haricinde çoğu cumhuriyet Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'na katılmayı kabul etmiştir.

1. Yeltsin Dönemi

Boris Yeltsin, gerek iç politikada gerekse de dış politikada batıya yakın bir tavır içerisinde olmuştur. ABD ile nükleer rekabetin sona erdirilmesini, stratejik işbirliğinin kurulmasını ve NATO ile ilişkilerin geliştirilmesini amaçlayan Yeltsin, DTÖ ve G-7 gibi kurumlara üyelik için çaba sarf etmiştir. Öte yandan Putin dönemiyle birlikte söz konusu kurumlarla iyi ilişkiler sürdürülürken bu kurumların Rusya Federasyonu'nun bağımsızlık ve özlük haklarına karşı faaliyette bulunmaları da engellenmeye çalışılmıştır. NATO'nun genişlemesi de Rusya tarafından bu çerçevede ele alınmaktadır (Kamalov, 2008, s.9).

Batı'nın Yeltsin dönemi içerisinde Rusya ile olan ilişkilerinde gözettiği temel unsurların başında, Baltık bölgesinde konuşlanan Rus askeri varlığı gelmektedir. Rusya'nın 1993 yılında Letonya'dan, 1994 yılında da son askeri birliğini Estonya'dan çekmesi sonucu yumuşayan politik düzlem Batı'yla olan ilişkilerin seyrini olumlu

³² AGİT'in ilk zirve toplantısı olan 1975 Helsinki'de kabul edilen Helsinki Nihai Senedi esas olarak Avrupa'da güvenlik ağırlıklı bir yapı öngörmektedir. 1990'daki ikinci dorukta kabul edilen Paris Şartı tamamen insan haklarıyla ilgilidir. Toplantıya katılan 34 ülkenin devlet ya da hükümet başkanlarının imzaladığı belge ile Avrupa'da insan hakları, demokrasi, hukuk devleti ve barışa dayalı yeni bir dönemin başladığı ilan edilmiş ve onaylanmıştır.

yöne sevk etmiştir. Dönemin Dışışleri Bakanı Kozyrev'in Rusya dışında yaşayan etnik Rusların haklarının korunacağı açıklamasını yapması, Letonya ve Estonya'da nüfusun yaklaşık 1/3'nün Ruslar tarafından oluşması nedeniyle, bu ülkelerde kaygıyla karşılanmıştır (Moss, 2002, s.508).

Baltık ülkeleri 1980'li yılların sonlarına doğru, iki dünya savaşı arasında yaşadıkları bağımsızlığı tekrar yaşamak istediklerini beyan etmişlerdir. 1990'lı yılların başında Sovyetler Birliğinde yapılan referandum tüm Cumhuriyetlerde birliği muhafaza etmeye yönelik irade beyanını ifade ederken, bu oylamada Baltık ülkeleri yer almamış, onlar her daim bağımsızlık çabası içerisinde yer almışlardır. Estonya, Litvanya ve Letonya'nın bağımsızlığı da bu dönem içerisinde tanınmıştır. Yeltsin'in liberal paradigma yaklaşımı ve uluslararası ilişkilerde realist kuram çerçevesinde yaşanan güç değişimi, söz konusu ülkelerin bağımsızlığına zemin hazırlamıştır. Batı Avrupa ülkeleri, Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarının tanınma taleplerine olumlu karşılık vermiş ve söz konusu ülkelere destek vermeye başlamıştır (Service, 2009, s.503).

Rusya'nın dış politikasını anlamlandırmak amacıyla, dört temel kategoriye iyi bilmek gerekmektedir. Bunlar; sınırların düzenli korunması, ekonomik büyümenin mümkün olan en iyi şartlarda sağlanması, etnik ve dini farklılıklardaki bölgelerin bütünlüğünün sağlanması ve uluslararası sisteme eklemlenme çabalarıdır (Lederer, 1964, s.6). Bu açıdan değerlendirildiğinde realist ve liberal kuram yansımalarını içerisinde barındıran dış politika anlayışında Baltık bölgesi, tarihi süreçle birlikte Rusya tarafından realist güç dengesinin önemli bir parçası olarak görülmüştür.

Yeltsin döneminin bitişi ile 1999 yılında iktidara gelen Putin, dünya politikasında terörle mücadelede verdiği destek ve enerji kaynaklarının kontrolünün sağlanması konularında, Rusya'nın önemli bir uluslararası aktör olduğunu tekrardan göstermiştir. Buna ek olarak uluslararası politikada mevcut parametreler güvenlik ve politika konularında önleyici diplomasinin rolünü vurgulamaktadır. Rusya'daki dönüşüm, uluslararası dinamiklerin değişimiyle doğrudan paralellik göstermektedir. Söz konusu dönüşüm sürecinde, ortak sorunlarla mücadele konusunda Rusya'nın ele almış olduğu söz konusu politik inisiyatifler önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir (Isakova, 2005, s.2).

Hâlihazırda Rusya'nın, hâkimiyet teorisi çerçevesinde Sovyetler Birliğinin kurucu coğrafyasında etkili olmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Ancak bu etkinlik ofansif olmaktan öte defansif unsurlar taşımaktadır. Yani mevcut paradigmlar üzerinden bölgede politik çıkarların savunulması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede

Rusya'nın güncel dış politika konsepti ve ulusal güvenlik belgelerinde sıkça atıf yaptığı 'Yakın evre Doktrini' önem kazanmaktadır. Ayrıca Ruslar, bu yapılanın Fransa'nın Afrika'da ve ABD'nin dünyanın çeşitli coğrafyalarında yaptığından farksız olduğunu iddia etmektedirler (Lieven, 1995, s. 197).

Rusya dışında yaşayan yaklaşık 25 milyon Rus'un statüsü Rusya'nın yakın evre doktrini çerçevesinde önem kazanmaktadır. Bu doktrin çerçevesinde Moldova, Güney Osetya ve Tacikistan'da doğrudan askeri müdahalelerin yapıldığı gzlmektedir. Rus diasporası Rusya'nın dış politikasında etkin bir faktör olmaya devam edecektir. Gerek Avrupa hinterlandı gerekse de Bağımsız Devletler Topluluğu sınırları içerisinde söz konusu nüfusun etki unsuru olmaya devam edeceği değerlendirilmektedir (Hyman, 1993, s.205).

Rusya'nın bu doğrultuda, Baltık lkelerinde yaşayan Rus kökenli vatandaşlar üzerinden hâkimiyet politikasını sürdürmeye çalıştığı gözlenmektedir. lke dışında yaşayan Ruslar bir diaspora olarak tekrar konumlandırılırken, Rusya'daki devletçi tutum yanlıları iki noktaya dikkat çekmektedirler. Birincisi Rusya'nın geniş coğrafi alanları dışındaki egemenliği azalmakta ve arlık sınırları dışında kalan Ruslar, Rusya'nın çıkarlarını temsil etmek amacıyla diaspora olarak nitelendirilmektedir. İkinci olarak Rusya dışında yaşayan Ruslar, Rus kimliğinin tarihsel süreçteki yansıması olarak değerlendirilmektedir (Smith, Law, Vilson ve diğerleri, 1998, s.13).

Baltıklar, Rusya'daki Glastnost (şeffaflık) döneminde bile, kendilerini zor durumda hissetmişlerdir. Baltıklar, Kremlin ve Rus göçmenlerini dosttan ziyade rakip olarak görmektedirler. Baltık milliyetçileri, Rus göçmenleri tarihi süreçte yaşanan acılardan dolayı samimi olmayan, karşıt olarak nitelendirmektedirler (Clemens, 1991, s.7). Buna ek olarak Gorbaçov'un izlediği şeffaflık ve açıklık (glasnost i perestroika) politikaları etnik sorunların gün yüzüne çıkmasına neden olmuş, Baltık Cumhuriyetlerinde aniden başlayan ayrılma talepleri gündeme gelmiştir (Onay, 2008, s.31).

Bu süreç içerisinde dahi Rusya, Baltık lkeleri üzerinde eş zamanlı olarak tek taraflı ve hâkimiyet teorisine dayalı politikalarını devam ettirmiştir. Bunun karşısında Baltık liderleri NATO'nun genişleme sürecinde lobi faaliyetlerini hızlandırmışlarıdır (VanDeverr ve Dabelko, 1999, s.223). Tarihi süreçte de görüldüğü üzere Baltık denizinin  komşu lkesi, Rusya Federasyonu'nun dış politika konseptinde özel bir yer işgal etmektedir. Rusya Federasyonu şuanda bu lkelerle iş birliği ve çeşitli alanlarda karşılıklı anlayışı geliştirmek niyetindedir. Kozin'e göre, ilerleyen yıllarda Rusya'nın bu bağımsız lkelerle olan ilişkilerinde

karşılıklı ticaret ve devletlerarası anlaşmalar çok yararlı konumda olacaktır (Kozin, 1992, s.128).

SSCB'nin dağılışı ile birlikte bağımsız olan Baltık ülkeleri ile aynı sürece denk gelen 1990'lı yıllarda, Rusya'daki tüm üst düzey askeri yetkililer Sovyetler Birliği mirasından gelmekte, Baltık bölgesinin stratejik önemine ve Kaliningrad'ın kırılganlığına vakıftır. Bu doğrultuda Rusya açısından, 1990'lı yılların başında en acil problemi Doğu Almanya ve Baltıklardan geri çekilme oluşturmaktaydı. Buna rağmen Sovyet sonrası Rusya'nın Baltık ülkeleri ile olan ilişkilerini normalleştirilmesi beklenmiş, ancak bu gerçekleşmemiştir. 1992 yılının başlarında Rusya petrol silahını Baltık ülkelerinin davranışlarını etkileme adına kullanmıştır. Ekonomik savaş, büyük bir sendromun parçası olarak devam etmektedir. Kremlin ve Duma şu dört konuda neo-emperyalist çizgisini sürdürmektedir; Rusya'nın Baltık ülkelerindeki iddiası, kurucu Sovyet unsurlarının halen bölgede olması, sınırların tanımı ve Baltıkların NATO'ya girme çabaları (Clemens, 2001, s.182).

Rusya Federasyonu söz konusu Baltık Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarının ardından yaşanan AB ve NATO üyelikleri sürecine şiddetle karşı çıkmış ve bunun olmaması yönünde çaba sarf etmiştir. Ancak neorealist paradigmanın da belirttiği üzere, uluslararası sistemin yapısı değişim içerisindedir ve devletin tek başına bir aktör olarak, bu değişim içerisindeki güç katsayısı zayıflayabilmektedir. 1997 yılında üç Baltık ülkesinin NATO'ya üyelik başvurularında bulunmaları, Rusya'nın Baltık denizi kıyısında yer alan Kronstadt ve Kaliningrad bölgelerinin konumlandırmasında da farklılığa neden olmuştur (Black, 1999, s.251). Bunun hemen akabinde dönemin Dışişleri Bakanı Yevgenii Primakov, Rusya için değişen bu şartlar karşısında Baltık ülkelerinin NATO'ya dâhil olmalarının kabul edilemez olduğunu açıklamıştır. Primakov'un açıklaması dönemsel süreçten günümüze gelen süre zarfı içerisinde, Rusya'nın söz konusu ülkelerin NATO üyeliklerine karşı tutumunu özetler niteliktedir. Ayrıca bu ülkelerin NATO'ya üyelikleri sonrasında gündeme gelebilecek olan NATO'ya bağlı askeri birliklerin burada konuşlanması konusunda Baltık ülkelerinin vereceği yanıt, 'Evet' olacaktır (Black, 1999, s.253). Rusya bu durumda, Batılı liderlerin Kaliningrad'ın statüsü konusunda herhangi bir değişiklikte bulunma hakkına sahip olamayacağını açıklamıştır.

Nihai sonuç olarak Soğuk Savaş sonrasında dağılan Varşova Paktı ve eski Yugoslavya'nın parçalanması sonucunda Avrupa güvenliğini tehdit eden olumsuz gelişmeler, NATO'nun genişlemesi argümanını öncelikli konu olarak gündeme getirmiştir. Bunun karşısında Rusya, Avrupa güvenliğinin AGİT çerçevesinde

ilerlemesi gerektiğini öne sürerken, NATO'nun genişlemesi Rusya'nın güvensizlik sendromunu tekrar gündeme getirmiştir (Caşın, 2006, s.362).

Yeltsin, bu dönem içerisinde BDT'ye ağırlık vererek Rusya'nın kurucu Sovyet coğrafyasındaki üstünlüğünü sağlayabileceğini düşünmüştür. Yeltsin'e göre Rusya, BDT'nin en güçlü devletidir (Moss, 1997, s.504). Rusya'nın bu özelliğinden dolayı, onun buradaki öncü rolü devam ettirilmelidir. Küçük devletler bağımsızlıkları sonrasında gelişimlerini Rusya ile birlikte sürdürmelidirler. Ancak bu politika Baltık Cumhuriyetleri için geçerli olamamış, Baltıklar yaklaşık yarım asırdır etkisi altında oldukları Rusya'dan ayrılma yoluna gitmişlerdir.

Yeltsin'in görev yaptığı süre boyunca ülkenin dış politikası gerek Baltık bölgesi gerekse dünya politikası ekseninde paradigma dönüşümüne sahne olmuştur. Şüphesiz bu dönüşümün en büyük gerekçesi, uluslararası güç dengesinde meydana gelen sistemsel değişimdir. Baltık bölgesi özelindeki dış politikası, söz konusu SSCB genel dış politik konseptinden çok farklı olmamak üzere realist kuram ve onun temel öğretilerine dayanmaktadır. Ancak, Yeltsin ile birlikte söz konusu realizmin, Batıcılık ekseninde liberal kurama geçiş yaptığı uygulamalar gündeme gelmiştir. Ancak, Baltık ülkelerinin 1990'ların ortalarından itibaren NATO'ya üye olma çabaları karşısında Rusya realist çizgisini bozmamış, bu sürece karşıt olduğunu müteaddit defalar vurgulamıştır.

3. BALTİK ÜLKELERİ, NATO ve AB'NİN BÖLGESEL POLİTİKALARI

a. Baltık Ülkelerinin Rus Dış Politikası

Baltık ülkelerinin Rusya'ya karşı yürüttükleri dış politikanın felsefi arka planında, Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarından bu yana geçirdiği ekonomi-politik dönüşümü görebilmek mümkündür. Bu dönüşümü ortaya koyan dinamikler ise, büyük oranda bağımsızlık sorunu ile eş düzeyde seyreden ekonomik özgürlük ve kendi kendine yetememe problemi olarak ortaya çıkmaktadır. Baltık ülkelerinin, sahip olduğu gerek demografik ve gerekse de coğrafi ölçütler, bu ülkelerin XX. yüzyıl içerisinde başta Baltık bölgesi ve Avrupa kıtası olmak üzere, dünya siyasetinde etkin bir aktör olabilmesini engelleyen faktörler olarak nitelendirilmiştir. Öte yandan, XX. yüzyılda Baltık ülkelerinin, yakın coğrafyasında klasik realizmin başat aktörü konumundaki Çarlık Rusya'sı ve sonrasında SSCB'nin egemenlik hakimiyetine dayalı politikalarıyla karşı karşıya kalması, Baltık ülkelerinin bahse konu olan ulusal gelişim çizgisine sekte vurmuştur. Rusya'nın Baltık ülkelere karşı yürüttüğü bu hakimiyet politikasının ise en yoğun hissedildiği dönemleri, I. ve II. Dünya Savaşı arası dönemler olarak ifade etmek mümkündür.

Başta Baltık ülkeleri olmak üzere, NATO ve AB'nin de Rus dış politikasının izah edileceği bu bölümde, Rus dış politikasının daha önceki bölümlerde ifade edilmesiyle, bölge üzerindeki aktörlerin karşılaştırmalı siyaset analizinin oluşturulması hedeflenmektedir. Buradan hareketle, Baltık ülkelerinin Rus dış politikasında ön plana çıkan unsurları, ekonomik çıkarlar ve bununla doğrudan bağlantılı olarak, bu ülkelerin politik geçiş süreçleri olarak ifade etmek mümkündür. Söz konusu politik geçiş süreçlerinin en önemli argümanı ise, Baltık ülkelerinin AB ve NATO üyelikleridir.

Litvanya, Letonya ve Estonya'nın sahip olduğu Baltık hava sahası NATO kontrolüne girmesine rağmen, Rus Hava Kuvvetlerine ait savaş uçakları, bu bölgede angajmanlarına devam etmektedir. Baltık bölgesi uzmanlarına göre, Rusya bölgedeki tacizkar politikalarına devam etme niyetindedir. Bu gösterge, Rus dış politikasının klasik realizmin öğretilerine sıkı sıkıya bağlı olduğunun açık bir ifadesidir (Prima, K. D. 14 Ağustos 2012, *Russian Fighters over the Baltic Sea may cause increased tension in the region*. 14 Ağustos 2012 tarihinde The Lithuania Tribune <http://www.lithuaniatribune.com> adresinden alındı).

Küresel ekonomik resesyonun 2008 yılı son çeyreği ve 2009 yılı başlarından itibaren, Avrupa ve Dünya ekonomik ve finansal piyasalarında ortaya çıkardığı negatif yönde eğilimler, Baltık bölgesindeki ülkeleri de doğrudan etkilemiştir. Hali hazırda, gelişim sürecini sürdürülebilir ekonomik büyüme modeline oturmaya çalışan söz konusu Baltık ülkeleri, Gayri Safi Milli Hasılları'nda (GSMH) dramatik bir şekilde düşüş yaşamışlardır. Söz konusu GSMH düşüşlerini, Litvanya'da %12, Estonya'da %15 ve Letonya'da %18 olarak ifade etmek mümkündür. Öte yandan, Baltık ülkelerinden Avrupa ve Rusya pazarlarına doğrudan satışları gerçekleştirilen gıda, mobilya ve turizm sektörleri ciddi oranda zarar görmüştür (Lucas, E. Temmuz/Ağustos 2009, *The Fall and Rise and Fall Again of the Baltic States*. 02 Ağustos 2012 tarihinde Foreign Policy http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/06/18/the_collapse_of_the_baltic_tigers adresinden alındı).

Baltık Ülkeleri, XX. yüzyıl ve daha öncesinde yaşamış olduğu Rus hakimiyetinin ekonomik ve siyasal etkilerini en aza indirme gayesi içerisindeydi. Rusların I. Dünya Savaşı zamanında bir süre elinde bulundurduğu daha sonrasında kısa bir dönem özgürlüklerini yaşayan ancak 17 Kasım kararları ile tekrardan hakimiyeti altına aldığı Baltıklar, Rus dış politikasının hegemonya amaçlı yaklaşımından en kısa sürede kurtulma çabası içerisindeydi. Bu çabanın ortaya konmasını ise, bu ülkelerin Baltık bölgesinde meydana gelen güvenlik boşluğunu

yeni müttefikler³³ ile doldurma arayışında görmek mümkündür (Socor, V. 6 Aralık 2011, *Russian MFA Defends Soviet Annexation of Baltic States and Moscow*. 02 Ağustos 2012 tarihinde http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=38747 adresinden alındı).

Baltık Ülkelerinin Rusya ile olan ilişkileri, SSCB'nin dağılması ve Baltık ülkelerinin ulusal bağımsızlıklarını kazanmalarından bu yana kompleks bir yapıda devam etmektedir. Buna ek olarak, Baltık ülkelerinin AB üyesi olmaları Rusya ile ekonomik ve siyasal entegrasyonu arttıracak beklentilerini ön plana çıkarırken, söz konusu beklentiye karşılayacak gelişmeler henüz kaydedilememiştir (Berg, E. ve Ehin, P. *Identity and Foreign Policy Baltic-Russian Relations and European Integration*. 02 Ağustos 2012 tarihinde <http://www.ashgate.com/isbn/9780754673293> adresinden alındı).

Baltık ülkelerinin Çin'in veya ABD'nin olduğu gibi bir süper güç statüsüne geçmesi beklenmemektedir. Söz konusu ülkelere asgari düzeyde beklenen, Rusya'ya karşı dış politikasında çok daha etkin ve bu ülkeyle olan ilişkilerde dış politik kazanç katsayısı yüksek politikalar ortaya koyabilmesidir. Öte yandan Rusya ve ülkenin doğu sınırının enerji güvenliği ve transatlantik ilişkilerin seyri, Baltık ülkelerinin Rus dış politikasını şekillendiren temel dinamikler arasındadır (Lasocki, J. 19 Mart 2012 *Is there a common Baltic Foreign Policy?*. 02 Ağustos 2012 tarihinde <http://ecfr.ideasoneurope.eu/2012/03/19/is-there-a-common-baltic-foreign-policy/> adresinden alındı).

Rusya'nın iç politikasında yaşanan dönüşümün sol düşünce tandanslı yapıdan, sağcı ve milliyetçi görüşün egemen olduğu bir yapısal süreç sonucu ortaya çıktığı ifade edilebilmektedir. Söz konusu dönüşümün, dış politika formülasyonuna etkisi ise, Rusya Federasyonu sınırları dışında yaşayan Rus vatandaşların haklarının korunması sorunsalıdır. Baltık ülkelerinin, bağımsızlıkları sonrasında Rusya ile olan ilişkilerini belirleyen temel ölçütlerin başında vatandaşlık sorunsalı gelmektedir (Laqueur, 1992, s.103).

Baltık ülkelerinin 1918-1920 yılları arasında ulusal devlet olarak ortaya çıkmaları ile birlikte bu ülkelerde yaşayan azınlıkların sayısı³⁴ daha sonra

³³ Şüphesiz, Baltık ülkelerinin bu yeni müttefik arayışı Soğuk Savaşın sona ermesini takiben uluslararası ilişkiler sisteminde meydana gelen güç dengesi değişimi çerçevesinde, NATO ve AB üyelikleri ile neticelenmiştir. Rus dış politikasında, uluslararası sistemde meydana gelen yapısal dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan ulusal güç kaybı, Baltık ülkelerinin özgür hareket kabiliyetleri ile yeni müttefiklerle işbirliğine dayalı dış politika geliştirebilmeleri adına önemli bir fırsat sağlamıştır.

³⁴ Estonya; %88 Estonya vatandaşı, %8,2 Rus, %1,7 Alman, %0,7 İsveç, %0,4 Yahudi azınlığı. Letonya; %73 Letonya vatandaşı, %12,5 Rus, %5,2 Yahudi, %3,9 Alman, %2,8 Polonya, %1,3 Livonya, %0,4 Estonya azınlığı. Litvanya; %84 Litvanya vatandaşı, %7,6 Yahudi, %3,2 Polonya, %2,5 Rus, %1,4 Alman ve %0,7 Letonya azınlığı (Uibopuu, 1992, s.109).

gerçekleştirilecek olan Ruslaştırma politikalarına göre oldukça aşağı seviyededir. Estonya ve Letonya'nın Rusya tarafından II. Dünya Savaşı'ndan 1955 yılına kadar sanayileştirilmesi hareketi, bu ülkelere sayıları 200.000 ile 500.000 arasında değişen Rus vatandaşının dahil olmasını beraberinde getirmiştir. Mevcut sorunsal, tarihi ekseninde bu ülkelerde yaşayan Rus azınlıkların günümüz koşullarına nasıl adapte edileceğidir? Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte sadece Atlantik eksenli uluslararası ilişkiler perspektifi ve bu doğrultuda ki paradigmlar değişmemiş, küresel politika birçok güç merkezinin kuramsal uluslararası ilişkiler yaklaşımını da derinden etkilemiştir. Öte yandan Baltık ülkelerinin, topraklarında yaşayan azınlıkların haklarının korunması için oluşturduğu yasalar kronolojik olarak şu şekildedir; Litvanya, 23 Kasım 1989, "Ulusal Azınlıklar Üzerine Kanun". Estonya, 15 Aralık 1990, "Vatandaşların Ulusal Hakları Üzerine Kanun". Letonya, 6 Haziran 1991, "Letonya Ulusunun ve Azınlıklarının Kültürel Gelişimi Üzerine Kanun". (Uibopuu, 1992. s.110).

Rus Dışişleri Bakanlığının 2011 yılında yayınladığı rapora göre, insan hakları, demokratik gelişmişlik ve hukuki alanlarda, Baltık ülkelerinin Rus vatandaşları karşısında açıkça ihlalleri söz konusudur. Öte yandan, Estonya ve Letonya'da yaşayan ve Rus dili konuşan azınlıklara karşı ayrımcı politikaların söz konusu olması, Rusya tarafından global insan hakları derneklerinin bölgeye davet edilmesini sağlamıştır (Russkiy Mir Foundation Information Service, 29 Aralık 2011, *Russian Foreign Ministry Points to Human Rights Violations in Baltic States*. 02 Ağustos 2012 tarihinde <http://www.russkiymir.ru/russkiymir/en/news/common/news5337.html> adresinden alındı. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Rus vatandaşlarına karşı Baltık ülkeleri tarafından izlenen politikalar, demokrasinin bu ülkelerdeki gelişimi ile paralel bir seviyede olmalıdır. Bunun aksi sonucun ortaya koyacağı yaklaşım, uluslararası ilişkilerin çatışmacı yapısına atıf yapan teorilerdir (Mostov, 1994, s.9).

b. NATO'nun Baltık Politikası

NATO'nun Avrupa Birliği ve küresel güvenlik için önemi su götürmez bir gerçektir. Söz konusu önem, NATO ile Avrupa Birliği'ni başta bölgesel olmak üzere, küresel güvenliği de ilgilendiren konularda işbirliği yapmaya sevk etmektedir. Bahse konu olan işbirlikleri NATO ve AB tarafından hukuki zeminde inşa edilerek, birlik üyesi ülkeleri, NATO üyesi ülkeleri dışından gelebilecek güvenlik tehditlerine karşı Atlantik Paktı şemsiyesine almıştır (Robertson, 1991, s.164). NATO'nun söz konusu yaklaşımı, AB'nin yeni üyesi olan Baltıkların güvenliğini sürdürülebilir bir temelde garanti altına alabilecektir.

Uluslararası İlişkiler disiplinde, son yıllarda artan küresel iletişim katsayısı ve sosyal medyada yaşanan dönüşüm ile birlikte devletlerin ve/veya uluslararası karar verme mekanizmalarının 'imaj yönetimleri' oldukça ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda NATO'nun, güvenliğin yeni aktörleri olarak tanımladığı Baltık ülkeleri, Avrupa'nın sürdürülebilir bir güvenlik çerçevesine oturtulabilmesi için oldukça önem arz etmektedir. NATO tarafından ifade edilen bu görüşe göre, Avrupa Birliği üyesi Baltık ülkeleri NATO güvenlik şemsiyesi altında, Rusya'nın bölge üzerindeki politikalarının denge unsuru olabilecektir (Ham, 2001, s.6).

Öte yandan, NATO'nun Baltık ülkeleri politikasının Avrupa güvenliğini güçlendirme amacı ön plana çıkartılırken, Rusya'nın Batı ile bütünleşmesine engel teşkil ettiği de dile getirilmektedir. NATO'nun bu dış politik hamlelerinin, Rusya tarafından Soğuk Savaşın güncel uygulamalarını akla getireceği sorunsalı ise önemini korumaktadır (MccGwire, 1998, s.23). NATO'nun Baltık ülkeleri politikası, Rusya tarafından dikkatle izlenmekte ve söz konusu politikalar karşısında Rusya, merkez-çevre politik doktrinin etkin bir noktasında, karşıt politikalar üretmektedir. Söz konusu politikaları, Avrupa Füze Kalkanı ve Kaliningrad'ın askerileştirilmesi uygulamalarında görmek mümkündür.

NATO'nun Baltık ülkeleri politikasının ardında duran görüşler genel hatlarıyla Rusya'nın, bölge üzerinde tehditkar bir pozisyona geçeceğinden endişe etmektedir. Bu görüşe göre, Rusya hali hazırda uluslararası sistemde yaşadığı ekonomi-politik ve askeri güç kaybıyla birlikte, Baltık bölgesinde işbirliği de geliştirme çabası içerisindedir (Ball, 1998, s.44). Ancak, azalan tüm ulusal güç parametrelerine rağmen, Rusya klasik realizmin öğretilerini dış politikasına rehber edinmeye devam etmektedir. Bu nedenle, Avrupa güvenliği çatışmacı bir yapıdan işbirlikçi bir mekanizmaya geçirilmelidir.

ABD'li akademisyen Joseph Nye³⁵, realizmin öğretilerinin mutlak çatışma öğretilerinden zaman zaman uzaklaşılabileceğini ifade etmektedir. Nye'a göre, işbirliği ve ortak uzlaş mekanizmasının etkin bir hale getirilerek ulusal çıkarların savunulabileceği yaklaşımı, uluslararası ilişkilerin değişen ve zaman zaman içiçe geçen kuramsal yaklaşımı ile paraleldir. Tüm bu doktriner temel üzerine inşa edilecek NATO'nun Baltık ülkeleri politikasının, bölgesel güvenliği çatışmadan uzak tutacak bir yapıda seyretmesi, uluslararası ilişkilerde devlet düzeyinde analizlerin³⁶ tutarlı olabilmesi için elzem gözükmektedir. Yani, uluslararası ilişkilerin temel aktörü konumunda olan devletler, NATO'nun şemsiyesi altında hem ulusal ve bölgesel

³⁵ Joseph Nye ve David A. Welch , "Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak", Çev.: Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

³⁶ Singer, J. David, "Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi", Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 11 (Güz 2006), s. 3-24.

güvenliklerini sağlama hem de söz konusu bölgelerinde güvenliğin sürdürülebilir bir temele oturtulması için çaba sarf etmelidirler.

Burada ortaya çıkan söz konusu mevcut durum, NATO'nun bölgesel güç dengeleri ekseninde Baltık ülkelerinin içsel retoriklerini de dikkate alarak politika kurgulaması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bağımsızlıklarını takiben, güvenlik ihtiyaçlarını ulusal güç parametreleriyle birlikte sürdürülebilir bir temele oturtma ihtiyacının ortaya çıktığı Baltık ülkelerinde, NATO'nun çeşitli karar mekanizmalarında işbirliği zemini güçlendirilmektedir. Güvenliğin, ekonomik boyutunda oldukça önem arz ettiği söz konusu ülkeler, NATO ile birlikte güvenlik inşasını güçlendirmek isterken, diğer yandan AB ile ekonomik gücün inşa sürecini hızlandırmak istemektedirler. Uluslararası ilişkilerde dünya sistemi kuramlarının, önemli bir argümanı konumunda bulunan merkez – çevre doktrini çerçevesinde Talinn-Riga-Vilnius eksenini, gerek güvenlik gerekse de endüstrileşme açısından önemli bir bloğu oluşturmaktadır.

Dünya sistemi analizi çerçevesinde uluslararası ilişkiler kuramcısı Immanuel Wallerstein tarafından geliştirilen söz konusu teoriye göre, devletler büyük oranda dünya ekonomisindeki konumlarına göre sınıflandırılmaktadırlar. Bu sınıflandırmaların temel ölçütü ise, devletlerin merkez-çevre ve yarı çevre sistematiğine göre adlandırılmasıdır (Ereker, 2010, s.27). Klasik realizmin açıklamaları çerçevesinde uluslararası ilişkilerdeki güçlü-zayıf ve orta büyüklükteki devlet sınıflandırmasıyla örtüşen söz konusu derecelendirme, Wallerstein'da³⁷ ekonomik bir anlama kavuşmaktadır. Bu doğrultuda, Wallerstein'ın teorik yaklaşımında çevre ülkeleri kategorisinde yer alan Baltık ülkeleri arasında Letonya, bu bölgenin merkezi bir konumda yer almaktadır. Coğrafi açıdan bakıldığında Baltık denizinin tam ortasında yer alan başkent Riga, hem ticaret ve ekonominin hem de Baltık körfezi güvenliğinin merkez-kaç noktasının odak parçasıdır. Dolayısıyla, bir anlamda Baltıkların güvenliği Riga'nın güvenliğidir. NATO'nun Riga ekseninde geliştirdiği politikalara bakıldığında bu önemi görmek mümkündür.³⁸

³⁷ Immanuel Wallerstein, "World-Systems Analysis: An Introduction." Durham, North Carolina: Duke University Press. 2004.

³⁸ NATO's role in Baltic Security: New Challenges, New Opportunities. 20 Eylül 2012 tarihinde <http://www.nato-pa.int/default.asp?CAT2=34&CAT1=18&CAT0=2&COM=81&MOD=0&SMD=0&SSMD=0&STA=&ID=0&PAR=0&LNG=1> adresinden alındı.

c. AB'nin Baltık Politikası

Baltık ülkelerinin AB üyeliği ile birlikte, ülkelerinde yaşayan Rus azınlıklara karşı çeşitli yasal hakların iyileştirilmesi konusunda yapıcı bir yaklaşımı söz konusu olmuştur. Öte yandan bu ülkelerin, azınlıkların Rusya tarafından baskı aracı olarak kullanılmalarından duydukları endişe nedeniyle, bu konuda çekingen davrandıkları görülmektedir. (Güngör, 2007, s.v). Buna ek olarak, Baltık ülkelerinin sahip olduğu endişelerin çeşitli nedenleri de söz konusudur. Buna göre azınlıkların yer aldığı toplumlarda başlıca politik risklere rastlanmaktadır.

Söz konusu risk unsurları ise gücün merkezi noktadan kayması, vatandaşların güvenlik endişesi ve toplumsal imajın kimlik boyutunda değişikliğe uğramasıdır (Hale, 2005, s.58). Buradan hareketle, AB'nin Baltık ülkeleri politikasının temeli, entegrasyon sürecine atıfta bulunmaktadır. Birliğin kuruluş amacı olarak ifade edilen Avrupa toplulukları arasındaki entegrasyon sürecini hızlandırma misyonu, 2000'li yıllarla birlikte 'unutulan miras' Doğu Avrupa'ya doğru yönelmiştir. Avrupa Birliği Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, sıklıkla vurgulanan uluslararası sistemde meydana gelen güç dengesi değişimini ve Doğu Avrupa'da meydana gelen güç boşluğunu, buradaki ülkeleri kendi bünyesine dahil ederek gidermek istemiştir.

Çoğu zaman Avrupa Birliği içerisinde tartışmalara neden olan Doğu Avrupa'nın entegrasyonu meselesi, bir anlamda birliğin bölgesel ölçekten küresel boyuta geçebilme sorunsalını ortaya koymaktadır. Birlik içerisinde, daha önce de benzer tartışmalara neden olan, Baltık ülkelerinin geçmiş mirasın reddedilme ve/veya bunun karşıtı noktasında sahiplenme tartışmaları, küresel politikaların ortaya çıkardığı 'zorunlulukla' değişime uğramıştır.

Avrupa Birliği'nin Baltık politikası ve bunun doğrudan Rusya ile olan politik yansımalarına bakıldığında ise, birliğin bir paradoks içerisinde olduğu gözükmemektedir (Kalland, 2004, s.3). AB, Rusya'ya ve Baltıklara karşı Ortak Savunma ve Güvenlik Politikasını gündeme getirirken, birlik üyesi ülkelerin her iki aktöre karşı da farklı politikalar uyguladığı değerlendirilmektedir. AB'nin karar alma mekanizması ve ortak politika uygulama noktasında yaşadığı bu farklılık, birliğin yapısal görünümünü ortaya koyma adına önemli bir veri niteliğindedir.

Avrupa'da zaman zaman ortaya çıkan ve kimi zaman da şiddetini arttıran ekonomik resesyonlar, başta Baltık ülkeleri olmak üzere, Avrupa konsantirik halkasını oluşturan zayıf ülkelere GSMH ve GSYH verileri başta olmak üzere, pazar ekonomisi ve demokrasi ilintisi içerisinde güç boşluğu meydana getirebilmektedir (Baldwin, Francois ve Portes, 1997, s.127). Neticede, Avrupa Birliği'nin Baltık politikası üç temel saçı ayağı üzerine inşa edilmektedir. Bunlar,

ekonomik bütünleşme, güvenlik ekseninin tamamlanması ve demokratik gelişimin sürdürülebilir bir niteliğe kavuşturulmasıdır.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, Baltık ülkelerinin bölgesel ekonomik entegrasyona dahil olabilmesi ve bununla birlikte ekonomik verilerinin yükselen bir ivme takip etmesi, AB ve Baltık ülkeleri arasında karşılıklı kazanımın ilk boyutunu oluşturmaktadır. Litvanya, Letonya ve Estonya'nın ulusal kalkınmasının temel dinamiği konumunda olan AB üyelikleri, Baltıkların yaklaşık bir asırdır erişmeye çalıştıkları ulusal kalkınma sürecinin inşacısı olmuştur.

Netice itibariyle Baltıklar, AB için küresel bir aktör olabilmenin temel ölçütlerinden birini teşkil etmektedir. Birliğin uluslararası siyasetin denge aktörü konumuna sahip olabilmesi için Avrupa güvenliğinin sağlanması ve bunun NATO işbirliğinde gerçekleştirilmesine yönelik politik uygulamaları, Baltık politikasının niteliğini ortaya koymaktadır. Buna göre, Rusya'nın Avrupa güvenliğini kırılgan bir yapıya sürükleyen politikaları karşısında, Avrupa Birliği de entegrasyon ve ticaret kartını ortaya koymakta bu çerçevede Avrupa güvenliğini kontrol altında tutmak istemektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

1. BALTİK ÜLKELERİNİN NATO VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİKLERİNİN RUS DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ VE DEĞİŞİM

a. SSCB'nin Dağılması, Uluslararası Güç Dengesi Değişimi ve Baltıklar (1990-2000)

SSCB'nin dağılmasının ardından, kurucu Sovyet coğrafyasında tekrardan egemen olmayı arzu eden Rusya Federasyonu söz konusu hedefine yönelik bir takım dış politik adımlar atmaktadır. BDT'nin Rusya'nın inisiyatifinde ve Ukrayna ile Belarus'un önerileri çerçevesinde kurulması, bu hedefler dahilindedir. BDT ile tekrar nüfuz alanının genişletmek isteyen Rusya Federasyonu'nun, temel dış politika önceliklerinden birisi de Baltık Cumhuriyetlerini BDT üyesi yaparak, bu Cumhuriyetlerin Batı Avrupa'nın periferisine girmesini engellemektir. Ancak, Yeltsin döneminde bağımsızlığını kazanan Baltık cumhuriyetleri, yaklaşık yarım asırdır yaşadığı esaretten kurtulmayı ve özgün birer devlet olabilmeyi arzu etmiş ve Rusya'nın bu girişimlerini reddetmiştir.

1990'lı yılların öncesinde Gorbaçov, SSCB Genel Sekreteri olarak ülkenin yönetimini devraldığında gerçekleştirmek istediği reformlar ile ülkenin kaynakları arasında kuvvetli bir korelasyon bulunmamaktaydı. Buna ek olarak Baltıklar ve Kafkasya'da başlayan ayrılıkçı hareketler Gorbaçov'u oldukça zor bir durumda bırakmıştır. Öte yandan, 1960 ve 1980'ler boyunca ABD'nin askeri gücü Sovyetler Birliği'ne göre daha üstün olmasına rağmen, SSCB'nin askeri kapasitesini Doğu ve Orta Avrupa ekseninde geliştirmeye devam ettiği gözükmemektedir. 1980'lerin başında dehşet dengesine ulaşan her iki ülke, dünyayı her an alt üst edebilecek nitelikte bir silahlanma yarışının parçası haline gelmişlerdir. Bu dönemde ABD Başkanı Reagan ön plana çıkarak SDI (Strategic Defence Initiative)³⁹ antlaşmasının uygulanmasını istemiştir.

Reagan'ın Soğuk Savaşı bitiren girişimlerde ki rolü oldukça büyüktür, ancak Reagan bunu yapabilmesinin şartını da Sovyetler Birliği tarafında aynı sağduyuyu taşıyabilecek bir lider olması gerekliliğine dayandırmıştır. Bu pazarlıklar esnasında SSCB'ye karşı alınacak galibiyetten öte, nükleer silahların azaltılmasının önemli bir adım olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir (Brown, A. 25 Nisan 2010, *Gorbachev and Prestoika: A Twenty-Fifth Anniversary Perspective*. 02 Haziran

³⁹ Mira Duric, "Strategic Defence Initiative: US Policy and the Soviet Union", 2003, Ashgate.

2012 tarihinde Baltic Worlds <http://balticworlds.com/a-twenty-fifth-anniversary-perspective/> adresinden alındı).

Doruk toplantısının 1985 yılında Cenevre’de gerçekleştirildiği bu görüşmelerde Gorbaçov, 2000 yılına değin dünyanın nükleer silahlardan arındırılması programını ABD tarafına önermiştir. Öte yandan, 1989 yılındaki ABD ve SSCB arasında yapılan bu görüşmeler esnasında, ABD’nin Sovyetler Birliği işgali altındaki Baltık devletlerinin bu işgal durumunun de facto olarak tanınmadığı ve Baltık Devletlerinin bağımsızlık taleplerinin bir an önce olumlu karşılanması gerektiği ABD yönetimi tarafından Gorbaçov’a iletilmiştir. Bu taleplerin, SSCB üyesi diğer 12 ülkenin bağımsızlığına destek vermek ile ilgisi olmadığının ise altı çizilmiştir. Nihayetinde bu çabalar, Birlik Antlaşmasının yapılması sürecini beraberinde getirmiş, Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarına giden yol, ABD ve SSCB arasındaki bu müzakereler sonucu açılmıştır (Matlock, J. 26 Haziran 2010, *Washington’s view of Gorbachev’s Perestroika* 02 Haziran 2012 tarihinde Jack Matlock <http://jackmatlock.com/washingtons-view-of-gorbachevs-perestroika/> adresinden alındı).

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, Rusya’da dış politika öncelikleri arasında *Batıcılık* yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Bu dış politika yaklaşımının temel amaçları arasında, Rusya Federasyonu’nu gelişmiş Batı ve Atlantik ülkelerinin bir parçası haline getirebilme çabası yer almaktadır. Rusya’da bu yaklaşıma karşı gelen eleştirilen başında, Batıcılık esaslı dış politika yaklaşımının Rusya’nın kurucu değerleri temelinde yer alan, Komünizm doktrinlerine aykırı olduğu ve sürecin idealizm ile realizm arasındaki temel tartışmanın bir ürünü olduğu savı gelmektedir (Malcolm, 1994, s.29). Öte yandan Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından ortaya çıkan tabloda Rusya, zayıf ve kırılmış bir görünüm sergilemektedir. 1998 ekonomik krizi, devletin dünya piyasalarında tekrar rekabetçi olmasını engelleyen, önemli bir yapısal kriz olarak değerlendirilmektedir (McFaul, Petrov ve Ryabov, 2004, s.19).

SSCB’nin dağılmasının ardından çözüm bekleyen meselelerin başında Kuzey Avrasya ve Rusya dışında kalan yaklaşık 25 milyon vatandaşın durumu gelmektedir (Lieven, 1995, s.608). Rusya’nın dış politika önceliklerinden biri olan bu mesele, aynı zamanda dış politika aracı olarakta uygulanmaktadır. Rus dış politikasının yakın çevre üzerinde etkili olmasını bu politikaya sağlayabileceğini düşünen Rusya, kurucu Sovyet coğrafyasında yaşayan Rus kökenli vatandaşların koruyuculuğunu yapmaktadır.

1990 ve 1994 yılları arasında Rusya'nın dış politika karar vericileri, Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte, Avrupa'nın kendi içerisindeki topluluklar ile ortak güvenlik koridoru oluşturacaklarını düşünmekteydiler. Artık, Doğu ve Batı Avrupa arasındaki sınırlar ortadan kalkmış ve yeni bölgesel güvenlik çabaları ortaya çıkmıştır. Rusya'nın bu öngörüsünde ne denli haklı olduğunu ise NATO'nun geçirmiş olduğu dönüşüm sürecine bakarak görmek mümkündür. Söz konusu dönüşüm süreci içerisinde Kuzey Atlantik Paktının Askeri doktrini, operasyonel planlaması ve nükleer silah politikaları değişikliğe uğramıştır (Isakova, 2005, s.29). Öte yandan belirli noktalarda, NATO'nun geçirmiş olduğu bu dönüşümden hoşnut olan Rusya buna karşın paktın genişleme sürecinin gerçekleşmesinden sonra, NATO ile olan ilişkilerinde neo realizm boyutuna geçiş yapmıştır. Uluslararası sistemdeki yapısal değişiklikleri içselleştirme çabası içerisinde olan Rusya, Avrupa güvenliği ve dolayısıyla Baltıklar üzerinde NATO'dan ziyade Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'nin güvenlik aktörü olmasını istemektedir. Söz konusu düşünsel temel, bölgede ABD'nin rekabetçilik katsayısını düşürmeye yönelik bir adım olarak nitelendirilmektedir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, ABD ve AB stratejik önceliklerini yeniden konumlandırma yoluna gitmişlerdir. Berlin Duvarının 1989 Kasım'ında yıkılışı AB için güvenliği yeniden tanımlayıcı bir başlangıç olurken, 2001 Eylül saldırıları da ABD için tehdit paradigmalarını kökten değişikliğe uğratmıştır. Avrupa Birliği, komünizmin çöküşü ile birlikte yaklaşık yarım asırdır bölünmüş bir kıtanın, bütünleştirilmesi çabasına girişmiştir (Cameron, 2007, s.68). ABD'nin Avrupa sınırları NATO'nun galibiyeti ile birlikte tekrar eski haline gelirken, Avrupa sınırları içerisindeki terörist faaliyetler ve kitle imha silahlarının kullanılma olasılığı da 2000'li yıllarla birlikte yükselişe geçmiştir. Bu tehdidin, başta Avrupa toprakları sonrasında ise kendi topraklarının güvenliği için büyük bir risk olduğunun farkında olan ABD yönetimi, Avrupa'yı NATO füze kalkanı koruması altına alma çabalarını hızlandırmıştır.

Soğuk Savaşın akabinde Doğu ve Orta Avrupa devletlerinin AB'ye ve NATO'ya giriş süreci içerisinde, Batı Avrupa ve NATO üyesi devletler tarafından bu amaca yönelik sergilenen yapıcı tutum, entegre bir Avrupa güvenliği oluşturmak adına gerçekleştirilmiştir. Komünist karakterden yeni sıyrılan söz konusu Baltık ülkeleri, Avrupa'nın güvenlik algılamalarını ne derecede etkilemiştir? 2004 yılında Baltık ülkelerinin AB'ye üye olması sonucu oluşan genişleme ile birlikte 25 üyeye kavuşan AB ve bununla birlikte NATO üyesi olan Baltık ülkeleri, Avrupa'nın geleneksel jeopolitik sınırlar temelli güvenlik yaklaşımını sürdürülebilir kılabilen midir? Bu sorulara verilecek tatminkar cevaplar, Avrupa güvenliğini sağlama adına

oldukça önem arz etmektedir. Baltık ülkelerinin ABD destekli NATO üyelikleri bu ülkeleri Rusya'nın hakimiyetinden korumak amacıyla gerçekleştirmiştir (Cohen, 2007, s.47).

Rusya'nın İmparatorluk dönemi ve Sovyetler Birliği'nden, Federasyona geçiş sürecinde güçlü devlet algısı büyük değişikliğe uğramıştır. Gücün azalması ve sürdürülebilirliğinin sona ermesi olarak tanımlanan bu paradigma dönüşümü, uluslararası sistemde Rusya'nın rolünü yeniden şekillendirmektedir. Ancak, Avrasyacılık görüşü çerçevesinde kimlik temeline de oturtulan Rusya Federasyonu dış politikası, ülkenin büyük bir devlet olduğunu tekrardan hatırlatma çabası içerisindedir. 2000 yılının Haziran ayında yapılan bir araştırmada vatandaşların Rusya'dan beklentisi, büyük ve güçlü bir devlet günlerine tekrar kavuşma yönünde şekillenmiştir. 2006 yılında yapılan bir araştırma ise Putin'in Yeltsin dönemi sonrası yaptığı yapısal reformları başarılı bulmakta ve Rus vatandaşlarının %46'lık bir çoğunluğu devletin güç kazandığını kabul etmektedir. Buna karşı çıkan grup ise yaklaşık %16'lık bir kesimi temsil etmektedir (Feklyunina, 2008, s.613).

Soğuk Savaşın bitimi ile beraber Rusya Federasyonu, tarihsel süreçteki totaliter hakimiyet politikasından ayrılmadığını göstermiştir. Rus milli kimliği, tıpkı I. Dünya Savaşı'ndan sonra inşa edilen Alman milli kimliği gibi, geçmişin dış politika alışkanlıklarından da vazgeçememiştir (Mihkelson, 2003, s.271). Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasında meydana gelen değişim sürecini, çeşitli yapısal dinamik ve süreçlere dayandırmak mümkündür. Bu çerçevede; 1991 – 1994 yılları Sovyetler Birliği'nin resmen feshi olarak anılırken, 1995-1997 yılları Baltık Ülkelerinin NATO üyeliği başvuru sürecinin başlangıcı ve Rusya'nın buna reaksiyon göstermesi olarak değerlendirilmektedir. 1997 yılından bugüne gelen süreçte ise, bölgede ki Atlantik güçlerinin etkinliğini engellemek için Rusya tarafından sert ve yumuşak güce dayalı politik uygulamalar sahne olmuştur. Nihayetinde bugüne gelen süreçte Rusya'nın NATO genişlemesi karşısındaki algısı, kontrol altında tutulmayan bir NATO'nun genişlemesinin kurucu Sovyet coğrafyası üzerinde militarizmi yükselttiği ve bununda yakın çevredeki Rus vatandaşlarının güvenliklerini tehlikeye atacağı endişesidir. (Herd, 1999, s.197).

Öte yandan Rusya'da, 1990-2000 yılları arasındaki süreç içerisinde demokrasiyi kurma ve sürdürülebilir kılma yönünde çabalar söz konusu olmaktadır. Bu çabalar çerçevesinde, SSCB'nin dağılışıyla birlikte içerisine girmiş olduğu kimlik bunalımından kurtulmak isteyen Rusya, komünizmden kalma merkezi planlama kuralları ile Batı Avrupa'nın ekonomik ve siyasal doktrinleri arasında gidip gelmektedir. (Mroz, 1992, s.51). Tüm bunların dış politikaya doğrudan yansımaları söz konusudur. Baltık ülkeleriyle 2000'li yılların başında neoliberal çizgide bir politika

izleyen Rusya, 2004 yılında Baltık ülkelerinin NATO üyesi olmasının ardından realist dış politika çizgisine geri dönüş yapmıştır.

1990'ların hemen başında Gorbaçov ve Reagan döneminde, ABD ve SSCB arasında egemen olan détente (yumuşama) süreci, Rusya'daki liberal reformların yapılmasını hızlandırmıştır (Collins, 1998, s.214). Rus dış politikasını daha iyi anlamak için, bu politikayı şekillendiren içsel dinamiklere hakim olmak gerekmektedir. Söz konusu içsel dinamiklerin başında ise, toplumsal öğeler, kimlik süreçleri ve ekonomi-politik değişimler gelmektedir (Shearman, 2001, s.262).

Rusya'nın, SSCB'nin dağılmasının ardından uluslararası sistemde meydana gelen güç kaybını, yapıcı söylem ve politik uygulamalar geliştirerek liberal temelde tekrardan kazanmaya çalıştığı gözükmemektedir. Öte yandan, Rusya'nın NATO'nun genişlemesi karşısındaki temel karşıtlığı, Avrupa güvenlik yapısının çok farklı aktörler tarafından şekillendirilmek istendiği ve bunun bölge ülkelerini her zaman memnun etmeyeceği savı doğrultusunda şekillenmektedir. Rusya, bu söylemini Bosna – Hersek savaşını örnek göstererek desteklemek çabası içerisindedir (Hall, 1999, s.24).

1990-2000 yılları arasındaki güç dönüşümü sürecinde Rusya'nın dünya üzerindeki jeopolitik konumlanması oldukça değişikliğe uğramıştır. Hali hazırda kurucu Sovyetler Birliği unsurları ve Batı Avrupa'nın parçası olmuş devletlerle bir arada bulunan Rusya Federasyonu, dış politika manevralarında bir önceki yüzyıla oranla rahat davranmamaktadır (Monich, 1995, s.63). Bu gerçeklikten hareketle Putin'in öncesinde Yeltsin ile başlayan Rus dış politikasında Batıcılık yaklaşımı, sık sık gelenekselci dış politika ile paradoksal bir mesele haline gelebilmektedir. Putin, söz konusu paradoksu dış politikada denge yaklaşımı ile yürütmeye çalışmaktadır. Ancak, stratejik çalışmaların önemli bir parçası olan kuvvet-denge unsuru, Rusya'da ağırlıklı olarak geleneksel ve güce dayalı dış politikaya referans yapmaktadır (Sleivyte, 2004, s.73).

1990-2000 yılları arasında Avrupa için SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan en önemli gerçekliklerden biri, Sovyetler Birliği ardılı ülkelerin Avrupa'ya ne şekilde entegre edileceği sorunsalıdır. Öte yandan, Rusya'nın geçmiş dönem emperyal politikalarını devam ettirme riski, Avrupa güvenliğinin öncelikli olarak ilgilenmesi gereken sorunların başında gelmektedir. Ekonomik ve demokratik sürdürülebilirlik çizgisine vakıf olan bir Rusya, Avrupa güvenliği ve Baltıklar için bir sorun teşkil etmezken buna karşılık Baltık bölgesindeki Sovyet nükleer silahlarının ne şekilde değerlendirileceği ikircikli bir sorunsal olarak yer almaktadır (Sweedler, 1991, s.164).

1990-2000 yılları arasında Batı Avrupa, Sovyet nükleer füzelerinin durumu konusunda endişe içerisine düşmüştür. Batı Avrupa'nın söz konusu sorunsal karşısında temel tutumu, bekle gör politikası düzleminde şekillenmiştir. Öncelikli olarak uluslararası ekonomi-politik sistem, sonrasında Baltık bölgesi ve Rusya'da meydana gelen güç değişiminin farkında olan Batı Avrupa toplulukları, güç dengesinin yeni bir politik düzleme oturmasını beklemiştir. Baltık ülkelerinin, Rusya hakimiyetinden çıkmasının ardından Batı Avrupa'dan bu ülkelere gelen destekler büyük oranda artmıştır. Ancak Batı Avrupa'nın bu davranış değişikliği, Baltıkların yaklaşık yarım asırdır göz ardı edildiği gerçeğini değiştirmemektedir (Plakans, 2011, s.404).

b. 1990-2000 yılları arasında Avrupa ve Rusya'da Güvenlik Ortamı

Avrupa, II. Dünya Savaşı'nın ardından üç farklı uluslararası sistem dinamiği çerçevesinde şekillenmiştir. Bunlar; Komünist Avrupa, Avrupa Topluluğu ve Atlantik-Güvenlik Avrupa'sıdır. Komünist Avrupa, Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanı içerisinde yer alan ülkeleri referans göstermektedir. Söz konusu ülkelerin başında gelen Baltıklar yaklaşık yarım asırdır, Batı Avrupa'nın ekonomik ve siyasi dinamiklerinden uzak kalmıştır (Moens, 2007, s.181). Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından Avrupa güvenlik sistemi içerisinde henüz istenen seviyeye ulaşamaması nedeniyle geçmişle birlikte yaşanan güvenlik kaosunun olumsuz perspektifleri gündeme gelebilecektir. Bu çerçevede Baltık denizi, arada kalmış bir bölge olarak nitelendirilmektedir. Almanya'nın birleşmesi, SSCB'nin dağılması ve Baltık Devletlerinin tekrardan bağımsızlıklarını kazanması söz konusu statünün değişmeye başladığının göstergesi konumundadır (Joenniemi, 2001, s.318). Baltık bölgesi, geleneksel realist düşünce çerçevesinde Rusya ve bu ülkenin güvenlik kaygıları ile birlikte anılırken, bölgedeki diğer aktörler de Rusya için güvenliğin doğrudan atıf nesnesi konumundadır. Ancak, uluslararası ilişkilerde güç dengesinde yaşanan değişim, Baltıkları AB açısından bir güvenlik aktörü konumuna getirmiştir.

Öte yandan Baltıklar ve güvenlik ilişkisinin geçmiş yıllarda AB tarafından tam olarak kavranmadığı ifade edilebilecektir. Söz konusu ülkelerin Rusya'dan bağımsızlıkları sonrasında bu ülkelere gösterilen ilgi, geçmişte bu ülkelere karşı eksik olan yaklaşımın telafisini amaçlamaktadır. Güncel şartlarda, Rusya ve ABD-AB arasında yaşanan Füze Kalkanı krizi ve bölgesel güvenlik konuları Baltıkların, Avrupa açısından çok daha öncelikli bir bölge olarak konumlandırılması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. NATO'nun Baltık bölgesi üzerinde geliştirmiş olduğu inisiyatif, Rusya'nın NATO ile olan yakınlaşma programlarını da doğrudan etkilemiştir. Öte yandan Avrupa entegrasyonunu güçlendirme adına en önemli saç ayaklarından biri

olarak değerlendirilen Baltık bölgesi, AB'nin bölgesel güvenlik bağlamında kendi içerisindeki derinleşme süreçlerini güçlendirmektedir.

Soğuk Savaş döneminin nükleer dengeleri çerçevesinde Batı Avrupa için oldukça önem arz eden SSCB güvenlik algılamaları Batı Avrupa'da, Rusya'daki yeni milliyetçi akımın egemenliği ile birlikte yeniden endişe oluşturmaya başlamıştır. NATO'nun Baltık ülkelerini Rusya'nın bu tehditkâr yaklaşımı karşısında güvenlik garantisi altına alma isteği, kuramsal çerçevede Rusya'nın dış politika alışkanlıklarına atıf yapmaktadır. Öte yandan NAT, Baltık ülkelerini güvenlik şemsiyesi altına alarak, bölgesel güvenliğin sağlanabileceğini ifade etmektedir (Bluth, 1994, s.74).

1993 yılında gerçekleştirilen AB Kopenhag Zirvesi, bağımsızlıklarına yeni kavuşan Baltık ülkeleri için serbest pazar ekonomisi, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularında kendilerini geliştirebilmeleri açısından bir fırsat niteliğinde olmuştur. Söz konusu zirvede, orta ve uzun dönemde Baltıklar için projeksiyonlar geliştirilmeye çalışılmış, AB'nin uzun yıllar göz ardı ettiği bu coğrafya ile hızlı bir şekilde bütünleşmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öte yandan, güvenlik hala Baltık bölgesi ve AB için ikircikli bir sorunsal olarak yer almaktadır. 1993 yılından itibaren NATO'nun bölgesel güvenliği sağlama konusundaki görüşleri netleşmeye başlamış, paktın genişleme şeması olgunlaşmıştır. Rusya ise bu gelişmeler karşısındaki tavrını Ağustos sonunda hemen ilan etmiştir (Knudsen, 2007, s.33).

1990'lı yıllarla birlikte kendi rolünü tekrardan tanımlamaya başlayan NATO ile koordineli olarak, Avrupa Birliği de güvenlik kimliği geliştirmeye başlamıştır. Bu kimliğin oluşmasında, Baltık bölgesi güvenliğinde önemli bir role sahip olan Kuzey ülkeleri önde gelmektedir. NATO'nun kendi rolünü tekrardan ifade etme çabaları, işbirliği esasına dayalı güvenlik yaklaşımının gelişmesine olanak tanımıştır. NATO üyesi olmayan üçüncü ülkeler ile, diyalog ve kolektif güvenliğin inşası yönünde atılan adımlar, Avrupa bölgesi ve Atlantik uzantılı güvenliğin yeniden tanımlanması aşamalarıdır. Bu doğrultuda Baltık ülkeleri, NATO'nun bu kimliksel dönüşümünün temel unsurlarından birisi haline gelmiştir.

Öte yandan, 1990-2000 yılları arasında AB ve NATO'nun farklı güvenlik stratejilerini benimsediği gözükmemektedir. 11 Eylül terör saldırıları öncesinde AB içerisinde hakim olan Sosyal Demokrat paradigma, silahlardan arındırılmış bir Avrupa imgelemekteydi. Buna karşın NATO'da, sert güvenlik tedbirlerini savunan bir yaklaşımla birlikte başta ABD olmak üzere, NATO'nun önde gelen karar verici ülkeleri, Avrupa güvenliğinin NATO şemsiyesi altında korunması gerektiğine inanmaktadır. Baltık ülkeleri için her iki seçenek de kabul edilebilir gözükmemle

birlikte, söz konusu problematiğin altında yatan felsefi düşünce ise, Baltık ülkelerinin özgün politika üretebilecek güvenlik ortamına ihtiyaçları olduğu gerçeğidir.

1990-2000 yılları arasında Avrupa'daki konvansiyonel silahlar antlaşmasına göre Rusya ve NATO ilişkileri Baltık ülkeleri düzleminde aşağıdaki öncelikli konulara çözüm getirmeye çalışmış, ikincil konuları ise daha sonraki düzlemde çözmeyi hedeflemiştir (Isakova, 2005, s.53).

1- Litvanya'nın NATO'ya girişinin ardından, Rusya'nın Kaliningrad bölgesine askeri amaçlarla ulaşımı tekrardan ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle Rusya ve Litvanya arasındaki ikili ilişkilerin seyrini önemli ölçüde etkileyecek bu sorunsal, Rusya, NATO ve Litvanya arasında yapılacak görüşmeler ile şekillendirilmesi kararı alınmıştır.

2- Rusya'nın askeri gemilerinin Kaliningrad'a ulaşmasını engelleyecek faktörlerin azaltılması.

3- Bölgesel hava savunma konuları; Baltık ülkelerinden Letonya'nın Rusya ve Belarus'la birlikte daha önce 2000 yılında imzaladığı ortak hava savunma sisteminden, 2002 yılından itibaren geçtiği NATO süreci ile birlikte Kaliningrad ve Baltık bölgesi hava savunmasında konumlanacağı farklı bir pozisyon Rusya ile arasında baş gösterecek temel problemi ifade etmektedir. Her şart içerisinde Kaliningrad bölgesi, operasyonel stratejik kuvvetler ve füze savunma sisteminin en önemli kırılma noktalarından birini oluşturmaktadır.

4- ABD ve NATO arasında yapılan 'Yeni Stratejik Sürdürülebilirlik' anlaşması çerçevesinde Rus uzmanlar, ABD'nin erken uyarı radar sistemlerini sadece Norveç, İngiltere ve Grönland'a değil, ayrıca Letonya'ya da konuşlandırmak istediklerini belirtmektedir. Bu bölgede konuşlanacak füze radarları ve erken önleme sistemleri, Rusya'nın Avrupa Kuzey bölgesinde yer alan Arkhangelsk'den itibaren stratejik füzelerinin bölgedeki hareket kabiliyetini sınırlamaktadır. Bölgedeki bu önemli güvenlik çeperlerinin hassasiyeti yadırganmamalıdır. Özellikle, uzay jeopolitiğinin öneminin hızla arttığı günümüz uluslararası ilişkiler ve güvenlik düzlemi, Baltık bölgesi ve Rusya arasındaki güvenlik ikileminin ne denli kırılgan olduğunu ortaya koymaktadır.

Öte yandan Estonya, Litvanya ve Letonya, Euro Atlantik güvenlik ve işbirliği yapısının parçası olabilmek için bağımsızlıktan bu yana çabalamaktadırlar. Baltık ülkelerinden Litvanya'nın NATO üyelik çabaları 1994 yılına kadar gitmektedir. Öte yandan üç Baltık ülkesi Haziran 1995'te orta vadede AB üyeliği için ortaklık anlaşmaları imzalamışlardır. Süreç içerisindeki AB ve NATO kaynaklı iniş çıkışlara rağmen, Baltık ülkeleri her iki örgüte de üyelik için mücadelelerini büyük bir gayretle sürdürmüşlerdir. AB konusunda Baltık ülkelerini Kuzey ülkeleri ve İngiltere

desteklerken, Fransa Baltık ülkelerinin AB üyeliklerine soğuk bakmıştır. NATO konusunda ise, Almanya'nın karşı çıkmasına rağmen ABD'nin büyük desteği ile birlikte Baltık ülkelerinin pakta dahil olması çok zor olmadan gerçekleşmiştir.

Rusya, Baltık ülkelerinin 1997 yılında gündeme gelen NATO üyeliklerine açıkça karşı çıkmış ve bunun olmasını engellemiştir. Rusya, bu karşı çıkışını "bloksuz alan" temeline oturtarak, Baltık bölgesinde hiçbir gücün egemen olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Çok açık olarak gözükmemektedir ki, bu yaklaşımıyla Rusya, bölgenin mirasını kimseye açmak istememektedir (Knudsen, 2007, s.181). Buna ek olarak Rusya, Avrupa güvenliğinin sürdürülebilir bir çizgide devam etmesinde oldukça önemli bir aktördür. Doğu Avrupa, Orta Doğu, Orta Asya ve Kuzey Doğu Asya'nın en önemli güvenlik öznelerinden biri olan Rusya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyesi olması nedeniyle de Avrupa güvenliğini ilgilendiren konularda, doğrudan politikalar izleyebilmektedir. Öte yandan tüm bu realist paradigma dinamiklerine ek olarak, son yıllarda artan önemiyle de birlikte dünyanın en büyük doğal gaz ve enerji arz kaynaklarından birine sahip olan Rusya, Avrupa güvenliğinde liberal yaklaşımı da ön plana çıkartabilmektedir (Danilov, 2007, s.136). Tüm bu süreçler çerçevesinde Rusya'nın AB ile ilişkilerini birçok boyutta derinleştirilmesi oldukça anlamlı gözükmemektedir. Rusya Federasyonu'nun orta vadeli (2000-10) Avrupa Birliği stratejisi bu ilişkilerin güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Rusya, tüm bu girişimlerini NATO'yu Avrupa'da dengeleme ve son yıllarda kaybettiği güvenlik eksenli rekabetçiliğini tekrardan kazanma adına gerçekleştirmektedir.

Avrupa Birliği'nin 1991 yılından itibaren Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile imzalamaya başladığı ve taraflar arasındaki ilişkilerin çerçevesini çizen Avrupa Anlaşmaları⁴⁰ söz konusudur. Avrupa anlaşmaları, imzacı taraflar arasında serbest ticaret alanı oluşturulması, hukuki yakınlaşmanın sağlanması, imzacı devletin topluluk programında yer alması ve siyasal diyalog ile ilgili kısımlar dışında, tüm benzer konularda daha önce Malta ve Güney Kıbrıs ile Avrupa Topluluğu arasında yapılan Ortaklık Anlaşmalarına⁴¹ benzemektedir (Hatipoğlu, 2006, s.177).

Avrupa coğrafyası içerisinde kimliksel temelde meydana gelen coğrafi tartışmaların başında Kimler Orta Avrupalı? Kimler Doğu Avrupalı? soruları gelmektedir. Özellikle siyasal kültüre, otoritarizm, anti-liberal politikalar ve topraksalcılık gibi unsurları katan devletçi anlayışın, SSCB'nin kontrolü altında bulunan Doğu Avrupa coğrafyasında daha belirgin olduğu gözükmemektedir. Orta

⁴⁰ Baltık Ülkeleri ile yapılan anlaşmaların tarihleri ise şöyledir; Estonya-Haziran 1995, Şubat 1998 Litvanya- Haziran 1995, Şubat 1998, Letonya-Haziran 1995, Şubat 1998.

⁴¹ Malta- Aralık 1970, Nisan 1971, Güney Kıbrıs- Aralık 1972, Haziran 1993.

Avrupa coğrafyasında nispeten daha ön planda olan bütünleşik devlet yapıları, ekonomik ve liberal anlayışlar, Doğu Avrupa temelinde yerlerini, toprak bütünlüğü, azınlık hakları ve merkezi ekonomi yaklaşımına bırakmaktadır. Bu noktada değerlendirildiğinde doksanlı yıllar, Orta ile Doğu Avrupa coğrafyalarının Batı ile bütünleşme sürecinde dönüşüm çabalarının, gerçekte bu yaklaşım farklılığından kaynaklandığını göstermiştir (Büyükkakıncı, 2006, s.142).

Öte yandan Doğu Avrupa terimi, coğrafi, tarihi, kültürel ve siyasi faktörlerin bir karışımı olarak bir coğrafi bölgeyi, Avrupa'nın kalanından ayırmak için kullanılmaktadır. Coğrafya açısından bu terim, Rusya ve Almanya arasında yer alan küçük devletleri, yani Baltıkları ifade etmektedir. Siyasi açıdan ele alındığında ise Doğu Avrupa, Almaya ile Rusya arasında yer alan ve bu iki ülkenin doğrudan etki alanına girmiş ülkeler olarak tanımlanmaktadır (Obradović, 2006, s.51).

Doğu Avrupa'da komünizmin çöküşü sadece komünizm karşıtlığını değil, Rus karşıtlığını da içeren bir hareketin sonucudur. Doğu Avrupa'da ve Rusya'da milliyetçiliğin yükselişi, komünizmin çöküşüyle belirli noktalarda paralellik göstermektedir. Doğu Avrupa'da komünizm Sovyet hakimiyeti olarak yaşanmıştır. Doğu Avrupa'nın ilk bağımsızlık ateşini yakan Baltık ülkelerinde ise bu hakimiyet politikasının tarihsel süreçteki seyri ve gelişimi ilgili bölümlerde teorik zeminle birlikte ele alınmıştır. Bu hakimiyet yaklaşımı, Rusya'nın devletin kimliksel temelinde ön plana çıkarttığı sistemli politikalar bütünüdür (Lovell, 2006, s.40).

Doğu Bloğu içerisindeki devrim hareketleri ve 1989 sonrası oluşan yeni yapı, öncelikli olarak Avrupa kimliğini güvenlik ve özgürlük temelinde yeniden şekillendirmiştir. Özellikle, Baltık ülkelerinin öncülüğünde başlayan bağımsızlık hareketinin felsefi alt yapısında, uzun yıllardır realist paradigmanın devlet yönetimi yansıması altında ezilen topluluklar, liberal, kapitalist yaşam tarzının benimsenmesiyle birçok sorunun sona ereceğine inanmışlardır. Bu inanç, Doğu Avrupa halklarının kimliksel mücadelesinde büyük bir itici güç konumunda olmuştur. Avrupalı olabilmek için yaklaşık kırk yıl boyunca SSCB baskısı altında yaşayan Baltıklar, AB üyeliğinin kendilerine verilmesi gereken bir hak olduğuna inanmışlardır (Karadeli, 2006, s.32).

Öte yandan Estonya, Litvanya ve Letonya arasındaki dayanışma geniş bir çerçeveye dayanmaktadır. Bu ülkeler Avrupa'nın merkez dışında yer alan coğrafyalarına karşın, Avrupa kıtasını rahatsız eden güvenlik koridorunu açıkta bırakmaktadırlar. Bu üç ülke Avrupa güvenliğinin en kırılgan halkalarından birini oluşturmaktadır. Buradan hareketle, 2004 yılındaki Avrupa Birliği'nin genişlemesinin felsefi arka planında güvenlik gerekçesi bulunmaktadır. Avrupa Birliği, bölgenin bu ihtiyacını görmezden gelmemiştir (Rasmussen, 2004, s.154).

Öte yandan Avrupa Birliği'nin, Baltık ülkelerinin enerji ve güvenlik konularında ki önemine varması ve bunun AB'ye getirdiği enerji bağımlılığı sorunsalının fark edilmesi sonucu, Baltık ülkeleri vatandaşları tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar, Batı Avrupa ile arasındaki köprü konumunu sağlamlaştırmıştır. Bu fırsat, tarihsel süreç içerisinde bağımsız politikalar üretememiş olan Baltık Cumhuriyetleri için ulusal kimliğini kazanma çerçevesinde yeniden yükseliş süreci olarak ifade edilebilmektedir. Rus enerji sektörü, Baltık devletlerini iki farklı noktadan etkilemektedir. Bunlar; Enerji güvenliğine dayalı yumuşak güvenlik tehdidi ile yorgun ve eski enerji nakil hatları, ihracata yönelik finansal zayıflık ile AB'nin Rus enerjisine bağımlı kalmasıdır.

Avrupa düşünce sistematigi içerisinde, geçmiş birikimlerin önemi oldukça yüksektir. Klasik Batı Avrupası, kartezyen düşünce sistematiginde geliştirdiği bu yaklaşımı, Rusya'nın yüzlerce yıldır imparatorluk geçmişiyle yaşanan mücadeleye dayandırmakta ve gelecek projeksiyonlarında bu değerlendirmeleri belirli ölçülerde rehber edinmektedir (Onken, 2007, s.44). NATO'nun Avrupa güvenliğindeki rolü yüksek olmakla birlikte, AB'nin NATO'nun doğrudan müdahale alanı olarak görülmesi tutarlı bir yaklaşım değildir. SSCB'nin büyük askeri varlığı ve beklenmedik tutumları karşısında Avrupa'nın en önemli koruyucusu olan NATO, bu tehdit algılamasının değişmesinin ardından yeni konseptlere bir an önce geçiş yapmalıdır (Bobbitt, Stromseth, Evans, Scheffer ve diğerleri, 1991, s.286).

Avrupa'da hakim olan görüşe göre, artık eski Avrupa yoktur ve bölgenin hem güvenlik hem de dış politika paradigmaları ciddi ölçeklerde değişmektedir. NATO'nun söz konusu şartlar altında Avrupa ve yakın coğrafyada etkili olabilmesi için yeni bir kimlik tanımlaması gerekmektedir. Söz konusu söylemler, NATO'nun *Yeni Stratejik Konseptini* oluşturma çabalarının bir parçası konumundadır. Bunun aksi durumda, NATO'nun imkan ve kabiliyetlerinin Gürcistan olayında açıkça test edildiğini ve başarısızlıkla sonuçlandığını görebilmek mümkündür (Baltic Security & Defence Review, 2009, s.161).

Buna ek olarak Avrupa bölgesinin kırılgan güvenlik ortamı devam etmektedir. Bu çerçevede NATO'nun Avrupa güvenliğindeki rolü hatırı sayılır bir ölçüde önemlidir. NATO ile birlikte ABD'nin Avrupa güvenlik ve istikrar ortamını oluşturma adına vermiş olduğu destek oldukça öne çıkmaktadır ve AB'nin de bu desteğe ihtiyacı vardır. NATO üyesi büyük ülkeler, bünyelerine yeni katılan Baltık ülkelerini, NATO'nun misyonunu yetine getirebilme adına, eş güdüm ve benzer güç parametrelerine sahip olmak için geliştirmektedir (Baltic Security & Defence Review, 2010, s.5).

Baltık  lkelerinin 2004 yılında AB  yesi olmaları, AB için yeni bir sürecin başlangıcı olmakla birlikte, yakınl  an Rusya-AB ilişkileri için de bir paradoks oluşturmaktadır (Nielsen, 2007, s.9). Baltık  lkelerinin, kendilerini Batı Avrupa'nın bir parçası haline getirme çabaları hiç durmadan devam etmektedir (The Economist, 2006, s.2). Rusya, Baltık  lkelerinin AB'ye girmesine herhangi bir olumsuz pencereden yakla mamı , süreci Baltık  lkeleri ile ticaret ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi açısından yapıcı bir unsur olarak ele almıştır (Karabeshkin ve Spechler, 2007, s.308).

Avrupa'da NATO'nun genişlemesini savunan grupların temel argümanları, paktın geni ledi i bölgelerde Avrupa demokrasisinin de geni ledi i, genişlemeye dahil olan devletlerin Rusya baskısından kurtulduğu ve bu devletlerin sınır problemlerini daha rahat çözmeye ba ladıklarıdır (Reiter, 2001, s.41). Baltık  lkelerinin NATO'ya  ye olmasına, İttifakın Avrupa güvenliği ekseninde derinleşmesi olarak bakılmıştır. Ancak buna karşın Avrupa'da, Baltık  lkelerinin yeterli kapasitede olmadığı için NATO'ya alınmaması gerekliliği söylemi geliştirilmiştir (Kramer, 2002, s.732).

Avrupa Birliği'nin Rusya'nın sınırları doğrultusunda genişlemesi, AB ve Rusya arasındaki ilişkilerin tansiyonunu yükseltmiştir. Öte yandan Rusya'nın, liberal paradigma çerçevesinde AB ile ilişkilerini enerji dağıtımı temelinde s rd rd  u, yeni enerji yatırımları gerçekleştirdiği ve AB ile enerji bağımlılığı realitesi temelinde ilişkilerini yürütmeye çalıştığı gözükmektedir (Ludvig, 2005, s.87). AB'nin Baltıkları bünyesine katmasının altında yatan nedenlerden birisi AB'nin bölgede NATO  yesi olmayan devletlerle herhangi bir çatışma durumu yaşamak istememesidir. Öte yandan askeri gereklilikler, bölgenin Rusya karşısında muhafazası açısından doğrudan önem taşımaktadır (Croft, 2002, s.100).

c. Baltık  lkelerinin NATO  yelikleri

1991 yılında Rusya'da gelişim gösteren özgürlükçü akımlar çerçevesinde Moskova sokaklarında Baltık ülkelerine ait bayraklar gururla dalgalandırılırken, 2000'li yıllarda Baltık  lkelerinin Rusya'nın önemli kar ıtlarından birisi olduğu göze çarpmaktadır. Öte yandan söz konusu ülkeler ile Rusya arasındaki farklılığı dinsel temele de oturtmak mümkündür. Ortodoks olan Rusya karşısında, Baltık  lkelerinin büyük çoğunluğu Katolik'tir. Buna ek olarak, 1940 yılında Baltık  lkeleri ba ımsızlı ı gündeme geldiği esnada, yapılan gizli anlaşmalar ile ba ımsızlıkları ellerinden alınan Baltıklar, Rusya'ya karşı duruşu inşa etmeye ba lamı lardır.

Baltık  lkelerinin ba ımsızlı ı sonrasında Rusya'nın bu ülkeleri uluslararası arenada tecrit etmeye çalıştığı gözükmektedir. Rusya'nın SSCB'nin da ılı ı

sonrasında dış politikasını şekillendiren öğelerin ise aşağıdaki faktörler olduğu değerlendirilmektedir (Mihkelson, 2003, s.273);

- i. Baltık ülkelerinin uzun yıllar SSCB hakimiyetinde yer alması,
- ii. Tarihin farklı algılamaları ve bilişsel dinamikleri,
- iii. Özellikle Estonya ve Litvanya’da yaşayan geniş Rus toplulukları,
- iv. Kaliningrad bölgesine ilişkin Baltık ülkelerinin yaklaşımı,
- v. Batı ve Rusya arasında süre giden çatışma ortamı,

Baltık ülkeleri, Rusya tarafından I. Peter döneminden bu yana Rusya’nın Batıya çıkış kapısı ve Avrupa’yı denetleme noktası olarak değerlendirilirken, Baltıklar, Rusya’nın BDT’ye üyelik önerisini reddetmiştir. Baltıklar için Rusya her zaman saldırgan ve yıkıcıdır. Öte yandan Rusya için Baltık bağımsızlığını kabul etmek en zor gerçekliklerden birisidir. NATO üyelikleriyle birlikte Baltıklar, Avrupa’nın stratejik önceliklerinin de en önemli parçası haline gelmiştir (Ham, 1995, s.8).

Baltıklar, 1994 yılında NATO’ya üyeliklerini en kısa zaman içerisinde gerçekleştirmek için talepte bulunurken, NATO’nun Barış İçin Ortaklı Projesi (BİO)’nin ilk imzacılarından olmuşlardır. Litvanya’nın söz konusu programın uygulamasında öne çıktığı ve NATO’nun kara ve deniz unsurlarının yer aldığı tatbikatlarda aktif bir rol oynadığı gözükmemektedir. Baltık ülkeleri, BİO projesinin üyelik öncesi önemine vakıf olarak söz konusu politikalarını şekillendirmişlerdir (Ham, 1995, s.4).

Baltık bölgesine yönelik Rusya kaynaklı güvenlik risklerinin varlığını tek bir ülke değil, tüm Baltık ülkeleri ortak olarak yaşamaktadır (Budryte, 2005, s.40). Söz konusu kaygının altında yatan en büyük neden, hakimiyet esaslı Rus dış politikası ve bunun güncel realist kuram destekli uygulamalarıdır. Öte yandan Baltık üçlüsünün tarihi ve coğrafi pozisyonuna bakıldığında, Rusya’nın bu ülkelere yönelik kasıtlı bir saldırı olasılığı görülebilmektedir. Fakat günümüz Rus ordusu ve eski Sovyet ordusunun küçülmüş bir konumundadır. Bu nedenle Rusya’nın niteliksel olduğu kadar niceliksel olarak, geleneksel yöntemlerle hakimiyet politikasını sürdürmesi çok mümkün gözükmemektedir (Dalsjö, 1999, s.1).

Rusya’nın Baltıklar konusunda yaşadığı deneyim diğer benzerlerinden farklılıklar taşımaktadır. Baltıklar ve Balkanlar’da meydana gelen çatışmalar ve sınır problemleri birbirinden ayrıdır (Sorensen, 1990, s.2). Rusya’nın bu iki problem karşısındaki tutumu farklılık oluşturmaktadır. Baltık ülkeleri SSCB döneminde yaklaşık 50 yıldan fazladır hakimiyet altında kalmış, bağımsızlıkları sonrası

uluslararası sisteme eklemlenme çabası içerisine yoğun bir şekilde girmişlerdir (Mantenieks, 1990, s.169).

Baltık ülkelerinin bağımsızlığının ardından, ABD'nin bu ülkelere açıkça destek verdiği gözükmemektedir. Clinton dönemine denk gelen süre zarfı içerisinde, Baltıklar ABD'nin temel dış politika stratejisi olan, SSCB ardılı coğrafyada egemen olma çabasının en önemli araçlarından birisi olmuştur. Baltıklara bir diğer destekte, daha önce AB üyesi olmuş Danimarka, İsveç ve Norveç'ten gelmiştir. XX. yüzyıl boyunca ağırlıklı olarak tarafsızlık temalı dış politika stratejisi izleyen söz konusu üç Baltık ülkesi, yakın çevrelerinde sürdürülebilir bir Baltık coğrafyası arzulamaktadırlar. Bu yönüyle AB'nin Baltık bölgesindeki genişlemesi, bölgesel güvenlik, ekonomik gereklilikler ve Rusya faktörü temeline oturmaktadır (Pabriks ve Purs 2002, s. 144).

2002 yılında yapılan NATO zirvesi sonucu çıkan kararlar, yeni üyelerin katılımını bir zaman programı dahiline oturtmuştur. Baltık ülkelerinin NATO'ya katılım protokolünün ve üyelik sürecinin 2004 yılı NATO zirvesi öncesinde hazır hale getirilmesi kararlaştırılmıştır. 2002 yılında, Rusya Federasyonu Konseyi Savunma ve Güvenlik komitesi başkanı, senatör Viktor Ozerov, NATO'nun Baltıklar ile olan ilişkilerini, Rusya için beklenmedik bir gelişme olarak tanımlamakta ve güvenlik algılarının bölge üzerinde yeniden kurgulandığını ifade etmektedir. 2002 yılında gerçekleştirilen Prag zirvesinde bu konunun çözüldüğünü ifade etmek mümkün değildir. Çözülmemiş konuların başında, Baltık bölgesindeki silahların kontrolü, genişleyen NATO gündemi ve Baltıkların yeni güvenlik statüsü ile Kaliningrad'da konuşlu operasyonel silahlar gelmektedir. 11 Kasım 2002 tarihinde Başkan Putin Brüksel'deki NATO karargahında dönemin NATO Genel Sekreteri Lord Robertson ile yaptığı görüşmede Baltıkların pakta üye yapılma amacıyla ilgili şu yorumda bulunmuştur; "Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşmasını imzalamamış Baltık Devletlerinin NATO'ya üyelik durumları, umuyoruz ki paktın Euro-Atlantik bölgesindeki askeri ve stratejik konumunu Rusya aleyhine genişletmez, bunun olması durumunda Rusya'nın NATO ve Baltık ülkeleri ilişkilerinin kökünden değişeceği ortadadır" (Isakova, 2005, s.48).

Baltık ülkelerinin NATO üyelikleri Rusya'dan kaynaklanan birçok problemin de habercisi olmuştur. Rusya'nın savunma ve güvenlik temalı politikalarının Avrupa güvenliği ve Atlantik yansımaları bağlamında sorunsal konumuna oturan bu gelişme, sınır kontrolü başta olmak üzere ülkenin birçok güvenlik politikasının revize edilmesi gerektiği sonucunu doğurmuştur. 2004 yılında liberal paradigma temelli Rus dış politikası, belirli aralıklarla Baltık ülkeleri ile arasındaki diyalog zeminini geliştirmeye çalışmıştır.

2003 yılında Rusya Devlet Duma'sı ve NATO parlamenter komiteleri arasında ikili ilişkileri geliştirme adına yapılan girişimler 2002 yılında yapılan Ortak Roma Deklarasyonunu geliştirmeye yöneliktir. Bu doğrultuda, Rusya'nın ikili ilişkileri derinleştirmek istediği alanların başında kriz yönetimi konusu gelmektedir. Roma Deklarasyonunun öncelikli maddesi haline gelen danışma mekanizmasının kurulması hususu da kriz yönetimini, ülkeler arasında eş güdüm çerçevesinde gerçekleştirme amacını taşımaktadır.

Baltık ülkelerinin NATO'ya üyelikleri öncesinde, Kuzey Atlantik Paktı ve söz konusu ülkeler arasında Üyelik Eylem Planına göre hareket etme konusunda mutabakata varılmıştır. Bu noktadan hareketle, Paktın imkan ve kabiliyetlerinin Baltık ülkelerinin eklenmesiyle birlikte, genişleyebileceği düşünülmüştür. Bir diğer anlamıyla, üyelik öncesi atılacak adımlarla yerel ve dış silahlı kuvvetlerin, güvenlik kaynaklarının bölgede artış göstermesi ve NATO'ya üyelik öncesi sürecin gerektirdikleri arasındadır. Rusya, buna ek olarak Avrupa'nın toplam yedi ülkesinde konuşlu bulunan taktik nükleer füzelerin ve Baltık bölgesine NATO üyeliği sonrası taşınacak füzelerin Rus sınırlarını tehdit ettiğini açıkça ifade etmekte ve gerektiği takdirde bunlara karşı önlemini alabileceğini vurgulamaktadır. NATO ve Rusya arasında taktik nükleer füzeler arasında bir anlaşma bulunmaması durumu, Rusya'yı oldukça gergin bir konuma sokabilmektedir (Isakova, 2005, s.50).

NATO'nun Baltık ülkelerini bünyesine almasının ardından söz konusu Doğu Avrupa bölgesinde güvenlik ikileminin derecesi yükselmektedir. Rusya ve NATO güçleri arasında doğrudan hedef bölgesi haline gelen Baltıklar, NATO güçlerinin Rus sınırına bu denli yakın olduğu tek bölge statüsünü kazanmıştır. Öte yandan, Baltıklarda konuşlanan NATO füzelerinin Moskova'ya ulaşması ise yaklaşık 3-4 dakika içerisinde mümkün olabilmektedir. Söz konusu durum, Rusya silahlı kuvvetlerinin Baltık bölgesindeki teyakkuz durumunu sürekli güncel tutmaktadır. Buna ek olarak NATO'nun V. Maddesi gereği, herhangi bir NATO üyesi ülkeye karşı yapılacak bir saldırının, paktın tümüne yapılmış sayılacağı, Rusya'nın güvenlik algısını yükselten önemli unsurların başında gelmektedir.

Rusya'nın NATO ile ilişkilerinde 1997 yılında gerçekleştirmiş olduğu işbirliği sürecinin başlaması bile, NATO'nun Baltık bölgesi istikametinde yayılmasının Rusya tarafından sıcak karşılanmamasına engel olamamıştır. Rusya, Baltıklar üzerine kurguladığı stratejik çıkarlarını, tarihsel geçmişindeki bölge hakimiyeti ve büyük devlet olma kimliği üzerinden devam ettirmektedir (Isakova, 2005, s.34). Rusya'nın çeşitli dönemlerde liberal paradigmaya dayalı NATO ile işbirliği ve karşılıklı ilişkileri derinleştirme çabaları söz konusu olmakla birlikte, ülkenin Baltık politikası

konusunda, kesinlikle katı realizmden esnek realizme atıfta bulunmadığı gözükmetedir.

David Campbell'in, *Writing Security (Güvenliği Yazmak)* eserinde ortaya koyduğu gibi, ABD'li yetkililerin Soğuk Savaş yıllarında SSCB'ni Amerikan değerlerine ve ulusal güvenliğine yönelik varoluşsal bir tehdit olarak temsil etmeleri, hem ABD'nin güvensizliklerini (yayılmacı Sovyet tehdidi) hem de kimliğini (barışçıl, demokratik vb.) inşa ve idame ettirmiştir. Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte, SSCB'nin yerine başka güvensizlikler geçmiş ve ABD söyleminde varoluşsal tehdit imgesi devam etmiştir (Bilgin, 2006, s.198). ABD için söz konusu tehdit paradigmasını oluşturan konulardan birisini de Orta ve Doğu Avrupa'ya konuşlandırılacak füze kalkını oluşturmaktadır. NATO ve AB'nin iç içe geçmiş güvenlik sistemlerinde, öncelikli olarak AB'nin Rusya tarafından oluşabilecek herhangi bir saldırıdan korunması, akabinde de ABD kıyılarını Rus füzelerine karşı korumak amacıyla oluşturulan koruma mekanizması ABD-NATO ve Rusya arasında güvenlik ikileminin Baltık bölgesi ve etrafında yükselerek devam ettiğinin göstergesidir.

Moskova'yı, Baltık ülkelerinin NATO üyelikleri konusunda rahatsız eden konuların başında söz konusu ülkelerin silahsızlanma antlaşmasına katılmaması gelmektedir. Moskova'nın bu çerçevedeki NATO'nun Baltık hava sahasını kullanması konusuna itirazlarına karşılık, NATO söz konusu hava sahasının aynı zamanda NATO'ya da ait olduğunu ifade etmektedir (Kamalov, 2008, s.48). Estonya, Litvanya ve Letonya'nın NATO ve AB üyelik süreci, bu ülkelerin kendi çıkarlarına erişebilme yetisini sağlamlaştırma ve üzerlerindeki ekonomi-politik etkiyi kırmaları adına önem arz eden bir süreçtir. Sovyetler Birliği 1990 yılında kabul ettiği Baltık ülkelerinin güvenliğinin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından sağlanacağı ilkesinden uzaklaşıp, söz konusu ülkelerin güvenliğinden NATO'nun ön planda olacağı yaklaşımı sert bir dille reddetmiştir. Buna karşın Baltık ülkeleri topraklarının güvenlik garantörleri olarak, NATO'daki ön plana çıkan tutumundan dolayı ABD'yi sorumlu görmektedirler (Moll, 2004, s.65). NATO'nun genişlemesi tartışmaları bölgedeki güvenliğin yeniden tanımlanması konusunu gündeme getirmektedir. Buna ilave olarak bölgesel güvenliğin yeniden tanımlanması Baltık bölgesi güvenliğinin Kim? ve Ne? Tarafından sağlanacağı sorunsalını da gündeme getirmektedir (VanDever ve Dabelko, 1999, s.222). Bu sorular güvenlik teorisinin temel atf nesneleridir.

Öte yandan Rusya'daki siyasi partilerin hemen hepsi NATO'nun genişleme sürecini, Rusya'ya karşı bir tehdit olarak değerlendirmektedir. 1998 yılından beri Rus dış politikası analistleri, Baltık Ülkelerinin NATO'ya dâhil olma süreci hakkında yorumlarda bulunmaktadır. Bu ülkelerin NATO üyesi olmaları durumu, Rusya'nın

Baltık coğrafyasında sahip olduğu stratejik çıkarların Batılı liderler tarafından görmezden gelindiğinin göstergesi konumundadır (Black, 1999, s.250). NATO'nun 2004 yılındaki yeni sınırlara doğru genişlemesi, periferide Baltıklar ve Avrupa üzerinde oluşacak tehdit algılamalarını ve tüm siyasi konuları yeniden şekillendirmiştir. Avrupalılara göre, Ruslar bu genişlemeden rahatsız olmaktadır. Öte yandan Rusları ise, dünyanın çeşitli noktalarında ekonomi-politik liderliğin ABD'nin eline geçmesinden bir hayli rahatsız etmektedir (Clemmesen, 2003, s.11).

Diğer taraftan Baltık bölgesinde ki NATO varlığı, İskandinav  lkelerinden Danimarka ve İsveç için yapıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Baltıklar, İskandinav  lkeleri tarafından 1960 ve 1970'lerin gözetim altındaki bir bölgesi olmaktan öteye geçerek, ortak stratejik çıkar ve siyasi sürdürülebilirliğin parçası olarak değerlendirilmektedir (Agrell, 1986, s.46). NATO, Avrupa güvenliğinin sağlanması noktasında da büyük rol üstlenmektedir. Bölge  lkelerinin tarihsel süreçte Rus yayılcılığı karşısındaki tutumu değerlendirildiğinde, NATO'nun bölgede konuşlanması, bölge ülkeleri için güvenlik ikileminin pozitif yönde gelişeceğini göstermektedir.

1990'lı yılların ortasında Yeltsin'in görev yaptığı süre boyunca, Baltık  lkelerinin NATO  yelikleri gibi bir tehdidin Rusya'nın çıkarlarına oldukça aykırı ve kabul edilemez bir nitelikte olduğunu vurgulanmaktadır. Onay, eserinde üst düzey Rus bir yetkilinin açıklamasına dayanarak referans gösterdiği (The Guardian Weekly, 1996) beyanatta Rusların Baltık  lkelerinin NATO  yelik sürecine nasıl baktığını şu şekilde ifade etmektedir; "Sovyetler Birliği'nin Küba'ya füze yerleştirmesinin Washington yönetimi için ne denli tahrik edici olduğu hala hatırlardadır. Baltık Cumhuriyetleri'nin de NATO'ya alınması fikri bizim için aynı derecede tahrik edicidir. şöyle ki, Polonya ve Macaristan'ın NATO'ya alınması 'Soğuk Barışı', ancak Baltık  lkelerinin NATO'ya alınması 'savaşı' başlatır" ifadesine yer verilmektedir (Onay, 2008, s.195).

Baltık  lkelerinin NATO  yesi olmalarına karşın Kaliningrad'ın statüsü konusundaki belirsizlik ise halen devam etmektedir. Batı, bu konuda sessizliğini sürdürmektedir. şurası gerçektir ki Rusya, Baltık devletleri üzerinde nüfuz kurma çabası içerisindedir. Bu, Rusya'nın  ye olmadığı askeri bir ittifaka bu devletlerin katılımını veto üzerine kuruludur (Lieven, 1996, s.175). Kaliningrad, Atina, Sofya ve Bükreş'ten çok daha batıda, Avrupa'nın kalbinde yer almaktadır. NATO  yesi ülkeler ile AB  yesi ülkelere sınır durumundadır.

Özellikle, NATO'nun kuzey eksenindeki Baltık ülkelerini ittifaka dâhil kılması, halen Rusya ile güvenlik sorunlarını çözememiş bu bölgenin NATO'nun IV. Maddesi kapsamına alınması sonucu, Kaliningrad bölgesi de izole edilmiş ve Rus çıkarları

bölgede zedelenmiştir. NATO'nun genişlemesi Rusya'nın Avrupa'daki çalışmalarını provoke etmektedir (Caşın, 2006, s.368, Maslov, 1998, s.7-33'den alıntı). Baltık ülkelerinin güvenlik ihtiyacı 2004 yılının ardından iki farklı şemsiye altında karşılanmıştır. Bunlardan NATO ile Atlantik paktının bir parçası haline gelen Baltık ülkeleri, siyasi yelpazede de Avrupa Birliği'nin bir parçası haline gelerek, Rusya'dan yüzyıllardır duyduğu korku ve güvensizlik sendromunu aşma yoluna gitmişlerdir (The Economist, 2006).

Uluslararası kurumlar, ülkeler arasındaki ilişkilerin korelasyonunda doğrudan değişken konumunda yer alabilmektedirler. Örneğin, NATO üyelikleri öncesi ve sonrasında Baltık ülkelerinin Rusya ile ilişkileri büyük oranda değişikliğe uğramıştır. Sosyal ve siyasal bir gerçeklik boyutuna kavuşan NATO'nun genişlemesi, Rus dış politikasındaki dönüşümün temel parametresidir (Stefanova, 2002, s.162). Baltık ülkelerinin NATO ile yakınlaşması bağımsızlıklarının henüz öncesinde gerçekleşmiştir. SSCB yönetiminin Baltık ülkelerinin bu talebine karşı sert tavrı, Batı tarafından Moskova'nın yalnızlaştırılması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Ancak söz konusu süreç, 2001 yılında detante dönemi yaşarken, 2004 yılındaki Baltık ülkelerinin NATO üyelikleri sonrasında çok daha farklı bir boyuta ulaşmıştır. Nihai olarak, NATO'nun tarihsel süreçteki Ruslar dışarıda tutulmalı misyonu karşısında Rusya, NATO'nun her genişleme dalgasının ardından güvenlik algısını yükseltmektedir (Kramer, 2002, s.731).

Baltık ülkelerinin NATO üyelikleri sonrasında, bölgede güvenliğin hangi model üzerinden sağlanması gerektiğine ilişkin tartışmalar başlamıştır. Bölgesel güvenliğin NATO'nun genel uygulamaları çerçevesinde mi sağlanacağı? Yoksa Baltıklar bölgesinde, Rus sınırından kaynaklanan farklı bir güvenlik uygulamasına mı gidileceği? Merak edilmektedir (Clemmesen, 2000, s.15). Baltık ülkelerinin NATO üyesi olmasının Rus dış politikasında meydana getirdiği ideolojik kırılma, Rusya'nın dış politikasının dönüşüm sürecini ön plana çıkartmıştır. Öte yandan, Asya bölgesinde ABD'nin gittikçe güçlü bir yapıya bürünmesi Rusya'nın dış politik manevra alanlarının daralması anlamına da gelmektedir (Clemmesen, 2003, s.11).

Baltık ülkelerinin NATO üyelikleri, Rusya'nın kırmızı çizgilerinin ihlali manasına gelirken, Rus dış politikasının söz konusu süreç sonrasında liberal paradigmadan realist paradigmaya geçiş yaptığı gözlemlenmektedir. Baltık ülkelerinin NATO'ya dahil olma sürecini oldukça önemseyen Batı Avrupa, NATO'nun Rusya'ya karşı öncelikli misyonunu yerine getirebilme adına, pakta destek sağlamıştır (Malksoo, 2004, s.290). Avrupa'da güvenliğin belirsiz durumu sürüp giderken, Baltık ülkelerinin NATO'ya üye olmaları, NATO'nun AB güvenliğindeki rolünü de bir kez daha ön plana çıkartmıştır. NATO'nun söz konusu rolü, ABD'nin Avrupa güvenliğinde ki

ilgisini ortaya koyma adına iyi bir örnek teşkil etmektedir. Öte yandan, Avrupa'nın da NATO güvenlik şemsiyesine, özellikle Doğu Avrupa bölgesinde ihtiyacı bulunmaktadır. Rus dış politikasında 2004 yılından sonra yaşanan paradigma dönüşümü bu ihtiyacı ortaya koyar niteliktedir (Baltic Security and Defence Review, 2010, s.5).

Mevcut gerçeklikle birlikte, Baltık bölgesi XX. yüzyıl boyunca da bölgenin iç ve dış dinamiklerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. İçsel dinamikler güvenlik ve Baltık ülkelerinin sürdürülebilirliği ile ilgili iken, dış dinamikler bölgenin ABD ve SSCB arasında dünya egemenlik kuramının bir parçası haline gelmesiyle doğrudan alakalıdır. Ancak SSCB'nin 1990'ların başında dağılmasıyla birlikte, Baltık bölgesinin askeri unsurları barındırma kapasitesi azalırken Rusya için taşıdığı önem hiç değişmeden devam etmiştir (Palosaari ve Möller, 2004, s.255).

Avrupa'nın uzun yıllar Baltık bölgesini göz ardı etmesi, söz konusu güvenliğin görelî yapısını ortaya koymaktadır. NATO'nun genişlemesiyle birlikte, Rusya'nın dış politika paradigmalarını keskin bir şekilde etkileyen Baltık bölgesinde Kaliningrad'ın Rusya tarafından tekrar nükleer silahlarla desteklenmesi sonucunun ortaya çıkabileceği, Rusya tarafından sıklıkla vurgulanmaktadır (Browning ve Joenniemi, 2011, s.234). Baltık ülkelerinin NATO üyesi olmasıyla birlikte Rusya'nın tarihsel süreçteki dış politikası ilk olarak kimlik, sonrasında jeopolitik imaj ve ortak kültürel değerler ekseninde başlıca değişikliklere uğramıştır. Büyük İmparatorluk Rusya'sından, orta büyüklükteki devlet statüsünün üstünde seyreden bir Rusya'ya dönüşüm süreci, vatandaşların kimlik algılarında paradigma dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Bu paradigma dönüşümü Rusya'nın, Baltık politikasında pure realizmden esnek realizme geçiş yapmasına neden olmuştur (Morozov, 2004, s.318).

Rusya Federasyonu'nun Varşova Paktının dağılmasının ardından geliştirmeye çalıştığı yeni bölgesel örgütler söz konusu iken, Baltık ülkelerinin NATO üyelikleri, Rusya'da soğuk düş etkisi yaratmıştır. Rusya'nın Avrupa sınır güvenliği ve söz konusu sınırların dahil olduğu Avrupa güvenlik coğrafyasının kırılganlık katsayısı Rusya aleyhine yükselmiştir. Tüm bu süreçlere karşı Rusya'nın temel itirazları iki argümantasyona dayanmaktadır. Birincisine göre NATO, temel kuruluş amacı ve coğrafyasından oldukça uzakta konumlanmaktadır ve bu NATO'nun yapısına aykırıdır. İkincisi ise, Baltık ülkelerinin normal şartlarda NATO üyesi olabilecek kapasiteye sahip olmamasına rağmen, NATO'ya üye olarak alınması ve bu gerçekliğin NATO'nun yapısına zarar vereceği söylemidir (Meyer, 2000, s.71).

Baltık ülkelerinin NATO üyesi olmalarıyla birlikte, Rusya'nın Doğu Avrupa'da hareket alanı daralmış, dış politik inisiyatif alma yeteneği zedelenmiştir. Söz konusu

bu gerilemeyi, işbirliğine dayalı liberal stratejilerle aşmayı amaçlayan Rusya kendisini, Varşova Paktı'nın diğer kurucu unsurları ve eski Sovyet ardılı Baltık Cumhuriyetleri karşısında geri planda kalmış görmek istememektedir (MccGwire, 1998, s.38). Öte yandan Baltık ülkelerinin NATO ve AB üyesi olma süreçleri içerisinde uluslararası normların etkisinin doğrudan etkili olduğunu belirtmekte fayda vardır. İnsan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü noktasında yaklaşık yarım asırdır ciddi yapısal sorunlar yaşayan Baltık ülkeleri, AB'nin gelişen Avrupa söyleminin önemli parçası olmuşlardır (Riim, 2006, s.49).

NATO'nun Baltık bölgesinde genişlemesi doğrultusunda geliştirilen Rus tezleri, bu ülkenin eski alışkanlıklarına dayanmaktadır. Rusya'nın artık, eski düşünce tarzının yeni dünyada geçerli olmadığını bir an önce anlaması gerekmektedir. Nihayetinde NATO'nun ve AB'nin Baltık bölgesindeki genişleme süreci göstermektedir ki, Rusya bu ülkelere karşı bir takım politika değişimine gitmiş ve Orta ve Doğu Avrupa bölgesine odaklanarak, Kaliningrad bölgesini ön plana çıkartmıştır (Valionis, 2001, s.25).

Rusya'nın Baltık ülkelerinden hali hazırda asker çekmesine karşın, bu ülkelere karşı ofansif tavrı devam etmektedir. Baltık ülkelerinin bağımsız bir güvenlik ve dış politika sergilemesine engel olmaya çalışan Rusya'nın bu tutumu, Batılı gelişmiş ülkeler tarafından tepki ile karşılanmış, BM Genel Kurulunda konuşan dönemin Baltık ülkeleri liderleri, Rusya'yı hakimiyet yaklaşımı esaslı dış politikasından dolayı ağır bir dille eleştirmiştir (Simonsen, 2001, s.771).

Öte yandan, neorealist paradigmadan yaklaşıldığından Baltık ülkelerinin önünde duran iki seçenekten birisi NATO ve AGİT'in etki alanına dahil olmak iken, diğeri Rusya'nın periferisinde kalmaktır (Bremmer ve Bailes, 1998, s.132). Ulusal kimliklerini inşa etme yolunda olan Baltık ülkeleri ile, bu ülkelerde yaşayan Rus vatandaşları arasında kimlik problemleri yaşanabilmektedir. Ancak bu sorun Estonya'da eskisi gibi ciddi bir boyutta olmamaktadır. Baltık ülkelerinde yaşayan Ruslar, kendilerini büyük Rusya'nın parçası olarak görmektedirler (Aalto, 2003, s.573).

d. Rusya'nın Baltık Ülkelerinin NATO'ya Üyeliklerine Karşı Duruşu ve Dış Politika Değişimine Giden Süreç

Rusya'nın 1992-1993 yıllarında, Federasyonun yakın çevresinde yer alan Sovyet ardılı ülkelere bir takım özel hak ve görevler istediği gözükmektedir. Rusya'nın, bağımsızlıklarına kavuşan Baltık ülkelere, bu doğrultuda 'Petrol ve Gaz' rezervlerini liberal paradigma doğrultusunda cezalandırıcı bir araç olarak bu ülkelere karşı çeşitli kısıtlamalara başvurmak yoluyla kullandığı gözükmektedir. 1990'ların ortalarından itibaren Rusya'nın, NATO ve Batı Avrupa'nın ilişkileri

zedeleyci yönde adımları olmuştur. Batı Avrupa, NATO'nun genişlemesini Avrupa içerisinde demokrasiyi güçlendirme ve genişletme aracı olarak görürken, NATO'nun sadece Baltıklarda değil Balkanlarda da ilerlemesi gerektiğini savunmaktadır. Buna ek olarak geçmiş dönemde NATO genişlemesinin Rusya'yı kışkırtacağı ve bu doğrultuda Rusya'nın buna askeri unsurlarla karşı çıkacağı ifade edilirken 2000'li yıllarla birlikte bu sürecin değiştiği vurgulanmaktadır (Clemens, 2001, s.193).

Ulusal özgürlük hareketi, Rusya için hemen hemen her dönem çekinilen bir unsur olmuştur (Tillett, 1964, s.319). Komünizmin çevre ülkelerinde yayılması için inşacı bir unsur olarak kullanılan söz konusu olgu, içsel ve dışsal dinamiklere göre farklı varyasyonlara sokulabilmektedir. Rusya'nın Baltık politikası da bu boyutta değerlendirilebilir. Rusya 1990 öncesinde bu ülkelerin özgür olmalarına fikir de bile imkan tanınmazken, söz konusu yeni realizmin öğretileri Rusya'da uluslararası gerçeklikler ve kimlik sorunsalını gündeme getirmiştir.

Öncesinde Kosova'daki NATO operasyonu, ABD'nin ABM anlaşmasını baypas etme çabaları, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik durgunluk aşamalarından geçen Rus dış politikası, bu olumsuz ket vurmalarından doğrudan etkilenen unsurların başında gelmektedir (Blank, 1999, s.721). Baltık bölgesinin güvenlik paradoksunu ele alırken, Rusya faktörüne kaçınılmaz olarak değinmek gerektiğini vurgulamak yerinde olacaktır. Bölgedeki birçok güvenlik probleminin temelinde, Rusya'nın güvenlik kültürü yaklaşımının Avrupa'dan farklı olarak ortaya konan özellikleri yatmaktadır. Rusya'nın, bölgenin en önemli güvenlik aktörlerinin başında geldiği su götürmez bir gerçektir (Mölder, 2006, s.28).

1990'lı yıllardaki askeri gelişmelere bakıldığında Rusya'nın askeri kapasitelerinin oldukça gerilediğini görmek mümkündür. Bunun altında yatan başlıca sebep SSCB'nin dağılması iken bir diğer sebep Rusya'nın yaşadığı ekonomik sıkıntılardır (Baranovsky, 2000, s.449). 1997 Paris ve Madrid konferansları ile birlikte NATO-Rusya Ortaklık konseyi kurulmuş, NATO'nun genişleme stratejisi kabul edilmiştir. Bu süreçten sonra Rusya, Baltık ülkeleri politikasını iki kez değiştirmiştir. Bunlardan ilki, Rusya'nın politikalarının AB tarafından ideolojik testi ve reddi manasına gelmektedir. Hegomonya yaklaşımını sürdüren Rusya'ya, AB tarafından tarihsel sürecin tekrarının istenmediği yönde bildirim gelmiştir. Öte yandan Rusya, belirli dönemler içerisinde Baltıklara yakınlaşmış, onları AGİT içerisine çekmeye çalışmıştır (Blank, 1998, s.50).

Rusya, 1990'lı yılların sonundan itibaren Baltıklar'daki askerlerini çekerken, bölgenin silahsızlanmasına karşı duracak uygulamalarda bulunmaktadır. Öte yandan, NATO ile ilişkilerin gelişmesi durumunda Avrupa-Atlantik güvenlik şemsiyesinin düzene gireceği ifade edilmektedir (Baev, 1998, s.78). Rusya'nın

Baltık ülkelerinin güvenlik politikası bağlamında NATO üyeliklerinin stratejik ekseninde önemine ek olarak, bu ülkedeki Rus azınlıklar dolayısıyla, Batı'nın ve NATO'nun Baltıklarda Rus çıkarlarını zedelemek için çaba sarf ettikleri söylemi, Rusya tarafından vurgulanan bir söylemdir. Rusya'nın Baltıklar konusunda asıl ilgi alanını 'Yakın Çevre Doktrini' bağlamında azınlık vatandaşları oluşturduğu, sıklıkla atıf yapılan hususların başında gelmektedir. Öte yandan Rusya'nın Baltıkları tanımlaması, ideolojik ve stratejik çıkarlarının bir bütünü şeklindedir. Bu bağlamda Rusya için bağımsızlıklarına kavuşan Baltık ülkeleri, Rus gücünün sorgulanması ve sürdürülebilirliğinin ciddi soru işaretlerine maruz kalması anlamına gelmektedir. Rusya'nın Baltık ülkeleri ile olan ilişkilerinde iç içe geçmiş iki temel argüman söz konusudur. Bunlar; Baltık ülkelerinin Rusya ile ilişki içerisinde iken, diğer yandan NATO ve AB ile görüşmeler yapması hatta üyeliklere sahip olmasıdır⁴² (Pabriks ve Purs 2002, s.136).

2004 yılında NATO üyelikleri gerçekleşen Baltık ülkeleri, topraklarını NATO üslerine açmışlardır. NATO'nun yeni üyelerinden Slovenya ve Baltık ülkelerinin Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA)'nı imzalamadıkları için söz konusu ülkeler Avrupa konvansiyonel güç dengesinin gri bölgeleri olarak algılanmaktadır (Tellal, 2010, s.221). ABD'nin 2001 yılında Estonya, Litvanya ve Letonya'ya, toplamda 20 milyon dolar askeri teçhizat yardımıyla bulunduğu görülmektedir. Bu teçhizat çerçevesinde, deniz radarları, hava trafik ekipmanları, navigasyon sistemleri yer almaktadır. Buna ek olarak Pentagon'un Baltık ülkelerine kullanılmış ufak çaplı askeri gemiler ve top, tüfek yardımıyla bulunduğu ifade edilmektedir. 2000 yılında Baltık ülkelerindeki 'Güvenlik Destek' ofisleri 'Savunma İşbirliği' yapısına büründürülmüştür (Clemens, 2001, s.210).

NATO ve Rusya ilişkileri tarihsel süreç içerisinde inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir. Söz konusu süreçler içerisinde yapılan ikili anlaşmalar ve sekteye uğrayan işbirlikleri, NATO ve Rusya ilişkileri Vladimir Lenin'in 'bir adım ileri iki adım geri yaklaşımına' benzetilmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesine rağmen Rusya ve NATO arasındaki ilişkiler, tarihsel süreçteki seyrinden öte bir yaklaşıma henüz oturtulamamıştır. Bu süreç içerisinde Rusya'nın geçirmiş olduğu güç paradoksuna dayalı dönüşüm, NATO ile olan ilişkilerde güvenlik sarkacının NATO ayağının ağır basması sonucunu doğurmuştur. Yeltsin dönemi ile birlikte süper güç konumundan, bölgesel güç konumuna gerileyen Rusya, son yıllarda NATO ile olan ilişkilerde yukarılarda tutmaya çalıştığı rekabetçiliğini kaybetmiştir (Polikanov, 2006, s.93).

⁴² 2010 yılındaki yeni planlama ile Rusya Silahlı Kuvvetleri modernize edilmekte olup, bütçesi bu yılda 500 milyar ABD dolarıdır.

Soğuk Savaşın hemen akabinde NATO ve Rusya Federasyonu Avrupa güvenliğini konumlandırmak adına iki farklı yaklaşım sergilemişlerdir. NATO merkezli yaklaşıma göre, kolektif savunma, barış operasyonları ve Avrupa güvenliği NATO'nun büyük oranda sorumluluğu altında yer almaktadır. NATO'nun Baltık bölgesinde genişlemesi bu misyonun yerine getirilme çabası olarak ifade edilmektedir. Rusya ise, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde yer almaya çalışarak, Avrupa güvenliğinin karar alma mekanizmaları içerisinde etkin olmayı arzulamaktadır. Realist güvenlik ve savunma yaklaşımdan, devletin yaşadığı güç dönüşümü süreci çerçevesinde yeni realist paradigmaya atıfta bulunacak şekilde diyalog ve işbirliği çabalarına ağırlık veren Rusya, Avrupa üzerindeki ilgisini ve tarihsel süreçteki hakimiyet yaklaşımını kaybetmek istememektedir (Polikanov, 2006, s.96).

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası kuruluş misyonunu tamamladığı ve yeni konseptler çerçevesinde derinleşmesi gerektiği tartışmaları yaşanırken, Putin dönemi ile birlikte Rusya'nın NATO ile olan ilişkilerinde detante (yumuşama) sürecini görebilmek mümkündür. NATO-Rusya işbirliğini 1997 yılındaki kurucu yasaya kadar götürmek mümkündür. Bu NATO uygulaması çerçevesinde, Rusya'nın geçmiş dönem süper güç unsurlarına atıfta ve anlayışta bulunacak şekilde, yeni dönem ilişkileri düzenlemek amaçlanmıştır. Rusya, bu girişimi çerçevesinde Brüksel'in bürokratik işlemler sisteminin bir parçası olmuştur. NATO ve Rusya ilişkilerinde ikinci önemli adım ise 2002 yılında gerçekleşmiştir. Üye olmayan bir ülke ile geliştirilen ilişkilerin derinleşme çabası içerisinde olduğu bir statüde olan Rusya, Baltık ülkelerinin NATO şemsiyesine girmesinden önce, bu güvenlik sistemini kendi arzuladığı doğrultuda yönlendirme çabası içerisinde olmuştur (Polikanov, 2006, s.97).

1998 yılında NATO'nun Baltık ülkelerini pakta üye yapmamasının temel nedeni iki argümana dayandırılmaktadır. Bu argümanlardan ilki, söz konusu ülkelerin silahlı kuvvetlerinin NATO'nun kriterlerine uygun kapasitede olmaması ve ikinci olarak Rusya'nın kriz anında, Baltık ülkelerinin olası NATO üyeliklerinin bu ülkenin taarruzuna neden olabileceği kaygısı olarak sıralanabilir (Blank, 1998, s.115). Öte yandan bir ülkenin askeri doktrini, ulusal güvenlik ve dış politika doktrini ile anlam kazanmaktadır. Devletin askeri potansiyelinin yükseltilmesi ve yüksek düzeyde tutulması, yurt dışındaki Rus vatandaşlarının hak ve menfaatlerinin korunması ve bu amaçla her türlü tedbirin alınması, nükleer silahlar üzerindeki kontrol sisteminin geliştirilmesi, Rus Askeri doktrinlerinde 1993 yılında yayımlanan doktrinle birlikte ön plana çıkan maddelerdendir. Rus askeri doktrinlerinin NATO konusundaki yaklaşımına bakıldığında ise Rusya'nın, NATO'nun Avrupa'nın genel

güvenliği ve istikrarı açısından taşıdığı önemin farkında olduğu gözükmektedir. Bu çerçevede Rusya, Avrupa güvenliğinde daha etkin olabilme adına 2000'li yılların başında geliştirilen yapıcı ilişkileri, 27 Mayıs 1997 tarihli anlaşma hükümlerine dayalı olarak geliştirmiştir. Öte yandan NATO'nun 2000'li yılların başına doğru geliştirdiği stratejik konsepti, BM Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan, NATO anlaşmasının sınırları dışında kuvvet kullanılmasını öngörmekte ve bu durum Rusya Federasyonu'nu rahatsız etmektedir. Bununla birlikte Rusya Federasyonu, NATO'nun genişlemesine ilişkin karşıt tutumunu devam ettirmektedir. Bu politika dönüşümü yeni doktrinlere de yansımaktadır. Askeri doktrinlerin başlangıç kısımlarında Rusya'nın geçirmekte olduğu dönüşüm vurgulanmakta, demokratik yönetim ve karma ekonomik modele geçiş yapıldığı, devletin askeri örgütlenmesinin şekil değiştirdiği, uluslararası ilişkilerde dinamik dönüşümlerin yaşandığı belirtilmektedir. Nihayetinde Rus askeri doktrinin amacının, savunma amaçlı bir yapıdan devletin ve silahlı kuvvetlerin yönetiminin merkezileşmesi sürecine geçiş olduğu ifade edilmektedir (Öztürk, 2001, s.33).

Putin, 2001 yılında NATO Genel Merkezi'nde yaptığı açıklamada Rusya'nın NATO'ya karşı duruşunun, organizasyonun daha çok politik bir yapıya kavuşması, askeri unsurlarını hafifletmesi halinde yeniden düzenlenebileceğini ifade etmiştir (Isakova, 2005, s.40). NATO'nun Baltık coğrafyasında konuşlanmasını iki temel argümana dayandırmak mümkündür. Bunlar; Barışı Destekleme Harekatları ve Barış koruma unsurlarının Baltık bölgesi üzerinden Rusya sınırlarında konuşlandırılması ve NATO üyesi olan Baltık ülkelerine, paktın dışından gelebilecek saldırılara V. Md. gereği anında karşılık verme gereksinimidir (Clemmesen, 1993, s.3).

Baltık ülkelerinin 2004 yılı Mart ayında NATO üyesi olmaları, NATO'nun güvenlik şemsiyesini genişletmiş, NATO hava sahası Rusya sınırına dayanmıştır. Baltık ülkeleri, ufak çapta helikopter ve benzeri hava unsurlarına sahip olmakla birlikte, savaş uçakları kapasitesi oldukça düşük, yok denecek kadar azdır. NATO'nun Baltık ülkelerinin hava güvenliğini sağlamada karşılaştığı zorlukların başında, söz konusu ülkelerin bu yoksunluğu gelmektedir. NATO savaş uçakları, kurucu Sovyet coğrafyasında yer alan ve Letonya'nın Siauliai şehrinin dışında yer alan Zokniai bölgesinde konuşlanmaktadır. Öte yandan Baltık Hava Ağı (BALNET), radar sistemleri ve komuta kontrol sistemleri burada konuşlanmıştır. 30 Mart 2004 tarihinden bu yana Baltık hava sahasında, 14 NATO ülkesi ile Romanya'nın MiG21 savaş uçaklarından Almanya'nın Eurofigter uçaklarına kadar 22 defa çeşitli savaş uçakları ile bölgede güvenliği sağlamış, Rus askeri uçaklarının NATO hava sahası

ihlallerini sıkı bir şekilde takip etmişlerdir (Baltic Security and Defence Review, 2010, s.15).

Baltık ülkeleri, Rusya ve diğer BDT ülkeleri ile yapıcı ilişkiler geliştirme çabası içerisinde olmuşlardır. Ancak, hem BDT üyesi olmayan hem de NATO üyesi olan bu ülkelere karşı, Rusya'nın dış politika yaklaşımı neorealist bir çizgiye kaymıştır (Demir, 2008, s.143). NATO'nun Baltık bölgesinde genişlemesi, Rusya'nın dış politika ve içsel dinamiklere ilişkin tercihlerinde belirleyici bir role sahip olmuştur. Demokratik bir Rusya, Baltık bölgesinde meydana gelecek NATO ve AB genişlemesine karşı çıkmazken, realist ve katı tutumunu devam ettiren Rusya, her zaman Baltık ülkelerinin yeni eklenme sürecine sert bir şekilde karşılık verecektir (Williams ve Neumann, 2000, s.357).

Rusya, 2001 yılının başlarında NATO genişlemesine karşı çıkmaktayken, aynı yıl 11 Eylül saldırılarının akabinde, terörle mücadele konusunda ABD'ye desteğini göstermek amacıyla ulusal hava sahasını ABD uçaklarına açabileceğini belirtmiştir. Başlangıçta işbirliği esasına dayalı, liberal paradigma öğretilerinin ön planda olduğu Rusya ve NATO ilişkileri, 2004 yılında Baltık ülkelerinin NATO üyesi olmalarıyla birlikte, Rusya tarafından şiddetle eleştirilen bir sisteme bürünmüştür (Rupp, 2002, s.356).

Putin'in göreve gelmesiyle birlikte, öncelikleri arasında dış politikayı normalleştirme amacı göze çarpmaktadır (Sakwa, 2004, s.207). Yeltsin dönemiyle birlikte, uluslararası güç dengesinde yaşanan gerilemeyi, yeni uygulamalar ile aşmaya çalışan Putin, ilk olarak Rus dış politikasını güçlü kuramsal temellere oturtmaya çalışmıştır. Bu çabanın ön sonuçlarından birisi de 2000'li yılların başında Rusya Federasyonu ve NATO ilişkilerinin yapıcı bir seyirde devam etmesidir. Bu doğrultuda, 2001 yılında Moskova'daki NATO bilgi merkezi tekrardan açılmıştır. Öte yandan, NATO tarafından Rusya'yı çevreleme gibi bir politikanın olmadığı, paktın temel amacının uluslararası güvenliği tehdit eden bölgelerde, güvenliği sağlayıcı tedbirler almak olduğu bildirilmiştir.

Rusya'da bir takım bürokratik gruplar Avrupa eksenli dış politikayı savunurken, bunun ülkenin coğrafi önceliklerinden öte bir amaç olduğunu ifade etmektedir (Arbatov, 1993, s.9). Rusya'nın dış politikasında meydana gelen fazla iddialı ve tek taraflı söylem, tahmin edilebilir ve normal karşılanması gereken bir olgu olarak ele alınmalıdır. Söz konusu yaklaşım, yeni bir hakimiyet politikası esasına dayalı Rusya oluşturmak istemektedir (Adomeit, 1995, s.36).

Rusya'nın yeni bölgesel güvenlik unsurları ve değişen uluslararası denge sonucu, tekrardan 90'lı yılların başındaki süper güç statüsüne kavuşma çabaları gündeme gelmektedir. Özellikle 2000'li yılların başında Vladimir Putin ile başlayan

bu dönüşüm, teorik temelde tabanını, Yeni Realist Paradigmaya atf yaparak gerçekleştirmektedir. Uluslararası İlişkilerdeki yapısal dönüşümlerin ve ülkesi içindeki ekonomik ve siyasal rekabetçilik unsurlarının yetersizliğinin farkında olan Rusya, liberal paradigmayı ön plana alacak şekilde dış politika yaklaşımlarında da bulunmaktadır (Kipp, 2002, s.59).

Soğuk Savaş sonrası dönemin yükselen jeopolitik ve ekonomik yarışında önceleri oldukça geri kalan Rusya, 2000'li yıllarla birlikte tekrardan ekonomik ve siyasal alanlarda dünya ile rekabet etme çabası içerisinde. 2000 yılında yayınlanan Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik doktrinine göre, Rusya'nın nüfuz alanları üzerinde yer alan ve dünyada çift kutupluluğun oluşmasına engel olabilecek devletler, Rus çıkarlarının karşısında yer almaktadır. Öte yandan, Rusya'nın 2000'li yıllarda Putin ile birlikte yükselişe geçmesi, ülkenin süper güç dönemlerine geri gelme çabası olarak yorumlanmaktadır. Batı'ya göre Rusya büyük bir güçtür ve yakın coğrafyasındaki en önemli küresel aktörlerin başında gelmektedir (Feklyunina, 2008, s.612).

NATO'nun, Baltık ülkelerini bünyesine dahil etmeden önce bu ülkelerin hava sahalarının kendileri tarafından korunamayacağı sorunsalı mevcuttur. Buradan hareketle NATO, 2009 yılında aldığı bu ülkelerin hava savunma sahalarının korunması görevini 2011 yılında da devam ettirmektedir. (Baltic Security and Defence Review, 2008, s.274). Putin'in NATO'nun politik yapısının derinleşmesi ve Rusya'nın sınırları ekseninde genişlemesini yakından takip ettiği gözlemlenmektedir. NATO'nun politik boyutunun ön plana alındığı bir organizasyon modelinde Rusya'nın da yer alabileceğini belirten Putin, Paktın tehdit edici bir pozisyon alması durumunda söz konusu diyalog sürecinin kesintiye uğrayabileceğini ve ilişkilerin Soğuk Savaş'taki duruma dönebileceğini iddia etmiştir. Öte yandan, 2000'li yılların başında NATO ve Rusya yakınlaşması Baltık ülkeleri projeksiyonunda etkili olmuş, Baltıklar bir yandan NATO, diğer yandan Rusya ile ilişkilerini geliştirmişlerdir (Sleivyte, 2002).

Dış politika sistemi açısından bakıldığında Rusya'nın, Anglo-Sakson yapısından tarih boyunca farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım farklılığı, Rusya'nın Baltık bölgesi ve etrafında geliştirdiği baskıcı politikaların bir tezahürü konumundadır. Burada paradoksal bir mesele olarak karşılaşılan unsur, Rusya'nın Batı ile eklemlenme sürecinin derinleştirilmeye çalışıldığı anlarda dahi, söz konusu baskıcı dış politik tutumundan vazgeç(e)memesidir (Breckenridge, 1923, s.129). Rusya'da dış politika ve diğer alanlarda yaşanan dönüşüm, tahmin edilmesi zor bir yöne doğru devam edecektir. SSCB'nin dağılmasının ardından yaşanan zor günler ve 1998 yılındaki ekonomik kriz ardından, bir toparlanma süreci içerisine giren

Rusya, özellikle Yeltsin ile birlikte Batı yanlısı politika seçeneğini başlatmıştır. Batı yanlısı politikanın işbirliği geliştirebileceği noktaların başında ise Baltık bölgesi gelmektedir. Batı, Rusya'yı bu konuda diğer ortaklıklardaki gibi uzlaşa ve işbirliği yönünde görmek istese de, Rusya'nın ulusal çıkarları bu konuda taviz vermekte bir hayli zorlanmaktadır (Bildt, 1994, s.84).

Putin, Rusya'nın güçlü bir devlet olması gerektiğini sıklıkla vurgulamaktadır (Keisalo, 2000, s.22). Burada karşılaşılan temel olgu, söz konusu gücün hangi uluslararası ilişkiler paradigması çerçevesinde şekilleneceğidir. Realizmin katı öğretilerine dayalı bir güç imgesi, Rusya için daha önceki dış politikanın bir manada tekrardan ilanı olacak iken, idealizm ve/veya liberal barış teorisi ekseninde gelişecek bir dış politika yaklaşımı ise Rusya'nın imajına yapıcı bir unsur olarak katkı sağlayacaktır. Putin, uluslararası sistemdeki güç dengesi dönüşümünün önemli ölçüde farkında olarak Rusya'nın bu dönüşümün bir parçası olması gerekliliğini hissetmiştir. Söz konusu dönüşümü, ekonomi ve finans alanında yaptığı reformlar ile yansıtmak isteyen Putin dünyadaki Rusya imajını, sert ve uzlaşmaz bir çizgiden, işbirliği ve uzlaşa zeminine çekmek istemiştir (Herd, 2001, s.111).

Rusya'nın dış politik etkinliğinin birhayli azaldığını ise ifade etmek mümkün değildir. Uluslararası sistemin yapısal dinamiklerine göre, neorealist bir çizgiye atıf yapan Rus dış politikası, reel politikte birlikte yapısal süreçleri sıkı bir şekilde takip etmektedir (Lynch, 2001, s.25). Putin söz konusu sürecin en sıkı takipçisidir. Putin'in Rusya iç politikasında öncelikleri, ülkenin egemenliğini güçlendirmek, toprak bütünlüğünü sağlamak ve anayasal sistemi güçlendirmektir. Bunların yanında Rusya dışında yaşayan Rusların durumuna ilişkin gelebilecek tehditler, dış tehditler arasında gösterilmektedir. Rusya Federasyonu güvenlik politikası, geleneksel imparatorluk imgesi ile, Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası Batı ile eklemlenme çabası arasında şekillenmektedir (Haas, 2004, s.44).

Rusya, Putin'in göreve gelmesiyle birlikte iç parametrelerdeki dönüşüm sürecini başlatmıştır. Dünya politikasında diğer aktörlerle sağlanacak olan diplomasi ve ekonomi adaptasyonu hızla gerçekleştirmeye çalışılmıştır (Tymoshenko, 2007, s.69). Buna karşın Rusya'daki ekonomi ve yatırım ortamı henüz istenen seviyede değildir. Bunun altında yatan neden, yapısal reformların arzulanan boyutta olmamasıdır (Aslund, 2001, s.23). Putin'in Avrupa Birliği'nin azınlık politikasıyla da farklı bir süreci yönettiği gözükmemektedir. Almanya, etnisite olarak tek bir görünüm verirken, Rusya hem kendi bölgeleri hem de toprakları dışında farklı bir azınlık politikası yürütmek durumunda kalmıştır (Hale, 2005, s.65). Rusya, Varşova Paktının eski üyeleri Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO'ya katılmasına mümkün olduğunca direnmiştir. Rusya'nın kaygısı, sadece NATO'nun

Doğu'ya doğru genişlemesi değil, İttifakın bünyesindeki bölgesel krizlere karşılık veren alan dışı operasyonları kapsayan NATO'nun yeni stratejik konseptini de içermesidir (Sleivyte, 2002, s.50). Rusya, NATO'nun var oluş amacının dünyadaki küresel terörle mücadeleye odaklanması gerektiğini ve bölgesel düşmanlıklardan uzak bir politika sergilemesi gerektiğini ifade etmektedir (Gidadhubli, 2004, s.1886).

Netice itibarıyla Rusya'nın Baltık ülkeleri politikası söz konusu olduğunda, AB genişlemesi, NATO genişlemesi ve Rusça konuşan vatandaşların durumu gündeme gelmektedir. Öte yandan, Estonya ve Letonya'daki Ortodoks kilisesine mensup vatandaşların durumu ayrıca önem taşımaktadır. Tüm bunlara rağmen Rusya, Baltık ülkelerine NATO'ya üye olmaları yerine Rusya ile güvenlik ortaklığı önermiş, hiç olmazsa Avrupa güvenliğinde AGİT'in parçası olmalarını tavsiye etmiştir (Lanko, 2004, s.117).

2. BALTİK ÜLKELERİ

a. Baltıklar Kimdir?

Bu çalışmada Baltıklar olgusu, Baltık bölgesinde yer alan Estonya, Litvanya ve Letonya ülkelerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Buna karşın, Baltık bölgesinde Finlandiyalılar, Ruslar, Polonyalılar, Danimarkalılar ve İsveçliler de yaşamaktadır. Ancak Baltıklar dendiğinde akla Estonya, Litvanya ve Letonya devletleri gelmektedir. Etnisite temeline bakıldığında, Litvanya ve Letonya dilleri bölgede konuşulan diller arasında Indo-Avrupa dillerindendir. Estonya ve Finlandiya ise Finno-Ugric dillerindendir. Finno-Ugric konuşulan alanların büyük çoğunluğu, Sibiry'a dahil şu anda Rusya hakimiyeti altında ki topraklardır. I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arası dönemde Almanya'nın Baltık ülkelerinde şehir yaşamı ve tarım kültürü konularında etkili olduğu gözükmemektedir (Clemens, 2001, s.2).

Az sayıda Avrupa ülkesi, Baltık ülkelerinin bağımsız olmaları yönünde tarihte bir çaba sergilemişlerdir. Batı Avrupa ve Rusya, Estonya ve Letonya'yı kolektif sistemin bir parçası olarak görüp yaklaşık 800 yıl kendi hakimiyetlerinde yönetmişlerdir. Öte yandan Litvanya'nın SSCB zamanındaki ağır yönetim koşulları bu ülkenin de kendi inisiyatifiyle gelişim göstermesini engellemiştir. XX. yüzyılda toplamda 30 yıllık bir bağımsızlık periyoduna sahip olan Baltıklar, çok yeni bir süreçte liberal sistemin bir parçası olma çabası içerisindeyler. Öte yandan Baltıklarda ki dönüşüm ve bunun doğrudan Rus dış politikasına yansımaları, sadece karşılaştırmalı siyasal paradigma dönüşümü değil, öte yandan realizm esaslı hakimiyet teorisi ve liberalizmin yeniden tanımlanmasıdır.

Sovyetler Birliği tarihinde şüphesiz çok önemli olaylar yer almakla birlikte, hatıralardan çıkmayacak niteliktekilerden birisi de Molotov ve Ribentrop

anlaşmasıyla birlikte Baltık ülkelerinin statüsü konusudur. Baltıklar, bu örnekten de hareketle, Avrupa'daki büyük güçlerin ve Rusya'nın stratejik ve ideolojik nüfuz alanlarının önemli bir parçası olmuşlardır. XII. yüzyıldan bu yana Baltıklar, Almanya, Polonya, İsveç ve Rusya'nın işgaline uğramıştır (Ham, 1995, s.1).

Baltıklar 1920'lerdeki bağımsızlıktan Stalin'in baskıcı politikalarına maruz kalacakları 1940 dönemine kadar, güvenliği farklı varyasyonlar ile yaşamışlardır. Baltık ülkeleri için bu dönemde bağlantısızlık yaklaşımı ön plana çıkarken, söz konusu ülkelerin zamanla çeşitli bölgesel aktörler ile birlikte hareket ettiği gözlemlenmektedir. Moskova ve Berlin bahse konu olan bölgesel aktörlerin başında gelmektedir. Baltık ülkelerinin aynı dönem içerisinde Milletler Ligi destekçilerinden Fransa ve İngiltere ile de yakınlaşma çabaları ortaya çıkmaktadır. Öte yandan Baltık ülkeleri arasında bu dönem içerisinde bir dayanışmanın olmasını beklemek çok fazla olası değildir. Litvanya'nın Polonya ve Almanya ile devam eden sorunları, Letonya ve Estonya'nın Rus sınırında komşu olmaları ve Litvanya'nın sorunlarına ilgisiz gözükmesi, söz konusu üç Baltık ülkesi arasında belirtilen dönem içerisinde bir dayanışmaya gidilmesini engellemiştir.

Çarlık Rusya'sı Baltık bölgesini kolonyal sisteminin bir parçası olarak ele alırken, Sovyetler Birliği dönemiyle birlikte 1940'lardan itibaren Baltıklar, uydu devletler olarak Rusya'nın hakimiyet politikası esaslı hegemonik yaklaşımının bir parçası olmuşlardır. 1936 tarihli Sovyet Anayasasına göre Baltıklar, Sovyetler Birliği için ürettikleri ve bu doğrultuda oluşturdukları katma değer çerçevesinde önem arz etmektedirler. Baltık ülkelerinin iki dünya savaşı arası dönemde, sahip oldukları görece bağımsızlıkla birlikte kendi sanayilerini güçlendirdiği göze çarpmaktadır. Bu güçlenen sanayi yapısı, 1940'lardan sonra Sovyetler Birliği için bir anlam ifade edecektir. Nihayetinde komünist Rusya, Çarlık döneminde Baltık bölgesine gösterdiği doğrudan hakimiyet esaslı yaklaşımından büyük oranda taviz vermeden, söz konusu bölge ülkelerine politikalar geliştirmiştir.

Baltık bölgesi, Soğuk Savaş boyunca oldukça güvenli bir yapıda yer almıştır. Varşova paktı sınırlarının, bölgeyi diğer sınırlardan ayırdığı gerçeği görece güvenliğin sağlanmasına imkan tanımıştır. 1980'ler boyunca ülke etrafında yer alan Sovyet bölge sınırları Baltık ülkeleri için daha güvenli bir hale gelmekteydi. 1988 yılında ise Gorbacov'un ABD ile imzaladığı füze anlaşması gereği, Doğu Avrupa'dan Rus askeri unsurları çekilmeye başlamıştır. Buna karşın Nordik ülkelerin Baltık bölgesindeki kendilerine özel jeopolitik üstünlükleri devam etmektedir. Bağımsızlıkla birlikte, değişen güvenlik ortamı çerçevesinde Vilnius, Tallinn ve Riga'nın topraklarını işgalci güçlerden arındırma çabaları ortaya çıkmaktadır. Bölgenin stratejik öneminin oldukça farkında olan Rusya'nın, askeri birliklerini Baltık bölgesinden çekme

konusunda çok aceleci olmadığı gözükmektedir. Rusya için büyük bir devrin kapanması anlamına gelen bu askeri geri çekiliş, kimliksel temelde de bir takım problemleri beraberinde getirecek, Rusların tarihsel süreç içerisinde yaşadıkları büyük devlet olma güdülerini önemli ölçüde sekteye uğratacaktır.

Sovyetler Birliği'nin dağılışını, Yugoslavya'nın parçalanmasından ayıran unsurlar nelerdir? Öte yandan Baltık ülkelerini, diğer kurucu Sovyet coğrafyasındaki devletlerin bağımsızlık sürecinden ayıran nedir? Bu temel sorular belki de çalışmanın en önemli çıkış açısını oluşturmaktadır. Baltık ülkelerinin, Sovyetler Birliği'nin diğer kurucu unsurlarından farklı bir şekilde ayrılmasında ve SSCB'den bağımsızlıklarını kazanan ilk ülkeler olmalarında temel unsur, bağımsızlık sürecinde kullanmış oldukları paradigma farklılığıdır (Clemens, 2001, s.xix). Liberal paradigmanın şbirliği esasına dayalı olarak, Avrupa ve Atlantik gücün desteğini arkasına alan Baltık ülkeleri, uluslararası ilişkilerde meydana gelen güç boşluğundan da hareketle Rusya karşısında istediklerini elde edebilir bir konuma sahip olmuşlardır.

Üç Baltık ülkesi, XX. yüzyılda bağımsızlığa erişme sürecine değin birçok dışsal dinamiğin ezilen bir parçası olmuşlardır. Öncesinde Almanlar, sonrasında ise Ruslar tarafından işgal edilen Baltıklar, ülkelerinin konumlandığı stratejik coğrafya gereğince, bölgesel güç dinamiklerinin parçası durumunda kalmışlardır (Hiden, 2003, s.174). Özellikle Rusya açısından bakıldığında, Çarlık döneminden beri ülkenin okyanusa açılma kapısı olarak değerlendirilen Baltıklar güvenlik parametreleri çerçevesinde Moskova'ya 4 dakika mesafeli füze ateşleme sistemlerine sahiptirler. Öte yandan Baltık hava sahasının NATO uçaklarına açık hale gelmesi, Rusya'nın güvenlik ikileminin en önemli dinamiklerinden birisidir. David Baldwin'ın Kimin için güvenlik? Sorusu burada önem kazanmakla birlikte, Güvenliğin aktörlerinin söz konusu sorunsalda oldukça geniş olması, bölge üzerinde Rusya tarafından sürdürülebilir güvenlik stratejileri uygulanmasına engel teşkil etmektedir.

Baltık ülkelerinin 1991 yılında kazanmış oldukları bağımsızlığın ardından gelişen komşuluk ilişkileri, söz konusu ülkelerin Batı Avrupa ekseninde yapıcı ilişkileri inşa etme çabasını güçlendirmiştir. 1920-1940 yılları arasındaki sürece benzerlik gösteren söz konusu yeni dönem, Baltık ülkelerinin dünyaya karşı kendilerini kanıtlama mücadelesine sahne olmuştur. Bu mücadele sergilenirken, Baltık ülkelerinin Batı Avrupa'nın bir parçası olduğu söylemi geliştirilmiştir (Vares ve Zurjari, 1991, s.104). Baltık ülkelerinde 1988-1991 yılları arasında yaşanan bağımsızlığa kavuşma süreci içerisinde, söz konusu ülke vatandaşlarının ülkelerinin geçmişi hakkında gerçek manada söz sahibi olmaya başladıkları gözükmektedir.

Baltık ülkeleri vatandaşlarına göre, 1940-41 ve 1945-1991 yılları arasında ülkeleri hukukun ağır bir şekilde ihlale uğradığı, Sovyetler Birliği işgali dönemine sahne olmuştur. Bu ise, Rusya'nın Çarlık döneminde I. Peter'den beri sürdürdüğü emperyal politikaların devamı niteliğindedir. Sovyetler Birliği dönemi ise bunun modern dönem yansıması olarak ifade edilmektedir. Sovyetler Birliği siyasal hakimiyetini, ideolojik temelde Marksizm ve Leninizm'in doktrinlerine dayandırarak, Batı sınırlarını SSCB hakimiyeti altında tutmuştur (Plakans, 2011, s.419).

Baltık ülkelerinin tüm milliyetçilik hareketi geçmişleri, yüzlerce yıldan fazla aynı bölgede meydana gelen kültürün bir parçasıdır. Baltık dilleri ve kültürünün yaşatılmaya çalışılması, bu milliyetçi mücadelenin önemli unsurlarından birisidir. Buna rağmen, bu ülkelerin yer aldıkları coğrafyanın Avrupa ve Atlantik hattında meydana gelen uluslararası güç dengesinin önemli bir parçası olması, söz konusu Baltık ülkelerinin başta yakın çevrede Rusya olmak üzere, diğer taraftan Baltık kıyısı ülkelerin nüfuzu altında kalmalarına neden olmuştur (Clemens, 1991, s.5). İsveç ve Danimarka'nın zaman zaman Rusya'nın sağlamaya çalıştığı hakimiyet teorisi yaklaşımına benzer dış politik tutumlar içerisinde olduğu gözükmemektedir. Ancak Baltıklar tüm bunlara rağmen kendilerine ait olan kültür ve milli değerleri yaşatma çabası içerisinde olmuşlardır. Realist paradigmanın rasyonalite boyutunda, Baltıkların yeterli ulusal güç parametrelerine sahip olamaması, Rusya'nın hakimiyet teorisi yaklaşımından yüksek derecede etkilenmesinin teorik izahını oluşturmaktadır.

Baltık ülkeleri 1991 yılında SSCB'den bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, ülkelere yatırım ve ticaret olanaklarının Batı Avrupa tarafından hızlıca yansıtılacağını beklemişlerdir. Ancak bu ülkelerin kurucu Sovyet coğrafyası olmasından dolayı, Batı Avrupa'da yatırım ve istikrar endişesi yükselmiş, Baltık ülkeleri yaklaşık 50 yıl boyunca yaşadıkları Sovyet hakimiyetinin olumsuz sonuçlarını bir süre daha hissetmeye devam etmişlerdir (Snellman, Journi, Ojantakanen ve Risto, 1993, s.36).

Baltık denizi ve çevresi, dünya üzerinde güvenlik mimarisinin tam olarak inşa edilemediği noktalardan birisidir. Ancak, AB'nin genişlemesi bu amacı yerine getirmek için önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Baltık ülkelerinin NATO üyesi olması bölge ülkelerinin güvenlik kaygılarını azaltmış, Baltıklar Rusya ve Atlantik ilişkilerinin ağırlık noktasına oturmuştur (Sydow, 2001, s.19). Estonya, Litvanya ve Letonya'dan oluşan Baltık Cumhuriyetleri, SSCB içerisinde Rusya'ya karşı durmaları yanında, Batı Avrupa ile ekonomik ve siyasi işbirliklerini geliştirmeyi amaçlamışlardır. Bununla beraber, söz konusu ülkelerin Rusya ile ilişkilerinde beliren temel sorunlar, SSCB'nin dağılması sonrasında, bu topraklarda kalan Rus askeri unsurlarının geri çekilmesi hususu ve buradaki Rus nüfusun durumuna ilişkin

konulardır. Rusya 1993 yılı boyunca yapılan ikili görüşmelerde, Estonya ve Letonya'ya ülkelerinde yaşayan Rus nüfusa yönelik ayrımcılığa devam ettikleri sürece, bu ülkelerdeki stratejik üsleri terk etmeyeceğini, ticari ilişkilerini durduracağını ilan etmiştir (Yapıcı, 2010, s.304).

Baltık bölgesinde geçmiş dönemde etkili olan bölgesel güçlerin ağırlığı ise azalmaktadır. Söz konusu bölge, kendi bölgesindeki devletler tarafından daha fazla ön plana çıkartılmaya başlamakta ve bu devletlerin Baltık bölgesindeki ağırlıkları yükselmektedir. Batı Avrupa sınır hattında meydana gelen olaylar ve azınlıklar arası sürtüşmeler, Litvanya ve Polonya arasındaki kısmi ihtilaflar ve Estonya ile Rusya arasındaki bir takım sorunların çözümüne ilişkin girişimler, Baltık ülkelerinin bölgesel inisiyatif alma konularında ön plana çıktığına örnek teşkil etmektedir (Lange, 1991, s.178).

Baltık ülkelerinin bağımsızlığı sonrası Rusya karşısında artan eleştirilerde, Rus akademisyen Voronov'a göre Rusya'ya karşı sürekli olarak, bu ülkeler ile Rusya arasındaki tarihsel üstünlük süreci ön plana çıkartılmaktadır. Voronov, Baltık ülkeleri için temel problemin, kendi kendilerine yetecek bir ulusal gücü tarih boyunca meydana getiremediklerini ve bunun aksinin ise bugünlerde iddia edilen durum olarak psikolojik bir travmanın göstergesi olduğunu açıklamaktadır (Voronov, 2010, s.39). Baltık ülkelerinin Rusya ile bu bölgede yaşadığı paradoksal meselelerin başında, iki temel stratejik problemin olduğunu görmek mümkündür. Söz konusu stratejik problemlerden ilki geleneksel güç politikalarına dayalı komşu Rusya'nın varlığı, diğer ise Batı ile kendi gelenekleri arasında mücadele eden, devlet olma şartlarına kavuşmaya çabalayan devletlerin içsel dinamikleridir (Kvaerno, 2000, s.74).

Baltık ülkelerinin, ülkesel bazda geliştirmeye çalıştığı politikalar, bölgenin geneline uygulanacak politik modellemeyi ise doğrudan etkileyebilmektedir. Bu sürecin ise analiz aşamasını farklı aktörler ve farklı konular şekillendirebilmektedir (Lebo, 2003, s.20). Baltık bölgesi, iki süper gücün nüfuz sahası olarak ifade edilmektedir. Baltık bölgesinde tarihi süreç içerisinde, Sovyetler Birliği'nin Leningrad'dan Kaliningrad'a kadar etkili olduğu gözükmektedir. Polonya ve Doğu Almanya'da bu coğrafya içerisinde yer alırken, bunların hepsinin Varşova Paktı üyesi oldukları gözükmektedir. Bölgede etkin olan bir diğer oyuncu ise ABD'dir. NATO üyesi Batı Almanya, Danimarka ve Norveç üzerinden bölgede etkili olan ABD, Rusya'nın Baltık politikasına karşı durmaktadır (Royal Swedish Academy of Sciences, 1980, s.137).

b. Baltıklardaki Rus Azınlıklar

Estonya ve Letonya bağımsızlıkları sonrasında Rusya ile 1920 anlaşmalarına dayalı sınır hattını korumaktadır. Öte yandan söz konusu ülkelerle 1940 yılında Rusya yanlısı yapılan değişiklikler hızlıca giderilmek istenmektedir. Rusya ise, daha önceki sınır anlaşmalarının Baltık ülkelerinin SSCB'ye dahil olmasıyla birlikte ortadan kalktığını ifade etmektedir. 1939 tarihli Molotov-Ribentrop gizli anlaşmalarının geçersiz olduğunu iddia eden Rusya, bu konuda gelen benzer itirazları bu şekilde yanıtlama yolunu tercih etmektedir. Rusya'nın sınırlar konusundaki tutumu, Baltık ülkelerinin NATO ve AB'ye giriş süreçlerinin öncesine gitmekle birlikte Baltıkların, Rusya açısından stratejik önceliğinin diğer bölgesel aktörlere kaptırılacağı endişesini bu ülke tarafından taşınmaktadır (Clemens, 2001, s.186).

1990'lı yıllarla birlikte, bağımsız siyasal ve ekonomik gelişim periyodu başlayan Baltık ülkelerinde yaşayan insanların yaklaşık dörtte biri yasal vatandaş statüsünde değildir. Söz konusu insanların ana ve resmi dilleri de Baltık dilleri değil, Slav kökenli Rusçadır. Birçok Baltık ülkesi vatandaşı, kendilerinden olmayan azınlıkları, bağımsızlıklarına kavuşmalarının ardından farklı değerlendirmeye başlamışlardır. Birçok azınlık, büyük oranda Rus vatandaşları, yeni dönemle birlikte ayrımcılığa uğramaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Buradan hareketle, SSCB'nin dağılmasının ardından yaklaşık 25 ile 27 milyon Rus vatandaşı, Federasyon dışında yaşamaktadır. Bunların 1 milyondan fazlası Rusların *pribaltika* diye adlandırdığı coğrafyada yaşamaktadırlar. Rusya, bu topluluklar üzerinde yakın çevre politikası doğrultusunda hak ve koruma sahibi olduğunu sıklıkla vurgulamaktadır (Clemens, 2001, s.113).

Baltık ülkelerinin etnik kompozisyonu, özellikle Estonya ve Letonya özelinde 1940'tan 1980'e kadar ciddi bir değişikliğe uğramıştır. II. Dünya Savaşı'nda yaşanan can kayıpları, büyük oranda yeni doğumları engellemiş, Baltık ülkelerinde ki doğum oranları büyük ölçüde aşağı seviyelerde kalmıştır. Savaş sonrasında SSCB'nin diğer Cumhuriyetlerinden gelen ve sadece asker olmayan kişilerin katılımıyla nüfus artışı gerçekleşmiştir. Estonya nüfusu içerisinde Estonya vatandaşlarının oranı 1930'ların sonunda %88'lerden 1989'da bağımsızlık öncesinde %61'e gerilemiştir. Litvanya'daki vatandaşların oranı da II. Dünya Savaşı öncesinde %77 iken, 1989'da %52'ye gerilemiştir.

Estonya ve Letonya'dan 31 Ağustos 1994 tarihinde son askerlerini çeken Rusya Federasyonunun Baltık ülkeleri ile ilişkileri farklı bir boyuta taşınmıştır. Baltık ülkelerinde yaşayan Rus vatandaşları ise, Rusya ve Baltıklar arasındaki ilişkilerin seyrini belirlemeye devam etmektedir. Ancak buna karşın Rusya Federasyonunun,

Baltık ülkeleri ile olan ilişkilerini dengeleme çabalarında söz konusu argümantasyonu etkin olarak kullanmadığı gözükmektedir. 1994 yılından sonra Baltıklardaki Rus vatandaşlarına daha fazla özveri verileceği ilan edilmesine karşın söz konusu amaç henüz istenen seviyede değildir (Maley, 1995, s.5).

Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarının ardından çözülmesi gereken sorunların başında ülkede yaşayan Rus azınlıkların statüsü konusu gelmektedir. Bu ülkelerde yaşayan azınlıklar, doğrudan bağımsız devletin vatandaşlığına geçme hedefi içerisinde olmuşlardır. Ancak bu sadece Letonya'da kısmen gerçekleşebilmiştir. Diğer ülkelerde söz konusu süreç, ülkelerin bağımsızlığını ilan etmelerinin ardından üç yıllık süre zarfında gerçekleşecek Rusya geri çekilme planına bırakılmıştır. Yapılan anlaşmalar çerçevesinde, Baltıklardaki azınlıklar konusunda doğrudan bir ibare bulunmamaktadır (Knudsen, 2007, s.32). Estonya'da vatandaşlık hakkına sahip olmayan önemli sayıdaki Rus azınlık, başta işsizlik olmak üzere pek çok sorunla karşı karşıyadır. Vatandaşlık hakkına sahip olamayan Ruslar siyasette yer almamaları karşısında, sivil toplum örgütlerini aktif olarak kullanmaya çalışmaktadırlar. Letonya'da ise durum çok farklı değildir. Letonya'da vatandaşlık hakkı, sadece 1940 öncesinde ülkeye gelen Ruslara tanınmaktadır. Litvanya'da ise durum farklılık arz etmektedir. Ülkede yaşayan Rus azınlıkların sayısı diğer ülkelere oranla bir hayli düşüktür. Bunun altında yatan nedenlerin başında Litvanya'nın 1940 sonrası göçmenlerine vatandaşlığa geçişte sağladığı kolaylıklardır (Kamalov, 2008, s. 336).

Rusya dışında yaşayan yaklaşık 50 milyon Sovyetler Birliği ardılı ülke vatandaşın 25 ile 27 milyon arasında değişen rakamlarda Baltık ülkeleri ve Bağımsız Devletler Topluluğu coğrafyasında yaşayan Rus kökenli vatandaşlara yönelik ayrımcı uygulamalar, Rusya'nın söz konusu sorunun farkında olmasına olanak tanımıştır. Toplam nüfusları 1 ile 2 milyon arasında değişen Rus vatandaşının Baltıklarda vatandaşlık temelinde, hakların kullanımı, dil vb. konularda sıkıntılarla karşılaşması Rusya'nın büyük devlet olma kimliğine aykırı uygulamalar olarak algılanmıştır. Bu süreç, Baltıkların ekonomi-politik ve güvenlik eksenli önemine etnisite olgusunu eklenmiştir. Rusya dışında yaşayan Rusların ağırlıklı olarak yaşadıkları ülkeler, o ülkelerin nüfusuna oranla %37,8 ile Kazakistan, %34 ile Letonya ve %30.3 ile Estonya gelmektedir (Tarih Yok. *Russian Minorities in the former Soviet Union* 02 Haziran 2012 tarihinde <http://folk.uio.no/palk/PRIO%20Diaspora.htm> adresinden alındı).

Baltık ülkelerinin Rusya politikasında birbirinden farklılıklar bulunmaktadır. Litvanya ve Estonya, Rusya'ya karşı daha sert bir politika izlerken, Letonya'nın daha uzlaşmacı bir tutum içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu farklılığın temelinde

her üç ülkenin değişik dil ailesine mensup olmaları ve temel evrim süreçlerindeki farklı dinamikler yatmaktadır. Letonca ve Litvanca, Baltık grubu dil ailesi iken, Eston dili Fin-Ugor grubuna mensuptur. Öte yandan Litvanyalılar Katolik, Eston ve Letonlar Lüteran mezhebindendir. Letonya ve Estonya deniz devletleri olarak balıkçılıkla uğraşırken, Litvanya ise her dönem tarım toplumu olmuştur. Litvanya'nın, Avrupa'da büyük Knezlik kurup, uzun dönemde tarihte var olduğu gözükürken, Letonya ve Estonya'nın 1920-1940 yılları arasındaki egemenliklerinin kısa sürdüğü gözükmektedir. Bu iki ülkenin XIII. yüzyılda Alman şovalyeleri tarafından işgal edildiği ve buna bağlı olarak her iki ülke kültürünün Almanya etkisinde kaldığı gözlenirken, Litvanya ise Slav kültürüne daha yakın olmuştur (Hekimoğlu, 2007, s.194).

c. Baltıklardaki Rus Askeri Varlığı ve Baltık Bölgesi Güvenliği

Rusya'nın Baltık ülkelerinin bağımsızlığını tanımasına rağmen, askeri birliklerini 1993-1994 yılına kadar bölgede konuşlandırmaya devam ettiği görülmüştür. Moskova, Litvanya'daki askeri birliklerini Letonya ve Estonya'dan daha önce çekeceğini açıklamıştır. Bunun altında yatan neden, Letonya'nın Rus kökenli vatandaşlara yönelik diğer Baltık ülkelerinden daha önce yapıcı adımlar atmasıdır (Clemens, 2001, s.185). Rusya Baltık bölgesinden uzaklaşsa dahi, askeri unsurlarını muhafaza etmek için çaba sarf etmektedir. Bu çabalardan en çok bilineni, Estonya Paldiski'deki denizaltı üssü, Letonya Skundra' daki erken uyarı radar sistemi ve Kaliningrad'a Litvanya'dan geçiş isteğidir. Tüm bu süreçlere ek olarak Baltık bölgesinde yaşayan Sovyet vatandaşların haklarının muhafazası konusu gündemde yer almaktadır (Herd, 1999, s.198).

Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarını ve egemenliklerini kazanmalarının ardından bölgedeki Rus askeri varlığının nasıl geri çekileceği önemli bir sorunsal konumuna gelmiştir. Rusya tarafından söz konusu sürecin oldukça ağır ve sancılı olabileceğine ilişkin açıklamalar yapılırken bunu özetler nitelikte Rus birliklerinin Orta Avrupa'da Macaristan, Çek Cumhuriyet ve Almanya ile Polonya'dan çekiliş süreçlerinde ortaya çıkan büyük sosyal problemler örnek gösterilmiştir. Öte yandan Rus askeri birliklerinin Baltık cumhuriyetlerinden bir anda çekilmesinin söz konusu ülkeler için de güvenlik boşluğu oluşturacağı Rus askeri yetkililer tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Rus askeri varlığının en yoğun gözüktüğü noktalardan birisi de Letonya'nın başkenti Riga'dır. Yaklaşık 120 önemli askeri tesisin yer aldığı Riga'da, ağır konvansiyonel silahlardan 780 MBTs, 2355 AFVs, 520 top, 445 kanatlı savaş uçağı, 130 tane Rus bombardıman uçağı yer almaktadır. Askeri birlik sayısı da Baltıklar'ın genelinde bölge bölge değişmekle birlikte, 20.000'den 400.000'e kadar

ulaşmaktadır. Bunlardan 130.000'i oldukça önemli görevlere sahip, komuta kontrol mekanizması unsuru askeri yetkililerdir (Lange, 1991, s.181).

Rusya'nın Baltık bölgesindeki askeri unsurlarını tek tek geri çekmek zorunda kalması, realist paradigma temelli Rus dış politikasını askeri dinamikler ve parametreler çerçevesinde zor bir duruma sokmuştur. Baltık ülkelerinin bağımsızlığı sonrasında, yılda yaklaşık 16.000 Estonya, 37.000 Letonya ve 12.000 Letonya'dan olmak üzere toplamda 100.000 Rus askeri geri çekilme işlemini sürdürmüştür.

Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından, bölgenin nükleer silahlardan arındırılması konusu gündeme gelmiştir. Dönemin Norveç Savunma Bakanı Johan Jørgen Holst nükleer silahtan arındırılmış bölge önerisini ortaya atmıştır. Bu önerinin temeli 1950'lere kadar gitmekle birlikte, bölgesel güç dengelerinin sonucu olarak nihayete erişememiştir. Nükleer silahların Baltık bölgesinden uzaklaştırılması önerisini en çok destekleyen ve bu konuda 1970'lerden itibaren inisiyatif geliştirenler Kuzey ülkeleri olmuştur. İsveç ve Danimarka, temel dış politika stratejilerinden biri olan tarafsızlık yaklaşımı çerçevesinde bölgenin güvenlikselleştirilmesi⁴³ için çaba sarf etmektedirler.

1990'ların başında Baltık Cumhuriyetlerinin ulusal orduları bulunmamaktadır. Rusya askerleri ise bu dönemde söz konusu cumhuriyetlerde varlıklarını devam ettirmeydi. Rusya'nın batı sınırlarının önemli bir güvenlik unsuru olarak görülen Baltıklarda konuşlu Rus askeri unsurları, ülkenin yakın çevre politikasının aktif olduğunun bir göstergesidir. Ancak, bu yakın çevre politikası 2004 yılında Baltık ülkelerinin NATO üyesi olmasıyla birlikte büyük bir sarsıntı geçirmiştir. Baltık ülkelerini, nükleer silahlardan arındırılmış, tehditten uzak bir bölge olarak görmek isteyen Rusya, NATO'nun bölge dahilinde genişlemesinden sonra dış politikasında köklü sarsıntılar hissetmektedir (Plakans, 2011, s.430).

Baltık ülkelerinin 1991 yılından itibaren Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı bünyesine girmesi, Avrupa güvenliğindeki aktörlerin sayısını çoğaltmak ile birlikte, Avrupa'da güvenliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanması açısından önem arz eden Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Rusya'nın da Avrupa güvenliği için NATO'dan ziyade tercih ettiği bölgesel örgütlerin başında gelmektedir. Gücün tanımlanması ve dağıtımında, devletlerin farklı yaklaşımları söz konusu olabilmektedir. Bu çerçevede bakıldığında, Baltık ülkeleri etrafında yer alan İsveç için tarafsızlık bir dış politika stratejisi ve devlet gücünün farklı nosyonlarda kullanılması anlamına gelirken, Rusya için güç ve hakimiyet temelli politikaların

⁴³ Michael C. Williams, "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, Vol. 47, 2003.

coğrafi ekseninde önemli bir aracı olarak görülmüştür (Knudesen, 2007, s.16). Zaman dinamiği, güç değişiminin temelinde yatan en önemli bağımsız değişken konumundadır. Uluslararası ilişkilerde çeşitli güç paradigmaları doğrultusunda daha ufak devletler olarak tanımlanan Baltık ülkeleri gibi devletler, güvenlik ihtiyaçlarını güvence altına almak için kendilerinden çok daha güçlü devlet ve/veya uluslararası organizasyonlar ile ortaklı kurma çabası içerisindeyler. NATO bunun en somut ve güncel örneklerindendir. Buna ek olarak AB'nin bölgesel güç dinamiklerinde yeniden konumlandığı ekonomik ve siyasal yapısı, Avrupa Birliği içinde dahi güç değişimleri yaşandığının göstergesidir. Yaklaşık yarım asırdır Baltık ülkelerini Avrupa entegrasyonu içerisinde tutmayan AB, söz konusu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanması ile birlikte, jeopolitik genişlemesini Baltık ülkeleri doğrultusunda gerçekleştirmiştir.

Baltık ülkeleri, 1990'lı yıllarda bu ülkelerde yaşayan birçok Rus vatandaşı için Avrupa'yla entegrasyona geçme manasına gelmektedir. Rusya'nın 1990 yılıyla birlikte Baltık ülkelerinden yükselen bağımsızlık taleplerine karşı durmasının altında yatan temel nedenlerden birisi de ülkenin konumlandığı stratejik pozisyonudur. Sovyet askeri birlikleri, deniz altı, hava ve yer savunma araçlarının Baltıklarda yer alması, Rusya'nın Avrupa ve ülke sınırlarının güvenliği açısından büyük önem arz etmektedir. Bu askeri unsurların, Baltık ülkelerinin bağımsız olmasının ardından geri çekileceğinin farkında olan Rusya, realist temelli dış politikasından vazgeçmemek için çok mücadele etmiştir. Bu mücadelenin altında yatan temel etkenlerden birisi de Rusya'nın hakimiyet esaslı dış politika yaklaşımını, ülkeyi bir arada tutan güçlü, imparator Rusya kimliği temeline dayandırmasıdır.

d. Baltık Bölgesinde Enerji ve Dış Ticaret

Rusya'nın liberal kuram temelli dış politikasının atf yaptığı unsurların başında, ülkenin sahip olduğu büyük miktarlardaki petrol ve gaz rezervleri gelmektedir. Bu doğrultuda Rus devleti enerji şirketi Gazprom'un adeta bir dış politika aktörü gibi kullanıldığı açıkça gözükmemektedir. Rusya da bu gücün farkında olarak, Baltık ülkelerinin 2004 yılıyla birlikte NATO üyesi olmalarına karşılık, bu ülkelerin bölgesel güvenlik ve dış politika etkinliğini sınırlandırmak adına enerji silahını devreye sokmuştur (Legvold, 2001, s.70).

Öte yandan Baltık ülkelerinin ekonomik gelişiminde Rusya'nın payı büyüktür. BRIC (Brezilya, Hindistan, Rusya ve Çin) ekonomileri arasında gösterilen Rusya'nın Baltık ülkeleri üzerindeki hakimiyet teorisi esaslı politikalarını liberal kuram çerçevesinde ilerletmek istediği gözükmemektedir (Fifka, 2008, s.33). 2003 yılından itibaren Rusya'nın Baltık ülkelerindeki Doğrudan Yabancı Yatırım (FDI) kapasitesini bir hayli arttırdığı gözükmemektedir. Söz konusu artışın altında yatan nedenlerden

birisi, bu süre zarfında Rusya ekonomisinin güçlenmesi iken, bir diğeri AB üyelikleri gerçekleşen Baltık ülkeleri üzerinden Ortak Pazara giriş çabalarıdır. Ancak bir süre sonra Litvanya, Letonya ve Estonya'nın ülkelerinde bir hayli yükselen doğrudan yabancı yatırım oranlarından çekindiği ve ekonominin kontrolünü tekrardan Rusya'ya teslim etmek istemediği gözükmemektedir (Kilvits, Purju ve Padam, 2005, s.61).

Putin'in 2000'li yılların başında Baltık ülkelerindeki yatırım ve ekonomik destek oranlarını arttırdığı gözükmemektedir. Baltık ülkeleri üzerine söz konusu dönemde herhangi bir askeri yönelmenin yapılmadığı, aksine kısa vadede Baltık ülkelerine, uzun vadede de Rusya'ya fayda sağlayacak ekonomik alt yapı programlarının başlatıldığı gözükmemektedir (Ball, 2000, s.154). Enerjinin dağıtımı ve ulusal güç parametresi olarak kullanımı, Rusya yönetiminin uluslararası ilişkiler gündeminin en önemli parçalarından birisidir. Uygulamada liberal paradigmaya atıf yapan söz konusu süreç, felsefi arka planında kendi içerisinde realist objeler taşımaktadır (Elletson, s.114).

e. Letonya

1201 yılında Almanların kontrolünde Riga kenti inşa edilmiştir. Letonya 64, 589 kilometrekare toprak büyüklüğüyle, Baltık denizinin Batı kıyısını oluşturmaktadır. Letonya tarihi süreç içerisinde özellikle XVIII. yüzyıldan başlayarak Rus hakimiyeti altında kalmıştır. Çeşitli yerel dinamiklerde Alman hakimiyeti devam ederken XIX. yüzyıl yeni güçlerin, Çarlık Rusya'sının, Letonya'da yükselişi söz konusu olmuştur. Esaret altında yaşayan Letonya toplumu için, sadece yönetsel gücün dışında, yaşam şekline ilişkin herhangi bir değişiklik söz konusu olmamıştır (Pabriks ve Purs 2002, s.1)

XIX. yüzyılda Çarlık Rusya'sının hakimiyetini güçlü bir şekilde hissettirdiği Letonya'da, halkın daha iyi yönetim ve yaşama imkanlarına sahip olmak için Çarlık Rusya'sının temsil ettiği Ortodoksluk dinine geçtiği gözükmemektedir. Öte yandan Çarlık Rusya'sından önce Almanya'nın kontrolünde olan Letonya, bu ülkeyi milli değerlerin gelişiminin önünde engel olarak görmektedir. 1800'lü yılların sonu itibariyle Çarlık Rusya'sı Letonya ve genel olarak Baltıklarda Ruslaştırma politikalarına hız vermiştir. Ruslar da, tıpkı Almanlar gibi Letonya halkına saygı göstermemiştir. 1917'de Rusya'da gerçekleşen devrim, Sovyetler Birliği'nin kurulmasını ve ilerleyen yıllarda yakın coğrafyada genişlemesini ifade edecekken, kısa bir aralıktaysa Letonya'nın da görece bağımsızlık dönemini beraberinde getirmiştir.

Brest-Litovsk anlaşmasıyla birlikte Almanya'nın Letonya'daki hegemonyası söz konusu olmuştur. Letonya, 1915 yılından itibaren Alman ve Rus orduları

arasında gidip gelmiştir. 18 Kasım 1918'de tüm Letonya siyasi partilerinin yer aldığı temsilciler konseyi Bolşeviklerin Riga'da toplanmasını kabul etmiş ancak Litvanya'nın da bağımsız olduğunu açıklamıştır (Clemens, 1991, s.32). Bu dönemde Letonyalılar ülkelerini işgal edilmiş kendilerini de bölünmüş ulus olarak nitelendireceklerdir. Öte yandan Letonya'yı işgal eden Almanlar, her an gelebilecek bir SSCB işgalinden de büyük ölçüde endişe duymaktaydılar.

Letonya'daki çeşitli sivil organizasyonların liderlerinin 18 Kasım 1918 tarihinde bir araya gelmesi ile oluşturulan Letonya Ulusal Konseyi, ülkenin bağımsızlığını ilan etmiştir. Dönemin Sosyal Demokrat partisinin arından gelen en popüler ikinci parti olan Çiftçiler Birliği Partisinin başkanı Karlis Ulmanis, Letonya'nın ilk Başbakanı seçilmiştir. İlerleyen yılda Letonya'nın toprak bütünlüğünü sağlama çalışmalarına hız veren ilk seçilmişler, bunu büyük oranda başarmışlardır (Pabriks ve Purs 2002, s. 15).

Sovyetler Birliği 5 Ekim 1939 tarihinde, Letonya'yı Ortak Destek Paketi anlaşmasını imzalamaya zorlamış, ülkeye sayıları 25.000 ile 50.000 arasında değişen miktarlarda Sovyet askerini Letonya'ya yerleştirmiştir. Letonya değişen uluslararası dinamiklerin arasında kalmış, aynı yıl yapılan Sovyet-Alman gizli anlaşmalarının arasında kaybolan bir ülke haline gelmiştir. Öte yandan Letonya'da gerçekleşen Sovyetler Birliği'nin hakimiyet esaslı yaklaşımı, Türkiye'nin de tepkisini çekmiş, dönemin Hariciye Vekaletinden Yüksek Başvekalet Makamına aşağıdaki bildirim sunulmuştur (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Defter\Belge No: 030\10 24666310).

"Aynı zamanda Romanya ve Macaristan'da da akredite olan memleketimizdeki Letton Sefirinin Bükreş'ten Vekaletimize gönderdiği 24 Temmuz 1940 tarihli bir Telgrafnamede Letonya'da Sovyet işgal kuvvetlerinin tazyiki altında gayri kanuni intihabat yapılarak Sovyet Rusya'ya iltihakın halkçı ismini taşıyan parlamento tarafından kabul edildiği bildirilerek Letonya'nın hürriyet ve hakimiyetine karşı yapılan bu tecavüz hareketinin Hükümetimizce tanınmaması rica edilmiştir"

II. Dünya Savaşını devam eden günlerde Letonya'nın Sovyetleştirilme çabaları daha agresif bir boyuta ulaşmıştır. 1945 yılından itibaren SSCB ordusu ve gizli polis teşkilatı KGB ile Letonya'nın dönüşüm süreci hakimiyet esaslı baskı politikaları ile sağlanmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak Sovyet yönetimi, Letonya'nın sanayileşme ve tarım politikalarına da doğrudan müdahil bir konumda olmuştur. Öte yandan şurası bir gerçektir ki, SSCB'nin kimlikli yapısına en uygun Baltık ülkesi Letonya olmuştur. Öyle ki, 1970-1979 yılları arasında ülkede Rusçayı ikinci dil olarak kullananların oranı %45.4'ten %58.3'e yükselmiştir (Pabriks ve Purs 2002, s.47).

Letonya'da ilki Ekim 1986'da başlayan bağımsızlık hareketinin, ikincisinin 1988 yılı Mart ayında meydana geldiği gözükmemektedir. 1988 yılının Haziran ayının birinci ve ikinci gününde bir araya gelen Letonya'nın önde gelen entelektüelleri ülkenin sorunlarını masaya yatırmış, bunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmeye çalışmışlardır. Letonya'nın bağımsızlığını ilan etmesi üç aşamada gerçekleşmiştir. İlk periyod, Mayıs 1990'dan Ağustos 1991'e kadar geçen sürede Letonya'nın teorik bazda bağımsızlığını kazanmasıdır. Ancak, o tarihte yürütme yetkisi henüz tam manasıyla Letonya'da değildir. İkincisi, Ağustos 1991'de Moskova'da meydana gelen başarısız darbe girişimidir. Bu darbe girişiminden sonra Letonya *de facto* ve *de jure* olarak bağımsız devlet konumuna ulaşmıştır. Üçüncü aşama ise, Saeima⁴⁴ seçimlerinin 1993 yılında, yaklaşık 50 yıl sonra SSCB'den bağımsız ve özgür şekilde gerçekleştirebilmesidir.

Letonya'da bağımsızlığın çeşitli varyasyonları göze çarpmaktadır. Bunlardan bazıları arasında yer alan Letonya kültürünün yükseltilmesi olgusu, zaman içerisinde uzun yıllar hakimiyet altında kalınan Rus dili ve kültürünün izlerini silmekte zorlanmış, geçmişin zorlu günlerinin kognitif etkileri, Letonya dili ve kültürü üzerinde etkili olmaya devam etmiştir. Letonyalı kimliğinin oluşması tüm bu süreçler ışığında çeşitli aşamalardan geçerek mümkün olabilmiştir (Bremmer ve Taras, 1997, s.376). Uzun süre devam eden ikili görüşmeler ve nihayete eren anlaşmalar sonucunda, Rusya'nın askeri birliklerini Letonya'dan çekmesi, Ağustos 1994 olarak ilan edilmiştir. Öte yandan Ruslar, Letonya'daki erken uyarı radar sistemleri, yaklaşık 22.000 kişilik Rus askeri varlığı ve bir takım askeri tesislerin bu ülkede kalabileceği konusunda anlaşma imzalamıştır (Bremmer ve Taras, 1997, s.391).

Ancak gelişen ilişkiler 2000'li yılların başında sekteye uğramıştır. Letonya Parlamentosu'nun SSCB döneminde gerçekleşen işgalden ötürü, Rusya Federasyonu'ndan tazminat isteme kararı, iki ülke arası ilişkilerde soğuk bir düş etkisi yaratmıştır. 1940 yılından 1990'lı yılların başında SSCB'nin dağılışına kadar geçen süre içerisinde Rus işgali altında kaldıklarını söyleyen Letonya'ya, Estonya ve Litvanya'da aynı gerekçelerle destek vermektedir. Ancak Ruslara göre bu dönem bir işgal dönemi değil, Baltık ülkelerinin izni ile gerçekleşen bir harekattır. Ruslara göre Baltık ülkelerinin SSCB'ye katılışında uluslararası hukuka aykırılık söz konusu değildir.

Letonya'nın Avrupa eklemlenmesi sürecini derinleştirebilmesinin koşullarından birisi de uygun ekonomik reformları gerçekleştirebilmesidir. Letonya'nın bu doğrultuda Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin tavsiyelerini sıkı bir şekilde takip

⁴⁴ Letonya Ulusal Parlamentosu

etmeye çalıştığı gözükmektedir. IMF'nin Doğu Avrupa ülkeleri için önerdiği liberal monetarist politikaları⁴⁵, Letonya da bünyesine adapte etme çabası içerisinde olmuştur. Letonya'nın bağımsızlığı sonrasında Rusya Federasyonu ile ilişkilerinin zaman zaman yakın, zaman zaman da soğuk bir seyir izlediği gözükmektedir. Letonya için bağımsızlığın ilk yıllarında Rus askeri birliklerin ülkesinden çekilmesi birincil öncelikli dış politika unsuru olmuştur. Rusya'nın Letonya'dan askeri birliklerini çekmesi ve bu ülkedeki vatandaşlarının haklarının korunması hususunda karşılıklı uzlaşya dayalı bir yaklaşım izlediği gözükmektedir. Bu ikili ilişkilerin geliştirilmesi çabalarını 1992 yılında Helsinki anlaşması ile hukuksal bir boyuta ulaştıran Rusya, Letonya'nın haklarına saygılı olacağını ifade etmiştir. Letonya'nın ülkesindeki Rus azınlıklar konusunda geliştirmek istediği stratejileri AGİT kuralları çerçevesinde iletmeye çalıştığı gözükmektedir. Bu noktada AGİT'in yaklaşımı, Letonya'nın azınlıklara yönelik yasal prosedürlerini geliştirmek ve ülkedeki Rus azınlıklara yönelik, Rusya Federasyonunun söylemlerini gerçekçi temellere oturtmaktır.

f. Litvanya

Litvanya, tarih boyunca farklı etnisitelerin yaşam alanı olmuştur. Vistula ve Nemunas nehirleri etrafında yaşayan Prusyalılar ve sayıları büyük oranda yer alan Litvanyalılar, Dvina boylarında yaşayan ise Litvanyalılar olmuştur. Modern Litvanya ise, Polonya ve Rusya topraklarının bir parçası konumunda olmuştur (Sacks, 1934, s.75). Litvanya, Katolik dünyasının en kuzey parçası olmakla birlikte Baltık denizinin en uzun kıyısına sahiptir. Rusların karşısında Atlantik akımını destekleyenler, Litvanya'yı Rusya için bir ihtilaf kaynağı ve Avrupa'nın düzenlenmesinde etkin bir aktör olarak konumlandırmaktadır (Dugin, 2010, s.201).

Litvanya'nın devlet geçmişi 1236'da eyalet kurma girişimlerine gitmekle birlikte, çeşitli noktalarda diğer Baltık ülkeleri Letonya ve Estonya'dan farklılıklar göstermektedir. Litvanya'nın batı bölgesi bir dönem İsveç ve Danimarka kralları tarafından kontrol altında tutulmuştur. Litvanya, Büyük Peter döneminde de Rusya tarafından işgal edilmiştir. Litvanya, 1569 yılında Polonya ile Lubnin birliğini oluşturmuştur (Gricius, 1991, s.116). XIX. yüzyıl'da gerçekleşen Litvanya ulusal rönesans hareketi, Litvanyalılar üzerinde birçok farklı algı ve etkileşimin gelişimine olanak tanımıştır. Litvanya, dili ve kültürünün gelişmesi bu sürecin bir parçası konumundadır. Öte yandan Litvanya devleti, tarihi süreçte emperyal politikaların uygulama merkezi olmuştur. Litvanya Ruslar, Belaruslular, Yahudiler ve Tatarlar'ın söz konusu emperyal nitelikte politikalara maruz kalmışlardır. 1905 yılında Rusya'da

⁴⁵ Liberal para politikası olarak adlandırılan söz konusu IMF uygulaması, temelde pazar güçlerinin rekabetini yükseltme ve özel mülkiyete yönelik iktisadi girişimleri güçlendirmektedir.

gerçekleşen devrimde Litvanyalı milli liderler, ülkelerinin anayasal ve demokratik bir otonomiye kavuşmasına çaba sarf etmişlerdir.

16 Şubat 1918'de Ulusal Konseyin yapmış olduğu seçim sonrası bir önceki Eylül'de seçilen Litvanya konseyi, Litvanya'nın Alman işgali sırasında dahi, bağımsız bir devlet olduğunu ilan etmiştir. Kasım 1918'den sonra, ulusal konsey kendi ordusu ve yönetimini organize etmeye başlamıştır. Litvanya, 1919 yılında ülkesi üzerindeki Sovyet işgalini defetmek için içsel mücadelesini başlatmıştır (Clemens, 1991,s.32). I. Dünya Savaşı'nın sonunda, söz konusu otonomi arzusu yerini bağımsızlık hedefine bırakmıştır. I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri, 1919 sonrası Avrupa'yı şekillendirirken, Litvanya'nın SSCB'nin bir parçası olacağını öngörmüşlerdir. Lenin'in self determinasyon ilkesini ön plana çıkarmasına rağmen, SSCB'nin Litvanya'yı birliğe dahil etme yönünde planları süregelmiştir.

Litvanya'dan 1919 yıllarında Almanların çıkışı ile SSCB'nin bu ülkeye girişi sırasında Vilnius'taki komünist hükümet, Kızıl Ordunun buraya gelişi üzerine devrimci bir hükümet kurması gerekliliğini ifade etmiştir. 5 Ocak 1919'da Bolşevik ordusunun Litvanya'ya girişi öncesinde, Litvanya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuş vaziyette idi (Lane, 2002, s.7). Litvanya yaklaşık 50 yıl, Sovyet kuralları altında yönetilmiştir. Litvanyalıların buna karşı direnişleri zaman zaman gerilla tarzı, zaman zaman da demokratik yöntemlerle olsa dahi SSCB bu talepleri, kendi hakimiyetini zedeleyemeyecek boyutta görmüştür.

Litvanya, Rusya ile olan 1920 tarihli sınır anlaşmasının herhangi bir değişikliğe uğramasını talep etmemiştir. Klaipeda'yı 1923-24 yılları arasında sınırları arasına katan Litvanya, Stalin'in Vilnius'u Polonya'dan Litvanya'ya transfer etmesi ile bugünkü hoşnut durumuna kavuşmuştur. Öte yandan 1990'larda Letonya'nın Rusya ile yaşadığı sınır sorunlarının başında Kaliningrad gelmiştir. 2 Ekim 1997 tarihinde Litvanya ve Rusya Kaliningrad sınırı hakkında antlaşma imzalamışlardır. 24 Ekim'de Yeltsin, söz konusu antlaşmanın Baltıkların güvenlik kaygılarını gidermeye yönelik olduğunu beyan etmiş, Baltıkların NATO güvenlik eksenine dahil olmamaları gerektiğini vurgulamıştır. Ancak Baltıkların tutumu bu yönde olmamıştır (Clemens, 2001, s.186).

Litvanya'nın 1940 ve 1950'lerde sanayi gelişim süreci, Estonya ve Letonya'nın oldukça gerisinde seyir etmiştir. 1950'lerle birlikte, gelecek yıllarda yükselişe geçecek olan Litvanya ekonomisinin temelleri güçlendirilmiştir. 1980'de sanayi sektörünün Litvanya gayri safi yurt içi hasılasında payı % 60'lara ulaşmış, işgücü potansiyeli ülkede diğer yıllara göre oldukça yükselmiştir (Lane, 2002, s.75). Gorbaçov, Sovyet ekonomik ve siyasal sistemini *glanost* ve *perestroika*, politikaları çerçevesinde yeniden düzenlerken, Letonya üzerinde 1940'tan beri süregelen

kontrolünü kaybetmeye başlamıştır. Bu süreçte Batı Avrupa, Litvanyalıların bağımsızlık yolunda hızlı ilerleyişini şaşkınlık ve taktirle izlemiştir. Litvanyalıların söz konusu mücadelesi Stalin'den beri devam etmiş, nihayetinde dünya güç dengesinde yaşanan değişimin olumlu bir yansıması olarak, ulusal güç parametrelerine yapıcı bir atıfta bulunmuştur.

1989 yılının Ekim ayında Litvanya'da halkın büyük çoğunluğu bağımsızlık taleplerini arttırarak dile getirmiştir. Kasım ayında Litvanya hükümeti bir karar alarak bağımsızlık taleplerini referanduma götürmek istemiştir. Ülkedeki Rus azınlık ile Litvanyalı vatandaşlar arasında bağımsızlık taleplerinin dile getirilmesi noktasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Litvanya ve Estonya'da baş gösteren bu anlaşmazlıklar, Rus dilinin kullanılması ve söz konusu ülkelerdeki Rus kökenli vatandaşların statüsüne ilişkin gerçekleşmektedir (Service, 2009, s.482). 1990 yılının başında serbest halk seçimlerini gerçekleştiren Litvanya, vatandaşlarının sesini dinleme çabası içerisinde olmuştur. Bu doğrultuda 11 Mart 1990'da Litvanya'nın bağımsızlığı ilan edilmiştir.

1990 sonrası Rusya'nın Litvanya'daki askerlerini çekmesi ise 3 Ağustos 1993 yılında gerçekleşmiştir. Bölgedeki Rusların haklarının kısıtlandığı iddiası Rus askerlerin geri çekilmesini durdurmuştur. Öte yandan Rusların Estonya ve Letonya'ya oranla Litvanya ile daha az gerilim içeren bir ilişki içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. 1991 yılında Rusya ve Litvanya ile diplomatik ilişki kurulması anlaşmasına ek olarak, Litvanya'nın Rus azınlığın vatandaşlığa geçişi aşamasında sağladığı kolaylıklar, her iki ülke arasındaki ilişkileri, karşılıklı iletişim kanallarının açık seyir izlediği bir yapıya sevk etmiştir (Hekimoğlu, 2007, s.186). Öte yandan Rusya Federasyonu ve Litvanya arasındaki detante döneminin en önemli araçlarından birisi de 1997 yılında her iki ülke arasında imzalanan "Sınır Antlaşması" ve 1999 yılındaki "Rusya'nın Kaliningrad Bölgesi ile Litvanya Cumhuriyeti'nin Uzun Vadeli İşbirliği Hakkındaki" antlaşmalar olmuştur (Avdeyev 2000'den aktaran Hekimoğlu, 2007, s.186). İkili ilişkilerde bir diğer yapıcı adım olarak Rusya Federasyonu, tek taraflı olarak ülkenin batısındaki piyade askerlerinin sayısını % 40 azaltmıştır (Hekimoğlu, 2007, s.187).

Diğer tarafta, Rusya Federasyonu ile Litvanya arasında ciddi sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların başında, diğer Baltık ülkelerinde de olduğu gibi Rus azınlıklarının hakları konusu gelmektedir. Litvanya Parlamentosu'nun 1997 yılı sonu ve 1998 yılı başında, Rusça konuşan nüfusun hakları üzerinde bir kısıtlamaya gitmesi, taraflar arasındaki ilişkilerde kriz doğurmuştur. 1998 yılında kabul edilen vatandaşlık kanunu çerçevesinde 100.000 kişi vatandaşlık alma hakkından uzak tutulmuştur. Ek olarak, Rusça'nın kullanılmasının sınırlandırılmasına ilişkin olarak da

yasal çerçeve oluşturulmuş, toplumun % 40'a yakınının konuştuğu Rusça, yabancı dil statüsüne düşmüştür (Hekimoğlu, 2007, s.189).

Litvanya'nın Sovyetleşme sürecinin üstünde çok defalar durulmasıyla birlikte, söz konusu sürecin Litvanya'nın tarih, kimlik ve kognitif süreçleri üzerindeki etkisi sıklıkla tekrarlanabilecek türdendir. Litvanya'nın NATO ve AB süreci içerisinde gelişecek adımlar çerçevesinde çeşitli konularda Rusya ile birtakım problemlerin yaşanabileceği öngörülmüştür. Bu problemlerin başında Rusya'da Litvanya ve NATO süreci çerçevesinde yaşanan *détente* döneminden rahatsız olan siyasi grupların yükselişi gelmektedir. Bu çerçevede 17 Ağustos 1993 yılında, Rusya birliklerinin Litvanya'dan çekileceği tarihin sadece iki hafta öncesinde, Rus askerlerinin çekilmeyi durdurduğu, Litvanya'yı Rus azınlıklar vb. Rus ekonomik ve siyasi unsurları üzerinde anlaşma yapmaya zorlamaya çalıştığı gözükmemektedir (Lane, 2002, s.203).

Buna rağmen Rusya'nın liberal paradigma temelli ekonomik girişimleri her iki ülke arasındaki ilişkileri yumuşatma adına önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. Litvanya'nın, Rusya tarafından önerilen Baltık Boru Hattı'nın inşası ve Fin boğazlarında limanlar kurulması konularına soğuk bakması ayrı bir problem olarak görülmektedir. Litvanya'nın Rusya ile ilişkilerinde temelde odaklanılan konu, ekonomik ilişkiler ve Kaliningrad bölgesinin statüsüdür. Rusya'nın askeri unsurlarının yer aldığı, Polonya ve Litvanya arasında kalan Kaliningrad bölgesi, her iki ülke arasındaki problemlerin kaynağı olarak görülmektedir. Kaliningrad'a geçişlerde Litvanya'nın kullanılması vb. ulaştırma konuları her iki ülke arasında yer alan temel ilişkilerin belirleyici dinamiğidir (Bremmer ve Taras, 1997, s.366).

g. Estonya

Estonya'nın milli kimliği, Finno-Ugric dili ve kültürü temelinde gelişim göstermektedir. Bundan yaklaşık beş bin yıl öncesine kadar giden Estonya'nın kuruluş ve gelişim aşaması, Finlandiya ekseninde seyir izlemiştir. 1200'lü yıllarda Estonya'nın ortalama nüfusu yaklaşık 150.000 civarındadır. 1346 yılının sonuna kadar Kuzey Estonya, Danimarkalılar tarafından kontrol edilmiştir. Başkent Talin ismi, dönemin Danimarka kralının isminden gelmektedir. Estonya ulusal hareketi, 1860-1917 yılları arasında gerçekleşen Milli Uyanış hareketinin bir parçası konumundadır. Bu dönem içerisinde entellektüellerin, çiftçilerin ve devlet hizmetinde çalışan profesyonellerin, Baltık bölgesindeki Almanya hakimiyetine karşı çıktığı gözlemlenmektedir (Smith, 2002, s.3).

XIX. yüzyıldan itibaren ağırlıklı olarak Ruslaştırma politikasının gözlendiği Estonya, söz konusu sorunsal dönem içerisindeki güç dengelerini kullanarak

aşmaya çalışmış, Rusya'ya karşı zaman zaman Almanya'yı ön plana çıkaran bir yaklaşım içerisinde olmuştur. Emperyal Almanya'nın, Troçki'nin "savaş ve barış üzerine dur" yaklaşımını ihlal etmesi sonucu, Estonya'nın Sovyetler Birliği'nden ayrılma çabaları hızlanmıştır. Estonya, Almanya'nın müdahalesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nden ayrılarak, bağımsızlığını ilan etmiştir. 1917-1918 yılları arasında Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını alan ilk Baltık ülkesi Estonya olmuştur (Clemens, 1991, s.32).

1918 ve 1991 yılları Estonya bağımsızlığının XX. yüzyıl içerisinde ön plana çıktığı dönemlerdir. Estonyalılar için her zaman bağımsız bir Estonya devletinin kurulacağı hayali söz konusu olmuştur. 1918-1920 yılları arası bağımsızlık için mücadelenin, Özgürlük Savaşının (*Vabadussota*) verildiği yıllar olarak ön plana çıkmaktadır (Smith, 2002, s.1) 1940 yılında gerçekleşen Sovyet işgaline karşı, Estonya birçok kez ultimatoma vermiş olsa da, meydana gelen güç paradigmasına dayalı reel politik Rusya üstünlüğü, Estonya'nın bu çabalarını karşılıksız bırakmıştır. Baltık bölgesi etrafındaki devletlerden Almanya ve İsveç'e göre, Sovyetler Birliği'nin Baltıklar üzerinde giriştiği bu hukuksuz hakimiyet hiçbir zaman onay görmemiştir.

Estonya 1920 yılında Sovyetler Birliği ile barış anlaşması imzalayan ilk Avrupa devletidir. 2 Şubat 1920 tarihli Tartu Anlaşması ile Sovyetler Birliği Estonya'nın bağımsızlığını tanımıştır. 1939-40 dönemi ise Estonya'daki görece bağımsızlık sürecinin sonlanması anlamına gelmektedir. Söz konusu dönem içerisinde Estonya'da demokratik gelişmenin sağlıklı bir şekilde ilerleyememesinin nedenini Avrupa'nın güvenlik tercihlerinde aramak gerekmektedir. Almanya ve Rusya arasındaki çekişmenin Avrupa coğrafyası ve uzantısında en önemli manevra alanı olarak değerlendirilen bu ülkeler, realist paradigmanın temel uygulama alanı olmuşlardır. Bu dönemde Rusya'ya karşı antagonist davranışlardan kaçınma ve içsel dinamiklerini yapısal düzenlemeler ile oluşturmaya çalışan Estonya, Rusya'nın Finlandiya ile mücadelesinde kuzey topraklarının bombalanması sonucu, protesto gösterilerine başlamıştır. Devlet kontrolündeki medya, SSCB ile anlaşma yapılmasının, Estonya'nın diğer kuzey komşularının akıbetinden farklı bir olasılık sağlayacağına inanmışlardır. Temmuz 1940 seçimleri sonrası Estonya'da göreve başlayan yeni hükümet, Sovyetler Birliği'ne üyelik başvurusunda bulunmuştur. 6 Ağustos 1940 tarihinde SSCB'ye üyelik başvurusu onaylanan Estonya'nın birliğe katılımı, önemli Rus gazetelerinden Pravda'da 16. Sovyetler Birliği Cumhuriyetinin doğuşu olarak ifade edilmiştir. Estonyalılar, tekrardan SSCB'nin parçası olmalarını 'Rusya sorusunun' bir devamı olarak görmüşler, söz konusu sorunsal ulus devlet aşamalarında verilen mücadele olarak ele almışlardır (Smith, 2002, s.23).

II. Dünya Savaşı dönemi SSCB Dışişleri Bakanı Molotov'un, SSCB çevresinde küçük devletlere yer yok söyleminden sonra, Rusya'nın periferisinin bir parçası olan Estonya, ikinci işgalle birlikte Rus ekonomisinin parçası haline getirilmeye yönelik çeşitli ekonomik yaptırımlar ve düzenlemeler ile baş başa kalmıştır. Estonya, 1941 yılında Ağustos ve Ekim ayları içinde Alman işgaline uğramıştır. Alman işgali 1944 yılına kadar devam etmiş, Estonya, Almanya'nın büyük dünya devleti hayallerinin bir parçası haline getirilmiştir. 1944-1953 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin Estonya'yı Alman işgalinden uzaklaştırma ve tekrardan kendi hakimiyetine almak için girişimde bulunduğu gözükmemektedir. SSCB, ufak çapta ulusal bir direniş ile karşılaşsa dahi, hakimiyet teorisini sürdürme imkanına sahip olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın ardından 1991 yılında SSCB'nin dağılışına kadar giden süreçte yaklaşık 50 yıl Sovyetler Birliği hakimiyetinde yaşayan Estonya, *de facto* restorasyon dönemine ancak 1991 yılından sonra başlayabilmiştir.

1956-1968 yılları arasında Yeni Pragmatizm olarak adlandırılabilir söz konusu dönemde, SSCB Gensel Sekreteri olan Kruşçev'in Estonya'ya yönelik reformasyon çabası içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Estonya tarihi ve coğrafyasına ilişkin ders müfredatlarının gözden geçirildiği ve yeni Sovyetler ideolojisi ile şekillendirildiği bu dönemde, görece bir iyileştirme hareketi gözlenmiş, söz konusu reformlar yükselen Sovyet gücünün bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Breznev dönemi ile birlikte, Estonya'da Rus dilinin öğretilmesine yönelik uygulamaların sıklaştırıldığı gözükmemektedir. İlk okuldan başlayarak, üniversitelerde yazılan tezlere kadar Rusça dilinin birincil öncelik olarak kullanılması sağlanmıştır.

1988 yılıyla birlikte kendi ulusal dinamiklerini sorgulama çabası içerisine giren Estonya, kültürel birliklerin çabası ile bir milli uyanış hareketine sahne olmuştur. Söz konusu milli uyanış çabalarıyla birlikte Estonya halkı, Biz kimiz? Nereden geliyoruz? Nereye gidiyoruz? Gibi temel uluslaşma sürecinin dinamiklerini sorgulamaya başlamıştır. Mart 1998'de Tartu anlaşmasının yıl dönümünde, Estonya'nın bağımsızlık sürecini yaşadığı 70 yıl öncesi dile getirilmiş ve bu çerçevede yükselen talepler ifade edilmiştir. Bir yıl sonra yaklaşık 50.000 kişi Talin meydanında bir araya gelmiş ve bağımsızlık yönündeki taleplerini arttırmışlardır. Bu gösteriler Uluslararası Estonya Hareketi⁴⁶ grubu tarafından gerçekleştirilmiştir.

Estonya-Rusya ilişkilerinde en önemli başlık, Rusya'nın hakimiyet esaslı dış politika yaklaşımının Estonya üzerinde ne denli süreceğidir? Sovyetler Birliği'nin en önemli kurucu unsuru ve devamı olan Rusya Federasyonu, ekonomik ve siyasal

⁴⁶ Rusça, orijinal nitelendirmesi için bkz. *Ob'edinennyyi Soyuz Trudovyykh Kollektivo-OSTK*

anlamda çeşitli yapısal krizlerden geçmektedir. Bu krizlerin en önemlilerinden birisi de, Rus kimliğinde yaşanan güçlü devlet olgusundan, daha alt seviyelerde ulusal güç pozisyonuna geçiştir (Bremmer ve Taras, 1997, s.421). Estonya nüfusunun yaklaşık %30'unu Rus vatandaşları oluşturmaktadır. 1992 ve 1993 yılları arasında Rusya ve Estonya ilişkileri zor günler geçirmiştir. Bunun sebebi, Estonya hükümetinin Rus azınlıkların haklarına yönelik bir takım hukuksal değişiklikleri gerçekleştirmesidir. Rusya'nın buna cevabı, Estonya'ya aktardığı doğal gazı yaklaşık 5 gün süreyle kesmek olmuştur (Lopez, 1999, s.196).

Estonya, 1991 yılı sonbaharında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na, akabinde ise Avrupa Konseyine üyelik başvurusunda bulunmuş, AB ile olası müzakere sürecine başlatmak istemiştir. Söz konusu sürecin bağlantılı olarak idamesi ise NATO ile olan ilişkilerin başlangıcıdır. Bağımsız Estonya, bir yandan ulusal güç dinamiklerini (ekonomik, siyasal, sosyal ve askeri) maksimize etmeye çalışırken, söz konusu süreci Rusya dışında, Avrupa güvenlik ve ekonomi entegrasyonu içerisinde gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Buna ek olarak söz konusu yeniden yükselme döneminin öncelikleri Rus askeri birliklerinin ülkeden çıkartılması ve yeni güvenlik şemsiyesine adaptasyon olarak gösterilmektedir.

Estonya'da bağımsızlık sonrası önem arz eden konuların başında ekonomik verilerin restorasyonu ve bunun sürdürülebilir bir niteliğe büründürülmesi gelmektedir. DTÖ'ye (Dünya Ticaret Örgütü) üyelik çabaları ve devam eden müzakereler, Avrupa Birliği müzakere sürecinde oluşturulacak müktesebata uyum çalışmaları söz konusu ekonomik genişleme ve derinleşme süreçlerinin bir parçasıdır. Buna ek olarak Gorbaçov, Baltık ülkelerinin ekonomik yetkinliklerine kavuşması için ortaya konacak çabayı taktir edeceğini ifade etmiştir. Diğer taraftan Estonya'nın NATO üyeliği 1997 yılında gerçekleştiren genişleme halkası içerisine dahil edilmese de, orta vadede ülkenin NATO üyesi olacağı hem AB hem de NATO üyesi ülkeler tarafından zaman zaman dile getirilmiştir. Rusya'nın 1990'lı yıllarda her üç Baltık ülkesinin de NATO üyeliğine şiddetle karşı çıkmasına rağmen, NATO ile ortaklık sürecini ilk başlatan Baltık ülkesi Estonya olmuştur. 1993 yılında NATO, 1994 yılında da AB ile güvenlik işbirliği sürecini derinleştiren Estonya, Baltık bölgesinde barış ve istikrarın sağlanması amacıyla doğrudan aktif bir rol oynamıştır. Estonya'nın NATO üyelik sürecinin hız kazanması 1998 yılında ABD ile imzalanan ortaklık anlaşması çerçevesinde gelişim göstermiştir.

Rusya Federasyonu ve Estonya arasındaki ilişkilerde yaşanan temel sorunların başında diğer ülkelerdeki gibi azınlık hakları ve Rusçanın kullanılmasının kısıtlanması konuları gelmektedir. 22 Haziran 2005 tarihinde Rusya Federasyonu ve Estonya aralarındaki sınır sorunlarını çözmek için girişimde bulunmuşlardır. Ancak,

Estonya'nın Rusya'dan toprak talep etmesi, bu girişimleri sonuçsuz bırakmıştır. Estonya'nın AB ve NATO üyeliği ile Batı'ya entegre oluşunun ardından, bu ülkede yaşayan Rus azınlığın statüsünü AB Azınlıkları Koruma Programı çerçevesinde çözmeye çalıştığı gözükmemektedir. Estonya'da yaşayan vatandaşlara göre NATO ülkeyi Ruslardan koruyan bir şemsiye olarak değerlendirilmekteyken, ülkedeki Rusların % 55'i ülkenin kalkınması için Rusya Federasyonu ile iyi ilişkiler kurulması gerektiğini ifade edilmektedir (Hekimoğlu, 2007, s.191).

h. Kaliningrad

1945 Postdam Konferansı ile bir kısım Alman topraklarının Polonya ve SSCB arasında paylaşılması sonucunda 7 Nisan 1946 tarihinde Keningsberg adıyla Sovyet topraklarına bağlanan vilayet, sonrasında Kaliningrad olarak değiştirilmiştir. 12 Eylül 1990 tarihinde; SSCB – Doğu Almanya, Federal Almanya, ABD, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan anlaşmayla Kaliningrad'ın sınırlarının değişmezliği ilkesi kabul edilmiştir. SSCB sonrası Rusya Federasyonu bölgenin resmi mirasçısı olarak tanınmış, önceden yapılan anlaşmaların geçerliliği sürdürülmüştür (Hekimoğlu, 2007, s.192).

1945 yılında Stalin tarafından Doğu Prusya'nın alınmasıyla birlikte, kuzey bölgesi Kaliningrad toprağı genişleyen oranda Rusya'nın parçası haline gelmiştir. Bölgedeki Almanların büyük çoğunluğu söz konusu topraklardan ayrılmış, yaklaşık 1 milyon Rusça konuşan vatandaş Kaliningrad'a yerleşmiştir. Kaliningrad'ın Avrupa'ya açılmasında kullandığı önemli limanlar, Rusya Silahlı Kuvvetleri için ileri üs konumunda yer almaktadır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Kaliningrad'ın önemi bir hayli artmıştır. Baltık ülkeleri arasında kalan tek Rus toprağı olan Kaliningrad, taşıdığı taktik nükleer füzeler ile Rusya'nın Avrupa güvenliğini kırılganlığını elinde tutmaktadır. 1999 yılında dönemin Litvanya ve Rusya Başbakanları bir araya gelmiş Kaliningrad'ın statüsünü ve askerden arındırılması konusunu görüşmüştür. Ancak bundan bir ay sonra dönemin Duma başkan vekili, Kaliningrad'ın askerden arındırılması konusunun kapatılması gerektiğini açıklamıştır. Rusya'ya göre, güvenlik sadece Kalinigrad ekseninde değerlendirilmemeli, Kuzey Avrupa'yı içine alacak bir güvenlik sistemi geliştirilmelidir (Clemens, 2001, s.187).

Kaliningrad konusunda Rusya ve Almanya arasında bölgenin geçmiş dönemde sahip olduğu konum hakkında tartışmalar meydana gelmektedir. Yeltsin görev yaptığı süre boyunca, Kaliningrad'ın Rus toprağı olarak Almanya, Polonya ve Letonya'nın da ortak kullanımına açılabileceğini önermiştir. Ancak Almanya'nın bu bölgede tekrar etkin olması, bölge ülkeleri tarafından arzu edilen bir gelişme değildir (Waever ve Joemmiemi, 1991, s.27). Jeopolitiğin güncel yapısal görünümüleri üzerinden değerlendirildiğinde ünlü Fransız jeopolitik teorisyeni Lacoste'un

terminolojisiinde yer alan kırılma noktalarından birisi de Kaliningrad'dır. Güncel jeopolitik unsurların önemli bir parçası olan Kaliningrad, küreselleşme ve risk toplumunun gelişmesinin bir parçası konumundadır. Söz konusu bu yapısal değişiklikler, neorealist paradigmanın unsurlarına atıf yapmakla birlikte, Avrupa ve Rusya arasındaki ilişkilerin temelini jeopolitik esaslara dayandırmaktadır (Aalto, 2003, s.254). Güvenliğin bölgesel esaslar çerçevesinde ele alınmasıyla birlikte, Baltık ülkelerinin yaşadığı güvenlik ikileminin temelini Avrupa güvenlik yapısıyla ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. Kaliningrad sorunu da bu bağlamda ele alınmalıdır. Baltık ülkelerinin AB üyesi olmasının ardından, de facto Avrupa toprağı konumunda yer alan Kaliningrad, Rusya ile AB arasındaki ilişkileri önemli derecede etkilemektedir (Jakobson-Obolenski, 2005, s.115).

Litvanya'nın ulaşım, enerji, çevre koruma, sağlık, ticaret, yatırım ve suçlarla mücadele konularında Kaliningrad bölgesi ile ortaklık geliştirdiğı gözükmeğdir. Buna ek olarak Letonya, Rusya'nın 1998 yılında yaşadığı büyük ekonomik krizde, Kaliningrad bölgesinin gıda ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamıştır. Öte yandan Batı Avrupa ülkeleri, Kaliningrad'ın izole olmuş durumunu, askeri unsurlardan ziyade sivil konuları ön plana çıkaracak bir yaklaşım ile Kaliningrad'ı Avrupa'nın entegre olmuş yapısına alarak aşmak istemektedirler. Bu doğrultuda AB, Kaliningrad'ı geliştirmek için birçok projeye sponsorluk desteğı sağlamıştır. AB'nin gerçekleştirmiş olduğu bu girişimler çerçevesinde 1990 yılında yaklaşık 1 milyon Euro Kaliningrad limanının geliştirilmesi için harcanmış, bir başka yatırımda da toplamda 2 milyon Euro Kaliningrad'ın sağlık alt yapısını güçlendirmek adına bölge hizmetine aktarılmıştır (Clemens, 2001, s.204).

Avrupa Birliğı'nin 2000 yılında gerçekleştirdiğı Feira zirvesinde Kaliningrad ve çevre bölgeler için yapılması gerekenler şu şekilde sıralanmıştır (Clemens, 2001, s.204);

- a) Baltık ülkeleri ve Kaliningrad'a uzanan ulaşım koridorlarının modernize edilmesi,
- b) Letonya'dan Kaliningrad'a gaz boru hattı döşenmesi,
- c) Kaliningrad Devlet Üniversitesi'nde Avrupa Fakültesinin açılması ve bunun Litvanya'daki Vilnius Üniversitesi ile koordineli çalışması,
- d) Kaliningrad'da AIDS ile mücadele merkezlerinin açılması,
- e) Sınır hatlarında, suçla mücadele birimlerinin kurulması.

Öte yandan Kaliningrad'ın uluslararası ilişkilerde bölgesel bir sorun olarak ortaya çıkması 1999 yılında gerçekleşmiştir. Kaliningrad'ın AB ülkeleri arasında kalması, bölgedeki nüfus ve malların dolaşımı sorunsalını gündeme getirmiştir. Baltık ülkelerine göre Kaliningrad'ın asıl bölgede yaşayan Baltık halklarıdır. Ancak

AB, yapılan görüşmeler sonucunda Kaliningrad'ın bir Rus toprağı olduğunu kabul etmiş, ülkenin Batı'yla entegrasyonunu sağlayan bir 'pilot' bölge olduğunu kabul etmiştir.

Rusya, Finlandiya körfezindeki ihracat limanlarını kaybederken, Baltık ülkeleri Rusya'yı kendilerine enerji konusunda baskı kurmakla suçlamışlardır. Rusya, Kaliningrad'da yer alan askeri birliklerini güçlendirmekte ve 18 nükleer başlıklı SS-21 füzesini bölgeye yerleştirirken, Rusya anavatanı ile Kaliningrad arasında sağlanacak iletişim sorun ortaya çıkmaya başlamıştır. 2002 yılında gerçekleşen AB-Rusya Federasyonu Roma Zirvesine Kaliningrad'dan Rusya Federasyonu'na Baltıklar üzerinden geçiş sorunu, Kasım'daki Brüksel zirvesinde sonuca kavuşturulmasına rağmen, uygulamada birtakım sorunlarla karşılaşmıştır (Tellal, 2010, s.221).

Rus vatandaşları, bölgeye deniz ve hava yoluyla doğrudan vizesiz geçebilmekte iken, kara yolunu kullanmaları durumunda transit geçiş vizesine başvurumaktadırlar. 2003 yılında Rusya tarafından başlatılan girişimler çerçevesinde Avrupa Birliği ile Kaliningrad arasında serbest geçiş anlaşması için görüşmeler başlamıştır. Rusya, özellikle dönemin AB Başkanı İtalya önderliğinde Kaliningrad konusundan başlamak üzere, Avrupa Birliği ile yürüttüğü ilişkileri stratejik seviyede tutmaktadır. (Isakova, 2005, s.61). Bir Rus toprağı olan Kaliningrad, Litvanya'nın Mayıs 2004 yılında AB'ye üye olmasıyla birlikte, Avrupa tarafından adeta çevrelenmiş bir toprak statüsüne gelmiştir. Oldukça kötü durumda olan Kaliningrad ekonomisi ve sağlık sektörünün farkında olan AB, Rusya'nın Kaliningrad bölgesi için transit vize taleplerini reddetmiştir (Tsygankov, 2007, s.202).

Sınırların gevşetilmesi kimi zaman mevcut problemlerin çözümüne yönelik bir adım olarak görülürken, kimi zaman da ortaya çıkacak olası sorunların kaynağı olabilmektedir. Rusya'nın Kaliningrad konusunda benzer yaklaşımını belirtmek mümkündür. Binlerce Rus askeri Kaliningrad'ın güvenliği ve istikrarı için bölgede konuşlanmışken, bu Litvanya için tehdit edici bir unsur olmakla birlikte, ülkenin Avrupa entegrasyonunu engelleyici bir niteliğe bürünmektedir (Waever ve Joemmiemi, 1991, s.50). Kaliningrad'ın askerden arındırılmış bir hal alması, bölgede ki limanların ve ticari alanların, Avrupa entegrasyonuna açık bir serbest ticaret bölgesine gelmesi umulabilmektedir. Söz konusu değişimin, Rusya'nın Avrupa güvenliğinde çatışmacı bir aktör olmasından öte, işbirlikçi bir yapıya geçiş yapmasına da imkan sağlayacağı belirtilmektedir. Rus askerleri Baltık ülkelerinden çekilmekle birlikte, Kaliningrad'da yaklaşık 100.000 Rus askerinin varlığı devam etmektedir. Polonya ve Litvanya, söz konusu Rus askeri varlığından ciddi ölçelerde kaygı duymaktadır (Ham, 1995, s.6).

Avrupa Birliği'nin Rusya sınırında ekonomi-politik manevraları, öte yandan Baltık ölkelerinin enerji ve taşımacılık projeleri, bölgedeki sürdürülebilirlik olgusunun karşısında duran temel olgulardan bazılarıdır (Herd, 1999, s.7). Avrupa Birliği'nin genişleme süreci sonrasında Kaliningrad'ın ise bu süreçten ekonomik olarak pozitif yönde etkileneceği beklenmektedir. Öte yandan Schengen vize rejimi sonrasında bu bölgede yaşayan insanların seyahat özgürlüğünün kısıtlanması durumu ortaya çıkabilecektir. Nihai olarak Kaliningrad'ın AB'ye yarı entegrasyonunun AB-Rusya ilişkilerini geliştirici bir faktör olarak ele alınabileceği değerlendirilmektedir. Hatta bazı yorumlara göre Kaliningrad, Baltık'ların Hong Kong'u olabilecek bir unsur olarak değerlendirilmektedir. (Browning, 2003, s.546).

Batılı askeri uzmanlara göre Kaliningrad Soğuk Savaş dönemindeki ağır askeri silahlar barındıran yapısından uzaktadır. Bu manada tehdit parametresinin daha düşük seviyede sürdüğü Kaliningrad Rusya açısından ofansif olmaktan öte defansif bir yapıya bürünmüştür. Rusya'nın bu yeni yapısını ABD Deniz Kuvvetlerinin Hava/Yer görev kuvvetlerine benzeten askeri liderler, bölgedeki tüm askeri unsurları bünyesinde yöneten tek bir komutana bağlamıştır. Bu doğrultuda Rusya'nın Kaliningrad komutanı, Baltık Donanma Amiralidir. Rusya'nın Kaliningrad'daki donanması, ateş destek unsuru gemiler, deniz havacılığı, hava savunma unsurları, kıyı ve saha birlikleri, operasyonel ve teknik komuta destek unsurlarından oluşmaktadır (Collins, 2001, Gromak, 1999'dan alıntı).

Kaliningrad, Sovyetler Birliği döneminden bu yana, SSCB için güvenlik ve savunma önemi azalmadan devam eden stratejik bölgelerden birisidir. Rusya, ilk başta bilindiğı üzere NATO'nun genişlemesine şiddetle karşı çıkmış, ancak yaşamış olduğı güç kaybından dolayı bu sürece herhangi bir müdahalede bulunamamıştır. Ancak, Putin'le birlikte tekrar yükselişe geçen Rusya'da Kaliningrad tekrardan önemine vurgu yapılan bir yer toprak olarak Avrupa güvenlik dengesini belirleyici bir role bürünmüştür. Rusya'nın iletişim kanalları ve ulusal hava sahasının güvenliğı için bir ön alma konumunda olan Kaliningrad, 2008 yılından sonra Avrupa'ya konuşlandırılmak istenen füze savunma sistemleri karşısında kilit rolünü ön plana çıkarmaya başlamıştır (Oldberg, 2009, s.352). Rusya, kendisine dönük olabilecek bir füze tehdidini Kaliningrad'daki S300 vb. füzeleri ile bertaraf edebileceğini birçok kez vurgulamıştır.

Öte yandan ABD ve Polonya, Füze Kalkanı Antlaşması'nı imzalamışlardır. Amerikan Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice ile meslektaşısı Radoslav Sikorski'nin Varşova'da imzaladığı metin, Polonya'ya savunma füzeleri yerleştirilmesini öngörmektedir. Washington yönetimi, Moskova ile bu yıl içerisinde imzaladığı ve sembolik önemi olan nükleer işbirliğı antlaşmasını askıya almaya hazırlanmaktadır.

Yaşanan gelişmeler, süratli bir şekilde askeri ve siyasal etkileri Baltık Denizi, Doğu Avrupa, Karadeniz ve Kafkaslar jeopolitiğine uzanan ciddi bir gerginliği harekete geçirmiştir (Caşın, 2008).

Bilindiği üzere, V-1 ve V-2 sınıfı balistik füzeler muharebe alanında ilk kez Almanya tarafından ile İngiltere'ye karşı kullanılmıştır. Alman teknolojisini taklit ederek bu silahlara sahip olan ABD ve eski SSCB, Soğuk Savaşın önemli adımlarından birisi olan balistik füzeler ve kitle imha silahlarının yayılması sorunsalına neden olmuşlardır. İki süper gücün silahlanma yarışı, beraberinde hava savunma sistemlerinin devreye girerek, hayati hedeflere ve metropol kentlere saldırıda bulunan füzelerin emniyetli irtifada imhasını amaç edinen savunma politikalarını gündeme getirmiştir. Tarafların geliştirdikleri savunma stratejilerine yönelik ürettikleri hava savunma sistemleri, gerek teknoloji ve gerekse silahlanma politikaları açısından büyük bir rekabetin de uzaya taşınmasına neden olmuştur. Her iki süper güç, uluslararası konjonktürdeki değişime paralel olarak Avrupa'da gelişen *yumuşama* eğiliminin silahsızlanma faaliyetlerine etkisini dikkate alarak, 1972 yılında Anti Balistik Füze Antlaşması (ABMT)'ni imzalamayı ulusal çıkarlarına daha uygun bulmuşlardır (Caşın, 2008).

Küresel Füze Kalkanı (Global Missile Defense Shield) Projesi'nin ana amacı ise; dünyanın her bölgesinde ABD toprakları ve müttefikleri ile bu ülkelerdeki Amerikan askeri varlığına karşı yapılabilecek olası füze saldırılarının hedefine ulaşmadan, emniyetli bir irtifada tespit ve imhası için küresel boyutlu bir füze savunma kalkanı oluşturulması ve geliştirilmesi olarak tanımlanabilir. 2002 yılından itibaren Bush Yönetimi, Füze Kalkanı Projesi'ni geliştirmek için bütçeden, yıllık ortalama 10 milyar dolar tutarında büyük paylar aktarmaya başlamıştır. Aynı tarihlerde Rusya'nın tepkilerini önlemek ve *kurumsal* olarak ilişkilerin yeniden yapılandırılmasını sağlamak amacıyla da, ABD'nin önerisiyle NATO-Rusya Konseyi kurulmuştur. ABD, 2004 yılında ise kendi ulusal güvenliği için Kaliforniya'ya füze radar sistemlerini ve Alaska topraklarına da önleyici füze rampalarını yerleştirmiştir. 2007 yılı ise Füze Kalkanı Projesi için kritik bir yıl olmuştur. Nitekim, Washington, NATO'nun genişleme politikası kapsamında Polonya ve Çek Cumhuriyeti topraklarında kurulması planlanan yeni hava savunma füze bataryaları ve "X-Band" hedef takip radar üsleri için Varşova ve Prag ile resmi müzakereleri başlatmıştır. ABD aynı zamanda, projenin NATO bayrağı altında yürütülmesi ve AB ülkelerinin de katılımı için, Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere'nin de desteğini almaya özel çaba sarf etmiştir (Caşın, 2008).

Plan iki adımdan teşekkül etmektedir. Buna göre, birinci adımda ABD'nin kendi savunma alanının, ikinci adımda ise NATO'nun savunma alanının füze kalkanı

içine alınmasıdır. NATO'nun Bükreş'teki Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer'in açıklamalarına göre, Türkiye'nin de gelecekte füze kalkanı koruma şemsiyesi altına alınması planlanmaktadır (Caşın, 2008).

Rusya, NATO'nun Litvanya ekseninde genişlemesini bir türlü kabul edememekte, Kaliningrad'daki askeri unsurlarının NATO tarafından çevrelenmesi sorunsalıyla karşı karşıya kalmaktadır. Rus yetkililer, NATO'nun Kaliningrad'ı çevrelemesini yaklaşan bir işgal olarak algılamaktadırlar. Rusya, bu gerçeklikten hareketle en gelişmiş füzeleri S-300'leri Kaliningrad'a yerleştirmiştir. Öte yandan 1999 yılında gerçekleştirilen Zapad 99 ve Batı 99 Harp oyunları Kaliningrad'ın NATO tarafından işgali üzerine oynanmıştır. Rusya, tüm itirazlara rağmen Kaliningrad'a füzelerini yerleştirmesini, Baltık ülkelerinin NATO'ya alınması karşısındaki tepkisini ve bu ülkelerin NATO'ya alınmasının bölge güvenliğini tehlikeye soktuğunu açıkça ifade etmiştir (Collins, 2001).

3. 2000 – 2010 YILLARI ARASINDA RUS DIŞ POLİTİKASINDA GERÇEKLEŞEN DÖNÜŞÜM ve BALTIKLAR

a. Putin Dönemi Rus Dış Politikası

Rusya Federasyonunun coğrafi kaynakları, SSCB ile karşılaştırıldığında büyük bir kayba uğramıştır. Rusya, söz konusu coğrafi kaynaklar içerisinde yeni devletlerin oluşumuyla birlikte, Avrupa'nın Batı'sından, Orta Doğu'nun ve Asya'nın güney bölgelerinden uzaklaşmış, ülkenin Karadeniz, Akdeniz ve Baltık denizlerine çıkış imkanları daralmıştır. Bu nihai sonuçla birlikte Rusya, ana karasına sıkışmış bir pozisyona dönmüştür. Coğrafi olgulara ek olarak Rusya'da, nükleer silahların rolünün ve yerinin değerlendirilmesi yapılırken, hala 'merkezi nükleer denge' anlayışı ağırlıktadır. Bir diğer ifadeyle, ABD ile Rusya'nın karşılıklı rekabet içerisinde dehşet dengesine ulaşma imkanları halen devam etmektedir (Luzhkov, 2003, s.146).

Vladimir Putin, Rusya Federasyonu'nun 1990'lı yıllarda kaybettiği ekonomik ve siyasal gücü tekrar yakalamak için çeşitli yapısal reformlara başvurmuştur (Hekimoğlu, 2007, s.80). Putin, dış politikayı pragmatik temellere oturtma çabası içerisinde. Bu çerçevede çok taraflı ve dengeli bir siyaset sürdürmeyi amaçlamaktadır. Dış politikada öncelik BDT devletlerine verilmekle birlikte Batı ile olan ilişkiler de önemle takip edilmektedir. Öte yandan ABD'nin tek kutuplu dünya düzeni egemenliğine dayanan politik üstünlüğü kırılmak istenmektedir (Hekimoğlu, 2007, s.85).

Rus dış politikası, Putin dönemiyle birlikte dramatik bir değişikliğe uğramıştır. 1998 yılında yaşanan ekonomik dağılma ve ciddi yapısal krizlerin ardından, ekonominin merkezden yönetimi esasını ön plana çıkaran Putin, Rus dış politikasına ivme kazandıracak uygulamaların temelinde ekonomi olduğu gerçeğini oldukça iyi kavramaktadır. İlk kez göreve geldiğinde, Rus ekonomisinin dünya ile eklemlenmesi gerekliliği hususunu ön plana çıkartan Putin, ülkede güçlü ekonomi yönlendiricileri ile sıklıkla bir araya gelmiş, Rus gücünün yeniden yükselişini çeşitli liberal paradigmlar bağlamında ekonomi temeline oturtmuştur. Öte yandan Putin'in bir diğer önceliği Avrupa Birliği ile yapıcı ilişkiler geliştirme üzerine kurgulanmıştır. Polonya ve Baltık ülkeleri ile AB ekseninde enerji konularında ön plana çıkan gelişmeler, Rusya'nın enerji kartını kullanarak Avrupa üzerinde etkili olmaya çalıştığının bir diğer göstergesidir (Stent, 2008, 1099).

Rusya'yı, SSCB'nin dağılışı ve Yeltsin döneminin karışık ve çalkantılı günlerinden, eski özlem duyulan Çarlık günlerine atıf yaparak ekonomik ve siyasal anlamda yükselişe geçişi sağlama yolunda adım atan Putin, Rus vatandaşlarının büyük çoğunluğunun desteğini kazanmaktadır. Putin ile yükselen Rusya karşısında, güvenlik şemsiyesinin genişleten bir AB ve NATO bulunmaktadır. Bu genişleme Putin'i oldukça rahatsız etmekle birlikte, mevcut reel politik şartların Rusya aleyhinde sürmesi, Putin'in bu rahatsızlığını giderebilmesinin önünde en büyük engeldir. Putin, geçmiş dönem de Çarlık Rusya'sının hakimiyet esaslı Baltık politikasının uzun yıllar devam ettirilmesi taraftarıdır (Brzezinski, 2008, s.113).

NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru genişleme adımları Rusya'da tepki oluştururken, Rusya büyük devlettir tezi giderek daha sık dile getirilmeye başlanmıştır. Şüphesiz bu söylemin arkasında Avrasyacı dış politika söylemini bulmak mümkündür. Öte yandan Rus diplomasisinde, 2000'li yılların başında bahsedilen ABD ile ortaklık söylemlerini içeren romantizm dönemi kapanmış, realist işbirliği ve politikalarının ön plana çıkartıldığı bir dönem söz konusu olmuştur (Mikail, 2004). Rusya'nın Putin yönetimi altındaki dış politikasının stratejik önceliklerinin başında, güvenlikleştirme gelmektedir. Rusya 90'lı yıllarındaki belirsiz dış politikasından, 2000'li yıllarında başında Atlantik eksenli bir dış politikaya geçiş yapmıştır. Rusya'nın önemli bir bölgesel aktör olduğu gerçeğini, dış politikadaki uygulamaları ile tekrar ön plana çıkartan Putin, küresel güç statüsünü geri kazanmanın yollarını aramaktadır (Lo, 2002, s.9). Öte yandan, emperyal devlet sendromunun devam etmesi Rusya'nın, Sovyetler Birliğinin kurucu unsuru olan ufak devletlerle ilişkilerini geliştirmesinin önünde ideolojik bir bariyer niteliğinde olmuştur. Bu yaklaşım örneğini, SSCB eski Dışişleri Bakanı Molotov'un, Rusya'nın yakın çevresinde ufak devletlere yer yoktur, söyleminden görmek mümkündür.

Putin'in iktidarı boyunca izlediği dış politikayı üç döneme ayırarak incelemek mümkündür. Bu doğrultuda ilk dönem, Putin'in başkanlık koltuğuna oturmasından 11 Eylül saldırılarının yapıldığı döneme kadar geçen süredir. Zaman zaman ABD ile gerginliklerin de yaşandığı bu dönem, ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlamak amacıyla Avrupa'ya yönelim gerçekleştirilirken, diğer yandan BDT coğrafyasında, Rusya'nın etkinliği yeniden tesis edilmeye çalışılmıştır. 11 Eylül sonrası ikinci dönem ise, ABD ile ilişkilerin iyileştiği ve terörizmle mücadele konularında çeşitlik ortaklıkların gündeme geldiği bir süreci kapsamaktadır. Son dönem ise, 2003 yılının sonlarından başlayarak, Putin'in iktidardan ayrıldığı 2008 yılına kadar geçen süre zarfını kapsamaktadır. Rusya, söz konusu süre zarfı içerisinde dış politikada önceki dönemlere oranla daha bağımsız hareket ederek, enerjiyi dış politika aracı haline getirmiş, liberal teorinin gerektirdiği dış politika stratejilerini benimsemiştir (Yapıcı, 2010, s.370).

Putin'in 2004 yılında Münih Güvenlik konferansında ki konuşması, Rusya'nın 2000'li yılların ortasından itibaren dile getirdiği, ABD'nin tek kutuplu önderliğine karşı çıkışın sembolü konumundadır. Bu çıkışla birlikte Rusya, ABD'nin uluslararası hukukun sınırları dışında hareket ederek, devletlerin temel hak ve özgürlüklerine müdahale ettiğini ve dünyayı hegemonik bir yaklaşımla idare etmeye çalıştığını öne sürmektedir. Öte yandan NATO'nun Rusya etrafında iki bölge dahilinde (Karadeniz ve Baltıklar) genişlemesi, ABD'nin Füze Kalkanı antlaşmasından tek taraflı ayrılması Rusya'yı rahatsız eden konuların başında gelmektedir. Buna ek olarak, ABD ordusunun Orta Asya'daki varlığıyla birlikte 2003 yılındaki Irak işgali, Doğu Avrupa'da konuşlandırılmak istenen füze kalkanı, Rusya'nın ABD karşısında realist paradigmaya atıfta bulunarak karşı çıktığı temel politikaların başında gelmektedir (Tsygankov, 2008, s.38).

Bush yönetimi, Rusya ile ilişkilerini ancak 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra geliştirmeyi tercih etmiştir. Kasım 2001 yılında Bush ve Putin arasında yapılan ikili görüşmelerden sonra, önemli kararlar alınmıştır. Bu kararların başında, ABD'nin elinde bulunan yedi bin civarındaki stratejik nükleer başlık sayısını, 1200-1700 arasında bir rakama düşürmesi, bunun karşılığında Rusya'nın aynı oranda silahsızlanmaya gitmesi gerekmektedir. Buna ek olarak, Rusya'nın yaklaşık 40.000 tonluk biyolojik silah stokunun imha edilmesi söz konusu olmuştur (Kamalov, 2004, s.145).

Baltık ülkeleri için, Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından değişen uluslararası sistemin güç dengeleri, bağımsızlık ve sonrasında gelecek Batı Avrupa ve NATO eklemlenme sürecinin en önemli parametrelerinden birisidir. Baltık ülkelerinin tüm bu süreçte ki çabası bu misyonu yerine getirme amacını taşımaktadır

(Skak, 1996, s.64). Ancak, Başkan Putin bu söz konusu gerçekliğe karşı çıkmak için Rusya'nın dış politikasını temelde liberalizm ve neorealist paradigmaya dayandırarak kurgulamaya çalışsada, neticede Baltık ülkelerinin bu tutarlı ve istekli amaçlarına ulaşmalarına engel olamamış, Rusya'nın dış politikada gerçeklikler ve kimlik temelinde sorunlarla baş başa kalmasını takip etmiştir.

Rus dış politikası, Putin'in göreve gelmesiyle birlikte çok daha sistematik bir hale gelmiş, devletin idari yapısı Rusya'nın büyüyen hedeflerine ulaşma adına yeniden kurgulanmıştır. Buna ek olarak Putin, Rusya'yı uluslararası ekonomi-politik ve siyasi organizasyonların bir parçası haline getirmek için çaba sarf etmektedir. Bu doğrultuda, Rusya'nın yakın çevresinin en önemli ilgi alanı konumunda olan Baltıklar üzerine, Baltık Devletleri Konseyinde yer alma çabası bu amacın göstergesi niteliğindedir. Öte yandan bu doğrultuda gelişen NATO-Rusya ilişkilerinin de Baltık ülkelerinin NATO'ya üyeliğini engelleyememesi, Rusya-NATO ilişkilerini tersine çevirmiş, Rusya Baltık ülkelerinin NATO'ya üyelikleri karşısında realist kuramın gerektirdiği ve Rusya'nın tarihi üstünlüğüne uygun tepkileri vermeye çalışmıştır. Nihai olarak Putin'in dış politikadaki önceliği, Sovyet kurucu coğrafyası ve Baltıklarda Rusya'nın tekrardan hakimiyetini sağlamaktır (Oldberg, 2007, s.21).

Putin göreve geldiği ilk yıllarda, Batı'yla SSCB arasında cereyan eden soğuk ilişkileri yumuşatma çabası içerisinde olmuştur. Bu çabasına rağmen NATO'nun Baltık bölgesi genişlemesi karşısında, sessiz kalınmayacağını ifade eden Putin, Rusya'nın ulusal çıkarlarının, uluslararası işbirliğinin de belli noktalarda ötesinde olduğunu vurgulamıştır (Tsygankov, 2007, s.200). Putin, Baltık ülkelerinin NATO'ya üyeliklerini liberal paradigmanın Rusya için en önemli yapı taşları olan enerji kartını kullanarak ve zaman zaman realist objeleri ön plana çıkartarak, güç dengesi bağlamında engellemeye çalışmıştır. 2000 yılı Rus Dış Politika Konseptinde, Rusya için en önemli sorunların başında Baltık Ülkelerinin olası NATO üyelikleri hususu gelmektedir. Baltık ülkelerinin NATO üyeliklerinin Rusya'nın güvenlik şemsiyesini, Avrupa ve yakın sınırlarında doğrudan Rusya aleyhine sarsacağı ifade edilen belgede, Baltık ülkeleri ile liberal kuram çerçevesinde yapıcı ilişkiler geliştirilmesi gerekliliği ön plana çıkartılmaktadır. Tıpkı 1990'ların sonunda, Sovyetler Birliği ardılı Orta Avrupa devletlerinden Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya'nın NATO üyesi olmasını engelleyemediği gibi, Baltık ülkelerinden Estonya, Litvanya ve Letonya'nın 2004 yılında NATO'ya üye olmasını engelleyememiştir (Legvold, 2007, s.313).

Putin dönemi dış politika önceliklerinden birisi de Avrupa'yla ilişkileri geliştirmektir. Avrupa'nın ekonomik büyüklüğünün bir parçası olmak için çaba sarf eden Rusya, öte yandan Avrupa sınırlarındaki güvenlik temelli gelişmelere de doğrudan müdahil olmak istemektedir. Temel söylemini, Avrupa güvenliğinden ve

NATO'dan öte, AGİT ile ön plana çıkartan Rusya, Baltık ülkelerinin NATO üyesi olmasını, Soğuk Savaş dönemi 'çevreleme'⁴⁷ politikalarının devamı olarak nitelendirmektedir (Anthony, 1998, s.35).

Batı Avrupa'da yapılan akademik çalışmaların birçoğunda Rusya'nın geçirmiş olduğu dış politika dönüşümü, Rusya'da Atlantikçi yaklaşımın ön plana çıkartıldığı liberal dış politika yaklaşımının ifadesi olarak nitelendirmektedirler. 1993 yılından itibaren Yeltsin ile ön plana çıkartılmaya çalışılan bu yaklaşım, zaman içerisinde Rusya'nın temel dış politika alt yapısı realizme geçişlerde bulunmaktadır. Özellikle NATO'nun genişleme sürecinin 2004 yılında Baltık ülkelerini alarak ilerlemesi, Rus çıkarlarının başta yakın çevre olmak üzere, dünya üzerinde zedelendiğinin en somut örneklerindendir. Rusya'da realist paradigma savunucuları, bu husustan büyük rahatsızlık duymakla birlikte, Rusya'nın jeopolitik üstünlüğüne ağırlık vermesi gerektiğine inanmaktadırlar (Heikka, 1999, s.61).

Putin'in göreve gelmesiyle birlikte yeniden kurgulamaya çalıştığı yakınlaşma sürecinin başında Batı Avrupa ile ekonomik ve siyasal ilişkilerin genişletilmesi gelmektedir. 11 Eylül terör saldırılarından sonra, dünya üzerindeki terörizm noktaları ile ortak mücadele söylemi çerçevesinde gelişen ABD-Rusya ilişkilerinin temelinde, Putin'in Çeçenistan politikalarının meşruiyetini sağlama amacı yatmaktadır. Ancak, ABD ve NATO ile iyileşen ilişkiler, Rusya'nın kırmızı çizgileri olarak adlandırılacak Baltıkların NATO'ya üyelik süreci ile ciddi manada sarsılmıştır (Shevtsova, 2003, s.98).

Putin'in ilk görev döneminde 2001 yılının sonuna doğru, Rusya'nın ABD politikalarına karşı durmaya başladığı gözükmemektedir. Söz konusu politikaların başında ABD'nin Baltık ülkeleri üzerine geliştirdiği güvenlik eksenli yaklaşımı, START⁴⁸ anlaşmasının uygulanması gibi konular gelmektedir. Putin'in ikinci görev süresi boyunca ABD ile ilişkileri çeşitli alanlarda gelişirken, görev süresinin başında Baltık Ülkeleri Estonya, Litvanya ve Letonya'nın NATO üyesi olması, söz konusu gelişen ilişkileri engelleyen, ket vuran gelişmelerin başında gelmektedir. Mart 2004'te NATO üyelikleri gerçekleşen Baltık Ülkelerinde bulunan Sovyetler dönemi askeri tesisleri NATO kullanımına açılmıştır. Rusya, bu durumu kabul etmekte zorlanmakla birlikte, Baltık ülkelerinin NATO'ya üyeliklerinin, NATO'yu güçlendireceğini değil, zayıflatacağını iddia etmiştir (Spechler, 2010, s.44).

Rusya 2004 yılında NATO üyelikleri gerçekleşen Baltık ülkelerini, NATO politikasının bir parçası olduğu gerekçesiyle, tehdit olarak algılamaya devam

⁴⁷ NATO'nun Rusya sınırlarında genişlemesi politikası, paktın Soğuk Savaş döneminin en öncelikli politikasıdır.

⁴⁸ Strategic Arms Reduction Treaty, nükleer silahların azaltılması antlaşmasıdır.

etmektedir. Baltık ülkelerinin NATO'ya üye olması, bu ülkeler içerisinde ki Rus nüfusu da NATO'ya sürüklemektedir. Bu noktada başkan Putin'i asıl düşündüren unsur NATO ve Rusya'nın doğrudan sınır komşusu olmalarıdır. Estonya eski Dışişleri Bakanlarından Hendrik Ilves, Avrupa'daki bölünmenin, Irak yüzünden değil, Batı'nın Rusya'ya karşı olan tutumundan kaynaklandığını ifade etmektedir. Öte yandan Moskova, bugün bile Letonya'daki büyük Rus lobisinin hareket alanını serbestleştirme ve genişletme amacıyla, bu ülkeyle diplomatik mücadelesini sürdürmektedir (Kamalov, 2004, s.154).

Putin döneminde, Rusya ile ABD arasında yaşanan bir takım anlaşmazlıkların altında nükleer konular ve enerji yatmaktadır. Nükleer silahlar konusunda rekabetin 2007 yılında Avrupa'ya sıçraması, ABD'nin aynı yılın başında Polonya ve Çek Cumhuriyetine füze savunma sistemi kararını açıklaması, Putin'in 10 Şubat'ta yapılan Münih konferansında ABD'yi açıkça eleştirmesine neden olmuştur. İki kutuplu sistem sona erdikten sonra, hali hazırda ABD nükleer tehdidine karşı koyabilecek tek güç Rusya Federasyonu'dur (Tellal, 2010, s.220). Putin'in göreve gelmesiyle birlikte, Rusya hali hazırda taşıdığı güvenlik kaygılarını Avrupa ve Federasyonun Batı sınırları ekseninde devam ettirmiştir. Söz konusu dönem içerisinde Rusya'nın NATO ile yaklaşması söz konusu olurken, NATO'da bu yaklaşma kuruluş amacının sorgulanmasına ve yeni bir kimlik tanımına giden sürecin başlangıcına araç olmuştur.

Rusya'da, komünizmin çöküşü ve tek parti iktidarına dayalı yönetsel sistemin değişmesinin ardından dış politika stratejileri de bu yapısal dönüşümden doğrudan etkilenmiştir. Katı realizmin öğretilerine dayalı yönetim yaklaşımından esnek realizm ve yeni realizmin doktrinlerine referans olabilecek dış politika stratejilerine geçiş yapılmıştır. Buna ek olarak, Batı ile eklemlenme sürecinin Gorbaçov dönemi ile başlamasıyla birlikte, Liberal paradigma esaslı dış politika yaklaşımı da ön plana çıkmaya başlamıştır. Rusya, nihai olarak 2000'li yıllarla birlikte, Atlantik-Uluslararasıılık, büyük güç olgusuna dayalı dış politika yaklaşımı ve Yeni Avrasyacılık epistemolojisine geçiş yapmıştır (Clemens, 2001, s.179).

Rus askeri unsurları, ordu yönetimi ve organizasyonu çerçevesinde değerlendirilmektedir. Rus silahları dünya da birçok ülkede birincil unsurlar olarak kullanılırken, Soğuk Savaşın bitişi ve SSCB'nin dağılışı ile birlikte dünya silah rekabetçiliğinde büyük bir düşüş yaşayan Rusya, Putin'in askeri yatırımları ile dünyada sadece Kalaşnikof marka silahlar ile değil, füze ve radar sistemleri ile anılmak istemektedir (Politovskaya, 2004, s.21). Rusya Federasyonu güvenlik politikalarına bakıldığında devletin çıkarlarının realist paradigma doğrultusunda üst düzeyde tutulduğu gözükmektedir. Güvenlik politikalarının yapısı itibarıyla realist

paradigma çerçevesinde şekillenmesi olağan bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Ancak, Rusya Federasyonu'nun yeni dönemle birlikte, realist paradigmadan neo-klasik realist paradigmaya geçiş yaptığı gözlemlenmektedir. Bu çerçevede, devletin güvenlik politikalarının uygulanabilmesi için devlet dışı aktörler tamamen reddedilmemekte, güvenlik politikalarının sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için yönetim kavramı çerçevesinde yeni iç ve dış aktörlerle de ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Vladimir Putin dönemi ile birlikte uluslararası ekonomik ve politik düzlemde tekrar çıkışa geçen Rusya Federasyonu, bölgesel bir güç olmanın yanında küresel bir güce dönüşmenin yollarını da aramaktadır. Soğuk Savaş süresi boyunca Doğu Bloğu'nun önderliğini üstlenen Rusya, Soğuk Savaşın ardından oluşan dönemde yakın çevresindeki Sovyet ardılı ülkeler üzerinde etkinlik kurmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede Rusya, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ile söz konusu ülkeler üzerinde etkili olmak istemektedir.

Rusya Federasyonu'nun yakın bölgesinde gerek imparatorluk gerekse de Sovyetler Birliği dönemindeki hâkimiyeti, yeni dönemde benzer çabaların devam ettirilmek istendiğini göstermektedir. Söz konusu çabanın Rusya Federasyonu içerisindeki fikir akımlarından etkilendiğini de ifade etmek gerekmektedir. Özellikle Putin'in yakın çevresinde yer alan elitler tarafından paylaşılan 'Yeni Avrasyacılık' fikrinin, Rusya Federasyonu'nun yeniden yükselişinin itici gücü olduğu değerlendirilmektedir. Putin'in çabalarının felsefi arka planında 'Büyük Rusya' imgesinin olduğu düşünülmektedir.

b. Rusya Federasyonu Güvenlik Sistemi

Rusya Federasyonu'nun Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte yeni uluslararası düzende, Sovyet ardılı ülkeler üzerinde tekrar egemen olma çabaları gözlemlenmektedir. Bu çabalar, Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğunun kurulmasına öncülük etmesiyle ilk işaretilerini vermiştir. Ancak, BDT içerisindeki devletlerin uluslararası ilişkilerde Rusya'dan farklı bir şekilde hareket etmeye başlaması uzun zaman almamıştır. Uluslararası sistemin değişen yapısal dinamikleri, söz konusu devletlerin farklı hareket etmesinin altında yatan en temel nedenlerden birini oluşturmaktadır. Bu değişim güvenlik politikalarına da yansımış ve Rusya'nın güvenlik politikası Soğuk Savaşın retoriği, Marksist ve Leninist ideolojiden farklı bir statüye bürünmüştür (Haas, 2003, s.1).

Rusya Federasyonu'nun güncel ulusal güvenlik politikasına göre devlet, hedeflerine ulaşmak için askeri, diplomatik, yasal (ulusal ve uluslararası), bilgi ve bilgi teknolojilerine dayalı güçlere sahiptir. Bu güçler, Rus yüksek stratejisinin kurgulanmasında aktif olarak kullanılmaktadır. Güvenlik politikası, ulusal çıkarlara

karşı iç ve dış tehditlerle mücadele amacıyla oluşturulmaktadır. Askeri güvenlik politikası ise, savaş, çatışma, kriz ve bunların öncüsü olacak mahiyetteki operasyonlarda, ekonomi ve demografiyi göz önünde bulundurarak, ulusal çıkarlar için stratejik ve taktik düzeyde planları oluşturmayı hedeflemektedir. Askeri güvenlik politikası nihai olarak politik hedeflere ulaşımı amaçlamaktadır.

Çalışmanın sınırlılıklarını oluşturan Putin dönemi güvenlik algısına değinmeden önce, söz konusu dönemin yapısal ve kurumsal özelliklerini belirtmekte fayda bulunmaktadır. Putin, devlet yönetiminde daha askeri bir yapılanma içinden gelmekte iken, selefi Boris Yeltsin ise sivil bir yaklaşım sergilemekteydi. Güvenlik algısındaki değişimi daha iyi kavrayabilmek için Putin'den önceki dönem Rusya Federasyonu'nun başkanlığını yürüten Boris Yeltsin'in ülke yönetim yaklaşımını ele almak gerekmektedir. Yeltsin'in Putin'e oranla, demokratikleşme ve batıyla olan ilişkilerde daha aktif olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Putin'in başkanlığı döneminde ise, uluslararası imajlardaki Rusya Federasyonu söylemi önemli değişikliklere uğramıştır. Söz konusu değişimlerin bir kısmı yeni fikirler ile ilgili iken, bir kısmı da göreceli güç ve bunun dış politikaya yansımalarından kaynaklanmaktadır. Boris Yeltsin dönemine oranla, Putin dönemi başkanlık ve buna bağlı kurumların ön plana çıkarıldığı bir yapılanmayı ifade etmektedir. Yönetim mekanizmasındaki gücün yükseltilmesi, Putin'in iç politikasının köşe taşı olmuş, aynı zamanda bu olgu dış politikaya da yansımalarla bulunmuştur. Rusya Federasyonu aynı dönemde uluslararası arenada, ülkenin resmi tehditlerini içeren ve 1990'lı yıllardan daha homojen olan eylem planlarının koordinasyonunu yükseltme konusunda birçok girişimde bulunmuştur (Feklyunina, 2008, s.609).

Güvenlik politikalarını şekillendiren Rusya Federasyonu ulusal güvenlik sistemi, güvenlik politikasının oluşturulduğu ulusal güvenlik konsepti, bunun hemen altında askeri politika ve dış politikayı şekillendiren unsurlarla bağlantılı olarak askeri doktrin, dış politika konsepti, diğer kavram ve doktrinlerden oluşmaktadır. Devlet amaçlarına ulaşmak için, içsel ve dışsal tehditlerle mücadele etmekte, bu bağlamda ulusal kuvvetlerinin gelişimini sağlamakta ve ulusal güvenliği garanti altına alacak uygulamalarda bulunmaktadır. Buradan hareketle, XXI. yüzyılın ilk yıllarına denk gelen dönemde Rus Ulusal Güvenlik Konseptinin, derinliğini arttırarak neo realist paradigmaya atıfta bulunduğu gözükmemektedir. Bu çerçevede, sistem üstü ve sistem altı yapılar ön plana çıkarılmakta, güvenliğin sert boyutlarının yanında yumuşak yanları da ele alınmaktadır. Rusya bu tanımsal dönüşümde, ekonomik gelişiminin güvenlik yapılanması için oldukça önemli olduğu sonucuna varmış ve Soğuk Savaş döneminde nükleer silahlanmada yaşadığı ekonomik geriliği, yeni dönem güç kurgulamasında tekrar yaşamak istememiştir.

1990'lı yılların sonunda değişim gösteren ulusal güvenlik politikalarında, en temel unsurlardan biriside iç, sosyal ve ekonomik dinamiklerdir. Rusya Federasyonu, 1997 Asya krizinin getirmiş olduğu ekonomik dalgadan payını almış ve ulusal ekonomik yapılanması bu bağlamda zarar görmüştür. Rusya Federasyonu son küresel krizde de görüldüğü üzere, ekonomik kırılganlık seviyesini henüz istenen seviyeye yükseltebilmiş değildir. Bu çerçevede Putin, ekonomik güvenliği tüm ilkelerin muntazaman uygulandığı ve devletin tümüyle içerisinde olması gereken bir sektör olarak ele almaktadır. Putin ekonomik kırılganlığın farkında olarak, 2000 sonrası güvenlik kurgulamalarında ekonomik yönetişimi daha fazla dikkate almış ve güvenlik oluşturma sürecine ekonomi bakanlığını da dâhil etmiştir. Putin ayrıca, uluslararası çevrelerde Rusya Federasyonu'nun ekonomik ve siyasal alanlarda dürüst ve centilmence yarışmak için hazır olduğunu ifade etmektedir. (Tsygankov, 2008, s.43).

Rusya Federasyonu'nun ekonomik aktiviteler düzeyinde geliştirmiş olduğu ticari eksen gerçekliği, hangi hattın ekonomik hangi hattın siyasal olduğunu bulanıklaştırmıştır. Bu gerçeklik, batıya karşı yükselen retorik olarak algılanmıştır. Putin, 2007 Münih Güvenlik Konferansı konuşmasında, ABD'nin tek taraflılığına ve Batı'nın yeni bir silah yarışı başlatarak Rusya'nın doğal kaynaklarına ulaşma çabasına karşı çıkmıştır. Bu retorik, Rusya'nın hem Batı hem de ABD ile sağlamlaşan ekonomik bağlarına rağmen, politik ilişkilere negatif olarak yansımıştır (Stent, 2008, s.1090).

c. Putin Dönemi Güvenlik Politikaları

ABD ile bozulan politik ilişkilere ek olarak, 2003 yılında Gürcistan'da gerçekleşen Gül Devrimi ve 2004 yılında Ukrayna'da gerçekleşen Turuncu Devrimin doğurduğu yansımalar, Kremlin'de kısa süreli bir panik oluşturmuştur. Rusya Federasyonu, bu devrimler ve önceki benzer halk ayaklanmalarının ABD tarafından düzenlenerek, devletin iç egemen yapısına zarar verdiğini öne sürmektedir (Brzezinski, 2008, s.104). Söz konusu politikaların Rus güvenlik stratejilerine yansımaları ise Batı karşıtlığı olmuştur. Soğuk Savaşın ideolojik dönüşümü, Batı'nın geliştirdiği askeri unsurların doğrudan Rus güvenlik stratejilerine tehdit algılaması olarak dâhil olmasını beraberinde getirmiştir.

Buradan hareketle Putin, Batıya karşı hükümetini birkaç seri adımla güçlendirmiştir. Rusya Federasyonu'nun Çin Halk Cumhuriyeti ve Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan dost olan ülkeler ile askeri bağlarını güçlendirmiş, bu bağlamda Orta Asya'daki Batı'nın askeri baskısını bertaraf etmeye çalışmıştır. Buna ek olarak, ABD'nin ulusal füze savunma sistemi denemeleri karşısında Rusya Federasyonu da, Moskova'nın uluslararası dengeyi sağlayacak ve Moskova'yı

destekleyecek güçteki hücum silahlarını denemektedir. 2007 Nisan'ında Rusya Federasyonu, ABD'nin Doğu Avrupa'ya füze savunma sistemi kurma isteğine karşı çıkmıştır. Putin, bu planın savunmadan öte unsurlar da içerdiğini belirtmektedir. Bunun ayrıca, ABD nükleer silahlarının bir parçası olduğunu iddia etmektedir. Putin ayrıca söz konusu girişimin, karşılıklı yok ediş riskini arttıracaklarını ileri sürmüş, gerekirse konvansiyonel silahların azaltılması antlaşmasından da geri çekilebileceklerini bildirmiştir (Russia Review 2011, s.40).

Diğer taraftan Moskova, Batıyla ilişkilerini geliştiren eski Sovyetler Birliği ülkelerini cezalandırmanın yollarını aramaktadır. Ukrayna'ya sattığı gazın fiyatını arttırarak bu çerçevede söz konusu ülkelere gözdağı vermiştir. 2006 yılı ve 2009 Ocak ayında Rusya, Ukrayna'ya sattığı gazı keserek bir krize neden olmuştur. Gürcistan'ın NATO'ya dâhil olabileceğini ilan etmesinin ardından, 2006 yılında Rusya Federasyonu tarafından ülkeye bir dizi baskılar başlamıştır. 2008 yılında bir Gürcü keşif uçağının Abhazya üzerinden düşürülmesinin ardından iki ülke arasındaki olaylar tırmanmış ve 2008 yılı Ağustos ayında kısa süreli savaşa dönüşmüştür (Spechler, 2010, s.37).

Putin ulusal güvenlik sisteminin oluşturulmasında ise, güvenlik konseyinin yapısını güçlendirilmiş, başkanlık makamının bu süreçteki belirleyici etkisini arttırmıştır. Yeltsin bu dönüşüm sürecinde kurumların yapısını daha fazla ortaya koyma çabası içerisinde iken, Putin bunun kendi etrafındaki güçlü danışman kadrosu ile gerçekleştirebileceğini ifade etmektedir. Vladimir Putin, yeni dönemde Rusya'nın kalkınmasında ve tekrar kutup başı olarak belirmesinde önemli bir aktör olarak değerlendirilmektedir. Putin'in bu dönüşümü şekillendirmesinin felsefi arka planında Avrasyacılık hareketinde de belirtildiği üzere, "Büyük Rusya" hedefi bulunmaktadır.

Bu doğrultuda Putin, başkan olduktan sonra Rusya Federasyonu'nu tekrar yapılandırmak istemektedir. Putin, güçlü ve etkili bir hükümete inanmaktadır. Ayrıca güçlü bir liderliğe güven duymaktadır. Öte yandan Putin için demokrasi lehine adım atmak önemli iken, devletin tutarlılığı onun zihninde çok daha büyük yer tutmaktadır. Devletin merkezi yönetimini ön plana çıkaran Putin, federasyon içerisinde yedi tane federal bölge oluşturmuş ve bunların yönetimini başkanlık elçilerine bırakmıştır. Putin, yerel liderlerin bu çerçevede gözetim altında tutulacağına inanmaktadır. Ayrıca Putin, dönemi boyunca federal konseyi etkisiz hale getirmiştir. Geçmişte valiler ve konsey başkanı toplantılar için Moskova'ya gelmekte ve kendi bölgelerinde görevlerini sürdürmekteydiler. Putin, bu görevlileri Moskova'da sürekli bulunacak ve Kremlin'in doğrultusunda olacak daimi temsilciler ile değiştirmiştir. Putin buna

ilaveten, başkanın belirli şartlarda valileri görevden almasını içeren yasayı da yayınlamıştır (Herspring, 2009, s. 154).

Putin dönemi güvenlik politikası, Rusya askeri doktrinin Mayıs 1992’de yayınlanmasının ardından, ulusal güvenlik konseptini en üst düzey güvenlik belgesi olarak tanımlamıştır. Belgede, 1992-1997 yılları ülkede ve çevresinde düzensizliğin hâkim olduğu yıllar olarak tanımlanmaktadır. 1993 yılında ilk Çeçen ayaklanması gerçekleşmiş ve devamında komşu ülkelerde sivil savaşlar gerçekleşmiştir (Moldova ve Gürcistan). Çeçenistan son zamanlarda Rusya’ya karşı en çok baskı yapan bölgesel sorun haline gelmiştir. Hâlihazırda Çeçenistan, Putin’in terörizme karşı savaşında önemli bir bölgesel sorun olarak devam etmektedir. Çeçen direniş sembolünün 2006 Temmuz’unda ölümü, Putin hükümeti için büyük bir başarı olarak nitelendirilmiştir. Bölgeden yaklaşık üç bin dört yüz Çeçen isyancı Gürcistan civarına dağılmış ve burada Pankisi George bölgesi isyancılar için stratejik bir nokta haline gelmiştir. Rusya ve Gürcistan arasındaki tansiyon, Rusya’nın Gürcistan’a bu isyancıların saklanması ve rahatlıkla eylem hazırlığında bulunabilmelerine imkân sağladıklarını ileri sürmesiyle yükselmiştir. Rusya, Çeçen isyancılarının eylemlerini gerçekleştirmelerinin ardından özellikle Pankisi George bölgesine geri döndüklerini iddia etmektedir. Bunun üzerine Gürcistan, Rusya Federasyonu’nu ulusal hava sahasını terörizmle savaş gerekçesiyle ihlal etmekle suçlamıştır (Russia Review 2011, s.35).

Yasal noktada bakıldığında ise, Putin döneminde Rusya Federasyonu yürütme organları, iç ve dış koşullarla mücadele etmek için büyük çaba sarf etmektedir. Yeltsin dönemine denk gelen söz konusu zaman periyodu içerisinde Rus güvenlik politikası bir netliğe sahip değildi. Yani günümüzdeki gibi açık ve net ifadelerde bulunmamakta, belgenin gelecek olaylara ilişkin tahmin edilebilirlik düzeyi düşük seviyede seyretmekteydi. Rusya Federasyonu’nun 2010 tarihli Askeri doktrinine bakıldığında ise açık ifadelerin yer aldığını görmek mümkündür. Buradan hareketle söz konusu doktrinde örnek teşkil edebilecek netlikte olan dış askeri tehditlerden bazıları şu şekilde sıralanmaktadır;

- a) NATO’nun genişleme süreci ve Rusya sınırına yaklaşması,
- b) Stratejik füze savunma sistemlerinin yayılması ile küresele düzenin zayıflaması ve nükleer füze alanları arasında kurulan korelasyonun zayıflaması, dış uzayın askerileştirilmesi ve stratejik-nükleer olmayan silah sistemlerinin zayıflatılması,
- c) Rusya Federasyonu’na bitişik devletlerin topraklarında askeri güç kullanılması ve BM antlaşması ile uluslararası hukuk normlarının bozulması,

d) Rusya Federasyonu ve dostlarının bitişik bölgelerindeki askeri çatışmaların kızışması ve dozunun yükselmesi,

e) Uluslararası terörizmin yayılması, (Military Doctrine of the Russian Federation, 2010, s. 3).

Öte yandan Putin kendisini gelenekselci değil, modernist olarak tanımlamaktadır. Çünkü, güvenliği sadece nicel olarak değil, nitel boyutlarıyla da değerlendirdiğini belirtmektedir. Güvenliğin sadece sert askeri tedbirlerle değil, yumuşak önlemlerle de desteklenebileceğini ifade etmektedir. Putin ayrıca, güvenlik problemlerinde ki çözümün Rusya Federasyonu'nun ekonomik kalkınması ile sağlanabileceğini açıklamaktadır. Ekonomik zayıflık Putin döneminin en önemli sorunlarından birisi durumundadır (Denker, 2006, s.75).

Putin yönetiminde Rusya Federasyonu ekonomik sorunlara ek olarak, iki ana tehditle de ilgilenmek durumundadır. Bunlar; Çin'in yükselen büyümesi ve ABD'nin Batı'nın öncülüğündeki rolüdür. Öte yandan Çin ile artan ilişkiler Orta Asya'da ortak bir güvenlik arayışlarının ifadesi niteliğindedir. Ancak, Rusya Federasyonu'nun Çin'in silah sistemlerini uzun dönemde modernleştirmeye devam etmesi, kendi silah sistemleri açısından dezavantajlı bir durum yaratabilecektir (Kipp, 2002, s.60).

d. Boris Yeltsin döneminden Vladimir Putin dönemine Değişen Güvenlik Anlayışı

Her iki başkanın kişiliklerinde ki ayrımı, güvenlik politikası oluşturma süreci içerisinde birincil farklılık olarak belirlemekte gerekmektedir. Vladimir Putin'in, güvenlik toplumuna selefi Yeltsin'den daha fazla önem vermesi ve bunun oluşturulma sürecinde daha aktif yer alması her iki başkan döneminde güvenlik oluşturulma süreçlerinde karşılaşılan farklılıklardandır. Bu olgunun Putin ve Yeltsin'in mesleki kariyerinden kaynaklandığını belirtmek gerekmektedir. Bu manada Putin, Yeltsin'e göre daha askeri bir sistemin içerisinden gelmekte, bu çerçevede güvenlik politikası oluşum sürecinde daha fazla yer almaktadır.

İkincil farklılık olarak, güvenlik konseyinin yapısında ortaya çıkan değişimleri vurgulamak mümkündür. Yeltsin döneminde, söz konusu konsey farklı bölgelerdeki krizlerin değerlendirildiği ve bu çerçevede strateji üretildiği bir merkez iken, Putin döneminde konseyin karar verme süreçleri içerisinde daha fazla yetkisinin bulunması ve bu çerçevede kurumsal yapısının yükseltilmesi söz konusudur. Üçüncü yaklaşım, Rus Genelkurmayı'nın yapısı ile alakalıdır. Yeltsin, güvenlik oluşturma sürecinde Savunma Bakanlığı'nı ön plana çıkartmaktayken, Putin Genelkurmay Başkanlığı'nı daha aktif hale getirmiş ve karar alma süreçlerinde askeri yaklaşımın sivil yaklaşımdan daha önde yer alması gerektiğini belirtmiştir. (Haas, 2003).

Her iki başkan döneminde güvenlik oluşturma sürecinde meydana gelen farklılıklardan bir diğeri ise, Ekonomi Bakanlığı'nın bu sürece dâhil edilmesi olmuştur. Yeltsin döneminde, ekonomi bakanlığı söz konusu sürecin içerisinde yer almamakta, oluşan güvenlik harcamaları daha sonra bu bakanlıktan tazmin edilmekteydi. Putin bu sürecin ekonomik gelişime sekte vurduğunu ve güvenlik oluşturma sürecinde daha planlı hareket edilmesi gerektiğini belirterek, ekonomi bakanlığını bu sürecin içerisine dâhil etmiştir. Güvenlik politikalarının oluşturulması esnasında ekonominin yapısının ve gerekliliklerinin karar mekanizmasında anında yer alması gerektiğini açıklamış ve bu çerçevede uygulamaya geçmiştir. İki başkan tarafından oluşturulan bir diğer farklılık ise, parlamentonun yapısının güvenlik oluşturma sürecinde daha aşağıya çekilmesi, bunun karşısında başkanlık makamının yükseltilmesi olmuştur. Putin, kendi etrafında şekillenen merkezi yapılanmayı güçlendirmek istemiştir. Söz konusu farklılıklardan bir diğeri, sivil toplum yapısı ve bu yapının güvenlik oluşturma sürecine yakınlığı konusudur. Putin döneminde, güvenlik politikalarının eleştirilmesi ve bu çerçevede faaliyetlerde bulunulması oldukça zorlaşmış ve özgürlük - güvenlik sarkacı güvenlik boyutunun ağır basmasıyla sonuçlanmıştır.

e. Rusya Federasyonu'nun 2009 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi

Söz konusu güvenlik stratejisinin kurgulanmasında Gürcistan savaşı büyük önem arz etmektedir. Bu savaş, Rusya Federasyonu'nun strateji ve güvenlik önceliklerinin yeniden şekillenmesine imkân sağlamıştır. Bu belgede, iç güvenlik konsepti genişletilmiş, Rus vatandaşlarının güvenliği sadece federasyon içi sınırlarla ele alınmamış, ülkenin yakın çevresinde yaşayan vatandaşların güvenliği çerçevesinde genişletilmiştir. İç güvenlik değerlendirmesi ışığında, söz konusu belgede, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, demografik durumu uzun vadede iyileştirmek hedeflenmektedir. Söz konusu yumuşak güvenlik unsurlarının Rusya için taşıdığı önem bu belgede ortaya konmaktadır. Belgede, tek kutuplu düzen ve bu çerçevede Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası tek taraflı egemenliğine karşı çıkılmakta ve çok kutupluluğa dayalı işbirlikçi sistem yaklaşımı ortaya konmaktadır. Öte yandan belgede tehdit algılamaları işe şu şekilde sıralanmaktadır;

- i. NATO'nun genişlemesi ve Rusya Federasyonu sınırları etrafında konuşlanması,
- ii. BDT ile ilişkilerin iki taraflı ve çok taraflı düzeyde eksikliği,
- iii. Sınır birliklerinin olası bir çatışmaya karşı modernize edilmesi ve özellikle uyuşturucu madde kaçakçılığı, silah ve para kaçakçılığına karşı

güçlendirilmesi gereği ortaya konmaktadır. Kazakistan, Ukrayna, Gürcistan sınırları dikkate alınması gereken sınırlar olarak sıralanmaktadır.

iv. Şanghay işbirliği örgütünün daha aktif hale getirilmesi, örgütün politik ve güvenlik boyutunun eksikliği,

v. Enerjinin güvenliği bağlamında, Ortadoğu, Orta Asya ve Hazar denizinde Avrupa ve ABD girişimleri,

vi. Çok daha hazır ve etkili bir ordu oluşturmak gerekliliği,

vii. Demografik problemler,

viii. Ekonomik kırılganlık.

ix. Bulaşıcı hastalıkların yayılması ve bunun ortaya çıkardığı güvenlik algısı (Grajauskas, 2009, s.3).

2020 yılına değin ulusal güvenlik stratejisi isimli belge ise, Rusya Federasyonu'nun 1997 ve 2000 yıllarında ki belgelerinin yerini almıştır. Söz konusu belgeler arasındaki farklılıklara bakıldığında, güvenliğin boyutuyla ilgili değişimin ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bu çerçevede, ulusal çıkarların ve tehditlerin önceliği, askeri güvenliğin sağlanmasıyla beraber, sosyal güvenliğin yükseltilmesi, Rus vatandaşların refahının yükseltilmesi ve bilim-teknoloji eğitiminin yaygınlaştırılması gibi alanlara yayılmıştır. Bunlara ilave olarak söz konusu güvenlik strateji belgesinde ekonomi, sağlık, kültür ve çevresel güvenlik boyutlarının da önem kazandığı vurgulanmaktadır.

Belgede, ulusal çıkar ve öncelikler bağlamında, savunma, toplum güvenliği ve ulusal ekonomiye dayalı koruma modelleri ortaya konulmaktadır. Rusya'nın küresel bir güç olma konumunun tekrar sağlanması için ulusal çabaların maksimize edilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, Rusya Federasyonu'nun 2020 yılında dünyanın ilk beş büyük ekonomisi arasında bulunması gerekliliği ortaya konmaktadır. Vladimir Putin döneminde büyük oranda şekillenen ve halefi Medvedev tarafından sürdürülen bu Rus Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi aşağıdaki dış tehditleri birincil algı olarak belirtmektedir;

a. Uzayın silahlanması dâhil, nükleer ve konvansiyonel silahların yayılmasını tetikleyen ülkeler,

b. NATO'nun Rusya Federasyonu yakın çevresinde genişlemesi,

c. Enerji güvenliğini sağlamak için kaynaklara erişim çabası,

d. Silahsızlanma anlaşmalarının uygulanmasında karşılaşılan problemler,

e. ABD tarafından Avrupa güvenliğinin yeniden inşası, kıtalar arası füze kalkanı projelerinin Rusya karşısında uygulamaya konması,

Belgede yer alan iç tehditlere bakıldığında ise;

- I. Demografik problemler ve sağlık sorunları,
- II. Terörizm ve ayrılıkçı hareketlerin varlığı,
- III. Organize suçlar ve bu çerçevede halkın ekonomik durumunun istismar edilmesi göze çarpmaktadır (Scröder, 2009, s.8).

Bunlara ilaveten ilk kez bir Rus ulusal güvenlik stratejisinde ekonomik büyüme, işsizlik oranları ve askeri modernleşmenin aşamalarından da bahsedilmiştir. Yukarıda da görüldüğü üzere Rus güvenlik stratejilerinde, Putin'in ikinci başkanlık döneminin ardından enerjinin rolü ve bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun dünya gücü haline gelmesindeki etkisi sıklıkla vurgulanmaktadır. Diğer taraftan söz konusu belgede, yumuşak tehdit algılamaları olarak, milliyetçilik, zenofobya, su sıkıntısı ve küresel iklim değişikliğine de değinilmektedir. Belgede, yabancı servislerin Rusya Federasyonu sınırları içerisinde gerçekleştirdiği casusluk faaliyetlerine büyük önem verilmekte, söz konusu faaliyetlerin terörden daha yüksek boyutlara varan sonuçları olduğuna değinilmektedir. Devletin ve toplumun güvenliği için bu faaliyetlere karşı oldukça etkili yüksek güç uygulanması gerekliliği belirtilmektedir.

Söz konusu belgede bunlara ek olarak, 2008 yılında etkisini göstermeye başlayan uluslararası finans krizine atfen, Rus vatandaşlarının ekonomik gelişmişliklerine sürdürülebilirlik ivmesi kazandırılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Ekonomik güvenlik boyutunda, rüşvetle mücadele ve organize suçları engellemenin önemine de değinilmektedir. Güvenlik strateji belgesinde, sürdürülebilir gıda arzı sağlanması gerekliliği ve sanayileşmenin istenen düzeye getirilmesi zorunluluğu, ekonomi ve güvenlik ilişkisine verilen önemin göstergesi niteliğindedir. Rusya Federasyonu güvenlik elitleri, 2020 yılına değin güvenlik stratejisi belgesinde gelecekteki karşılaşılması muhtemel potansiyel tehditler olarak aşağıdaki olguları belirtmektedirler;

1. İşsizlik ve sosyal eşitsizlik düzeyi,
2. Enflasyon oranı,
3. Ulusal borcun GSYH'ya oranı,
4. Sağlık, eğitim, kültür ve bilim harcamalarının GSYH'ya oranı,
5. Mühendislik ve teknik alanlar dâhil, orduda kaliteli personel ihtiyacı,

6. Silahların yıllık modernleşme standartlarına uygun düzeye getirilmesi zorunluluğu (Haas, 2009, s.4).

Rusya Federasyonu nihai güvenlik strateji belgesi, 2020 yılına doğru perspektifler çizmiş ve bu doğrultuda bir takım edimlerin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bunlar; uluslararası hukukun inisiyatifinde çok kutuplu bir düzenin oluşturulması ve tek eksenli uluslararası politika yaklaşımından birçok merkezli uluslararası politika yaklaşımına geçiş, tüm ülkelerle dostluk ilişkilerinin ve işbirliğinin geliştirilmesi, Rusya Federasyonu vatandaşlarının Rus toprakları dışında da korunması ve eski Sovyet coğrafyası üzerinde tekrar hâkimiyet sağlanması olarak sıralanabilmektedir.

Rusya Federasyon'unda Vladimir Putin'in başlatmış olduğu siyasal yükseliş Dmitriy Medvedev döneminde de sürdürülmek istenmektedir. Anayasal olarak iki kez başkan olarak seçilme hakkını dolduran Putin'in önümüzdeki yıl yapılacak başkanlık seçimlerinde tekrar aday olmak istediği bilinmektedir. Bu çerçevede yapılacak bir anayasa değişikliği ile Putin'in geçmiş dönemde ortaya koyduğu yükselişi sürdürülebilir hale getirme arzusu bulunmaktadır. Buradan hareketle, sürdürülebilir olma kavramı XXI. yüzyılın ekonomi politik olguları içerisinde oldukça önemli bir hale gelmiştir. Sürdürülebilirlik olgusu, var olma ve varlığını idame ettirme kavramı anlamına gelen strateji-güvenlik eksenini de desteklenmektedir.

Güvenlik ise, David A. Baldwin'in ortaya koyduğu üzere birçok soruya göre şekillenmektedir. Bu doğrultuda ortaya çıkan, Kimin için güvenlik? Hangi araçlarla güvenlik? Ne kadar güvenlik? Soruları, Rusya Federasyonu'nun güvenlik strateji belgelerinde ortaya konan ibareler ile açıkça ifade edilmelidir. Aksi takdirde ortaya çıkacak olan risklerin ne zaman tehdit boyutuna dönüşeceğini öngörmek mümkün olmayacaktır. Öte yandan güvenliğin kuramsal boyutunun yeterince ortaya konmadığı güvenlik strateji belgelerinin sağlıklı bir şekilde pratiğe dönüşmesinin mümkün olmadığı da değerlendirilmektedir.

Güncel Rus ulusal güvenlik politikasına göre, devlet hedeflerine ulaşmak için, askeri, diplomatik, yasal (ulusal ve uluslararası), bilgi ve bilgi teknolojilerine dayalı güçlere sahiptir. Bu güçler, Rus yüksek stratejisinin kurgulanmasında aktif olarak kullanılmaktadır. Söz konusu kurgulamaya bakıldığında, Rus yüksek stratejisinin realist paradigma egemenliğinde hazırlanışı söz konusudur. Güvenlik politikası, ulusal çıkarlara karşı iç ve dış tehditlerle mücadele amacıyla oluşturulmaktadır. Askeri güvenlik politikası ise, savaş, çatışma, kriz ve bunların öncüsü olacak mahiyetteki operasyonlarda, ekonomi ve demografiyi göz önünde bulundurarak, ulusal çıkarlar için stratejik ve taktik düzeyde planlar oluşturmaktadır. Burada politik

hedeflere ulaşım öncüdür. Hâlihazırdaki dünya gelişimi, ideolojik karşıtlıkların zayıfladığı, çok kutupluluk ve küreselleşmenin farklı süreçlerde egemen olduğu bir dönemi ifade etmektedir. Birçok bölgesel çatışma halen çözülememiştir. Herkes için eşit bir güvenlik mimarisi söz konusu değildir. Konvansiyonel silahlarla yapılan saldırıların sayısı azalmasına rağmen, askeri alanda Rusya Federasyonuna karşı tehlikelerin sayısında artış olmuştur.

Belgede iç askeri tehlikeler şöyle sıralanmıştır;

- a) NATO'nun genişleme süreci ve Rusya sınırına yakınlaşması.
- d) Stratejik füze savunma sistemlerinin yayılması ile küresele düzenin zayıflaması ve nükleer füze alanları arasında kurulan korelasyonun zayıflaması, dış uzayın askerileştirilmesi ve stratejik-nükleer olmayan silah sistemlerinin zayıflatılması.
- h) Rusya Federasyonuna bitişik devletlerin topraklarında askeri güç kullanılması ve BM antlaşması ile uluslararası hukuk normlarının bozulması.
- i) Rusya Federasyonu ve dostlarının bitişik bölgelerindeki askeri çatışmaların kızışması ve dozunun yükselmesi.
- j) Uluslararası terörizmin yayılması,

İç güvenlik tehlikeleri ise şöyle sıralanmıştır;

- a) Rusya Federasyonu anayasal yapısını güç kullanarak değiştirmeye teşebbüs etmek.
- b) Rusya Federasyonunun bütünlüğünü, toprak bütünlüğünü ve egemenliğine yönelik tehlikeler.

Ana askeri tehditler;

- a) Devlet içi ilişkilerde, askeri ve siyasal durumun kesin bozulması hali ve askeri güç kullanma şartlarının oluşması,
- b) Devlet sisteminin ve askeri komuta kontrol yapısının operasyonunun engellenmesi ve bunların stratejik nükleer kuvvetlerinin, füze erken uyarı sistemlerinin, dış uzay izleme sistemlerinin, nükleer donanımların depolanması faaliyetlerini, nükleer enerji faaliyetlerinin, atom ve kimyasal endüstri faaliyetlerinin önlenmesi ve diğer potansiyel faaliyetler.

d) Rusya Federasyonu ve dostlarının bitişik bölgelerinde, provakatif amaçlarla askeri güç kullanımı.

Modern Askeri çatışmalar göstermektedir ki;

a) Çatışmaların acil durumlarının tahmin edilemezliği,

b) Modern, yüksek etkili silah sistemlerinin gelişmesi ve çeşitli silahlı çatışmaların alanlarının yeniden düzenlenmesi söz konusudur.

Rusya Federasyonunun askeri politikasının temel argümanları, Rusya Federasyonu Başkanının yasal meşruiyeti, Rus Ulusal Güvenlik Belgesi 2020'ye doğru ve mevcut askeri doktrin tarafından oluşmaktadır. Rus askeri politikası, askeri silahlanma yarışını önlemeyi, askeri çatışmaları caydırmayı ve önlemeyi, askeri organizasyonu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Politika, askeri kuvvetleri ve birlikleri kullanım yöntemlerini, Rusya Federasyonu'nun savunması, güvenliği, çıkarları ve dostlarını korumayı öngörür.

Rusya Federasyonunun askeri çatışmaları caydırma ve önlemedeki ana görevleri;

d) Silahlı Kuvvetlerin ve diğer birliklerin muharebede kullanımına ilişkin emredilmiş hazırlıklarını sürdürmek,

e) Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü işbirliği ile kolektif güvenlik sistemlerini güçlendirmek ve bunun potansiyel durumunu da, uluslararası güvenlik alanında Bağımsız Devletler Topluluğu ile işbirliğini geliştirmeyi istemenin yanında AGİT ve ŞİÖ ile ilişkilerinde geliştirilmesini sağlamak. AB ve NATO gibi diğer devletlerarası organizasyonlarla güvenlik alanında işbirliği gerçekleştirmek.

İ) Uluslararası terörizme karşı oluşan mücadeleye destek vermektir.

2010 Askeri doktrini, 2000 yılındaki Askeri doktrin, Federasyonun 2020 yılına doğru uzun dönem sosyal ve ekonomik gelişmeleri içeren konseptini, 2020 yılına doğru Rus ulusal güvenlik stratejilerini, 2008 yılına ait Rusya Federasyonu dış politika konseptinin uygun hükümlerini ve 2020 yılına değin Rus Deniz doktrinini hesaba katarak oluşmaktadır. Askeri doktrin yasal kaideleri, Rusya Federasyonu anayasasını, uluslararası hukuk normları tarafından savunma, silahsızlanma ve silahların kontrolü konularındaki temel ilkelerini, federal anayasal kanunları, federal kanunları ve Rusya Federasyonu başkanının yasal yetkileri ile Rus hükümetinin yasal yetkilerini içermektedir.

Rusya Federasyonunun güvenlik doktrinlerini, NATO karşısında ortaya koyduğu politikalar ve bu doğrultuda Baltık ülkeleri politikasıyla doğrudan bağlantılı olarak bütünsel bir çizgide değerlendirmek mümkündür. Öncelikli olarak Rusya'nın Baltık ülkeleri politikası, sonrasında güncel değişim süreçlerinin ifadesiyle birlikte netice olarak tüm bunların Rus güvenlik sistemi çerçevesinde ortaya konması nitelikli bir sonuç oluşturabilme adına önem arz etmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Rusya'nın Baltık ülkeleri politikası teorik çerçevede ağırlıklı olarak klasik realizm, öte yandan da siyasal liberalizmin öğretilerine dayanmaktadır. Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasının değişim sürecinin, uluslararası ilişkilerin sistem boyutunda meydana gelen dönüşümler ile doğrudan ilintisi olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Rusya'nın 2000'li yılların başından itibaren iç politikasında reform hareketi ve bu doğrultuda dış politikasını yeniden şekillendirme çabası içerisinde olduğu izah edilebilir. Rusya'nın, ana kara ekseninde değişen tehdit parametrelerine karşı klasik realizmin öğretilerine dayalı olarak reaksiyon gösterdiğini ise 2008 yılında gerçekleştirilen Gürcistan hareketinde görmek mümkündür.

NATO'nun 'çevreleme' politikasını revize ederek, Rusya ekseninde tekrardan kurgulandığı görülmektedir. Baltık ülkelerini bünyesine alarak, Rusya'nın Avrupa'ya açılma kapısını kapayan NATO, Ukrayna ve Gürcistan'ı bünyesine dahil etme çabalarını sürdürerek, Rusya karşısında stratejik üstünlüğü sağlamak istemektedir. Öte yandan Baltık ülkelerinin AB üyesi olmalarıyla birlikte, tarih boyunca ekonomik ve siyasal olarak geri planda kaldıkları Rusya karşısında önemli bir rekabetçilik unsuru edindiklerini ifade etmek mümkündür. Bu gerçekliklerle birlikte, Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasının kuramsal temelde realizm, liberalizm ve jeopolitik paradigmlar çerçevesinde meydana geldiği daha önceki bölümlerde ifade edilmiştir.

Bu çerçevede, çalışmanın sonuçlanacağı bu bölümde geleceğe yönelik tutarlı analiz ve öngörülerin gene aynı kuramsal temel üzerine inşa edileceği ifade edilebilecektir. Bu açıdan yaklaşıldığında, Rusya'nın realist temelde, güç ve güce dayalı politikaların devamı niteliğinde olan çatışmacı bir yapı sergileyebileceği öngörülmektedir. Rus devlet geleneğinin de bir parçası olarak ifade edilen bu tutuma göre Rusya, imparatorluk mirası üzerine inşa edilmiş, sert karakterli, güç ve gücün unsurlarını içselleştirmiş bir devlettir. Rus devletinin çıkarlarının ciddi anlamda zarar gördüğü kanaatine varıldığında, bu gücün korunması ve sürdürülebilir olması için askeri birlikler kullanılabilecektir. 2008 yılında Rusya tarafından gerçekleştirilen Gürcistan hareketi bu savı destekler niteliktedir. Bu doğrultuda, NATO'nun Avrupa'nın kuzeyine yerleştirmek istediği füze kalkanına, Kaliningrad'da ki askeri unsurlarını güçlendirme ve burada konuşlandığı S-300 füzelerinin sayısını

arttırarak cevap veren Rusya, söz konusu stratejik dengede kırılma noktasına egemen olma yönünde çaba sarf etmektedir. Bu yönüyle Baltık ülkeleri ile olan ilişkilerinde rekabeti tercih eden Moskova, Baltık bölgesindeki nüfuz alanını kontrolünden çıkarmamak için 2011 yılında gerçekleştirdiği Baltık tatbikatında olduğu gibi askeri gücün unsurlarını sürekli ortaya koymaktadır. Kaliningrad'ı konvansiyonel ve nükleer silahlar ile güçlendirmek isteyen Rusya, Baltık ülkeleri ile olan ilişkilerinin geleceğini ağırlıklı olarak çatışma zemininde yükseltmektedir. Baltık bölgesinde artacak olan çatışma riski, güvenliğin eksenini genişletmekte ve NATO ile ABD'nin de dahil olacağı geniş çaplı bir kırılganlık katsayısı oluşturmaktadır. Bu yönüyle, söz konusu projeksiyonun Soğuk Savaş döneminden çok daha zorlu bir sürecin habercisi olabileceği ifade edilebilecektir.

Merkez-çevre doktrini boyutunda değerlendirildiğinde, Rusya'nın Avrupa eksenini ve bunun jeopolitik yansımaları doğrultusunda Avrupa-Atlantik dengesinin çok uzağında kalmak istemediği gözükmemektedir. Rusya'nın bu çabalarını, Soğuk Savaşın ardından uluslararası güç dengesi değişimini tekrardan güçlendirme olarak ifade etmek mümkündür. 1990'lı yılların başında ekonomisinde yaşadığı büyük krizleri, henüz toparlayabilen Rusya ekonomisinin itici gücü oluşturduğu, devleti yeniden yapılanma sürecini inşa etmektedir. Bu sürecin en önemli unsuru ise, enerji kaynaklarının etkin pazarlanması politikasını ilke edinen Gazprom şirketinin satış politikalarıdır. Küresel ticaret dengesinin Rusya adına önemli bir aktörü haline gelen Gazprom, Rusya'nın yakın çevresinde liberal paradigmaya dayalı rekabetçilik üstünlüğünün anahtarı konumundadır.

Yakın gelecekte, Rusya'nın Baltık ülkeleri politikası realist paradigma üzerine inşa edildiğinde, Rusya'nın çatışmacı tutumu sürdüreceği izah edilebilir. Uluslararası İlişkilerde devlet düzeyindeki analiz boyutunun bölgesel ve küresel güvenliği etkileme katsayısına örnek teşkil eden söz konusu Rusya'nın Baltık ülkeleri politikası, Avrupa güvenliğinin kırılganlık seviyesini yükseltmektedir. Baltık ülkelerinin NATO'ya üye olmaları konusunu, birincil anlamda güvenlik tehdidi olarak tanımlayan Rusya, 2000'li yılların başında sahip olduğu güvenlik yapısını daha güçlü bir boyuta kavuşturmuştur. Rusya için çatışmanın her daim uzak olduğunu ifade etmek pek de mümkün değildir. Rus devlet yapısının karakteristiği konumunda olan realist paradigma, Rusya'yı ulusal gücün kullanılması hususunda tek taraflı bir yaklaşıma sürgüleyebilmektedir.

Reel politik ekseninde değerlendirildiğinde, Rusya'nın Avrupa güvenlik sistematığının dışında kalması ve her geçen gün NATO tarafından bu ülkeye karşı

uygulanan çevreleme politikasının, ülkenin anakarası etrafında yoğunlaşması Rusya'nın çatışmacı tutumunu özetler niteliktedir. Uluslararası ilişkilerde doğru analiz yapabilmenin önemli esaslarından birini teşkil eden stratejik düşünme, söz konusu stratejik dengeye dahil olan aktörlerin empati yaklaşımına atıfta bulunmaktadır. Buna göre, Avrupa'nın bölgesel stratejik dengeler ekseninde önemli bir güvenlik avantajı yakaladığını ifade etmek mümkündür. Söz konusu reel politığe Rusya açısından bakıldığında ise, Rus kültürünün tarihi eksenindeki uygulamalarının benzer sonuçlara işaret ettiği gözükmemektedir. Rusya, ulusal çıkarlarının dönemsel şartlar dahilinde kendisine yüklediği misyonu, gerek tarihi mirası gerekse de Rus vatandaşlarının beklentileri çerçevesinde yerine getirme çabası içerisindedir.

Öte yandan Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasının liberal paradigma ekseninde değerlendirilmesi söz konusu olduğunda, bu paradigmanın işbirliği esası gündeme gelmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, Rusya'nın AB ve NATO üyesi Baltık ülkeleri ile işbirliği yaklaşımını, enerji ve bölgesel ticaret kapsamında sıklaştırılacağı öne sürülebilecektir. 2000'li yılların başında Rusya Federasyonu Başkanı Putin'in, Rusya Federasyonunu uluslararası sistem ile eklemlendirme çabalarının felsefi arka planını da inşa eden liberal teori, Rusya'nın dönemsel olarak ön plana çıkardığı dış politika yaklaşımıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Avrupa bölgesel güvenlik ekseninin önemli bir parçası olduğunu ifade eden Rusya, başta AB olmak üzere NATO ile de iletişim sürecini sıklaştırabilecektir.

Rusya'nın işbirliği yaklaşımının en önemli argümanı ise enerji kaynaklarına dayalı ticari ilişkilerdir. Enerji kartını, Avrupa güç dengesini dengeleme adına kullanan Rusya, düşük maliyet yüksek satış politikası kapsamında Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılamaktadır. Rusya'nın Avrupa ve Baltıklar bölgesi ekseninde geliştirmiş olduğu dış politika stratejileri dikkate alındığında, Q – Sort analizine⁴⁹ göre birincil sırayı liberal paradigma esaslı enerji ve dış ticaret halkası oluşturmaktadır. Enerjinin dağıtılması noktasında önem arz eden bu rekabetçilik unsuru, Rusya'nın Baltık ülkeleri ve Avrupa bölgesi ticaretinde dış ticaret artışı kazanmasına imkan sağlamaktadır.

Rusya'nın Baltık ülkeleri politikasının farklı teoriler üzerinden olası projeksiyonlarının çizildiği sonuç bölümünde, politikanın devamında gelebilecek uygulamalardan sonuncusu da mevcut durumun korunması yani statüko durumudur.

⁴⁹ Strateji seçiminde alternatifler arasındaki öncelikleri belirlemek için kullanılan bir tekniktir. Q-Sort analizinde en fazla ve en az önem taşıyan konuların bir sıralaması yapılarak öncelik sıralaması tespit edilmeye çalışılır (Aktan, 2008, s.8).

Söz konusu statüko, Avrupa güvenliğinin tehdit ve kırılganlık düzeyinin belirli aralıklarla yükseltildiği belirli aralıklar da azaltıldığı bir süreci işaret etmektedir. Krizi tırmandırma ve krizi düşürme olarak da ifade edilebilecek bu stratejik yaklaşım, Avrupa güvenliği ve Baltık bölgesi özelinde Rusya ve Baltık ülkelerinin mevcut yaklaşımlarını ifade etmektedir. Buna göre, NATO tarafından Polonya'dan başlamak üzere Avrupa'nın kuzeyine yerleştirilmesi planlanan füze kalkanlarına karşı, Rusya'nın misilleme yapacağına yönelik açıklamalar Rus devlet görevlileri tarafından mütemadiyen ifade edilmektedir. Kopenhag güvenlik okulunun söz – eylem uygulamalarına örnek teşkil eden, karşılıklı resmi açıklamalar güvenliğin ve bu doğrultuda stratejik dengeye hakim olan klasik realizmin etkinliğini işaret etmektedir.

20-21 Mayıs 2012 tarihlerin Chicago'da gerçekleştirilen NATO zirvesinde ABD, Rusya ile Füze Kalkanı konularını görüşmek istediğini belirtmiştir. Kremlin söz konusu talebi, sadece Rusya ve ABD arasında yapılacak bir oturumda ele almak istediğini ifade etmiştir. Bu zirvede Rusya'yı rahatsız eden konuların başında Türkiye'ye yerleştirilen Kürecik Füze Radar Sistemi gelmektedir. Ancak, Rusya'ya füze kalkanı konusunda çok daha fazla rahatsızlık veren husus, çok yakın zamanda Polonya ve Romanya'da aktif hale gelecek füzel kalkanlarıdır. ABD, füze kalkanlarının Rusya'ya karşı olmadığını ve NATO'nun ABD'nin doğrudan müdahalesi olmadığını sıklıkla vurgulamasına rağmen, Rusya'nın NATO konusundaki tehdit algılamaları herhangi bir değişikliğe uğramamaktadır (Yetkin, M. 16 Mayıs 2012, *Turkey, Russia, NATO and the Missile Shield*. 02 Haziran 2012 tarihinde Hurriyet Daily News: <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-russia-nato-andthemiissileshield.aspx?pageID=449&nID=20854&NewsCatID=409#.T7Ng0X7ucHs>.twitter adresinden alındı).

KAYNAKÇA

1. ARŞİV BELGELERİ

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Defter\Belge No: 030\10 24666310

2. YAYINLANMAMIŞ TEZLER

Collins, Arthur (2001). Kaliningrad and Baltic Security. Naval Postgraduate School, Monterey, California.

Denker, N. E., (2006). The Security Perception of the Russian Federation and Its Military Doctrines in the Post-Cold War Era. Middle East Technical University. The Graduate School of Social Sciences. Master Thesis.

Dittmer, J. N. (2003). European Re-Union: Representations of Eastern Europe in NATO and EU Expansion. The Florida State University, College of Social Sciences

Ereker, Fulya (2010). Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Güngör, Özge (2007). Avrupa Entegrasyon Sürecinde Baltık Ülkelerinde Etnik Ruslar ve Azınlık Hakları. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Mikail, Elnur Hasan (2004). Vladimir Putin Dönemi Rusya Dış Politikası 2000-2003 Yılları Arası. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Saraç, Esme (2008). Rus Dış Politikasını Şekillendiren Temel Dinamikler Çerçevesinde Rusya Federasyonunun Orta Asya Türk Cumhuriyetleri (Türkistan) İlişkileri (1991-1999). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

3. BASILI ESER VE MAKALELER:

Agrell, W. (1986). The Baltic and Scandinavia-The Implications of Changes in Military Strategy. *Current Research on Peace and Violence* (9), ss.43-53.

Aalto, Pami. (2003). Revisiting the Security/Identity Puzzle in Russo-Estonian Relations. *Journal of Peace Research* (40), ss. 573-591.

Acar, K. (2009). *Rusya: Ortaçağ'dan Sovyet Devrimine*. İstanbul: İletişim Yay.

Adomeit, H. (1995). Russia as a Great Power in World Affairs: Images and Reality. *International Affairs* (71), ss. 35-68.

Agrell, W. (1986). The Baltic and Scandinavia-The Implications of Changes in Military Strategy. *Current Research on Peace and Violence* (9), ss.43-53.

Aktan, C. C. (2008). Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama. *Çimento İşveren*. ss. 1-18.

Antanas, V. (2001). NATO Enlargement - A Lithuanian Perspective. *RUSI Journal* (146), ss. 24-26.

Arbatov, A. (1993). Russia's Foreign Policy Alternatives. *International Security* (18), ss. 5-43.

Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Aslund, A. (2001). Russia. *Foreign Affairs* (125), ss. 20-25.

TASNİF DIŞI

- Atasoy, E. (2011). *Demografi, Jeopolitik ve Etnocoğrafya Işığında Rusya*. Bursa: MKM Yayıncılık
- Bailes, A. Ve Bremmer, I. (1998). Sub-Regionalism in the Newly Independent States. *International Affairs* (74), ss. 131-147.
- Bajarunas, E., Haab, M. Ve Viksne, I. (1995). *The Baltic States: Security and Defence After Independence*. Fransa: The Institute for Security Studies of Western European Union
- Ball, C. (1998). Nattering NATO negativism? Reasons why expansion may be good thing. *Review of International Studies* (24), ss. 43-67.
- Baldwin, D. A. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies* (23), ss. 5-26.
- Baldwin, R. E, Francois, J. F. ve Portes, R. (1997, April). The Costs and Benefits of Eastern Enlargement: The Impact on the EU and Central Europe. *Economic Policy* (12), ss. 125-176.
- Baltic Defence College Faculty. (2009). Proceeding of a Workshop on NATO's Strategic Concept. *Baltic Security and Defence Review* (11), ss. 153-168.
- Baltic Defence College faculty. (2010). Baltic Defence College Workshop on the New NATO Strategic Concept. *Baltic Security and Defence Review* (12), ss. 4-24.
- Baltic states - in the firing line?. (2008). *Economist Intelligence Unit* (8), ss. 1-2.
- Baranovsky, V. (2000). Russia: A Part of Europe or Apart from Europe?. *International Affairs* (76), ss. 443-458
- Betts, K. R. (2000). Is Strategy an Illusion? *International Security* (25), ss. 5-50.
- Bildt, C. (1994). The Baltic litmus test. *Foreign Affairs* (73), ss. 72-85.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları, *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Vol 8, Nu 14, Ocak 2010. ss. 69-97.
- Black, J. L. (1999, Bahar). Russia and NATO Expansion Eastward: Red-Lining the Baltic States. *International Journal* (54), ss. 249-266.
- Blank, J. S. ve Rubinstein, Z. A. (1997). *Imperial Decline Russia's Changing Role in Asia*. ABD: Duke Uni. Press
- Blank, S. (1998). NATO Enlargement, and the Baltic States. *World Affairs* (160), ss. 115-125.
- Blank, S. (1998). Russia and the Baltics in the Age of NATO Enlargement. *Parameters* (28), ss. 50-68.
- Blank, S. (1999). After Primakov, The Evolving Context of Russian National Security Policy. *Cahiers du Monde russe* (40), ss. 695-721.
- Bluth, C. (1994). Russia and European Security. *The World Today* (50), ss. 73-76.
- Booth, K. (1998). *Statecraft and Security*. İngiltere: Cambridge University
- Booth, K. (2007). *Theory of World Security*. İngiltere: Cambridge Press
- Booth, K. ve Herring, E. (1994). *Keyguide to Information Sources in Strategic Studies*. Londra: Mansell Publishing
- Borowska, E. (2002). Marx and Russia. *Studies in East European Thought* (54), ss. 87-103

TASNİF DIŞI

- Boucher, D. (1998). *Political Theories of International Relations from Thucydides to the Present*. İngiltere: Oxford University Press
- Breckenridge, C. J. (1923). Foreign Relations of Russia, Considered Racially. *The Marine Corps Gazette* (8), ss. 129-156.
- Bremmer, I. (1999, Yaz). Russia's Total Security. *World Policy Journal* (16), ss. 31-39.
- Bremmer, I. ve Taras, R. (1997). *New States, New Politics: Building the Post-Soviet Nations*. İngiltere: Cambridge Uni. Press
- Brink, V. D. B. (2000). *The Tragedy of Liberalism An Alternative Defense of a Political Tradition*. ABD: State University of New York Press.
- Bronke, A. (1967). Ideology and National Interest in Soviet Foreign Policy. *International Journal* (22), ss. 547-562.
- Browning, C. S. (2003, Kasım-Aralık). The Internal/External Security Paradox and the Reconstruction of Boundaries in the Baltic: The Case of Kaliningrad. *Alternatives: Global, Local, Political* (28), ss.545-581.
- Brzezinski, Z. (1984). The Soviet Union: World Power of a New Type. *Proceeding of the Academy of Political Science* (35), ss. 147-159.
- Brzezinski, Z., (2008, Spring). Putin's Choice. *The Washington Quarterly* (31), ss. 95-116.
- Bugeuli, N. G. (1997). *Russia in Transition: Left, Right or Center?*. New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Büyükakıncı, E. (2003). *Orta Avrupa'da Demokratikleşme ve Dış Politika: Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'daki Değişimler*. Cem Karadeli (Der). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Caşın, M. H. (2006). *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Caşın, M. H. (2008). Füze Kalkanı Projesi ve ABD-Rusya Rekabetinde Yeni Soğuk Savaş Beklentileri. *MSI* (35), ss 66-72.
- Checkel, J. (1993). Ideas, Institutions, and Gorbachev Foreign Policy Revolution. *World Politics* (45), ss. 271-300.
- Chernoff, F. (2007). *Theory and Metatheory in International Relations*. ABD: Palgrave Mac Millan
- Clemens, C. W. (1991). *Baltic Independence and Russian Empire*. ABD: St. Martin's Press
- Clemens, C. W. (1991). *The Baltic Transformed Complexity Theory and European Security*. ABD: Rowman & Littlefield Pub.
- Clemmesen, M. H. (2000). Baltic States and Different Territorial Defence Models - A Discussion. *Baltic Defence Review* (4), ss. 115-121.
- Clemmesen, M. H. (2003). The New NATO and the Security of the Alliance Periphery States. *Baltic Defence Review* (10), ss.11-16.
- Coleman, D. C. (2011). *Russia 2011 Country Review*. Houston: CountryWatch, Inc.
- Cristi, R. (1998). *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism*. Wales: University of Wales
- Croft, S. (2002). Guaranteeing Europe's Security? Enlarging NATO Again. *International Affairs* (78), ss. 97-114.

- Crutcher, M. H. (2001). *Russian National Security Perceptions, Policies and Prospects*, 4-6.11.2000.
- Dabelko, G. ve VanDeveer, S. (1999). *Redifining Security Around the Baltic: Environmental Issues in Regional Context* (5), ss. 221-249.
- Dalsjö, R. (1999). Baltic Self-Defence Capabilities - Achievable and Necessary, or Futile Symbolism?. *Baltic Defence Review* (1), ss. 1-5.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Demir, İ. (2008). National Securities of Small States In The International System. *KMU İİBF Dergisi* (14)
- Derian, J. D. (2009). *Critical Practices of International Theory Selected Essays*. İngiltere: Routledge Press.
- Donalds, H. R. Ve Noguee, L. J. (1998). *The Foreign Policy of Russia Changing Systems, Enduring Interests*. ABD: M. E. Sharpe Press.
- Donnelly, J., Burchill, S. Linklater, A., Devetak, R., Paterson, M., Smith, C. ve diğerleri (2006). *Theories of International Relations*. ABD: Palgrave Mac Millan
- Dugin, A. (2010). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Durkheim, E. (2010). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Feklyunina, V., (June, 2008). Battle for Perceptions: Projecting Russia in the West. *Europe-Asia Studies* (60), ss. 605-629.
- Gaddis, J. L. (2008). *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçekler*. (çev.:Dilek Cenkçiler). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gade, J. (1921). Russia from Its Baltic Window. *The North American Review* (213), ss. 52-64
- Ganzle, S. ve Sens, A. G. (2007). *The Changing Politics of European Security Europe Alone?*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gartner, H., Hyde-Price, A. ve Reiter, E. (2001). *Europe's New Security Challenges*. Londra: Lynne Rienner Publishers
- Geron, L. (1991, Ağustos-Eylül). Roads to Baltic Independence. *The World Today* (47), ss. 135-138.
- Gidadhubli, R.G. (2004). Expansion of NATO: Russia's Dilemma. *Economic and Political Weekly* (39), ss. 1885-1887.
- Giles, K., (February, 2010). *The Military Doctrine of the Russian Federation 2010. Research Division*. Rome: Nato Defense College.
- Gismondi, M. D. (2008). *Ethics, Liberalism and Realism in International Relations*. İngiltere: Routledge Press
- Goldstein, A. (2000). *Deterrence and Security in the 21st Century*. ABD: Stanford Uni. Press
- Grajuskas, R., (June, 2009). What is new in Russia's 2009 National Security Strategy? *Eastern Pulse* 6 (21), ss. 1-5.
- Gray, C. S. (2007). *War, Peace and International Relations An Introduction to Strategic History*. İngiltere: Routledge Press
- Gray, S. C. (2003). In Praise of Strategy. *Review of International Studies* (29), ss. 285-295.

- Griffiths, F. (1994). From Situations of Weakness: Foreign Policy of the New Russia. *International Journal* (49), ss. 699-724.
- Griffiths, M. (2007). *International Relations Theory for the Twenty-First Century An Introduction*. İngiltere: Routledge Press
- Griffiths, M., Roach, S. C., Solomon, S. M. (2009). *Fifthy Key Thinkers in International Relations*. İngiltere: Routledge Press
- Ham, P. V. (2001, October). The Rise of the Brand State. *Foreign Affairs* (80), ss. 2-6.
- Haas, D. M., (2003). *The Development of Russian Security Policy 1992-2002 Basees Annual Conference*. London
- Haas, D. M., (June, 2009). Medvedev's Security Polity: A Provisional Assessment. *Russian Analytical Digest* (62), ss. 2-6.
- Haas, M. (2004). Putin's Security Policy in the Past, Present and Future. *Baltic Defence Review* (12), ss. 39-59.
- Hale, H. (2005). The Makeup and Breakup of Ethnofederal States: Why Russia Survives Where the USSR Fell. *Perspectives on Politics* (3), ss. 55-70.
- Hatipoğlu, E. (2003). *Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Genişleme Politikasının Mali Yardımlar Boyutu*. Cem Karadeli (Der). Ankara: Ayrac Yayınları.
- Hekimoğlu, A. N. (2007). *ABD, AB, Çin, Hindistan, Orta Asya: Rusya'nın Dış Politikası*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Herd, G. (1999). Russia's Baltic Policy After the Meltdown. *Security Dialogue* (30), ss. 197-212.
- Herd, G. (1999, Aralık). Competing for Kaliningrad. *The World Today* (55), ss.7-8.
- Herd, G. (2001). Russia and the Politics of Putinism. *Journal of Peace Research* (38), ss. 107-112.
- Herspring, D. R. (2007). *Putin's Russia Past Imperfect, Future Uncertain*. ABD: Rowman & Littlefield Press
- H.L. (1934). The Project for a Little Baltic Union. *Bulletin of International News* (11), ss. 3-9.
- Herspring, R. D., (2009, March). Vladimir Putin: His Continuing Legacy. *Social Research* (76), ss. 153-174.
- Hopf, T. (1999). *Understandings of Russian Foreign Policy*. ABD: Pennsylvania State University Press
- Hosking, G. (2011). *Rusya ve Ruslar*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Hyman, A. (1993, Kasım). Russians Outside Russia. *The World Today* (49), ss. 205-208.
- Isakova, I. (2009). *Russian Governance in the Twenty-First Century Geostrategy, Geopolitics and Governance*. İngiltere: Frank Cass
- Jackson, R. (2005). *Classical and Modern Thought on International Relations from Anarchy to Cosmopolis*. ABD: Palgrave Macmillan
- Joenniemi, P. (2001). *Arms Control as a Spatial Practice: Challenges in the Baltic Region*. Gartner, Hyde-Price ve Reiter (Ed). London: Lynne Rienner Publishers.

TASNİF DIŞI

- Joenniemi, P. ve Browning, S. (2004). Regionality Beyond Security? The Baltic Sea Region After Enlargement. *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association* (39), ss. 233-253.
- Kagarlitski, B. (2008). *Bugünkü Rusya: Neoliberalizm, Otokrasi ve Restorasyon*. İstanbul: İthaki Yayınları
- Kalland, T. (2004, April). *The EU-Russia Relationship: What is Missing?*. Sipri Policy Brief
- Kamalov, I. (2004). *Putin'in Rusyası KGB'den Devlet Başkanlığına*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kanet, E. R. (2007). *Russia Re-Emerging Great Power*. ABD: Palgrave Macmillan Press
- Kapustin, B. ve Klyamkin, I. (Ed) Bugeuli, N. G. (1997). *Russia in Transition: Left, Right or Center?*. ABD: Nova Science Pub.
- Kipp, J. W., (2002, March/April). Tectonic Shifts and Putin's Russia in the New Security Environment. *Military Review*, ss. 58-71.
- Kirshner, J. (1998). Political Economy in Security Studies after the Cold War. *Review of International Political Economy* (5), ss. 64-91.
- Knudsen, F. O. (2007). *Security Strategies, Power Disparity and Identity*. İngiltere: Ashgate Press
- Knudsen, O. F. (2001). Post-Copenhagen Security Studies: Desecuritizing Securitization, *Security Dialogue* (32), Nu 3, ss. 355-368.
- Kolodziej, E.A.(2005). *Security and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press
- Kotz, D. ve Weir, F. (2012). *Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya*. İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Kramer, M. (2002). NATO, The Baltic States and Russia: a Framework for Sustainable Enlargement. *International Affairs* (78), ss. 731-756.
- Kurki, M. (2008). *Causation in International Relations Reclaiming Causal Analysis*. İngiltere: Cambridge Uni. Press
- Lacoste, Y. (2007). *Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi*. İstanbul: NTV Yayınları.
- Lalman, D. (1988, Ağustos). Conflict Resolution and Peace. *American Journal of Political Science* (32), ss. 590-615.
- Lanko, D. ve Khudoley, K. (2004). Russia, NATO Enlargement and the Baltic States. *Baltic Defence Review* (11), ss. 117-128.
- Lantis, S. J. (Aumtumn, 2002). Strategic Culture and National Security Policy. *International Studies Review* (4), ss. 87-113.
- Latvia's Security and Defence Policy in 2007/2008. (2008). *Baltic Security & Defence Review* (10), ss. 269-277.
- Laqueur, W. (1992, Winter). Russian Nationalism. *Foreign Affairs* (71), ss. 103-116.
- Leahy, A. (2000, Kış). Putin's Russia. *International Journal* (55), ss. 633-646.
- Lederer, I. (1964). *Russian Foreign Policy Essays in Historical Perspective*. ABD: Yale Uni.Press

- Legvold, R. (2001). Russia's Unformed Foreign Policy. *Foreign Affairs* (80), ss. 62-75.
- Legvold, R. (2007). *Russian Foreign Policy in the Twenty-First Century and The Shadow of the Past*. New York: Columbia University Press
- Lehti, M. ve Smith, J. D. (2003). *Post-Cold War Identity Politics Northern and Baltic Experiences*. Londra: Frank Cass Press
- Lieven, A. (1995, Ekim). Russian Opposition to NATO Expansion. *The World Today* (51), ss.196-199.
- Lieven, A. (1996, Haziran). Baltic Iceberg Dead Ahead: NATO Beware. *The World Today* (52), ss.175-179.
- Lind, M. (2003). Is the Russo-phone Minority a Structural Security Threat to the Estonian State?. *Baltic Defence Review* (1), ss. 34-64.
- Lisk, J. (1967). *The Struggle for Supremacy in the Baltic 1600-1725*. İngiltere: University of London Press
- Lo, B. (2002). *Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era*. New York: Palgrave Macmillan
- Lobell, E. S. (2009). *Threat Assesment, The State, and Foreign Policy: A Neoclassical Realist Model*. İngiltere: Cambridge Uni. Press
- Lucas, E. (2009). *The New Cold War Putin's Russia and the Threat to the West*. ABD: Palgrave Macmillan Press
- Ludvig, Z. (2005). The Enlarged EU and Russia- What Do Visegrad-Countries Contribute to EU-Russian Economic Relationships?. *Journal of East-West Business* (11), ss. 67-92.
- Luzhkov, Y. M. (2003). *Tarihin Tekrarı 21. Yüzyılın Toplumu ve Rusya'nın Geleceği*. Moskova: Znak Paçyota Yayınevi
- Lynch, C.A. (2001). The Realism of Russia's Foreign Policy. *Europe-Asia Studies* (53), ss. 7-31.
- Mabee, B. (2003). Security Studies and the 'Security State': Security Provision in Historical Context. *International Relations* (17), ss. 135-151.
- Maley, W. (1995). Does Russia Speak for Baltic Russian?. *The World Today* (51), ss. 4-6.
- Malksoo, M. (2004). Enabling NATO Enlargement: Changing Constructions of the Baltic States. *TRAMES* (8), ss. 284-298.
- Maly, I. (2009). *The Baltic States and Their Path to Freedom*.
- Mantenieks, M. (1990). The Baltic Dilemma. *Foreign Affairs* (69), ss. 167-169.
- McCgwire, M. (1998). NATO Expansion:'A Policy Error of Historic Importance'. *Review of International Studies* (24), ss. 23-42.
- McFaul, M. , Petrov, N. ve Ryabov, A. (2004). *Between Dictatorship and Democracy Russian Post-Communist Political Reform*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace
- Meyer, K.R. (2000/2001). US Support for Baltic Membership in NATO: What Ends, What Risks?. *Parameters* (30), ss. 67-82.
- Mihkelson, M. (2003). Baltic-Russian Relations in Light of Expanding NATO and EU. *Demokratizatsiya*, ss. 270-280.

TASNİF DIŞI

- Moll, A. J. (2004). The Transatlantic Security Rift and Its Implications for Baltic Security. *Baltic Defence Review* (11), ss. 65-80.
- Molloy, S. (2006). *The Hidden History of Realism*. ABD: Palgrave Mac Millan
- Monich, Y. (1995). The Role of East-Central Europe in Russian Foreign Policy and Trade in the 1990s. *Russian and East European Finance and Trade* (31), ss. 63-76.
- Moore, W. ve Lebo, M. (2003). Dynamic Foreign Policy Behaviour. *The Journal of Conflict Resolution* (47), ss. 13-32.
- Morozov, V. (2004). Russia in the Baltic Sea Region Desecuritization or Deregionalization?. Cooperation and Conflict: *Journal of the Nordic International Studies Association* (39), ss. 317-331.
- Moss, G. W. (2002). *A History of Russia Volume II: Since 1885*. ABD: McGraw-Hill Primis Custom Publishing
- Mostov, J. (1994). Democracy and the Politics of National Identity. *Studies in East European Thought* (46), ss. 9-31.
- Mölder, H. (2006). NATO's Role in the Post-Modern European Security Environment, Cooperative Security and the Experience of the Baltic Sea Region. *Baltic Security & Defence Review* (8), ss. 7-33.
- Möller, F. ve Palosaari, T. (2004). Security and Marginality: Arctic Europe after the Double Enlargement. Cooperation and Conflict. *Journal of the Nordic International Studies Association* (39), ss. 255-281.
- Mütercimler, E. (2006). *Yüksek Stratejiden Etki Odaklı Harekâta Geleceği Yönetmek*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Neumann, B. I. ve Waever, O. (2005). *The Future of International Relations Masters in Making?* İngiltere: Routledge Press
- Nolte, H. (2004). The Modern World-System and Area Studies: The Case of Russia. *Review (Fernand Braudel Center)* (27), ss. 207-242.
- Nye, J. S. ve Welch, D. A. (2010). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Oldberg, I. (2007). *Russia's Great Power Ambitions and Policy Under Putin*. Kanet, R. (Ed). New York: Palgrave Macmillan.
- Onay, Y. (2008). *Rus Stratejisinin Mimarlari*. İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yay.
- Orban, A. (2008). *Power, Energy and the New Russian Imperialism*. ABD: Praeger Security International.
- Öztürk, O. (2001). *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*. Ankara: Asam Yayınları.
- Pakaluk, M. (Ed) Wolfe C. ve Hittinger. (1994). *Liberalism at the Crossroads An Introduction to Contemporary Liberal Political Theory and its Critics*. Londra: Rowman and Littlefield
- Pavel, B. (1998). Bear Hug for the Baltic. *The World Today* (54), ss. 78-79.
- Pick, W. F. (1945). *The Baltic Nations Estonia Latvia and Lithuania*. Londra: Boreas Publishing
- Pipes, R. (2005). *Russian Conservatism and Its Critics A Study in Political Culture*. ABD: Yale Uni. Press
- Plakans, A. (2011). *A Concise History of The Baltic States*. İngiltere: Cambridge Uni. Press.

TASNİF DIŞI

TASNİF DIŞI

- Polikanov, D. (2006). *NATO-Russia Relations: Present and Future*. Smith, M. A. (Ed). London: Routledge Press.
- Politkovskaya, A. (2004). *Putin's Russia*. London: The Harvill Press.
- Popper, K. (2010). *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Primakov, Y. (2003). *"Kapalı Kutu" Rusya Üst Düzey Siyaset Koridorlarında Bir Yaşam*. İstanbul: Kişisel Yayınlar
- Primakov, Y. (2010). *Rusyasız Dünya*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Putnam, G. F. (1977). *Russian Alternatives to Marxism Christian Socialism and Idealistic Liberalism in Twentieth-Century Russia*. USA: University of Tennessee Press.
- Radek, K. (1934). The Bases of Soviet Foreign Policy. *Foreign Affairs* (12), ss. 193-206.
- Rasmussen, B. S. (2004). Estonian Security Perceptions in the Context of EU Enlargement: A Critical Discussion. *Baltic Defence Review* (11), ss-154-173.
- Reid, J., Ed. Jahn, B. (2006). *Classical Theory in International Relations*. İngiltere: Cambridge Uni. Press
- Reiter, D. (2001). Why NATO Enlargement Does Not Spread Democracy. *International Affairs* (25), ss. 41-67.
- Rengger, N. J. (2000). *International Relations, Political Theory and the Problem of Order*. İngiltere: Routledge Press
- Riasanovsky, N. ve Steinberg, M. (2011). *Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze*. İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Rodgers, I. H. (1975). *Search for Security A study in Baltic Diplomacy, 1920-1934*. ABD: Archon Books
- Rosenberg, P.J. (1986). Presidential Beliefs and Foreign Policy Decision-Making: Continuity During the Cold War Era. *Political Psychology* (7), ss. 733-751.
- Saburova, I. (1955). The Soviet Occupation of the Baltic States. *Russian Review* (14), ss. 36-49.
- Sacks, A. A. (1934). *An Excursion to Lithuania*. ABD: Hudson Bay Press
- Sakwa, R. (2004). *Putin Russia'a Choice*. London: Routledge
- Schaer, D. ve Mairing, L. (2006). The effects of the Russian Energy Sector on the Security of the Baltic States. *Russian Energy Sector and Baltic Security* (8), ss. 66-80.
- Schmitt, C. (2002). *Siyasi İlahiyat; Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*. Ankara: Dost Kitapevi
- Schröder, H., (June, 2009). Russia's National Strategy to 2020, *Russian Analytical Digest* (62), ss.6-11.
- Schulzinger, R. (1994). The End of the Cold War,1961-1991. *OAH Mazagine of History* (8), ss. 13-18.
- Selin, H. ve VanDeveer, S. (2004). Baltic Sea Hazardous Substances Management: Results and Challenges. *Ambio* (33), ss. 153-160.
- Service, R. (2009). *Russia from Tsarism to the Twenty-First Century*. Londra: Penguin Books

TASNİF DIŞI

- Shearman, P. (2001). The Sources of Russian Conduct: Understanding Russian Foreign Policy. *Review of International Studies* (27), ss. 249-263.
- Shevtsova, L. (2003). *Putin's Russia*. ABD: Carnegie Endowment for International Peace
- Simonsen, S.G. (2001). Compatriot Games: Explaining the Diaspora Linkage in Russia's Military Withdrawal from the Baltic States. *Europe-Asia Studies* (53), ss. 771-791.
- Skak, M. (1996). *From Empire to Anarchy Post Communist Foreign Policy and International Relations*. London: Hurst & Company.
- Sleivyte, J. (2002). NATO/US-Russia Relations after 11 September and their Implications for Baltic Security. *Baltic Defence Review* (7), ss. 48-70.
- Sleivyte, J. (2004). Putin's Regime and Consolidation of the State. *Baltic Defence Review* (12), ss. 60-75.
- Smith J. D., Pabriks, A., Purs, A. ve Lane, T. (2002). *The Baltic States Estonia, Latvia and Lithuania*. İngiltere: Routledge Press.
- Smith, D. ve Lehti, M. (2003). *Post-Cold War Identity Politics*. London: Frank Cass
- Smith, G., Law, V., Wilson, A., Bohr, A. ve Allworth E. (1998). *Nation-Building in the Post-Soviet Borderlands The Politics of National Identities*. İngiltere: Cambridge Press
- Smith, J. D. (2005). *The Baltic States and Their Region New Europe or Old?*. Amsterdam: Radopi Press.
- Smith, M. A. (2006). *Where is NATO going?*. İngiltere: Routledge Press
- Sokov, N. (1994). A New Cold War? Reflections of a Russian Diplomat. *International Journal* (49), ss. 908-928.
- Sontag, J. (1968). Tsarist Debts and Tsarist Foreign Policy. *Slavic Review* (27), ss. 529-541.
- Sorensen, T. (1990). Rethinking National Security. *Foreign Affairs* (69), ss. 1-18.
- Soviet Relations with the Baltic States (1927). *Bulletin of International News* (3), ss. 2-4
- Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları
- Spechler, D. R. (2010). Russian Foreign Policy During the Putin Presidency. *Problems of Post-Communism* (57), ss. 35-50.
- Spechler, D. R., (2000, September/October). *Problems of Post-Communism* (57), ss. 35-50.
- Stefanova, B. (2002). The Baltic States' Accession to NATO and the European Union: An Extension of the European Security Community?. *JIRD* (5), ss. 156-181.
- Stein, T., Evans, J., Bobbitt, P. ve diğerleri. (1991). Structuring a New Security Regime in Europe. *Proceedings of the Annual Meeting* (85), ss. 277-302.
- Stent, A. E., (2008, August). Restoration and Revolution in Putin's Foreign Policy. *Europe-Asia Studies* (60), ss. 1089-1106.
- Sullivan, M. P. (2001). *Theories of International Relations Transition vs. Persistence*. İngiltere: Palgrave
- Sumner, B. H. (1945). *Survey of Russian History*. Londra: Duckworth Press

TASNİF DIŞI

- Suny, R. G. (2006). *The Cambridge History of Russia Volume III The Twentieth Century*. İngiltere: Cambridge Uni. Press
- Sydow, B. (2001). The Baltic States, the 11th of September and the Baltic Defence College. *Baltic Defence Review* (6), ss. 19-20.
- Tarn, R. (1950). Continuity in Russian Foreign Policy. *International Journal* (5), ss. 283-298.
- Taubman, W. (Ed). Suny, G. R. (2006). *The Cambridge History of Russia Volume III The Twentieth Century*. İngiltere: Cambridge Uni. Press
- The Political Geography of the Baltic. (1980). *Ambio* (9), s.137.
- Tillett, L. (1964). Soviet Second Thoughts on Tsarist Colonialism. *Foreign Affairs* (42), ss. 309-319.
- Timberlake, C. E. (1972). *Essays on Russian Liberalism*. ABD: Missouri Press
- Tsygankov, A. P. (2007). *Putin and Foreign Policy*. Herspring, D. R. (Ed). UK: Rowman & Littlefield Publishers.
- Tsygankov, A. P., (2008, March/April). Russia's International Assertiveness: What Does It Mean for the West?. *Problems of Post-Communism* (55), ss.38-55.
- Tucker, R. (1977). The Emergence of Stalin's Foreign Policy. *Slavic Review* (36), ss. 563-589.
- Tymoshenko, Y. (2007). Containing Russia. *Foreign Affairs* (86), ss. 69-82.
- Uibopuu, H. J. (1992). Dealing with Minorities - A Baltic Perspective. *The World Today* (48), ss. 108-112.
- Uldricks, T. (1979). Russia and Europe: Diplomacy, Revolution, and Economic Development in the 1920s. *The International History Review* (1), ss. 55-83.
- Ülman, H. (1973). *Birinci Dünya Savaşına Giden Yol (ve Savaş)*. Ankara: Siyasal Bilgiler Yayınları.
- Vanaik, A. (1988). Continuity and Change in Soviet Foreign Policy under Gorbachev. *Economic and Political Weekly* (23), ss. 547-549 ve 551-553.
- Vardys, S. (1966, Nisan). How the Baltic Republics Fare In The Soviet Union. *Foreign Affairs*, ss. 512-517.
- Vasquez, J. A. ve Elman, C. (2003). *Realism and the Balancing of Power*. ABD: Prentice Hall
- Viotti P. R. ve M. V. Kauppi. (1993). *International Relations Theory Realism, Pluralism, Globalism*. New York: MacMillan Publishing.
- Voronov, K. (2010). Perceptions of Russia in the European North. *Russian Politics and Law* (48), ss. 35-50.
- Welmann, C. (1991). *The Baltic Sea Region: Conflict or Cooperation? Region-Making, Security, Disarmament and Conversion*. Almanya: Lit Verlag
- Wight, C. (2006). *Agents, Structures and International Relations Politics as Ontology*. İngiltere: Cambridge Uni. Press
- Williams, A. (2006). *Liberalism and War The Victors and the Vanquished*. İngiltere: Routledge Press
- Williams, M. C. (2003). Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics, *International Studies Quarterly* (47), ss. 511-531.

TASNİF DIŞI

- Williams, M. ve Neumann, I. (2000). From Alliance to Security Community: NATO, Russia, and the Power of Identity. *Millennium: Journal of International Studies* (29), ss. 357-387
- Wolfe C ve Hittinger, J. (1994). *Liberalism at the Crossroads An Introduction to Contemporary Liberal Political Theory and its Critics*. ABD: Rowman and Littlefield Publisher
- Yapıcı, M. İ. (2010). *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler: Yeltsin ve Putin Dönemleri*. Ankara: Usak Yayınları.
- Yılmaz S. (2007). *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*. İstanbul: Milenyum Yayınları
- Yurdusev, N. (2003). *International Relations and Philosophy of History*. İngiltere: Palgrave Press
- Zbigniew, B., (2008, Spring). Putin's Choice. *The Washington Quarterly* (31), ss. 95-116.
- Zehfuss, M. (2002). *Constructivism in International Relations The Politics of Reality*. İngiltere: Cambridge Press
- Robertson, D. (1991). NATO's Future Role: A European View. *Proceedings of the Academy of Political Science* (38), ss. 164-175.

4. ELEKTRONİK KAYNAKLAR:

- Berg, E. ve Ehin, P. (2012), "Identity and Foreign Policy Baltic-Russian Relations and European Integration" <http://www.ashgate.com/isbn/9780754673293>.
- Gorbachev and Prestroika (2010). "A Twenty-Fifth Anniversary Perspective." <http://balticworlds.com/a-twenty-fifth-anniversary-perspective/>.
- Lasocki, J. (2012), "Is there a common Baltic Foreign Policy?." <http://ecfr.ideasoneurope.eu/2012/03/19/is-there-a-common-baltic-foreign-policy/>.
- Lucas, E. (2009), "The Fall and Rise and Fall Again of the Baltic States." http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/06/18/the_collapse_of_the_baltic_tigers.
- Matlock, J. (2010), "Washington's view of Gorbachev's Prestroika" <http://jackmatlock.com/washingtons-view-of-gorbachevs-perestroika/>
- "NATO's role in Baltic Security: New Challenges, New Opportunities" <http://www.nato-pa.int/default.asp?CAT2=34&CAT1=18&CAT0=2&COM=81&MOD=0&SMD=0&SSMD=0&STA=&ID=0&PAR=0&LNG=1>.
- Prima, K. D. (2012), "Russian Fighters over the Baltic Sea may cause increased tension in the region." <http://www.lithuaniatribune.com>.
- "Russian Minorities in the former Soviet Union." <http://folk.uio.no/palk/PRIO%20Diaspora.htm>.
- Russkiy Mir Foundation Information Service, (2011), "Russian Foreign Ministry Points to Human Rights Violations in Baltic States." <http://www.russkiymir.ru/russkiymir/en/news/common/news5337.html>.
- Socor, V. (2011), "Russian MFA Defends Soviet Annexation of Baltic States and Moscow." http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=38747.
- The Military Doctrine of the Russian Federation Approved by Russian Federation Presidential Edict on 5 February 2010, Official Website of the President of the Russian Federation.

TASNİF DIŞI

Yetkin, M. (2012), "Turkey, Russia, NATO and the Missile Shield. tarihinde Hurriyet Daily News." <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-russia-nato-and-the-missile-shield-.aspx?pageID=449&nID=20854&NewsCatID=409#.T7Ng0X7ucHs.twitter>